Class 285.7 Book Ee48
General Theological Seminary Library
Chelsea Square, New York v.1

Purchased from the fund bequeathed to the Seminary by
EUGENE AUGUSTUS HOFFMAN, D. D.
DEAN 1879-1902

DE HERVORMDE KERK IN NOORD-AMERIKA

De Hervormde Kerk in Noord-Amerika

(1624—1664)

DOOR

Dr. A. EEKHOF

MET KAART EN 9 BIJLAGEN

EERSTE DEEL

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1913

GEN. THEOL. SEMINARY
LIBRARY
NEW YORK

285.7
Ee48
v.1
77892

N.V. DRUKKERIJ V/H KOCH & KNUTTEL — GOUDA.

CPR THEOL SEMINARY
LIBRARY
NEW YORK

VOORBERICHT.

Bij de verschijning van dit werk wil ik mijnen hartelijken dank betuigen aan allen, die mij bij de voorbereiding of samenstelling ervan, steun of hulp hebben geboden. Ik denk in de eerste plaats aan de CURATOREN DER HOOGESCHOOL VAN LEIDEN, die mij door hunne goedgunstige beschikking, tot het maken van eene studiereis naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, hebben in staat gesteld; inzonderheid blijf ik den secretaris van dit college, MR. J. E. BODDAERT, voor zijne hulpvaardigheid zeer erkentelijk. Ook aan de Theologische Faculteit van de Leidsche Hoogeschool, inzonderheid mijnen hooggeschatten leermeester PROF. DR. F. PIJPER, ben ik grooten dank verschuldigd. Het Classicaal Bestuur van Amsterdam, met name DR. E. BARGER en DS. P. J. ROMIJN, verder het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Holland, in den persoon van DS. J. VAN WITZENBURG, en den Kerkeraad van Amsterdam, blijf ik ten zeerste verplicht voor de toestemming, welke zij mij verleenden, om in hunne archieven mijne historische onderzoekingen te mogen doen. Op het Oud-Archief te Amsterdam heeft de archivaris MR. W. R. VEDER mij met raad en daad bijgestaan. Tot het Notariëel-Archief te Amsterdam kreeg ik door de zorg van notaris J. J. H. VERLOOP toegang. Ook de voorlichting van DR. P. C. MOLHUYSEN, conservator aan de Rijks-Universiteits-Bibliotheek te Leiden, wensch ik hier dankbaar te vermelden.

In Noord-Amerika was het de kerkhistoricus DR. E. T. CORWIN, die mij op de meest onbaatzuchtige wijze met zijne ruime en veelzijdige kennis heeft geholpen. Aan den heer A. J. F. VAN LAER, den scherpzinnigen en behulpzamen archivaris van den staat New York, ben ik ook dank verschuldigd. Helaas, is het archief waarin hij mij in 1909 met zooveel kennis van zaken den weg wees en waar

ik onder zijne leiding vele kopieën van oorspronkelijke documenten heb gemaakt, in den brand, die in 1911 het Kapitool te Albany (N. Y.) geteisterd heeft, voor een groot deel vernield. Moge het hem echter gelukken nog menig onschatbaar document te herstellen. Het zou mij niet mogelijk zijn de namen van allen te vermelden, die mij in Amerika bij mijn historisch onderzoek de behulpzame hand hebben geboden: ik noem slechts PROF. DR. J. H. GILLESPIE, DR. J. G. FAGG, DR. J. G. VAN SLYKE en DR. J. S. KITTELL.

De beambten van het Oud-Archief te Amsterdam, de heeren P. J. KAPTEYN en N. W. J. COORENGEL, die der Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam, en der Rijks-Universiteits-Bibliotheken te Leiden en Utrecht, alsmede die der Koninklijke Bibliotheek te 's-Gravenhage, hebben mij steeds bij mijn onderzoek op de meest voorkomende wijze bijgestaan. De hulpvaardigheid van den heer F. H. BORREMAN, koster van de Nieuwe Kerk te Amsterdam, kan door mij niet genoeg worden geroemd.

Mijn vriend A. J. C. VAN SETERS, vond bij zijne drukke werkzaamheden voor den Zendingsstudie-Raad en als redacteur van het „Kerkelijk Weekblad voor 's-Gravenhage", nog tijd, om mij bij het corrigeeren der drukproeven behulpzaam te zijn, waarvoor ik hem vriendelijk dankzeg.

Ten slotte nog dit. Ik stel mij niet voor, dat mijn boek „vermaak" zal verschaffen; wie meent er allerlei anecdotes of avontuurlijke verhalen over Noord-Amerika in te zullen vinden, legge het gerust ter zijde. Slechts één doel heb ik nagestreefd, nml. om puttend uit de eerste en beste bronnen, schrede voor schrede voortgaande, de geschiedenis der Hervormde Kerk in Noord-Amerika (1624—1664) te beschrijven, gedachtig aan het woord van Adolf Harnack: „Überall sollen wir wirklich aus den Quellen schöpfen, nicht aus dem Sumpfwasser, oder — anders ausgedrückt — wir sollen in jedem Gebiet auf die Höhe hinaufsteigen, wo die Quellen sprudeln" [1].

A. EEKHOF.

---

1) A. Harnack, *Aus Wissenschaft und Leben*, Giessen 1911, Bd. II, S. 17.

INHOUD VAN HET EERSTE DEEL.

Bladz.

VOORBERICHT. V

INLEIDING I

HOOFDSTUK I.

De vestiging der Hervormde Kerk in Nieuw-Nederland. Bastiaen Jansz. Krol. — Jonas Michaëlius 28

HOOFDSTUK II.

Everhardus Bogardus, de opvolger van Michaëlius in Nieuw-Amsterdam 50

HOOFDSTUK III.

Johannes Cornelisz. Backer wordt tijdelijk predikant in Nieuw-Amsterdam 77

HOOFDSTUK IV.

Plaatsen van godsdienstoefening in Nieuw-Amsterdam . . 91

HOOFDSTUK V.

De gemeente van Rensselaerswijck 100

HOOFDSTUK VI.

De gemeente van Rensselaerswijck (vervolg) 140

HOOFDSTUK VII.

De gemeente van Nieuw-Amsterdam (vervolg) 166

HOOFDSTUK VIII.

De gemeenten op het Lange Eiland. 184

HOOFDSTUK IX.

De gemeente Esopus 225

HOOFDSTUK X.

De gemeente Nieuwer-Amstel aan de Zuid-Rivier 246

INLEIDING.

De ondernemingsgeest, die de Hollanders op het einde der zestiende en in het begin der zeventiende eeuw ver over zee naar vreemde landen lokte en Holland's invloed op alle deelen der aarde vestigde, is ook de drijfveer voor de vestiging en koloniseering van Nieuw-Nederland geweest. Terecht zegt Adriaen van der Donck in den eersten volzin van zijn „Vertoogh van Nieu-Nederland" betreffende dezen ondernemingsgeest van ons volk: „Onder alle yverighe volcken ter weerelt om uytheemsche landen, vaerwateren, ende handelingen op te soecken, sullen degeenen, die den naem van de Nederlanders voeren, heel licht haer plaets onder de voornaemste moghen houden, ghelijck dit genoechsaem bekent is aen alle degeene, die den drempel der geschiedenissen eenichsints begroet hebben" [1]).

---

1) Het handschrift van deze „*Remonstrantie van Nieu Nederlandt ende de gelegentheden aldaer*" of met anderen titel, waarmede men het ook kan aangehaald zien: *Vertoogh van Nieuw-Nederlandt wegens de gelegenheyt, vruchtbaerheyt en soberen staet desselffs*, berust op het Rijks-Archief te 's-Gravenhage (Loketkas van de Staten-Generaal — West-Indische Compagnie, No. 30). Deze „remonstrantie" werd 1649 door Adriaen van der Donck en nog tien anderen by de Staten-Generaal ingediend. In het eerste gedeelte behelst zij een beschrijving van Nieuw-Nederland; in het tweede gedeelte worden de redenen opgegeven, waardoor Nieuw-Nederland in verval is geraakt, waarbij dan vele personen in dienst der West-Indische Compagnie van ontrouw beschuldigd worden; het derde deel bevat wenken en raadgevingen voor herstel van het land. Het handschrift bestaat uit 85 bladzijden (folio), is met goed leesbare hand geschreven en in uitnemenden staat. Dit geschrift werd uitgegeven als: *Vertoogh van Nieu-Neder-Land weghens de Gheleghentheydt, Vruchtbaerheydt, en Soberen Staet desselfs*, in 's-Graven-Hage, Ghedruckt by Michiel Stael, Bouck-verkooper woonende op 't Buyten-Hof, tegen-over de Gevange-Poort, 1650. Een exemplaar van dit

Vóór hen hadden, na de ontdekking door Columbus in 1492, reeds zeevaarders van andere landen de nieuwe wereld bezocht. Het gerucht van onmetelijke rijkdommen en de zucht naar overzeesche bezittingen dreef de vorsten, om avontuurlijke personen op onderzoek uit te zenden. De Italianen Johannes en Sebastian Cabot [1]), vader en zoon, gingen in 1498 in dienst van den Engelschen koning Hendrik VII; de Florentijn Giovanni de Verrazano [2]), werd in het jaar 1524 gezonden door den Franschen koning Frans I. Een volgend jaar kan Estevan Gomez, een Portugees, de kusten der nieuwe wereld hebben gezien.

De Hollanders bezochten dit gebied voor het eerst in het jaar 1598, zonder er echter een vast verblijf te maken. Eenige schepen der Groenlandsche Compagnie kwamen hier alleen in den winter, om met de Indianen handel in huiden te drijven. De bemanning dezer schepen bouwde aan de Noord-Rivier [3]) en Zuid-Rivier [4]) een klein fort, om tegen een mogelijken overval der wilden beveiligd te zijn[5]). Vele resultaten wierpen deze onderzoekingstochten niet af; eerst met de komst van Henry Hudson in het jaar 1609, op zijn scheepke „de halve

---

drukje, groot 49 blz., bevindt zich in de Rijks-Univ. Bibliotheken te Utrecht en Leiden. Het vertoog van Adriaen van der Donck cum suis, werd wedersproken in het: „*Cort bericht ofte antwoorde op eenige poincten, begrepen in de schriftelycke deductie van Adriaen van der Donck cum sociis aen de Ho: Mo: Heeren Staten Generael overgelevert, ingestelt by Cornelis van Tienhoven, secretaris van den directeur ende raaden in Nieuw Nederlant*, 29 November 1650". Dit antwoord van Van Tienhoven, groot 12 bl. (folio-ongepagineeerd), berust eveneens in bovengenoemden bundel oorkonden op het Rijks-Archief te 's-Gravenhage. Deze beide polemische geschriften hebben wij zooveel mogelijk met voorzichtigheid en kritischen zin gebruikt. In Engelsche vertaling zijn zij te vinden bij: J. R. Brodhead, *Documents relative to the Colonial History of the State of New York*, Albany 1856, Vol. I, p. 271—318; 422—432; J. Franklin Jameson, *Narratives of New Netherland*, New York 1909, p. 283—354; 355—377.

1) G. P. Winship, *Cabot bibliography with an introductory essay on the careers of the Cabots*, London 1900.

2) G. Gravier, *Les voyages de Giovanni Verrazano en 1524—1528*, Rouen 1898.

3) Hudson River.

4) Delaware River.

5) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*[2], New York 1855, Vol. 1, p. 29 (note).

Maen", kan men eigenlijk achten, dat de nieuwe wereld is bekend geworden. Wanneer de kolonisten later van de stichting en ontdekking van hun land spreken, dan rekenen zij van het tijdstip van Hudson's komst [1]). Hudson was een Engelschman, die naar Holland overgekomen, 8 Januari 1609 met de Amsterdamsche kamer der Oost-Indische Compagnie een contract sloot, waarin hij beloofde naar een noord-oostelijken doortocht te zullen zoeken. Hij zeilde 6 April 1609 van Texel uit en bereikte 11 September van datzelfde jaar de monding van „de groote revier", die later naar hem is genoemd. Den volgenden dag voer hij deze rivier op, in de veronderstelling dat dit nu eindelijk de zoolang gezochte doortocht naar het Oosten was [2]). Bij zijne terugkomst in Europa wekte de mededeeling van zijne ervaringen hernieuwde belangstelling.

Particulieren zonden nu op eigen risico schepen uit. Schipper Adriaen Block, wiens vaartuig „de Tijger" in het jaar 1614 in Nieuw-Nederland verbrandde, bouwde daar een ander jacht, dat hij den naam „de Onrust" gaf [3]). Ook Jan Cornelisz. May maakte tusschen de jaren 1610—1612 eene reis naar de IJszee en naar de Amerikaansche kust [4]). De berichten, die Block aangaande dit nieuwe land overbracht, waren

1) A. v. d. Donck, *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 3: „Want anno Christi 1609 is ter koste van de Gheoctroyeerde Oost-Indische Compagnie (elders nochtans haer wit ende voornemen streckende) door het schip 'de halve Mane', daer schipper en coopman op was Hendrick Hutson, eerstmael ontdeckt ende ghevonden het geweste, daer wy nu voornemens sijn van te spreecken".

2) Henry C. Murphy, *Henry Hudson in Holland.* An inquiry into the origin and objects of the voyage which led to the discovery of the Hudson River. Reprinted with notes, documents and a bibliography by Wouter Nijhoff, 's-Grav. 1909. Het journaal van Henry Hudson's derde reis, in 1610 opgesteld door één zijner onderschippers Robert Juet of Limehouse, is uitgegeven in: *Hakluytus Posthumus, or Purchas his Pilgrimes*, London 1625, 1626, Vol. III, p. 591—595; in eene nieuwere editie (1906): *Purchas*, Vol. XIII, p. 333—374.

3) Joannes de Laet, *Beschrijvinghe van West-Indien*, 2e druk, Leyden 1630, Dl. I, blz. 107, 108.

4) S. Muller Fzn., *De reis van Jan Cornelisz. May naar de Yszee en de Amerikaansche kust 1610—1612*, 's-Grav. 1909.

zoo gunstig, dat eenige kooplieden uit Amsterdam en Hoorn eene vereeniging oprichtten, met het doel handel op Amerika te drijven. Zij verkregen 11 October 1614, volgens plakkaat van de Staten-Generaal, verlof, om naar luid van een op 27 Maart van datzelfde jaar gegeven plakkaat, gedurende vier reizen dit land te mogen bezoeken. Deze vereeniging noemde zich: „de Vereenigde Nieuw-Nederlandsche Compagnie". Voor het eerst werd het gedeelte van Noord-Amerika, waarop zij handel dreven „Nieuw-Nederlandt" genoemd. Toen deze vereeniging, na de beeindiging der termijn van vier jaren, om vernieuwing van het plakkaat van 11 October 1614 verzocht, was de Staten-Generaal hiertoe niet bereid. Met 1 Januari 1618 hield voor de Compagnie het genot van het octrooi op [1]). De handel was nu vrij. In het jaar 1621, op den derden Juni, werd bij plakkaat de West-Indische Compagnie opgericht [2]), die de kolonisatie van de West-Indische bezittingen, waartoe ook Nieuw-Nederland voortaan behoorde, een vasteren vorm gaf.

Onder Nieuw-Nederland hebben wij tot de verovering door Engeland in het jaar 1664, die gewesten te verstaan, die zich van kaap Cod in het noord-oosten, tot de Zuid-Rivier uitstrekten. De „groote riviere van Nieu-Nederlandt", waar reeds in 1616 de Niagara-watervallen als „de groote afval" bekend stonden, vormde de noordelijke grens. De Atlantische Oceaan bespoelde het land ten oosten, terwijl de westelijke grenzen vaag en zoo goed als onbekend waren. Nieuw-Nederland lag zoo ongeveer tusschen 38° en 42° noorder-breedte. Behalve de Zuid-Rivier, die het land begrensde, doorsneden nog twee groote rivieren dit gebied: de Noord-

---

1) S. van Brakel, *De Hollandsche Handelscompagnieën der Zeventiende eeuw*, 's-Grav. 1908, blz. 29—31; E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland* 2, New York 1855, Vol. I, p. 74. Zie ook: *Groot Placaet-Boeck*, 's-Grav. 1658, Dl. I, kol. 563—566 (27 Maart 1614).

2) *Groot Placaet-Boeck*, 's-Grav. 1658, Dl. I, kol. 565—578.

Rivier en de Versche Rivier [1]). Aan de Noord-Rivier, waar van 1614—1617 een klein fort „Nassau" genaamd, dicht bij de tegenwoordige stad Albany (N. Y.), had gelegen, werd in het jaar 1623 het fort Oranje gesticht. De West-Indische Compagnie bracht namelijk op haar schip „Nieu Nederlandt", met Cornelis Jacobsz. May van Hoorn als schipper, een gezelschap van dertig huisgezinnen, meest Walen, naar Nieuw-Nederland, die in het begin van Mei 1623 aangekomen over dit land werden verdeeld. Achttien familie's stichtten het genoemde fort Oranje; twee familie's en zes man gingen naar de Versche Rivier, een ander gedeelte naar de Zuid-Rivier en slechts acht mannen bleven op Manhattan-eiland [2]), een eiland bij de monding van de Noord-Rivier gelegen [3]). Dit eiland, waarover zich de stad New York thans uitstrekt, was 11000 morgen groot en werd door Minuit, den door de West-Indische Compagnie over Nieuw-Nederland aangestelden directeur-generaal, voor de luttele som van 60 gulden van de Indianen gekocht. Het bericht hiervan kwam 4 November 1626 door middel van het schip „Het wapen van Amsterdam" in het vaderland aan [4]). Daar werd door Krijn Frederycke [5]) een fort gebouwd, om tegen de mogelijke overvallen van de Indianen beschut te zijn. De plaats om en binnen het fort kreeg den naam: „Nieuw-Amsterdam", dat weldra het voornaamste punt in Nieuw-Nederland

1) Connecticut River.

2) Nicolaes van Wassenaer, *Historisch verhael*, Amst. 1625, Dl. VII, blz. 11r en v. Zie: E. B. O'Callaghan, *The documentary history of the State of New York*, Albany 1850, Vol. III, p. 50—51.

3) De naam van dit eiland wordt zeer verschillend geschreven. Men vindt: Manhattan, Manhattans, Manhates, Manhattes, Manahathan enz. Het ontleent dien naam waarschijnlijk aan een Indianenstam, die het oudtijds bewoonde.

4) De mededeeling van den aankoop van Manhattan-eiland komt voor in een brief van P. Schagen, den 5den November 1626 aan de Staten-Generaal verzonden. Hij berust thans in het Rijks-Archief te 's-Gravenhage.

5) Waarschijnlijk een drukfout bij Van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. XII, blz. 38r voor: „Frederijcks", of „Fredericxsz.". Zie hieronder, blz. 6, aant. 1.

werd [1]). Een ander belangrijk punt was de kolonie Rensselaerswijck, dicht bij het fort Oranje gelegen, die door den Amsterdamschen groothandelaar Kiliaen van Rensselaer in het jaar 1630 was gesticht [2]). Aan de Noord-Rivier, halverwege tusschen het fort Oranje en het fort Nieuw-Amsterdam op Manhattan-eiland, dáár waar thans Kingston is gelegen, werd het dorp Esopus gevestigd. In den loop der jaren, toen steeds meer kolonisten zich naar Nieuw-Nederland begaven, werden ook dorpen op het Lange Eiland, — een eiland dat zich van den mond der Noord-Rivier oostelijk uitstrekte, — gevormd. Deze dorpen werden genoemd naar sommige plaatsen in het vaderland. Daar lagen Breuckelen (Brooklyn), Midwout (Flatbush), Amersfoort (Flatlands), Vlissingen (Flushing), 's Gravesande (Gravesend) en Heemstede (Hempstead). Andere plaatsen, waarover echter weinig bekend is, voor zoover het het kerkelijk leven in dezen tijd betreft, waren: Bergen (N. J.), Haerlem, Boswijck en Staten-Eiland. Aan de Zuid-Rivier stichtte de stad Amsterdam in 1656 hare kolonie: Nieuwer-Amstel.

Over het kerkelijk en zedelijk leven onder de Hervormden in deze plaatsen en streken van Noord-Amerika willen wij in de volgende bladzijden handelen. Het eerste spoor van eenig kerkelijk bewustzijn ontmoeten wij in het jaar 1624, gelijk in het volgende hoofdstuk zal worden aangetoond.

---

1) Nicolaes van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. XII, blz. 38r (onder: November 1626). Op de handschriften-veiling bij Frederik Muller & Cie. te Amsterdam, 16 en 17 Juni 1910 gehouden, werd verkocht de kopie van de „Particuliere instructie voor den Ingenieur ende lantmeter Crijn Fredericxsz. alsmede voor den Commis ende raden om haer daernaer te reguleren, belanghende de fortificatie ende bouwinghe van huysen als by den Raet een bequaeme plaetse uytghevonden is, om volghende onze instructie met alle het bestiael neder te slaen, 22 April 1625", 19 blz. in-fol.

2) A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, Albany 1908; N. de Roever, *Kiliaen van Rensselaer en zijne kolonie Rensselaerswijck*, in: *Oud-Holland*, Amst. 1890, Jaarg. VIII, blz. 29—74, 80, 241—296.

Vóór dit jaar vinden wij geen enkel gegeven. Of de zeevaarders, die slechts gedurende enkele maanden Nieuw-Nederland bezochten, ook krankenbezoekers of predikanten medevoerden, is niet bekend. Nemen wij dus het jaar 1624 als beginpunt, het jaar 1664, waarin Nieuw-Nederland aan Engeland werd overgegeven, zullen wij voor onze studie als eindpunt beschouwen. Het is dus een tijdperk van veertig jaren, dat onze aandacht in deze bladzijden bezighoudt.

Alvorens tot de beschrijving over te gaan, is het noodig verslag te doen van het historisch materiaal dat in dit geschrift is verwerkt. Hoofdzakelijk bestaat het uit geschreven oorkonden als: brieven, contracten, notulen-boeken, gerechts-akten, aanteekenboeken van in- en uitgaande brieven, plakkaten enz., die zoowel in Nederland als in Noord-Amerika door mij zijn doorvorscht. Een onderzoek ter plaatse was noodzakelijk, omdat weinig of niets van deze stof in de oorspronkelijke taal is uitgegeven. Van sommige documenten bestaan Engelsche vertalingen, doch deze zijn, gelijk meermalen in het vervolg zal blijken, niet overal betrouwbaar. In de aanteekeningen zal men dus verwijzingen vinden naar het oorspronkelijke document, de plaats waar het thans berust, den toestand daarvan enz., waarbij dan tevens vermeld zal worden, waar eene gedrukte oorspronkelijke uitgave of Engelsche vertaling is te vinden. Het kopieeren der handschriften, die ik voor mijne studie van belang achtte, verrichtte ik op mijne wetenschappelijke reis door de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, waartoe ik door de goedgunstige beschikking van de Curatoren der Hoogeschool van Leiden werd in staat gesteld. De belangrijkste dier akten, zoowel uit Nederlandsche als Amerikaansche archieven afkomstig, heb ik, ook om nader te vermelden redenen, indien zij voor de aanteekeningen te uit-

gebreid werden, in de bijlagen van dit geschrift afgedrukt.

Eerst dan vermeld ik de archieven en geschiedbronnen die in Nederland, daarna die in Noord-Amerika te vinden zijn:

A. Het archief van den Kerkeraad van Amsterdam. Dit archief berust thans in de Nieuwe Kerk te Amsterdam. De protocollen van den kerkeraad zijn van af 24 Mei 1578 tot op onzen tijd nog bewaard gebleven. Van het jaar 1578 af tot het jaar 1636 toe, heeft de kerkeraad van Amsterdam het bestuur over de kerkelijke aangelegenheden in Oost- en West-Indië in handen gehad [1]). Hij zorgde voor de uitzending van krankenbezoekers naar de koloniën, en deed aangaande hun examen verslag in de protocollen. Hij onderhandelde met de Bewindhebberen der Oost- en West-Indische Compagnie en vroeg van de, in het vaderland teruggekeerde krankenbezoekers en predikanten, rekenschap van hunnen arbeid in Oost of West. Toen de werkzaamheden zich te zeer uitbreidden, werd door den kerkeraad van Amsterdam 25 Maart 1621 eene commissie benoemd, die zich voortaan met de Indische zaken zou bemoeien. De eersten, die als „deputati ad res Indicas" of „deputati ad res exteras", ook wel „deputati ad res maritimas" genaamd, zitting namen waren: D. [2]) Joh. Lemairius en D. Jac. Rolandus. Langzamerhand ging echter deze werkzaamheid van den kerkeraad van Amsterdam op de classis van Amsterdam over. Een concept-reglement voor het bestuur in Oost-Indië werd 5 Mei

---

1) Van 1578—1644 zijn in de protocollen van den kerkeraad de jaren over de volgende deelen verdeeld. Deel I 24 Mei 1578—25 Febr. 1589 (groot 446 blz., klapper achterin); Deel II 2 Maart 1589—23 Febr. 1597 (groot 430 blz., klapper achterin); Deel III 27 Febr. 1597—23 Febr. 1612 (groot 546 blz., klapper achterin); Deel IV 1 Maart 1612—26 Febr. 1621 (groot 500 blz., klapper achterin); Deel V 4 Maart 1621—25 Febr. 1627 (groot 410 blz., klapper vóórin); Deel VI 28 Mei 1626—24 Febr. 1633 (groot 357 blz., klapper achterin); Deel VII 3 Maart 1633—29 Sept. 1644 (groot 555 blz., klapper vóórin).

2) „D." staat voortaan voor: „dominus" of „dominee".

1636 door de classis aangenomen; het getal „deputati ad res Indicas" werd tot vier uitgebreid, en de Indische zaken, die tot nog toe meer als bijzaak waren behandeld, vormden thans een belangrijk deel der classicale werkzaamheid. Een concept-reglement voor de West-Indische kerken kwam 1 September 1636 tot stand. Een thans nog in het classicaal archief van Amsterdam berustend aktenboek (No. 39) geeft de formulieren, die bij de uitzending van schoolmeesters, krankenbezoekers en predikanten werden gebruikt [1]).

B. Het archief van de Classis van Amsterdam.

Meer dan het archief van den kerkeraad, biedt het archief van de classis van Amsterdam voor de kennis der kerkelijke aangelegenheden in Nieuw-Nederland. Dit archief wordt, evenals het archief van den kerkeraad, bewaard in de Nieuwe Kerk te Amsterdam, en beide zijn in zéér goeden staat. Van af het jaar 1582 tot op onzen tijd is het geheel compleet bewaard gebleven. Deel I tot deel XVIII omvat de acta der classis van 1582—1816. Deel XIX heeft extracten uit deel VI—IX (1655—1705). Deel XX tot deel XXV (1639—1804) geeft de acta van de „deputati ad res Indicas". Deze hielden dus afzonderlijk aanteekening van hunne vergaderingen. Zoo kan het voorkomen, dat zaken, die door de „deputati" in de volle classicale vergadering, aan wie zij verantwoording van hun bestuur schuldig waren, behandeld werden, genotuleerd zijn, zoowel in de acta van de classis, als in de acta van de „deputati ad res Indicas". Deel XXVI tot deel XXXII (1648—1804) bevat de kopieën der brieven, die door de „deputati" aan de buitenlandsche kerken in Oost-Indië, Brazilië, Kaap de Goede Hoop, Constantinopel, Rusland en andere zijn gezonden. Hierin bevinden zich ook

1) Zie over de verhouding van den kerkeraad van Amsterdam tot de Oost-Indische, maar inzonderheid tot de West-Indische Compagnie: A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, 's-Grav. 1910, blz. 8—24.

kopieën van brieven aan de gemeenten in Nieuw-Nederland. Deel XXXIX, het zoogenaamde „Formulierboek", bevat gegevens, die aan hetgeen in deel XXVI vermeld staat, voorafgaan. Het omvat de jaren 1636—1648. Dan is er een handschrift, getiteld: „Copie-boek 1589—1635". Dit manuscript heeft veel van vocht en den tand des tijds te lijden gehad. Elders heb ik op de beteekenis van dit handschrift, dat ik eerder acht een kopie-boek van den kerkeraad dan van de classis te zijn, gewezen, en den inhoud gedeeltelijk in regest, gedeeltelijk in pleno, uitgegeven [1]).

Verder bevinden zich in dit archief de portefeuille's met brieven, die door de buitenlandsche predikanten aan de classis zijn gezonden. De brieven van de predikanten en gemeenten in Nieuw-Nederland, die vóór het jaar 1700 aan de classis van Amsterdam zijn geschreven, berusten thans niet meer in dit archief, maar zijn in Noord-Amerika te vinden. Wat hiervan de oorzaak is, zal ik, wanneer ik de geschiedbronnen in Amerika beschrijf, ophelderen. De brieven uit Noord-Amerika, die nà het jaar 1700 aan de classis zijn gezonden, worden nog steeds in het classicaal archief te Amsterdam bewaard. Natuurlijk hebben deze voor de studie van ons tijdvak geen beteekenis. Deze bundels brieven van de Oost- en West-Indische kerken zijn het vorige jaar door bemiddeling van den bekwamen archivaris der Synode van de Nederlandsche Hervormde Kerk, Dr. G. A. Hulsebos, in keurige banden gebonden, zonder dat aan het wezen der brieven ook maar de geringste schade is gedaan. Hij verdient daarvoor den hartelijken dank van allen, wien het blijvend bezit onzer kostbare kerkelijke archieven ter harte gaat.

C. HET RIJKS-ARCHIEF TE 'S-GRAVENHAGE. In dit archief bevinden zich de Handelingen van de Staten-Generaal, ingekomen stukken en andere bescheiden, die John Romeyn

1) A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, 's-Grav. 1910, Bijlage 1.

Brodhead, toen hij in het jaar 1841 Nederland bezocht, heeft dóórgezien en voor zoover zij op Nieuw-Nederland betrekking hadden, in het Engelsch vertaald, heeft gepubliceerd in de beide eerste deelen van de: „Documents relative to the Colonial History of the State of New York". De gegevens, die deze collectie handschriften verschaft, heb ik, voor zoover ik die in dit geschrift heb gebruikt, niet aan Brodhead's vertaling, maar aan de oorspronkelijke oorkonden ontleend. Gelijk bekend is, is het eigenlijk archief der West-Indische Compagnie niet meer te raadplegen. In het jaar 1821 heeft de Staat alle documenten der Compagnie, die dateerden vóór het jaar 1700, in eene publieke veiling laten verkoopen; het meeste hiervan is toen vernietigd. De ijverige nasporingen van Brodhead gaven ten aanzien van mogelijk uit deze veiling nog overig zijnde stukken, geen resultaat[1]). Deze allerbelangrijkste bron is dus wel voor goed opgedroogd.

D. HET OUD-ARCHIEF IN DE ST. ANTHONIS-POORT TE AMSTERDAM. De stad Amsterdam heeft in het jaar 1656 zelf de kolonisatie van de Zuid-Rivier van de West-Indische Compagnie overgenomen. Zij stichtte hier de stadskolonie: Nieuwer-Amstel. Stukken die hierop betrekking hebben, als: brieven van den directeur van die kolonie, Alrichs, cognossementen, rekeningen enz., die hierover handelen, worden in dit archief bewaard. Voor zoover zij op het kerkelijk leven der Hervormden in Nieuw-Nederland betrekking hebben, worden zij door mij vermeld.

Ook de Van Rensselaer-Bowier handschriften, die door A. J. F. van Laer in het Engelsch vertaald zijn uitgegeven [2]), berusten thans op de St. Anthonis-poort. Dit oorspronkelijk materiaal heb ik in de belangrijke passages ge-

---

1) J. R. Brodhead, *Documents relative to the Colonial History of the State of New York*, Albany 1856, Vol. I, p. XXV, XXVI.

2) A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, Albany 1908.

kopieerd en mij niet met de Engelsche vertaling, hoe voortreffelijk ook, tevreden gesteld.

Het „NOTARIËEL ARCHIEF" te Amsterdam, dat zonder twijfel nog belangrijke gegevens voor de kennis van de geschiedenis van Noord-Amerika bevat, zal weldra, wanneer het onder de zorg van den archivaris van de stad Amsterdam in een ander gebouw is ondergebracht, voor historievorschers gemakkelijker toegankelijk zijn. Enkele documenten, die daarin bewaard worden, heb ik bij mijne studie gebruikt. Hiermede zijn de voornaamste plaatsen, waar schriftelijk materiaal voor ons onderwerp in Nederland te vinden is, opgesomd. Indien uit andere archieven in ons vaderland, berichten tot ons kwamen, dan is dit nader in de aanteekeningen vermeld.

Thans een enkel woord over de archieven in Noord-Amerika. Wij noemen dan eerst:

E. „GARDNER A. SAGE LIBRARY" IN NEW BRUNSWICK (N. J.).

New Brunswick is een stadje ongeveer een uur sporens ten Z.W. van New York, in den staat New Jersey, aan de Raritan-River gelegen. Behalve „Rutgers College" is hier thans het bloeiende seminarie der „Reformed Church in America", de dochterkerk van onze Ned. Herv. Kerk — sedert het jaar 1867 laat zij het woord „Dutch" weg — gevestigd. Dit seminarie kreeg in het jaar 1874 van Gardner A. Sage Esq. van New York City eene som ten geschenke, waarvoor eene bibliotheek, die later naar hem genoemd werd, gebouwd moest worden. Daarenboven gaf hij 20000 dollars, van welker interest telkenjare boeken voor de bibliotheek moesten gekocht worden [1]). In deze bibliotheek bevindt zich thans eene brandvrije kluis, waarin het archief der Synode dezer kerk wordt bewaard. In dit synodaal archief berusten de

1) *Theological Seminary of the Reformed Church in America, one hundred and twenty-fifth year*, 1908—1909, New Brunswick, N. J., Printed for the Theological Seminary, 1909, p. 37, 38.

brieven van de predikanten en gemeenten van Nieuw-Nederland, die vóór het jaar 1700 aan de classis van Amsterdam zijn gezonden, en die naar hunnen oorsprong eigenlijk in het classicaal archief te Amsterdam behoorden te wezen.

Hoe nu is het gekomen, dat deze brieven thans daar gedeponeerd zijn? De bekende Amerikaansche kerkhistoricus Dr. E. T. Corwin doet hierover mededeeling in een artikel, getiteld: „The Amsterdam Correspondence" [1]), dat ook als brochure is verschenen. Daaraan willen wij het volgende ontleenen. In 1804 werd de „New York Historical Society" opgericht, wier streven het was, „te verzamelen en te bewaren al wat betrekking had op de natuurkundige, staatkundige en kerkelijke geschiedenis van de Vereenigde Staten in het algemeen en den staat van New York in het bijzonder". Dit genootschap drong er bij de regeering op aan, dat een kundig man zou worden uitgezonden, om de archieven in Europa te onderzoeken. Het duurde echter nog bijna veertig jaar voor deze wensch vervuld werd. Op den eersten Mei van het jaar 1841 reisde John Romeyn Brodhead met eene regeerings-opdracht naar Europa, om in Nederland, Engeland en Frankrijk een onderzoek in te stellen. Van zijnen arbeid in het Rijks-Archief te 's-Gravenhage hebben wij reeds melding gemaakt. Dezen persoon nu, werd door Dr. Thomas de Witt, één van de predikanten van New York, namens de „Reformed Church in America" verzocht, ook de kerkelijke archieven, inzonderheid dat van de classis van Amsterdam tot object van zijn onderzoek te maken, aangezien met reden vermoed werd, dat hier nog veel materiaal op Nieuw-Nederland betrekking hebbend, zou te vinden zijn. Brodhead deed zooals hem was opgedragen, maakte afschriften

---

1) E. T. Corwin, *The Amsterdam Correspondence*, The Knickerbocker Press, 1897 (Reprinted from the Papers of the American Society of Church History, 1897).

uit de classicale acta van hetgeen op Nieuw-Nederland betrekking had en wist de classis van Amsterdam te bewegen, hem de origineele brieven, die meerendeels vóór het jaar 1700 uit Amerika aan de classis gezonden waren, voor den tijd van vier jaar in bruikleen af te staan, opdat in Amerika daarvan kopieën zouden kunnen worden gemaakt. In Juni 1842 betuigde de synode der Amerikaansche dochterkerk, haren hartelijksten dank voor deze concessie en nam September 1842 de brieven, die in goede orde waren aangekomen, in ontvangst. Dr. Thomas de Witt zag in één oogopslag het groote belang dezer collectie in en wenschte die voor zijne kerk in permanent eigendom te bezitten. Toen hij bij gelegenheid van zijn bezoek aan de Evangelische Alliantie te Londen in 1846, ook Holland bezocht, bracht hij de wenschen van de synode in Amerika aan het classicaal bestuur van Amsterdam over. De classis stond nu de brieven in blijvenden eigendom aan de synode der „Reformed Church in America" af; zij wenschte er geene vergoeding voor te ontvangen, maar indien Dr. De Witt eene donatie aan het Weduwen-fonds der Ned. Herv. Kerk wilde verstrekken, dan zou dit met blijdschap worden aangenomen. De Witt gaf toen voor dit fonds een bedrag van twintig gouden Willems, waarmede de classis haar recht op het oudste geschiedkundig materiaal over het kerkelijk leven onder de Hervormden in Nieuw-Nederland had afgestaan.

Deze collectie brieven werd nu in het archief der synode te New Brunswick (N. J.) gedeponeerd, waar zij nog in het jaar 1909, toen het archief door mij werd bezocht, was te vinden. Er werd in den aanvang druk gebruik van gemaakt. J. R. Brodhead raadpleegde ze bij de samenstelling van zijn werk: „History of the State of New York". Dr. Thomas de Witt publiceerde zoo nu en dan eenige der brieven, in het Engelsch vertaald, in „The Christian Intelligencer", het week-

blad der „Reformed Church", dat in het jaar 1830 opgericht, nog steeds elke week verschijnt. De „New York Historical Society" drukte in hare publicatiën enkele van deze brieven, af. Henry C. Murphy verwerkte een deel van dit materiaal in zijn boek, getiteld: „Anthology of New Netherland", maar tot eene complete uitgave der brieven kwam het niet.

Toen in het jaar 1875 een vuurvast apartement voor het archief der synode, in de nieuw gebouwde „Sage Library", was gemaakt, achtte men den tijd gekomen om tot de vertaling dezer documenten over te gaan. Een comité bestaande uit Dr. E. T. Corwin, Dr. Van Zandt en Ds. Maurice G. Hansen werd benoemd, om deze vertaling voor te bereiden. Eenige theologische studenten van het seminarie te New Brunswick, voortgekomen uit Hollandsche kringen, werden met de vertaling belast. De uitgave dezer vertaalde documenten bleef echter voorshands nog achterwege. In 1885 bezocht R. Randall Hoes, „a chaplain in the Navy", ons land, en toen hij het classicaal archief van Amsterdam doorsnuffelde, bleek hem, dat Brodhead verscheidene papieren onopgemerkt had gelaten. Hij rapporteerde dit aan de synode der „Reformed Church in America", die in 1887 Dr. E. T. Corwin machtigde, om op zijne reis naar Holland, pogingen in het werk te stellen, ook deze bescheiden, die van nà het jaar 1700 dateerden, voor de kerk in Noord-Amerika in eigendom te verkrijgen. Corwin richtte zich met een dergelijk verzoek tot de classis van Amsterdam, die, hoezeer zij ook de belangstelling der Amerikaansche kerk in hare historie op prijs stelde, dit verzoek echter niet inwilligde, omdat de gevraagde documenten, zooals zij zich uitdrukte, niet aan haar, maar aan de „universitas" behoorden. Gaarne echter wilde de classis alle faciliteiten tot het kopieeren der handschriften verleenen. Dit antwoord, dat bij schrijven van Dr. G. J. Vos Azn. aan Dr. Corwin was toegezonden, bracht

deze bij zijn terugkeer in Noord-Amerika, aan de synode over. Eenige jaren verliepen, waarin veel vergaderd en beraadslaagd werd, hoe men nu eindelijk eens met betrekking tot de publicatie van alle stukken, die over de geschiedenis der Hervormde Kerk in Amerika handelden, moest doen. Dit had eindelijk tot resultaat, dat Dr. E. T. Corwin in 1897 van de synode in Amerika de opdracht kreeg, om naar Nederland te gaan, en alles wat in het classicaal archief van Amsterdam op Nieuw-Nederland betrekking had, in transcript te brengen. Ongeveer negen maanden was hij hiermede bezig. Ook in het archief van het Provinciaal Kerkbestuur van Noord-Holland, dat eveneens in de Nieuwe-Kerk te Amsterdam is te vinden, en in het archief van de Synode der Ned. Herv. Kerk te 's-Gravenhage, deed hij nasporingen. De verkregen resultaten, vereenigd met de brieven, die door bemiddeling van Brodhead waren verkregen, werden in het Engelsch vertaald en in het jaar 1901 door den Staat van New York onder den titel: „Ecclesiastical Records" [1]) uitgegeven. De reis en de publicatie van deze zes deelen, die de jaren 1621 tot 1810 omvatten, kostten den staat ongeveer 5000 dollars. De ijver aan dezen arbeid besteed, dient in de hoogste mate te worden geroemd, maar één ding smart den Nederlandschen historicus, dat deze bescheiden in het Engelsch vertaald en niet „in originali" zijn uitgegeven. Het is begrijpelijk, dat zij vertaald in druk zijn gebracht, daar zij in de eerste plaats voor den Amerikaan, die in den regel geen Hollandsch verstaat, van beteekenis zijn, maar toch is het te hopen dat nog eens de tijd zal aanbreken, dat zij ook in hunnen oorspronkelijken vorm voor den geschied-

1) E. T. Corwin, *Ecclesiastical Records*, State of New York, published by the State under the supervision of Hugh Hastings, State Historian, Albany 1901—1905. Van denzelfden schrijver: *Recent researches in Holland and the Ecclesiastical Records of the State of New York*, Red Diamond Press 1908, (Reprinted from the Papers of the American Society of Church History, 1908).

vorscher toegankelijk zijn. Dan ook zal de onjuiste lezing van den tekst, die op sommige plaatsen in deze vertaling voorkomt, hersteld kunnen worden.

Deze brieven nu, die door Corwin vertaald zijn uitgegeven, heb ik gedurende mijn verblijf te New-Brunswick nagezien en voor een deel in hunnen ganschen omvang, voor een ander deel in de belangrijke momenten, zorgvuldig afgeschreven. Op de door mij gemaakte transcripten der brieven, en niet op de vertaling van Dr. Corwin, waarnaar ik echter telkens verwijzen zal, heb ik mijn werk gebouwd. De uitdrukking: „Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.)" wil dus voor het vervolg zeggen, dat de brief in het synodaal archief in de „Sage Library" is te vinden.

F. Het archief van den Kerkeraad van Nieuw-Amsterdam (New York). Dit archief wordt bewaard in Fulton-street 113 te New York. Van de acta, die op den tijd van Holland's bestuur betrekking hebben, is weinig meer overgebleven dan de doop-, trouw- en lidmatenboeken. Het eerste doopboek[1]) vangt aan 25 September 1639 en loopt tot 31 December 1664; Deel II 12 Jan. 1665—5 Aug. 1682; Deel III 12 Aug. 1682—7 April 1695; Deel IV 10 April 1695—24 Jan. 1697. Het eerste trouwboek[2]) vangt aan 11 Dec. 1639 en loopt tot 15 Mei 1652. Verder is er het lidmatenboek aanvangende met het jaar 1649. Van de oude kerkeraads-acta is niets meer te vinden. Wel heeft D. Henricus

---

1) De titel is: *Doopboeck oft register der kinderen en bejaerde personen, die gedoopt sijn in dese kercke van New-Yorke tsedert den 25 Sept. 1639.* Deze doopboeken zijn voor een gedeelte uitgegeven als: *Baptisms from 1639—1730 in the Reformed Dutch Church*, New York, in: *Collections of the New York Genealogical and Biographical Society*, New York, 1901.

2) De trouwboeken zijn ook uitgegeven in: *Collections of the New York Genealogical and Biographical Society*, als: *Marriages from 1639—1801 in the Reformed Dutch Church of New York* 1890, (3 vol.).

Selijns omstreeks het jaar 1700 in een aktenboek, genaamd „Liber A", uittreksels van belangrijke, vroeger genomen besluiten opgeteekend, onder den titel: „Synodale en kerkelycke decreten, resolutiën, costuymen en privilegiën voor en ten behoeve van de Nederduytsche kercken en besonder alhier tot N. Yorck in America gebruyckt van tijdt tot tijdt ende noch gebruyckt wordende". Hierin komen voor: besluiten betreffende de bediening van den H. Doop, de viering van het H. Avondmaal, reglementen voor kosters en klokluiders, afkondigingen van bid- en dankdagen en resolutiën betreffende de Labadisten. Alle deze gaan echter maar tot het jaar 1672 terug. Het daarop volgende notulenboek van den kerkeraad (Liber B) vangt aan 21 Februari 1700. Tevens zijn hierin de doopelingen van 10 April 1695 tot 16 September 1776 aangeteekend. In het dan volgende (Liber C) vindt men op blz. 468—556 de lidmaten der kerk van 5 December 1701 tot 21 Augustus 1775 ingeschreven; op blz. 556 begint het trouwboek, aanvangende 5 Juli 1701 en eindigende 12 November 1774 (blz. 820).

G. HET KOLONIAAL ARCHIEF. Dit archief berustte tot voor korten tijd op het kapitool te Albany (N. Y.), eene stad ongeveer 3 uren sporens ten N. van New York gelegen, doch verbrandde voor het grootste deel in den brand, die in Maart 1910 het kapitool vernietigde. Deze documenten waren bekend als de „New York Colonial Documents" en omvatten 21 deelen manuscript. Waar wij het een en ander over deze bescheiden zullen mededeelen, daar volgen wij het „Education Department Bulletin, No. 462 (1 Jan. 1910)", waar de archivaris van den staat New York A. J. F. van Laer, op het belang van de uitgave van den tekst en eener zuivere vertaling wijst, in een artikel: „The translation and publication of the manuscript Dutch records of New Netherland".

Vooreerst dan waren er drie manuscript-deelen bevattende

huurcontracten, erflatingen, koop- en verkoopakten enz., met de autographe namen van de partijen en getuigen er onder. Deze deelen heetten: Register of the Provincial Secretary. Deel I 19 April 1638—30 Nov. 1641 (282 blz.); Deel II 7 Jan. 1642—30 Sept. 1647 (526 blz.); Deel III 17 Aug. 1648—28 Aug. 1657 (395 blz.).

Council Minutes, in het geheel zeven deelen, bevattende de zaken, betrekking hebbende op de uitvoerende, wetgevende en rechterlijke macht van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland. Deel IV 8 April 1638—2 Aug. 1649 (465 blz.); Deel V Jan. 1652—31 Dec. 1654 (469 blz., [2 Aug. 1649—Jan. 1652, 10 Juni—2 Sept. 1652, 30 Mei—Nov. 1653 ontbreekt]); Deel VI 6 Jan. 1655—29 April 1656 (389 blz.); Deel VII 2 Maart 1655—19 Sept. 1656 (± 700 blz.). Dit deel bestaat hoofdzakelijk uit duplicaten van deel VI en VIII. Deel VIII 1 Mei 1656—26 Dec. 1658 (1091 blz.; [19 Juni 1657—1 Jan. 1658 en het jaar 1659 ontbreekt]). Deel IX 15 Jan. 1660—22 Dec. 1661 (964 bz.). Deel X, Stuk I, 1 Jan. 1662—28 Dec. 1662 (315 blz.); Stuk II, 4 Jan. 1663—31 Dec. 1663 (472 blz.); Stuk III, 3 Jan. 1664—21 Dec. 1664 (332 blz.).

Correspondence, in het geheel vijf deelen, bevattende de briefwisseling van Stuyvesant met de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie, de gouverneurs van naburige koloniën en de ondergeschikte ambtenaren in Nieuw-Nederland. Deel XI 1646—27 Dec. 1653 (336 blz.); Deel XII 12 Maart 1654—27 Nov. 1658 (349 blz.); Deel XIII 13 Febr. 1659—24 Dec. 1660 (485 blz.); Deel XIV 12 Jan. 1661—7 Dec. 1662 (333 blz.); Deel XV 8 Jan. 1663—8 Sept. 1664 (475 blz.). De correspondentie vóór het jaar 1646 ontbreekt.

Ordinances (plakkaten), geldig voor het binnenlandsch bestuur der kolonie. Deel XVI, Stuk I, 31 Mei 1647—4 Maart 1657 (138 blz.).

Fort Orange Records, bevattende hetgeen op het

fort Oranje betrekking had. Deel XVI, Stuk II, 4 Oct. 1656—11 Dec. 1657; Stuk III, 13 Jan. 1660—30 Dec. 1660 (tezamen 233 blz.).

Writs of appeal. Deel XVI, Stuk IV, 1658—1 Oct. 1663 (33 blz.).

Curaçao Papers, behelzende besluiten, brieven en instructiën op het beheer van Curaçao betrekking hebbende. De directeur-generaal van Nieuw-Nederland was ook kommandeur over Curaçao. Deel XVII 15 Aug. 1640—12 Juli 1665 (339 blz.).

Delaware Papers, bevattende zaken op de kolonie aan de Zuid-Rivier in Nieuw-Nederland betrekking hebbende. Deel XVIII 22 Sept. 1646—24 Dec. 1660 (434 blz.); Deel XIX 14 Jan. 1661—12 Jan. 1664 (218 blz.).

Land Patents and Deeds. Deel GG (Deel XX) (patents) 12 Juli 1630—20 Sept. 1651 (219 blz.); Deel HH (Deel XXI), Stuk I (deeds) 5 Sept. 1652—15 Oct. 1653 (63 blz.); Stuk II (patents) 26 Febr. 1654—5 April 1664.

Deze in de Hollandsche taal gestelde akten werden in het jaar 1881 van het persoonlijk beheer van den „Secretary of State" naar de „State Library" in het kapitool te Albany overgebracht. Vóór dien tijd was reeds de belangrijkheid van deze oorkonden ingezien, en hunne vertaling in het Engelsch bewerkstelligd. Dit geschiedde, — behalve ten opzichte van de laatste twee deelen GG en HH (patents) — tusschen de jaren 1818—1822 door niemand minder dan Francis Adriaan van der Kemp, den voormaligen Hollandschen predikant, die in 1788 als patriot Nederland had verlaten en naar Amerika was uitgeweken. Zijne vertaling in 24 folio-deelen wordt gewoonlijk de „Albany Records" genoemd; deze onderneming kostte den staat van NewYork ruim 9100 dollars. Daarna werd door James van Ingen en Rev. C. D. Westbrook nog eene vertaling van de twee deelen „land-patents"

gemaakt. E. B. O'Callaghan maakte een „Calendar of New York Colonial Manuscripts, indorsed Landpapers (1643—1803)", benevens een „Calendar of Historical Manuscripts (1630—1801)", in vier deelen, waarvan het éérste deel regesten bevatte van de documenten enz., voorkomende in de hierboven opgenoemde handschriften. Dit eerste deel verscheen in druk in het jaar 1865, de andere drie, die over latere perioden handelden, in 1866—1868. Tevens publiceerde hij in 1868 zijne: „Laws and Ordinances of New Netherland, (1638—1674)", die hij uit de verschillende deelen had saâmgelezen en vertaald; dezelfde vertaalde ook nog in de jaren 1869—1872 de drie deelen: „Register of the Provincial Secretary" en één deel van de „Council Minutes (1638—1649)"; voorts werden in 1877—1883 vertalingen uitgegeven door B. Fernow in de „Volumes 12—14" van de „Documents relative to the Colonial History of New York". Het behoeft niet gezegd, dat deze vertalingen enz. schatten gelds kostten. E. B. O'Callaghan verdiende alleen al 1500 dollars per jaar als „translator".

Eene oorspronkelijke uitgave van alle deze handschriften bestond er echter nog niet. Daarom werd er door den tegenwoordigen archivaris van den staat New York, den heer A. J. F. van Laer, in eene missive aan „the director of the State Library dd. 25 Maart 1909" —, welke in bovengenoemd „Education Department Bulletin (1 Jan. 1910)" werd afgedrukt —, op gewezen, dat eene volledige uitgave der handschriften met verbeterde vertaling — het gebrekkige in de vertaling door F. A. van der Kemp, E. B. O'Callaghan en B. Fernow werd met feiten aangetoond — dringend noodzakelijk was. Nadat herhaaldelijk het groote belang der zaak was betoogd, besloot de staat New York in het jaar 1910 tot de uitgave over te gaan. Aan den heer Van Laer werd opgedragen deze publicatie op zich te nemen. Reeds had hij één deel voor den druk gereed, toen 29 Maart 1911 het

kapitool afbrandde, en de geheele collectie handschriften, met Van Laer's transscripten en aanteekeningen zoo goed als vernietigd werd. De handschriften-kamer brandde geheel uit, en van al de Hollandsche deelen bleef slechts een ruïne over. Dit is misschien wel de grootste archief-ramp, die in het laatste tiental jaren, de historische wetenschap getroffen heeft. Elders heb ik op de beteekenis van dit onheil gewezen [1]).

In den zomer van het jaar 1909 — dus omstreeks twee jaar vóórdat dit gebeurde — heb ik in dit archief eenige maanden doorgebracht, om het voor mijn onderwerp belangrijke materiaal te kopieeren. Deze kopieën hebben nu, daar de brand vele oorspronkelijke stukken vernietigd heeft, dubbele waarde gekregen. Met het geven van de oorspronkelijke lezing hetzij in den tekst, hetzij in de aanteekeningen, ben ik dan ook maar niet te karig geweest. Ik zal deze handschriften aanhalen als: „Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland (New York Colonial Manuscripts, Albany N. Y.)". Het deel, dat er bij wordt vermeld, verwijst dan gemakkelijk naar de rubriek waartoe het behoort (Register of the Provincial Secretary, Council Minutes enz.).

H. Het archief van de stad Nieuw-Amsterdam. Dit berust thans in City Hall, het stadhuis van New York. Toen Nieuw-Nederland zich langzamerhand uitbreidde, en de stad Nieuw-Amsterdam een bestuur van burgemeesters en schepenen dringend noodig had om de stedelijke aangelegenheden te regelen, werd in het jaar 1653 door den directeur-generaal Stuyvesant en raden dit college ingesteld. Voortaan was het bestuur over Nieuw-Nederland in het al-

1) Zie over de schade, die de handschriften-collectie in den brand van 29 Maart 1911 geleden heeft, mijne artikelen: *De brand in het kapitool te Albany (N. Y.), een ramp voor de historische wetenschap*, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, Woensdag 26 April 1911, Ochtendbl. A, en Dinsdag 20 Juni 1911, Ochtendbl. A.

gemeen bij directeur-generaal en raden; de stad Nieuw-Amsterdam werd nà 1653 geregeerd door burgemeesters en schepenen, die toch nog in vele opzichten aan de eerstgenoemden verantwoording schuldig bleven. De notulen nu der vergaderingen door burgemeesters en schepenen gehouden, en inzonderheid die op de rechtspraak, welke zij tevens erlangden, betrekking hebben, zijn nog in goede conditie op het stadhuis van New York (City Hall) aanwezig. Deze akten, die wij voortaan als: „Gerechtsakten van Nieuw-Amsterdam" zullen aanhalen, beginnen in 1653 en eindigen in 1674, in het geheel zes foliodeelen handschrift. Eene Engelsche vertaling dezer manuscripten gaf B. Fernow, in: „The Records of New Amsterdam (1653—1674), New York 1897, in 7 volumes". Het eerste deel dezer handschriften bevat van blz. 1—73 de kopieën van de plakkaten, die door de directeurs-generaal en raden in den loop der jaren zijn uitgevaardigd, welke natuurlijk ook in de „Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland" voorkwamen en daaruit door E. B. O'Callaghan als „Laws and Ordinances of New Netherland" zijn vertaald en uitgegeven.

Verder vindt men in dit archief: Handelingen van Burgemeesteren van Nieuw-Amsterdam. Er kwamen namelijk telkens zaken voor, die eigenlijk naar „costuyme" van het vaderland door burgemeesteren konden worden afgedaan, als: „vant repareren ende maecken van noodige wercken, finantie, hoe de middelen te vinden ende ordre, dat alles in behoorlycke ordre toegaet, als oock omme soo imant its van statswegen wat hadde te versoecken ofte voor te stellen 'tselve tot gemeene beste te dirigeeren, mitsgaders omme soo eenige publicque ampten ofte bedieninge deser stede raeckende ofte its anders tot gemeene beste noodich was, 'tselve aen E. H(eer) D(irecteur) G(enerael) ende raden voor te

dragen ende nominatie te doen". Om deze reden werd 8 Maart 1657 bepaald, dat de burgemeesteren éénmaal per week, des Donderdags om 9 uur, zouden bijeenkomen, om deze dingen te overwegen. Hunne handelingen en besluiten werden opgeteekend. Deel I 8 Maart 1657—28 Jan. 1661 (175 blz.); Deel II 11 Febr. 1661—20 Mei 1664 (ongepagineerd). Deel I is afgedrukt in Engelsche vertaling door B. Fernow in: „The Records of New Amsterdam (Administrative Minutes of New Amsterdam), Vol. VII, p. 140—267". Deel II is, voor zoover mij bekend, ook in Engelsche vertaling, nog niet uitgegeven.

In dit archief bevinden zich nog zeven deelen: Notarieele Akten, gepasseerd voor burgemeesters en schepenen. Zij zijn getiteld: „Burgomasters and schepens". Deel I 1653—1675; Deel II 1654—1660; Deel III 1658—1660; Deel IV 1661—1663; Deel V 1663—1665; Deel VI 1661—1664 (zeer geschonden); Deel VII 1657—1661. Deze deelen bevatten dus notarieele contracten betreffende koop en verkoop van landerijen, huizen, schepen, handelsbrieven enz. Sommige dezer deelen zijn in hun geheel of bij gedeelten door E. B. O'Callaghan vertaald, welke vertaling in handschrift ook in de brandkast in City Hall bij de overige origineele oorkonden wordt bewaard. Een afzonderlijk deel waarin de „Minutes of the Orphan Masters' Court of New Amsterdam" voorkomen werd door B. Fernow, in Engelsche vertaling, uitgegeven als: „Minutes of the Orphan Masters' Court of New Amsterdam (1655—1663); Minutes of the Executive Boards of the Burgomasters of New Amsterdam; and Records of Valewijn van der Veen, Notary Public, 1662—1664, New York 1907". Deze notarieele akten geven weinig belangrijks voor de kennis van het kerkelijk en zedelijk leven; de „gerechts-akten van Nieuw-Amsterdam" daarentegen zal men veelvuldig in dit geschrift aangehaald vinden.

Op dit archief maakte ik met vriendelijke toestemming van den „city-clerk" Mr. Scully en van den „librarian" Mr. Phillip Baer, kopieën van de akten, die voor mijn onderwerp van belang waren. Hoewel ik van de door mij gemaakte afschriften gebruik heb gemaakt, —die ik dus al naar de oorkonden waarin zij voorkomen als „Gerechtsakten van Nieuw-Amsterdam", of „Handelingen van burgemeesteren van Nieuw-Amsterdam", of „Notarieele akten van Nieuw-Amsterdam" in de aanteekeningen zal vermelden, deel ik daarbij telkens nog mede waar de uitgave, in Engelsche vertaling, in den regel door B. Fernow gemaakt, is te vinden.

Verder zou ik nog gewag kunnen maken van de handschriften, die in de archieven der plaatselijke kerken voorkomen. Natuurlijk behoeft men voor ons tijdperk niet verder te zoeken dan de omstreken van New York — tegenwoordig zijn sommige der vroegere gemeenten zooals bijv. het oude Breuckelen (Brooklyn) voorsteden van New York geworden —, de plaatsen op het Lange Eiland, die aan de Hudson River (Noord-Rivier) en Delaware River (Zuid-Rivier); het overige gebied was voor het grootste deel nog „terra incognita". De akten van den kerkeraad van Breuckelen zijn in handschrift-vertaling gemaakt door J. Dingman Versteeg en bevinden zich in de „Holland Society Library" te New York. De akten van den kerkeraad van Esopus (Wiltwijck), het tegenwoordige Kingston, heb ik ter plaatse geraadpleegd. Zeer veel is echter in die plaatselijke archieven niet meer te vinden en wat men vindt, is dikwijls van weinig beteekenis. Vele der oudste akten-boeken zijn verloren geraakt; andere zijn zeer beknopt gesteld en geven slechts de namen van doopelingen, getrouwden en lidmaten. Daarbij komt, dat de kerkeraden feitelijk niets buiten het bestuur van den magistraat van de plaats, die door directeur-generaal en raden

was aangesteld, konden uitrichten. De gegevens voor het kerkelijk leven der plaatselijke gemeenten vindt men voor het grootste deel in de brieven, die de predikanten dier gemeenten aan de classis van Amsterdam hebben geschreven. Eindelijk maak ik nog melding van documenten berustende in: Lenox Library te New York, New York Historical Society, Brooklyn Historical Society, Long Island Historical Society, en in archieven van particulieren. De gedrukte boeken en pamfletten, die in dit geschrift worden gebruikt, zullen in de aanteekeningen worden medegedeeld.

Ten slotte nog een enkel woord over boeken, die betreffende de geschiedenis van de Hervormde Kerk in Noord-Amerika het een en ander mededeelen, (want geschreven, met gebruikmaking van de laatst ontdekte bronnen en gebaseerd op de oorspronkelijke bescheiden, is zij nog niet). Het beste op dit gebied is nog altijd de inleiding van Dr. E. T. Corwin op zijn: „Manual of the Reformed Church in America, 1628—1902, 4th ed., New York 1902". Ook Dr. G. J. Vos Azn. wijdt in zijn geschiedwerk: „Voor den spiegel der Historie!! Amstels kerkelijk leven van de eerste zestig jaren der Vrijheid, Amst. 1903", op blz. 302—307 eenige kolommen druks aan de geschiedenis der Hervormde Kerk in Noord-Amerika. Het boek, dat over dit onderwerp het laatst is verschenen, is een proefschrift, vervaardigd door een roomsch-katholiek geleerde in Noord-Amerika, waarop hij te Leuven in 1910 „the degree of docteur ès sciences morales et historiques" behaalde. Deze schrijver Frederick J. Zwierlein bespreekt in 316 bladzijden de: „Religion in New Netherland". Het is een vlot geschreven en goed gedocumenteerd werk, waarin echter de godsdienstige en kerkelijke overtuiging van den auteur telkens om den hoek kijkt. Bovendien heeft hij, voor zoover ik zien kan, niet van de oorspronkelijke Hollandsche bescheiden, doch van Engel-

sche vertalingen daarnaar vervaardigd, gebruik gemaakt [1]).

In het jaar 1910 verscheen van mijne hand een geschrift, getiteld „Bastiaen Jansz. Krol", waarin ik naar nieuw ontdekte gegevens de vestiging der Hervormde Kerk in Noord-Amerika behandelde. Thans is het mijne bedoeling de geschiedenis dezer kerk, gedurende den tijd van Holland's bewind over de gewesten van Nieuw-Nederland, zoowel in hare ontwikkeling en uitbreiding naar binnen, als in hare aanraking met andere kerken en sekten naar buiten, te schetsen.

---

1) Behalve van E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*[2], New York 1855, 2 vols., en J. R. Brodhead, *History of the State of New York*, New York 1853, 2 vols., wil ik hier nog melding maken van het uitnemende werk van Mrs. Schuyler van Rensselaer, *History of the City of New York in the Seventeenth century*, New York 1909, 2 vols. Een goede Engelsche vertaling van eenige belangrijke oud-Hollandsche documenten, beter dan al de vorige, is te vinden bij: J. Franklin Jameson, *Narratives of New Netherland* (1609—1664), New York 1909.

HOOFDSTUK I.

DE VESTIGING DER HERVORMDE KERK IN NIEUW-NEDERLAND. BASTIAEN JANSZ. KROL.—JONAS MICHAËLIUS.

De Nederlandsche Hervormde Kerk is in Nieuw-Nederland, in den jare 1624, gesticht door Bastiaen Jansz. Krol [1]), een man van geringe ontwikkeling en weinig beteekenis, die het aan deze gebeurtenis en aan zijn later kommandeurschap over Nieuw-Nederland te danken heeft, dat zijn naam in de historiebladen vermeld wordt. Bastiaen Jansz. of Sebastiaen Jansz. Krol (of Crol), was oorspronkelijk caffawerker [2]) en woonde op de Bloemgracht te Amsterdam. Hij was in het jaar 1595 te Harlingen geboren en huwde 7 Februari 1615 met eene zekere Annetjen Stoffelsdochter, bij welke gelegenheid hij, omdat hij niet schrijven kon, de huwelijks-akte met een kruisje onderteekende. Reeds 16 Augustus 1615 hield hij in de Oude Kerk zijn eerste kind „Thonis" ten doop; eerst 23 Februari 1616 werd hij zelf in de Nieuwe Kerk door D. Rudolphus Petry gedoopt. Deze persoon nu kreeg lust — waarom weten wij niet — om als krankenbezoeker naar Oost- of West-Indië te gaan; hij diende zich daarom 12 October 1623, op 28-jarigen leeftijd aan bij den kerkeraad van Amsterdam, die gelijk wij gezien hebben, in dezen tijd het bestuur over

1) A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol, krankenbezoeker, kommies en kommandeur van Nieuw-Nederland*, 's-Grav. 1910, met kaart, 37 gedrukte bijlagen en 8 facsimiles. Zie ook: *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek*, Leiden 1911, s. v.: Krol.

2) Caffa is een soort zijden stof of saai.

de kerkelijke aangelegenheden van Oost- en West-Indië, onder approbatie van de West-Indische Compagnie, in handen had [1]). Hij kon eene goede getuigenis overleggen, werd ook „neffens andere" geëxamineerd, doch niet aangenomen. Toen echter één der andere adspiranten-krankenbezoekers, die wel was toegelaten, ziek was geworden, werd Krol aangezegd in zijne plaats te vertrekken. Deze was echter bij vertrek van het schip eveneens ziek, en zoo werd zijne afreis vertraagd. Eerst 25 Januari 1624 kon Krol uitvaren naar West-Indië, met bestemming voor Nieuw-Nederland [2]). Hij had van den kerkeraad van Amsterdam eene instructie medegekregen, welker inhoud in het „Copieboek 1589—1635" staat medegedeeld. Vooreerst moest hij iederen morgen en avond, ook vóór en na den eten „de gemeene gebeden" doen. Dan „des noot ende versocht sijnde" alle kranken vlijtig onderwijzen en vertroosten. Hen, die de vermaning van Gods Woord begeerden of van noode hadden „in het particulier" aanspreken; ter gelegener tijd was het zijne roeping uit Gods Woord of uit de boeken der Gereformeerde leeraren eenige kapittelen of een sermoen voor te lezen. Deze bediening had hij met een christelijken en godzaligen wandel te versieren [3]). Was dus de bedoeling van den kerkeraad, dat de krankenbezoekers inzonderheid op de schepen hun ambt zouden uitoefenen, door er menigmaal bij te voegen „binnen sijn scheepsboort ende daert hem anders gelegen sal sijn" kregen zij ook bevoegdheid voor het land, waar-

---

1) Zie hiervóór, blz. 8, 9.

2) A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, blz. 25—29.

3) Deze instructie werd 7 Dec. 1623 vóor Pieter Bonnissen, die als krankenbezoeker naar West-Indië zou varen, opgesteld. Eene zelfde instructie werd ook aan Krol medegegeven. Er staat hieromtrent woordelijk in het „Copieboek 1589—1635" als volgt: „Ende met deselve instructie is Bastiaen Jansen, naer verkregen gesontheyt naer West Indien gereyst, den 25 January 1624". Deze instructie is afgedrukt bij: A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, Bijlage I (blz. X—XII).

heen zij zich begaven. Het bedienen „van Godes Woort ende de sacramenten" was hun in het algemeen en dus ook aan Krol, verboden. Indien dit hun wel werd toegestaan, dan werd dit in de instructie uitdrukkelijk vermeld [1]).

Met deze instructie zeilde hij naar Nieuw-Nederland, bezocht daar Nieuw-Amsterdam, waar zijn verblijf echter slechts kort is geweest, omdat hij in November van het jaar 1624 reeds weder in het vaderland terug was. Deze spoedige terugkeer had een doel, hetwelk hij 14 November 1624 in de vergadering van den kerkeraad van Amsterdam mededeelde. Hij vertelde, dat er in Nieuw-Nederland „bevruchte vrouwen" waren. Op den doop van de kinderen, die haar stonden geboren te worden, diende „ordre gestelt te worden". Bovendien verlangden de kolonisten niet alleen, doch eischten zij, een geordend predikant in Nieuw-Nederland te hebben. Krol verzocht nu, zoolang er nog geen predikant was, dat hem bevoegdheid om te doopen zou gegeven worden. Zijn verzoek werd tot eene volgende vergadering aangehouden, maar de eisch der kolonisten een predikant te mogen hebben, werd hun ontzegd „alsoo daer weynich huysgesinnen sijn". Den daarop volgenden Dinsdag, 21 November 1624, werd aan Krol het besluit van den kerkeraad bekendgemaakt, dat hij „beneffens het sieckentroosterschap den christelycken doop ende trouwe" zou mogen bedienen „in de Virginias" [2]). Tot dien einde moest hij uit de boeken van gereformeerde leeraren als Bullinger en anderen, eenige „postillien" leeren, die op den doop en trouw betrekking hadden en dezelve lezen of opzeggen; hij moest zich woordelijk aan den tekst houden en zich wachten „yets selfs te componneren oft stellen" [3]).

Wanneer Krol nu voor de tweede maal naar Nieuw-Neder-

1) A. Eekhof, a. w., Bijlage I (blz. IV—VII).
2) Een andere naam in dezen tijd voor: Nieuw-Nederland.
3) A. Eekhof, a. w., Bijlage 21, 22 (blz. XXIII).

land is gegaan, valt niet met zekerheid te zeggen; waarschijnlijk is dit in Mei of Juni 1625 geweest. Toen hij in Nieuw-Amsterdam aankwam, waren er dertig huizen en ongeveer tweehonderd zielen. De huizen waren gemaakt van basten van boomen, behalve het kantoor van de West-Indische Compagnie, dat van steen was gebouwd en met riet was gedekt. Pieter Minuit, of waarschijnlijker nog Willem Verhulst, bekleedde er het ambt van directeur-generaal.

Intusschen kwam er nog een andere krankenbezoeker in Nieuw-Amsterdam aan, met name Jan Huygen (Huych), een zwager van Minuit, die ouderling in Kleef was geweest, en nu als krankenbezoeker naar Nieuw-Nederland was gezonden. Krol en Huygen lazen daar in Nieuw-Amsterdam des Zondags „eenighe texten uyt de Schriftuyr, met de glossen", in afwachting van een predikant [1]).

Niet lang, slechts vijftien maanden, is Krol krankenbezoeker gebleven. In September 1626 verwisselde hij het ziekentroosterschap voor de betrekking van kommies op het fort Oranje, waar toen ongeveer acht huisgezinnen en tien of twaalf matrozen gehuisvest waren, waarvan nog de meesten in dit jaar naar Manhattan-eiland gingen. Er bleven nog slechts een paar dozijn handelaars over, over wie Krol als kommies werd aangesteld [2]). Hij bleef dit gedurende de jaren 1626—1629 en keerde toen weder naar het vaderland terug, wellicht om met den patroon Kiliaen van Rensselaer, die na het plakkaat van „vryheden ende exemptien voor de patroonen, meesters ofte particulieren, die op Nieu-Nederlandt eenighe coloniën ende vee sullen planten", dat 7 Juni 1629 gearresteerd en afgekondigd werd [3]), eene kolonie bij het

1) Nic. van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. XII, blz. 38r (onder: November 1626).

2) Nic. van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. XII, blz. 38v (onder: November 1626); Dl. XVI, blz. 13v (onder: October 1628).

3) Dit octrooi van 31 artikelen is te vinden: Nic. van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. XVIII, blz. 94r—98v (onder: Maart 1630). In de Van Rensselaer-Bowier papieren komt

fort Oranje wilde stichten, te onderhandelen. Hij keerde weder naar Nieuw-Nederland terug, trad als handelsagent voor den patroon op en werd, zeker ook door diens invloed, einde-Februari of begin-Maart 1632 tot directeur-generaal of kommandeur van Nieuw-Nederland benoemd. Dit is hij gebleven tot einde-Maart 1633, toen Wouter van Twiller het directeurschap van hem overnam. Hij werd nog in eene expeditie tegen een zekeren Engelschman Eelkens gewikkeld, die zonder eenig recht op de Noord-Rivier handel dreef; toen deze geëindigd was, keerde Krol 20 Juli 1633 voor de derde maal naar het vaderland terug, waar hij voor den notaris Justus van de Ven een breed interrogatoir onderging. Voor de vierde maal ging hij naar Nieuw-Nederland, waar wij hem in 1638 weder als kommies op het fort Oranje aantreffen. Hier blijft hij zeker tot 1643; kort daarna is hij weder in Nederland terug, waar hem in September 1645 het H. Avondmaal wordt ontzegd[1]).

Zeker was deze Krol niet de „held", dien men zich als stichter der Hervormde Kerk zou hebben begeerd. Een man, die zijn ambt voor een meer winstgevende en invloedrijke betrekking verruilt, wiens ontwikkeling beneden peil staat en wiens zedelijk leven in de „censura morum" moet worden gelaakt, kan geen aanspraak maken „een groot man" te zijn geweest. Hij steekt dan ook scherp af bij zijnen opvolger in de kerkelijke bediening, D. Jonas Michaëlius, den eersten predikant der gemeente Nieuw-Amsterdam, die te oordeelen naar de twee keurig geschreven en goed gestyleerde brieven, die hij uit Nieuw-Amsterdam in het jaar 1628 geschreven heeft[2]), een knap en verstandig man is ge-

een exemplaar voor, waarop met inkt is geschreven: „7 Juni 1629 gearresteert". Zie A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, Albany 1908, p. 136—152.

1) A. Eekhof, a. w., blz. 35—58.

2) De *eerste* brief is 11 Augustus 1628 van uit Nieuw-Amsterdam geschreven aan D. Adrianus Smoutius te Amsterdam. Dit schrijven werd in 1857 door J. T. Bodel

weest. Wanneer hij geboren werd, kunnen wij niet met zekerheid zeggen. Indien wij in „Joannes Michaëlius", die volgens het „Album Stud. Acad. Lugd. Bat." 6 September 1600, op 23-jarigen leeftijd, als theologisch student te Leiden werd ingeschreven, denzelfden persoon mogen zien als Jonas Michaëlius, dan is 1577 zijn geboortejaar. Na eene studie-tijd van zes jaren werd hij als predikant in de kruiskerken van Braband, misschien wel op den „Vlaamschen Olijfberg" beroepen [1]). Van hier vertrok hij in 1612 naar Nieu-Bokswoude, welke gemeente hij in 1614 voor het naburige Hem verwisselde [2]). Bij zijne komst in Nieu-Bokswoude huwde hij [3]). Gedurende een tiental jaren heeft hij de gemeente te Hem gediend [4]). Welke redenen hij had om een plaats in West-Indië te begeeren, weten wij niet; zeker is, dat hij in 1624 naar St. Salvador in Brazilië is gegaan. Toen de Hollanders deze

---

Nijenhuis teruggevonden in de nalatenschap van Jacobus Koning en afgedrukt in: *Kerkhistorisch Archief*, verzameld door N. C. Kist en W. Moll, Amst. 1857, Dl. I, blz. 365—388. Hij berust thans in de Lenox Library te New York, waar ik zelf hem heb doorgelezen. Eene reproductie werd in 1896 door de „Collegiate Reformed Protestant Dutch Church of the City of New York" uitgegeven onder den titel: *The first minister of the Reformed Protestant Dutch Church in North-America.* In folio door: H. C. Murphy, *J. Michaëlius, the first minister of the Dutch Reformed Church in the United States. Facsimile of his letter, 11 Aug. 1628..... with transscript, preface and English translation*, 1883. — De *tweede* brief is in ons land veel minder bekend. Dezen heeft Michaëlius 8 Augustus 1628 gezonden aan „Joannes Foreest, secretaris van de E.E. Heeren Gecommitteerden, Raden van de Staten van NoordHolland ende West Vrieslant, houdende syne residentie tot Hoorn". Deze werd in 1902 te Amsterdam verkocht, kwam in bezit van den Amerikaan William Harris Arnold of Nutley (N. J.) en is in facsimile met toelichting uitgegeven door: J. Dingman Versteeg, *Manhattan in 1628*, New York 1904. Om zijnen belangrijken inhoud en de betrekkelijke ontoegankelijkheid van de uitgave door Versteeg — slechts een klein getal exemplaren werden gedrukt — heb ik dien in de bijlagen van dit werk opgenomen.

1) M. Veeris, *Chronologia ecclesiastica, dat is Kerkelijk Tijd-register* enz., Amst. 1697, blz. 119, 138.

2) Hoornbeek, *Sorg en Raad*, blz. 53, te vinden achter: W. Hogerwaarts, *Afscheidsreden tot de gemeinte op Batavia*, 's-Grav. 1732.

3) *Kerkhistorisch Archief*, Amst. 1857, Dl. I, blz. 368, 370.

4) Over zijn verblijf te Nieu-Bokswoude en Hem geven de plaatselijke kerkelijke archieven geene nadere inlichtingen. Het kerkeraads-archief te Nieu-Bokswoude uit dien tijd is verbrand.

vesting moesten ontruimen, nam hij in 1625 of 1626 de wijk naar Guinea [1]). Van hier vroeg Michaëlius, door middel van de classis van Enkhuizen, inlichtingen omtrent den doop van twee „mulaetkens" in het dorp More. Zij waren uit „Morische", of zwarte moeders geboren „die gansch heydens" waren, en uit blanke vaders, die „christenen heetten", waarvan de één Portugees, de ander „een van onse natie" was. Één hunner was „voor het minste superstitieus", de ander „irreligieus, woest ende gansch dissolut van leven". De kinderen waren bovendien niet in echt, maar in hoererij geboren, zoodat aan den vader van een dier kleinen getwijfeld werd. De moeders wilden gaarne den doop inwilligen, „alwaer het maer op hope van enigh geniet, ofte om van de educatie der kinderen ontlast te werden".

De heer directeur-generaal van Guinea had beloofd ze ten doop te zullen houden, daarbij tevens getuige te zijn, „ende bovendien de sorghvuldige oogen over de kinders te houden, dat se tot wat meerder jaren ende sterckte gecoomen sijnde, een tijd langh int vaderland opgetogen, ende geïnstitueert mochten werden, so andersins, als insonderheyt in de gereformeerde religie; ende daerna wederom in Guinea coomende, op het fort gerecommandeert te worden aen degene, die alsdan daer sal hebben het commandeeren, om aldaer gehouden te worden tot het gehoor van Godes Woort, ende de dagelijxsche conversatie der christenen, gelijck sy almede met dit insicht, met de naeme van de moeder ende huysvrouwe der achtb. Heer generael genoemt werden" [2]).

Uit deze eigen woorden van Michaëlius — de classis van Enkhuizen bracht deze „swaricheyt" als een gravamen voor

1) Hoornbeek, *Sorg en Raad*, blz. 53.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, III 73r (27 Juli 1626). *Acta Syn. Noord-Holl.*, 4 Aug. 1626, Art. 36.

de classis van Amsterdam en later voor de synode van Noord-Holland, met dezelfde woorden als in Michaëlius' brief stonden — blijkt, van welken geest hij bezield was. Deze beide negerkinderen wilde hij naar Nederland zenden, om ze daar een godsdienstige opvoeding te laten geven en ze dan later als zendelingen onder hunne stamgenooten te doen arbeiden. Weldra zullen wij zien, dat hij ook ten opzichte van de kinderen der Indianen in Nieuw-Nederland soortgelijke plannen had. Zoowel de classis van Amsterdam als de synode van Noord-Holland gaven ten opzichte van dezen doop als hare meening te kennen: „positis, quae ponuntur: Jae".

In 1627 is hij van zijn verblijf in Guinea weder in Nederland teruggekeerd, om op 24 Januari 1628 uit de haven van Texel naar Nieuw-Nederland uit te varen. Noch van zijne uitzending, noch van zijne onderteekening der „formulieren", vinden wij eenig spoor [1]). Toen Michaëlius in Nieuw-

1) In het Classicaal Archief te Amsterdam bevindt zich als N°. 45 een boek in-quarto, behelzende de formulieren, die door de predikanten der classis zijn onderteekend. Over het aanschaffen van dit boek zie men: *Acta Cl. Amst.* II fol. 134^{r} (18 Nov. 1619) en III fol. 17^{v} (26 Apr. 1621). Het bevat: den Heidelbergschen Catechismus, het formulier v. d. H. Doop (waarbij in de tweede vraag tot de ouders gericht, het woordje „alhier" ontbreekt), het formulier voor het H. Avondmaal, Christelijke gebeden, het formulier om de dienaren des Woords te bevestigen en het formulier v. d. H. Doop voor volwassenen, gedrukt: „Tot Middelburgh, bij Richard Schilders, wonende in den langhen Delft, in den Oliphant, 1611". Dan zijn er in dit deel ingebonden de 37 artikelen des geloofs, gedrukt: „Tot Dordrecht, bij Fransoys Borsaler, Mede-stander van Isaac Jansz. Canin, 1619" en ook de besluiten van de Nationale Synode te Dordrecht, gedrukt „Tot Dordrecht, by Isaac Janssen Canin, ende syne Medestanders 1619". Dan volgt, niet gedrukt maar geschreven: „Formulier van onderteyckeninge gestelt in de Nationale Synode tot Dordrecht, Anno 1619", alle dewelke door de predikanten der classis van Amsterdam, en de door haar naar de koloniën gezondene, zijn onderteekend, beginnende met D. Johannes Le Mayre en eindigende 4 Sept. 1815 (handteekening van A. Uden Masman, ber. pred. n. Paramaribo). Onder deze namen komt Jonas Michaëlius niet voor, waarschijnlijk omdat hij door den *kerkeraad* van Amsterdam werd uitgezonden. De eerste, dien wij met betrekking tot Nieuw-Nederland aantreffen is: „66. Everhardus Boghaerdus, gesonden van Classe ende kercke nae Nieuwnederlandt, A° 1632, 15 July". Over dit en een nog ouder formulierboek (1609—1621) zie men de beschrijving van Dr. G. A. Hulsebos in: *Verslag inzake de kerkelijke archieven, 1 Mei 1911*, in: *Bijlagen van de Handelingen der Algemeene Synode der Ned. Herv. Kerk, ten jare 1911*, bijl. F, blz. 1—4.

Nederland was aangekomen, gaf hij van zijne reis en zijn voorloopig verblijf aldaar, verslag in de beide brieven aan D. Adrianus Smoutius en Joannes Foreest, die wij hiervóór hebben genoemd [1]), en waaraan wij het volgende ontleenen.

Hij ondernam de reis met zijne vrouw en drie kinderen, van wie één, Johannes, met name wordt genoemd. Gedurende den tijd, dien zij op zee doorbrachten — van 24 Januari tot 7 April — werden zij door storm en onweder geteisterd, maar meer nog hadden zij te lijden van den schipper Evert Croeger en zijn scheepsvolk. Met dezen schipper had Michaëlius reeds vroeger „ter see gesworven", doch hem, gelijk thans bleek, nimmer goed leeren kennen. Toen stond Croeger onder het bevel „van de heere Lam", en „geleeck meer een kind dan een man te wesen"; doch op deze reis, waar hem „de hoogste voogdye vant schip" was toevertrouwd, toonde hij zich als „een cleyn conincxken in gebied, maer als enen grooten buffel in onbeleefde manieren". Werden bij hem klachten ingediend over den „ondeugenden cock", die zich scheen voorgenomen te hebben om Michaëlius en zijne familie zooveel mogelijk te plagen, dan „bestond al de deugt, die hy (hun) [2]) dede, alleenlijck in liberale beloften met een droncken hooft, op dewelcke, als hy benuchtert was, niet en volgde dan een suyr gesichte". Ook tegen de officieren speelde „hy de beeste", hield zich gestadig, zoowel op zee als in de Noord-Rivier zijnde, bij den wijn, zoodat hij „dagelijcx te schepe geloopen heeft met een nat seyl ende berooyt hooft". Hierbij kwam nog, dat de vrouw van Michaëlius zwanger was. Toen zij nog op het schip voor Texel waren, had Michaëlius, dit bemerkende, haar naar land willen terugbrengen, maar het ruwe weder en hare beslistheid om de voorgenomen reis

1) Zie hiervóór, blz. 32, 33 (aant.).
2) In HS. staat: ons.

mede te maken, hadden hem weerhouden. Toen zij dan nu eindelijk, na veel tegenspoed en stormweer inzonderheid bij de Bermudes en de „ruyge custen" van Amerika, hunnen moeilijken en gevaarlijken tocht hadden ten einde gebracht en ruim zeven weken in Nieuw-Amsterdam gevestigd waren, is de vrouw van Michaëlius „met groot verlangen ende wel getroost van gemoede, deser wereld overleden ende in den Heere ontslapen". Michaëlius wil in des Heeren weg berusten. Hij schrijft aan Foreest: „Alle dingen deden haer wel op, ende het land beviel haer ende my gansch wel; onse compste was oock aengenaem by allen: ende siet hoe onversiens de Heere quam afbreken den draed van haer broossche leven! Daer leyt onse menschelycke inbeeldinge, daer leyt onse hope. Want het scheen ons toe, alsof wy nu na verscheydene beproevingen eniger jaren, wat meerder wille ende vermaeck na de wereld souden gehat hebben, doch siet, des Heeren gedachten en waren niet als de onse. Nu wat heb' ick te seggen? De Heere heeftet gedaen. Ick moet het lyden. Ende wat heb' ick voor reden om oock niet te willen? Want alle dingen wercken dengenen, die hem liefhebben, mede ten goede. Dit can wel de lichamelycke ooge tegenwoordich qualijck bemercken, maer de reden gelooft het, ende het herte vertrouwt het op des Heeren belofte" [1]).

Het land en klimaat van Nieuw-Nederland stonden hem wel aan, al was het verschil met het vaderland groot. Hij noemt het land „goed ende playsierich". Wat het klimaat betreft: „de lucht is hier seer gesond, nochtans vallen de alteratien van hitte ende coude gemeynlijck subyt. De somer is gansch heet, de winter seer langh ende strenge. De dagen vallen des somers wat corter ende 's wynters wat langer dan int vaderland". Ook de bodem leverde allerlei zaken

1) Bijlage No. 1 (blz. IV, V).

op „die grootelijcx dienen tot gerief des levens". Hij maakt melding van visch, gevogelte, wild gedierte, oesters en allerlei boom- en aardvruchten, ook kruiden „soo medicinale als andere van alle soorten". Alles lag echter nog in het ongereede en diende door bekwame lieden te worden in orde gebracht. Om zich tegen de strenge koude te vrijwaren, gebruikte men de huiden van wilde dieren. In plaats van de hutten en holen, waarin men meer „genestelt dan gewoont" had, begon men reeds nieuwe huizen te bouwen. Hout was er in overvloed aanwezig. Hij maakt melding van den aanbouw van het fort door Krijn Frederijcksz., waarin men zich voor de vijanden van buiten — hiermede zijn ongetwijfeld de Engelschen uit Nieuw-Engeland bedoeld — en de wilden hoopt te kunnen terugtrekken. Een korenmolen was al gebouwd; een houtzaagmolen, die inzonderheid hout voor het vaderland bestemd, zou verwerken, was men bezig op te richten. Ook steenen en tegels werden reeds gebakken, maar zij waren slecht. Beter voldeden de „bergstenen", die uit de naburige groeven waren gehouwen. Een kalkbranderij van oesterschelpen, die aan het strand veelvuldig werden aangetroffen, leverde de voor het metselen noodige specie.

Dan spreekt hij over de inrichting van zijn huishouden. Van zijne drie kinderen waren inzonderheid zijne beide dochtertjes nog klein. Zijn zoon Johannes woonde ten huize van den schipper Jan Jansz. Brouwer, een eenvoudig man, die „by allen getuygenisse heeft van een eerlijck ende goed comportement ende meer dan ordinaire getrouwicheyt". Nu zijne vrouw overleden was, zocht hij naar een dienstmaagd om het huishouden te doen, maar deze was niet te bekomen. Er waren wel slavinnen, uit Angola afkomstig, in Nieuw-Amsterdam, maar met haar was niets aan te vangen; het waren „diefachtige, luye ende ontydige vodden". Over den leeftocht klaagt hij zeer. De Bewindhebberen

der West-Indische Compagnie hadden hem in plaats van een vrije tafel zes à zeven morgen land gegeven, om zich daarvan in zijn onderhoud te voorzien. Doch hieraan had hij niets, want paarden en koeien waren er maar weinige, en arbeidslieden kon men zelfs niet voor grof geld krijgen. De veestapel in Nieuw-Nederland, inzonderheid der varkens, begon zich wel uit te breiden, maar de runderen, die ingevoerd waren, waren alle gestorven. Boter en kaas was dus een reeds lang gemiste levensbehoefte. Het rantsoen dat door de West-Indische Compagnie werd uitgereikt, en waarin Michaëlius mededeelde, was „harde oude cost", in te kleine hoeveelheid voor ieder om van te leven, uitgegeven. Hij zegt: „Ick begonde vry wat sterckte te crygen door des Heeren genade, maer door dit harde voedsel van boontgens, graeuw erwten, die hard genoech sijn, gort, stockvis enz., sonder vele vernieuwinge, doet dat ick niet geheel can becomen, gelijck ick anders wel soude". Zijn bestaan beschrijft hij, aanhalend een oud spreekwoord aldus: „Wij leven een hard ende sober leven, als arme luyden. Ten behoort immers soo niet te gaen, hoewel het lyden heylich is, gelijck de Nonnen plegen te seggen, want sy weten oock selve wel, dat ydele schappraeyen maken dulle Bagynen". Er moesten dus landbouwers gezonden worden, om Manhattan-eiland, dat „de sleutel ende voorneemste vasticheyt van het land" was, en dat, onvruchtbaarder dan andere plaatsen „van wegen de menichte der wortelen van struycken ende boomen", meer arbeid vereischte, in behoorlijke conditie te brengen.

De toestand was echter al beter dan voorheen. Vroeger toch hadden de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie door onjuiste rapporten ingelicht, menschen gezonden, die liever „met ledich gaen, dan met vele wercks den cost hadden gewonnen ende daertoe noch rycke geworden, seggende: dat se niet gecomen waren om te wercken, dat se om te

wercken wel tehuys gebleven mochten hebben". Dat was „den teneur van het gesangh dat men al den dach hoorde". Het kwam er in hunne oogen niet op aan, of men veel of weinig deed, het was toch alles voor de Compagnie. Ook door het „quaed beleyd" van „directeurs ende overhoofden (sic)" was land en volk meer geschaad dan geholpen geworden. Dezulken nu begon de Compagnie langzamerhand als „enen onnutten ballast" naar huis terug te zenden, terwijl zij deze lieden door vlijtige en arbeidzame menschen trachtte te vervangen.

Onder zulk een „de meeste part al vry wat ruych ende ongebonden volck" begon Michaëlius zijnen evangelie-arbeid. Hij wist hun liefde en ontzag in te boezemen en begon al aanstonds met het „aenstellen van een forme van een gemeente". Twee ouderlingen werden gekozen: de een was de directeur-generaal Pieter Minuit en de ander was diens zwager Jan Huygen, die zijn zieketroosterschap, evenals Krol, voor eene meer winstgevende betrekking bij de Compagnie verwisseld had. Huygen was „de winckelhouder der Compagnie" geworden. Het H. Avondmaal, dat voorloopig eens in de vier maanden zou worden bediend, was, toen Michaëlius zijne brieven schreef, reeds éénmaal gevierd. Ruim vijftig avondmaalgangers, Walen en Hollanders, hadden daaraan deelgenomen. Sommigen hunner waren toegelaten na belijdenis des geloofs te hebben afgelegd; anderen op vertoon van kerkelijke attestatie. Ook waren er, die hunne attestatiën hadden tehuis gelaten, niet denkende dat daar in Nieuw-Amsterdam een gemeente zou worden geformeerd. Van anderen waren de attestatiën in een hevigen brand, die de pas gestichte kolonie had geteisterd, verloren gegaan. Deze laatsten nu waren tot het H. Avondmaal toegelaten op verklaring van degenen die hen kenden, dat zij van goed zedelijk gedrag waren. Michaëlius gevoelde wel, dat hij door

deze handelwijze buiten de avondmaalspraktijk, gelijk die in het vaderland heerschte, was getreden, doch hij verontschuldigde zich met te zeggen, dat „men in een sulcke gelegenheyd om een beginsel te maecken, alle behoorlycke formaliteyten soo naeuwe niet can observeren".

De Walen waren, gelijk wij hiervóór hebben gezien [1]), in 1623 naar Nieuw-Nederland vertrokken, na van de Staten van Holland en West-Friesland, op voordracht van de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie, vergunning te hebben verkregen. Slechts acht personen waren op Manhattan-eiland gebleven; misschien ook woonden er op het Lange Eiland, waar men wil, dat de naam „'t Whaal-bogh" aan hun verblijf herinnert [2]). Één hunner was Catelijn Trico, in Parijs geboren, die op 83-jarigen leeftijd, in 1688, voor den vrederechter William Morris verklaarde, dat zij zich herinnerde in 1623 naar Nieuw-Nederland te zijn overgekomen, eerst in Albany — toen het fort Oranje genaamd — gedurende drie jaren geleefd te hebben, en in het jaar 1626 naar Nieuw-Amsterdam verhuisd te zijn, waar zij vele jaren gewoond had, vóór zij naar het Lange Eiland was gegaan [3]). Misschien ook hadden enkele personen van het scheepsvolk van het Fransche jacht, dat daar juist lag, toen het schip waarop de Walen zich bevonden aankwam, en dat „aldaer het wapen van den coninck van Vranckrijck oprechten wilde", maar hierin door de Hollanders uit last van de Staten-Generaal en de West-Indische Compagnie verhinderd werd, zich bij de immigranten aangesloten [4]). Hoe dit ook moge geweest

1) Zie hiervóór, blz. 5.

2) Een gedeelte van Long Island (Brooklyn Navy-Yard) heet tegenwoordig nog: „Wallabout". De afleiding van dit woord is onzeker. Zie: Mrs. Schuyler van Rensselaer, *History of the City of New York in the seventeenth century*, New York 1909, Vol. I, p. 46; E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Albany 1855, Vol. I, p. 100, 101.

3) E. B. O'Callaghan, *The documentary history of the state of New York*, Albany 1850, Vol. III, p. 50, 51.

4) Nic. van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. VII, blz. 111[r] (onder: April 1624).

zijn, de Walen die er waren, verstonden voor het meerendeel zoowel Hollandsch als Fransch. Die dichtbij woonden gingen getrouw bij Michaëlius ter kerk; anderen die verder af woonden, konden bij regen of in het gure jaargetijde niet komen. Zij achtten het niet gepast aan Michaëlius te verzoeken voor „een soo cleyn hoopken" in het Fransch te komen prediken, al rekenden zij hem hiertoe wel in staat. Het H. Avondmaal bediende hij echter bij hen „in de Fransche tale ende op de Fransche wyse met een voorgaende predicatie". Michaëlius sprak voor zijne eigen gemeente à l'improviste; doch van de preek, die hij bij de Walen hield, merkt hij eigenaardig op: „die ick in geschrifte voor my legge, soo lange ick myselven de behoorlycke veerdicheyd niet toe en vertrouwe".

De gemeente van Nieuw-Amsterdam wilde Michaëlius zooveel mogelijk in overeenstemming met de kerken in het vaderland inrichten. Hij vroeg daarom in den brief aan Smoutius, dat de broederen van den kerkeraad te Amsterdam, „welcker inspectie over ons hier d'aldernaeste is", hem hunne „correctie, instructie ofte goede advysen" niet zouden onthouden. Hij wenschte toezending van díe acta synodalia, die hem „in kerckelyke swaricheden" zouden kunnen voorlichten. Verstandig was het, dat hij zich zooveel mogelijk binnen „de palen syner beroupinge" wilde houden, onderscheidende de kerkelijke en burgerlijke ambten, om „alle verwerringen ende brodderyen" te voorkomen. Al hadden personen, die eene burgerlijke betrekking bekleedden tevens zitting in het college van den kerkeraad — de directeur-generaal en de winkelhouder der West-Indische Compagnie waren ouderling —, en al bestond de raad van Nieuw-Amsterdam uit „goede luyden, die nochtans de meeste part eenvoudigh sijn ende weynich geoeffent in politycque dingen", zoo wenschte hij toch de „voorvallende kerckelycke dingen,

van de borgerlycke sorgfuldelijck te onderscheyden, opdat elck geoccupeert blyve met sijn eygen subject". Hij wilde geen „πολυπράγμων ofte ἀλλοτριοεπίσκοπος" wezen, maar verlangde dan ook, dat de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie duidelijke instructiën aan hunne vertegenwoordigers in het bestuur van Nieuw-Nederland zouden overzenden, „opdat se mochten bescheydelijck weten, hoe sy sich in alle voorcomende burgerlycke swaricheden ende gevallen hadden te reguleren". Indien dit beginsel van scheiding der kerkelijke en burgerlijke macht en invloed, dat Michaëlius hier bepleit, maar, gelijk later blijken zal, ook zelf niet in toepassing heeft gebracht, in Nieuw-Nederland beter doorgevoerd ware geworden, dan zouden vele moeilijkheden tusschen directeurs-generaal en predikanten zijn voorkomen.

Ook de zending onder de Indianen trok hij binnen den kring zijner belangstelling. De eerste indruk, dien hij van deze wilden had gekregen, was niet gunstig geweest. Hij beschrijft hen als „wild ende woest, vreemd van alle borgerlycke sedicheyd, jae onbeleeft ende bot als tuynstaken, in alle boosheyd ende goddeloosheyd gelijck als gepromoveert, verduyvelde menschen". Hij zag in, dat hij, wilde hij met vrucht onder hen werken, hunne taal moest leeren. Doch dit was niet gemakkelijk, inzonderheid wat de uitspraak betrof, omdat deze zich kenmerkte door „sware aspiratien ende vele litteras gutturales, die meer in de kele dan door den mond, tanden ende lippen geformeert werden". Hij wilde echter deze taal der Indianen grondiger bestudeeren dan de gewone man, die meende al veel er van te verstaan, als men „een groven slach daerinne slaet"; om te handelen met de wilden kon men wel aan zijn gebrek aan taalkennis te gemoet komen, door het „wysen met duym ende vingeren". Een ander bezwaar nog was, dat de Indianen liever hunne taal voor den vreemdeling verborgen hielden, of aan de woorden bij de uitlegging,

met opzet eene verkeerde beteekenis gaven. Het was voldoende, meenden zij, als men elkander in den handel verstaan en begrijpen kon. De afkorting van zinnen en woorden, en het noemen van voorwerpen die slechts een geringe overeenkomst met elkander vertoonden, met één en denzelfden naam, verhoogde de moeilijkheid. Michaëlius noemt haar: „een gemaeckte kyndische tale".

Wanneer hij over den godsdienst der wilden spreekt, dan zegt hij, dat zij den duivel vereeren, een geest, dien zij „Menetto" noemen. Daaronder verstaan zij verder ook alles wat „subtyl ende geestich" is, kortom alles wat het menschelijke verstand te boven gaat. Met tooveren, waarzeggen, en bezweren houden zij zich op; allerlei „snoode consten" kennen zij, zoodat zij „bijna in genige banden ofte sloten en sijn te houden". Hij beschrijft hen als diefachtig van nature, wreed van karakter, zelfs zóó, dat zij daarin de Afrikanen nog overtreffen. Hoe men deze menschen tot het christendom zou kunnen brengen, acht hij moeilijk in één woord te zeggen. De dwaze begrippen, die over hen in het vaderland zijn verspreid, als: dat zij van goeden aard zijn, dat bij hen „principia religionis ende vestigia legis naturae" zouden gevonden worden, moet hij beslist tegenspreken. Men heeft de menschen in het vaderland wat „op de mouwe gespeldt". Toch heeft hij een plan tot kerstening van het Indianen-volk gereed, al is hij niet zeker, dat het slagen zal. De moeilijkheden door elken zendeling ondervonden, heeft ook hij gevoeld. Hun een adaequate voorstelling te geven van Hem, dien de christenen „God" noemen, lijkt hem niet wel doenlijk. Hij zegt: „Als wij tot hun van God willen spreken, het schijnt hun een droom te sijn: ende wy sijn genootsaeckt dat te doen onder den name, niet van „Menetto", dien sy kennen ende dienen (want dat ware een laster), maer van enigen grooten, jae den alderoppersten Sackiema (met welcken name sy, sonder

coningh levende, heten dengenen, die over enige honderden onder hun hebben te gebieden, die van de onsen Sackemakers genaemt werden)". Wanneer hij tot hen over God sprak, dan begonnen sommigen „te grynen ende het hoofd te schudden als over een coude fabel"; anderen daarentegen zeiden dan: „Orith — dats goed", om op die manier met eere en vriendschap „uit een sulck propoost" te komen. Hij erkent dan ook niet te weten, hoe hij dezen wilden eenige christelijke begrippen zal bijbrengen. Misschien was het nog wel het verstandigste de ouden „in haer wesen" te laten en met de kinderen te beginnen, die dan nog jong zijnde van de ouders, ja uit den stam moesten worden weggenomen. Maar dit ging ook moeilijk, want — ziehier eene schoone karaktertrek — „de ouders hebben hare kinderen hertelijck lief", en zouden zeker steelsgewijze trachten, hen weder in handen te krijgen. Toch vindt Michaëlius dit den eenigen weg.

Met gaven en goede beloften moest men hen zoeken te overreden hunne kinderen af te staan, om deze dan toe te vertrouwen aan een kundig en godzalig schoolmeester, die hen zou leeren lezen en schrijven, en hen zou onderrichten in de „fundamenten der christelycker religie", doch bij wien zij ook, en dit bovenal, „niet dan goede exempelen enes deugtsamen levens en sagen". Zij zouden dan met elkander hunne moedertaal kunnen onderhouden, opdat zij later als inlandsche zendelingen de kennis der christelijke religie onder hunne stamgenooten zouden kunnen verbreiden. Hij voegt er echter aan toe: „Ondertusschen en moeste men niet vergeten den Heere om sijnen segen te soliciteeren met vierige ende geduurige gebeeden". Voorzoover wij weten is een dergelijk plan nimmer ten uitvoer gebracht; het karakteriseert echter den persoon van Michaëlius en de zendingsgedachten uit dezen tijd. Zulk een warm pleidooi voor de zending onder de Indianen treffen

wij in het tijdperk, dat wij thans behandelen, in Nieuw-Nederland niet meer aan.

Tegelijk met zijnen brief aan Foreest, zond Michaëlius aan zijnen broeder eenige curiosa, die hij bij een zilversmid moest laten in orde maken, om ze dan aan Foreest als blijken van vriendschap en dankbaarheid, uit zijnen naam, aan te bieden. Het waren „twe beentgens uyt de mannelycke gelederen van bevers, comende met het ene eynde boven het scrotum ende met de reste langs de schacht henen". Hem was verteld, dat men er in het vaderland „lepelstelen" van liet maken; aan het eene einde plaatste men dan een knopje, aan het andere einde een lepelblad. De „wildinnen" droegen dergelijke, als „quispels ende ornamenten om haer lijf" en maakten daar „al vry wat proncks" van. Dit zond hij als een tegenbeleefdheid voor de stekken van wijngaarden, de notenboompjes en aalbessen-struiken, die Foreest hem had medegegeven. De laatsten waren „uutgegaen"; de wijnstokken hadden „op avonture geplant" nieuwe loten gekregen. Hij wilde nog wel gaarne een handvol van dat „goed" hebben, maar dan zonder groote wortels. De wijnstokken die hij in een mandje van een zekeren Jan Verschuyre had mede gekregen, waren „op de West-Indische Passagie" uitgeloopen, hadden zelfs druiven gedragen, doch deze waren weder verdwenen, toen het schip noordelijker „als in enen tweden winter" was gekomen. Zoodra hij ze echter in het voorjaar had geplant, hadden zij opnieuw ranken geschoten.

Op het einde van beide brieven doet Michaëlius de groeten aan sommige predikanten te Amsterdam en eenige vrienden o.a. te Leiden, voor wie hij nog een paar geschenken mede geeft; aan de vrouw van Foreest, hunne kinderen en diens oude moeder, „die godvruchtige matrone, dewelcke de Heere in haren ouderdom wille stercken, om met christelycke couragie ende volstandicheyt de reste van haren goeden loop ende

geloove-oeffeninge aller deugden dus verre gebracht, tot den eynde toe uyt te loopen". Hij adresseert ze en zendt ze „per vriend dien God beware" [1]), eene uitdrukking, die in deze tijden menigvuldig op adressen van brieven wordt aangetroffen.

Michaëlius was voor den tijd van drie jaren door de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie aangesteld. Hij bleef echter één jaar langer dan den gestelden termijn en keerde in het jaar 1632 naar het vaderland terug. Wij treffen hem 4 Maart 1632 in den kerkeraad van Amsterdam aan, om over zijn verblijf en werk in Nieuw-Amsterdam verslag uit te brengen. Zooveel blijkt wel uit de korte notule daarvan in de protocollen van den Amsterdamschen kerkeraad gemaakt [2]), dat „tgene gepasseert was tusschen hem ende den Commandeur [3]) van die plaetse, bestaende in verscheydene rescontren hem van dienselven ontmoet, waerdoor synen dienst ende persoone veelen onrusten ende moyten is onderworpen geweest" aanleiding tot zijn vertrek uit Nieuw Nederland is geworden. Bovendien had hij zich gemengd in een twist tusschen den directeur-generaal Minuit en diens secretaris Jan van Remunde. Hierover schrijft Simon Dircksz. Pos, raad van Nieuw-Nederland, 16 September 1630 aan Kiliaen van Rensselaer met deze woorden: „Den predikant Jonas Michielsz. is seer yverich hier te lande om vyer te stoocken tusschen beyden; denselven behoorde een middeler te wesen in Godts kercke ende gemeente, maer my dunckt tselve ter contrarie te wesen" [4]). Ook Pieter Minuit keerde in de lente van het jaar 1632, misschien wel

---

1) Deze vriend was de reeds genoemde Jan Jansz. Brouwer.

2) A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, 's-Grav. 1910, Bijlage No. 28 (blz. XXIV).

3) Pieter Minuit.

4) N. de Roever, *Kiliaen van Rensselaer en zijne kolonie Rensselaerswijck*, in: *Oud-Holland*, Jaarg. VIII, Bijlage B, blz. 70, 71.

op hetzelfde schip waarop Michaëlius zich bevond, naar Nederland terug.

Dan hooren wij gedurende vijf jaren niets meer van hem. Toen in 1637 door de Compagnie weder een predikant voor Nieuw-Nederland gezocht werd, besloten de broederen der classis van Amsterdam, dat „de deputati ad res Indicas hare devoiren" zouden aanwenden om weder Michaëlius, die „van dienst ledich" was" op het „favorabelste" bij de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie te recommandeeren, nadat zij hem tot aanneming van dezen dienst zouden hebben bewogen [1]). De Bewindhebbers begeerden hem echter niet meer in hunnen dienst te hebben; zij gaven ten antwoord: „dat alse denselfden nodich hadden, hem souden ontbieden", over welk antwoord de classis van Amsterdam zeer misnoegd was [2]). Een maand later is hij nog eens gerecommandeerd [3]), en dan weder in Juni 1638, maar de Bewindhebbers gaven voor zijne uitzending „geene oft weynige hope" [4]). Toen de deputati om „naeder antwoord" verzochten, werd hun door den president van de Amsterdamsche Kamer der West-Indische Compagnie aangezegd, dat „de afslaginge van deselvige twee persoonen" nml. Jonas Michaëlius en een anderen predikant met name Middelhovius, „van syne E. was aengeseyt uyt naeme van de vergaderinge" [5]).

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 103 en XXXIX fol. 33 (7 Sept. 1637). In Engelsche vertaling bij: E. T. Corwin, *Ecclesiastical Records*, Albany 1901, Vol. I, p. 111.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 107 en XXXIX fol. 34 (5 Oct. 1637). In Engelsche vertaling bij: E. T. Corwin, *Ecclesiastical Records*, Albany 1901, Vol. I, p. 111.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 113 en XXXIX fol. 37 (16 Nov. 1637). In Engelsche vertaling bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 113.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 125 en XXXIX fol. 41 (7 Juni 1638). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 116. In deze notule, evenals in de volgende, wordt hij „Michaëlis" genoemd.

5) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 129 en XXXIX fol. 42 (5 Juli 1638). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 116.

Over de verdere levensgeschiedenis van D. Jonas Michaëlius is ons niets meer met zekerheid bekend [1]).

1) In de Hollandsche gemeenten te Yarmouth en Maidstone in Engeland is in 1641 een predikant met name „Joannes Michielsen" werkzaam of beroepen geweest. Deze persoon was uit Zeeland daarheen gekomen. Er is echter geen enkele reden, om in dezen persoon den Nieuw-Nederlandschen predikant of diens zoon te zien. Zie: J. H. Hessels, *Ecclesiae Londino-Batavae Archivum*, Cantabr. 1897, Doc. 2610, 2632, 2640, 2644.

HOOFDSTUK II.

EVERHARDUS BOGARDUS, DE OPVOLGER VAN MICHAËLIUS IN NIEUW-AMSTERDAM.

In de lente van het jaar 1633 kwam „de Sout-Bergh", een schip toebehoorende aan de West-Indische Compagnie in Nieuw-Nederland aan en bracht met zich mede den nieuwen directeur-generaal Wouter van Twiller, den neef van Kiliaen van Rensselaer, den patroon van Rensselaerswijck [1]). Deze zou Pieter Minuit vervangen, en het tijdelijk kommandeurschap van Krol overnemen, die, gelijk wij zagen, van de lente 1632 tot Van Twiller's komst dit ambt bekleedde. Vermoedelijk, doch met zekerheid is dit niet te zeggen, bevond zich op hetzelfde schip de opvolger van Jonas Mi-

---

1) David Pietersz. de Vries, *Korte Historiael, ende Journaels Aenteyckeninge van verscheiden Voyagiens in de vier deelen des Wereldts-Ronde, als Europa, Africa, Asia, ende Amerika gedaen*, Alckmaer, 1655, in 4°, blz. 113. Een exemplaar van dit hoogst-zeldzame drukje bevindt zich in het museum Meermanno-Westreenianum te 's-Gravenhage; een ander bezit Prins Roland Bonaparte te Parijs; een derde behoort aan den heer P. A. Pijnappel te Hilversum. Het ex. van prins R. Bonaparte heeft 2 kaartjes, waarvan er zich slechts 1 in het ex. van den heer Pijnappel bevindt. De ex. zijn aan elkaar gelijk, alleen is het ex. van den heer P. defect. Het journaal is, naar het exemplaar behoorende aan het Mus. Meerman, uitgegeven door H. T. Colenbrander in het derde deel van de werken van de „Linschoten-Vereeniging", 's-Grav. 1911, naar welke uitgave wij voortaan zullen verwijzen (bl. 174). Reproducties van beide bovengenoemde kaartjes werden later, als aanvulling tot de verschenen uitgave, den bezitters der publicatie toegezonden.

Eenige passages daaruit zijn in Engelsche vertaling uitgegeven in: H. C. Murphy, *Voyages from Holland to America*, A. D. 1632 to 1644, by David Peterson de Vries, New York 1853; nauwkeuriger en beter vertaald in: J. Franklin Jameson, *Narratives of New Netherland*, New York 1909, p. 183—234. Zie ook: P. A. Tiele, *Nederlandsche Bibliografie van Land en Volkenkunde*, Amst. 1884, blz. 259, 260; G. M. Asher, *A bibliographical and historical essay etc.*, Amst. 1854—1857, p. 201, n°. 336.

chaëlius, de juist door de classis van Amsterdam aangestelde Everhardus Bogardus [1]).

Hij was te Woerden in het jaar 1607 geboren, en werd 17 Juli 1627 te Leiden als student in de letteren ingeschreven [2]). Zijne studiën schijnt hij er echter aan te hebben gegeven, want 9 September 1630 wordt hij door den kerkeraad van Amsterdam als ziekentrooster naar Guinea gezonden [3]). In het jaar 1632 is hij weder terug en overhandigt zeer goede testimonia omtrent zijnen arbeid en zijn persoon aan de classis van Amsterdam, met het verzoek peremptoir geëxamineerd te worden, om in het ambt van predikant de kerk in het buitenland te kunnen dienen. Dit verzoek werd hem toegestaan en Maandag 14 Juni 1632 als dag van zijn examen bepaald [4]). Men had dan eerst eene „propositie" te houden; was deze voldoende bevonden, dan werd men tot het eigenlijk examen toegelaten. Bogardus hield zijn voorstel over Galaten 5 : 16 „En ik zeg: wandelt door den Geest en volbrengt de begeerlijkheid des vleesches niet". Dit voldeed den broederen; hij mocht „tot den H. dienst gepromoveert worden" [5]). Op het verzoek der Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie of hij bereid was

---

1) Amerikaansche geleerden als Corwin, Mrs. Schuyler van Rensselaer, Jameson, O'Callaghan, Brodhead e. a. beweren — echter, voor zoover ik zien kan, zonder bewijs hiervoor aan te voeren, — dat Bogardus op „de Sout-Bergh" met Wouter van Twiller is overgekomen. Het is niet onmogelijk, daar hij 15 Juli 1632 werd afgevaardigd en „de Sout-Bergh" 27 Juli 1632 van Texel uitvoer. Zie: A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, Albany 1908, p. 229.

2) *Album Studiosorum Academiae Lugduno-Batavae*, Hagae Comitum 1875, kol. 202.

3) A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, 's-Grav. 1910, Bijlage I (blz. XIV).

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 22r (7 Juni 1632). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 81. De akte luidt als volgt: Everardus Bogardus, die voor sieckentrooster is geweest in Guinea, heeft syne testimonia voor den Classe gepraesenteert, dewelcke seer goet sijn en daerbij versocht van den Classe peremptorie geexamineert te worden, welck versoeck hem is toegestaen ende sal toecomende Maendach geexamineert worden van D. praeside, met Conrado Clevio, die oock goede getuygenissen overgelevert heeft".

5) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 22v (14 Juni 1632). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 82; A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, Bijlage 30 (blz. XXV).

„om te gaen nae Nieuw-Nederlandt, genaemt de Virgines" antwoordde hij bevestigend, tot welk einde hij door de classis peremptoir werd geëxamineerd, en 15 Juli 1632 door den kerkeraad van Amsterdam in zijnen dienst werd bevestigd, om voorts „der Camer van de West-Indische Compagnie voorgestelt ende classicale testimonium gegeven (te) worden"[1]). Op denzelfden datum onderteekende hij het formulieren-boek met deze woorden: „Everhardus Boghaerdus gesonden van classe ende kercke nae Nieuw Nederlandt, Anno 1632, 15 July"[2]).

Toen Bogardus in Nieuw-Nederland aankwam, waren de kolonisten door allerlei twisten verdeeld. De menschen gingen voor het meerendeel daarheen om rijk te worden en dan met gevulde zakken naar het vaderland terug te keeren. Ieder zocht zooveel mogelijk te krijgen. Het spreekt uit den aard der zaak, dat een directeur der West-Indische Compagnie die zijn gezag wilde doen gelden met velen in botsing kwam. Zoo was het met Minuit gegaan, die door het stoken van Jan van Remunde, den secretaris der West-Indische Compagnie, het land had moeten verlaten; zoo ging het ook met zijnen opvolger. De vijanden van Minuit verzetten zich tegen Wouter van Twiller, voor wien zij „een schandelycken pot te vuur hadden geset". Weliswaar werd hij van velerlei, en dikwijls niet ten onrechte, bij de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie beschuldigd. Hij werd telkenmale van dronkenschap beticht; hij zou den predikant Bogardus op straat „met een blooten degen" nageloopen hebben, en een ander „een pack kleeren" [3]) gegeven hebben. Op zijn lage afkomst — Van Twiller was klerk in het

---

1) *Protocollen van den Kerkeraad van Amsterdam*, VI fol. 327 (15 Juli 1632). A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, Bijlage 31 (blz. XXV).

2) Zie hiervóór, blz. 35 (aant.). Ook in de *Acta Syn. Noord-Holl.*, 17 Aug. 1632 v.v., Art. 38, komt onder de veranderingen, die in de classis van Amsterdam in dat jaar hebben plaats gevonden, voor: „Everhard. Bogardus gesonden na Nieu nederlant".

3) Een pak slaag.

West-Indische huis geweest — werd gescholden; hij was opgeblazen en trotsch, altijd dronken „alsser wijn was", lui en onachtzaam, partijdig tegen den predikant en geen voorstander van de religie. De grieven der Bewindhebbers waren, dat hij hun weinig schreef, geen „beleyt ende verstants" genoeg had, om een dergelijke post te bekleeden, alsmede dat zijne boeken en rekeningen niet in orde waren [1]). Zijn ontaktvol optreden bleek reeds kort na zijne aankomst in Nieuw-Nederland, toen hij een Engelschman, Jacob Eelkens, die met zijn schip op de Noord-Rivier kwam handelen, zonder slag of stoot liet doorzeilen. Bij Eelkens op diens schip genoodigd, was Van Twiller met zijn geleide beschonken geraakt; er waren hooge woorden gewisseld, zoodat de Engelschman niet wist „hoe hy 't hadde van sulcken ongeregeltheydt onder de Companies dienders, ende siende, dat een Commandeur niet meer commandements hadde, twelck d' Engelsman van haer natie niet gewent en was". Bij dezelfde gelegenheid liet Van Twiller zijn volk in het fort voor zijn deur komen en beval dat een vaatje wijn zou gebracht worden. Hij liet zich een glas volschenken en riep: „die de Prins van Oranje en hem liefhadde, sy soude hem dit nadoen, ende souden helpen bystaen van 't gewelt, dat de Engelsman hem dede". Deze was echter reeds lang uit het gezicht. Het volk begon nu Van Twiller hartelijk uit te lachen „want tot het vaetjen wijns wisten se wel raedt om datelijck uyt te drincken, want het was recht een dinck dat haer diende, al hadden der noch ses vaetjens wijns gheweest" [2]). Kiliaen van Rensselaer mocht terecht wel aan dezen zoon zijner zuster, 23 April

1) N. de Roever, *Kiliaen van Rensselaer en zijne kolonie Rensselaerswijck*, in: *Oud-Holland*, 1890, Jaarg. VIII, Bijlage G, blz. 267—286 (Missive van Kiliaen van Rensselaer aan Wouter van Twiller, 23 April 1634). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, p. 266—288.

2) David Pietersz. de Vries, *Korte Historiael*, naar de uitgave van H. T. Colenbrander, blz. 174—176.

1634 schrijven: „Overdenckt dese vermaninghe, ende hout my ten besten, dat ick U sulcx voorschryve, alsoo het U genoegh bekent is, niettemin soo is het noodich om de memorie te ververschen:

1. Weest religieus ten aensien van Godt ende tot exempel van het volck.
2. Weest matich ten aensien van U selven in spijs ende dranck.
3. Weest getrouw in uwe bedieninge, niemandt verongelyckende.
4. Weest neerstich ende wacker in de uytvoeringe van U ampt ende officie.
5. Weest voorsichtich in alle dingen ende met wat menschen ghy ommegaet.
6. Weest nedrich als ghy verheven wort.
7. Weest patientich als ghy veronghelijckt wort.
8. Vertrouwt op Godt als ghy besoght wort" [1]).

Met dezen Wouter van Twiller nu had Bogardus de hevigste ruzie. Driftig van karakter als de predikant was, kwam hij menigmaal met den directeur-generaal, diens houding en opvattingen, in flagranten strijd. In een brief aan Van Twiller van 17 Juni 1634 gebruikte Bogardus woorden, die „geen heydenen, laet staen cristenen, veel min een leeraer des woorts" betaamden. Hij schold hem daarin uit voor een duivelskind, „een guyt in sijn huyt" en zeide „dat sijn bocken beter sijn als hy"; hij zou hem den eerstvolgenden Zondag op den kansel „soo aen boort clampen", dat hem „sijn berckhouten souden craken". Vele dergelijke beleedigingen

1) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 59r. Dit brievenboek — in folio — berust thans met de andere Van Rensselaer-Bowier handschriften op het Oud-Archief te Amsterdam (St. Anthonis-poort). Buitenop staat geschreven: „Rensselaerswijck, Geleegen in de Noortreviere Nieu nederlandt". Zie: A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, Albany 1908, p. 272; N. de Roever, *Kiliaen van Rensselaer en zijne kolonie Rensselaerswijck*, in: *Oud-Holland*, Jaarg. VIII, blz. 272, 273.

die Kieft later in het jaar 1646 aan Bogardus verwijt [1]), slingerde de predikant den directeur naar het hoofd. En onder dat alles leed de gemeente.

Een ander persoon op wien D. Bogardus fel gebeten was, was Lubbertus van Dincklagen, die als schout-fiscaal in het jaar 1634 Notelman verving. Hij was een bestudeerd man, doctor in de rechten, dien Kiliaen van Rensselaer aan Wouter van Twiller aanbeval als een „die men vertrouwen mach". Hij zou den directeur van advies kunnen dienen „alsoo sylieden een saecke dieper insien als die niet gestudeert hebben" [2]). In plaats echter van hulp te verleenen, maakte hij het den directeur zoo lastig, en had hij het voortdurend zoo met den predikant Bogardus te kwaad, dat Van Twiller hem in 1636 zonder vorm van proces het land uitzette, met verlies van zijn tractement, dat hij nog te goed had [3]). In Nederland teruggekeerd brachten zijne vrouw en hij de ernstigste beschuldigingen in tegen Van Twiller en Bogardus. Van Dincklagen beklaagde zich bij de Staten-Generaal dat Van Twiller hem zijn tractement niet had uitbetaald [4]); tegen Bogardus bracht hij bij den kerkeraad van Amsterdam zulke groote bezwaren in, dat men het van het hoogste belang achtte dat ook Bogardus, evenals Van Twiller naar het vaderland zou overkomen, om zich van „de ondraegelycke lasteringen te purgeeren" [5]). Of Van Dincklagen zich reeds in eigen persoon, dan wel in geschrifte, 8 November 1635 tot den kerkeraad van Amsterdam heeft gewend, is uit de

---

1) Bijlage No. 5 (blz. XXII).

2) N. de Roever, *Kiliaen van Rensselaer* enz., in: *Oud-Holland*, Jaarg. VIII, blz. 269.

3) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Vol. I, p. 173.

4) A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 325; J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. I, p. 100—104.

5) N. de Roever, *Kiliaen van Rensselaer* enz., in: *Oud-Holland*, Jaarg. VIII, Bijlage K, blz. 293—295 (21 Sept. 1637). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 320, 351, 352.

korte notule voorkomende in de protocollen van den kerke raad niet op te maken. Hij, de „gewesene fiscael in Nieuw-Nederlandt", klaagt over de proceduren, die tegen hem door den kerkeraad in Nieuw-Nederland zijn gehouden en over de onwettige en onrechtvaardige handelingen hem van de zijde van D. Bogardus te beurt gevallen. Waarin deze bestonden vermeldt hij echter niet. Hij verzoekt nu, dat de kerkeraad van Amsterdam eenige personen, die hij „by geschrifte hadde gestelt", en die, pas uit Nieuw-Nederland gekomen, bereid waren om getuigenis af te leggen, zou hooren, opdat de kerkeraad, als Bogardus zou zijn overgekomen, met meerder kennisse van zaken zou kunnen handelen. De kerkeraad besloot echter zijn verzoek af te wijzen, zeggende, dat hij zoo lang wachten moest, totdat Bogardus gekomen was en dat „indien dat hy alsdan iets wil verder daerin doen, dat hy hem alsdan adressere aen den classem daer dese sake behoort" [1]). Bogardus schijnt werkelijk van plan geweest te zijn zich te komen verantwoorden, omdat, gelijk wij hiervóór zagen [2]), juist in dezen tijd door de West-Indische Compagnie naar een anderen predikant werd omgezien. De moeilijkheid echter om een geschikt man te vinden en het vaste besluit van den magistraat van Nieuw-Nederland, om Bogardus niet te laten vertrekken, ofschoon hij het verzocht had, opdat de kerke Gods in dat land van dag tot dag zich zoude uitbreiden, stonden aan zijn vertrek in den weg [3]).

Lubbertus van Dincklagen zat intusschen niet stil. Een door hem opgesteld „langh geschrifte, vervatende (sic) een beschuldinge (sic) tegen Everardum Wilhelmi Bogaert predicant aldaer, belangende sijn quade regeeringe der kerck,

1) *Protocollen van den Kerkeraad van Amsterdam*, VII fol. 123 (8 Nov. 1635). Zie bij: A. Eekhof, *Bastiaen Jansz. Krol*, Bijlage 33 (blz. XXXI).

2) Zie hiervóór, blz. 48.

3) (J. R. Brodhead), *Documents relating to the Colonial History of the State of New York*, Albany 1883, Vol. XIV, p. 10 (8 Juli 1638).

alsmede sijn handel ende wandel" werd 7 April 1636 door de „deputati ad res Indicas" gelezen, onderzocht en kortelijks aan de classis van Amsterdam „geopent". Deze besloot te wachten tot Bogardus in het land zou zijn teruggekeerd[1]).

Gedurende vier jaar hooren wij er niets meer van; dan lezen wij 19 Maart 1640 in de akten van de classis, dat Van Dincklagen zich beklaagt „over de proceduren soo kerckelycke als wereltlycke, voorgevende dat hy tot sijn onschult doort beleit van D. Everardus Boegaert, predicant aldaer, ware geëxcommuniceert, ende dat voorts daerop sulcke proceduren tegen sijn persoon waren terhant genomen, om welcke te ontgaen, hy hem in een wildernisse hadde moeten versteecken, alwaer hy door gebreck van nootsaeckelycke spyse hem twaelf dagen lang met het gras vant velt hadde moeten onderhouden". Hij verzocht daarom, dat de classis van Amsterdam hem zou onschuldig verklaren en de excommunicatie opheffen. De classis besloot „alsoo de saecke velen rauw" voorkwam, deze tot een volgende vergadering uit te stellen. Den „deputati ad res Indicas" werd gelast „de gelegentheit van dit werck in een cort geschrift te ontwerpen" en dit zoo spoedig mogelijk over te leveren. De predikanten D. Rudolphus Petri en D. Boutius moesten middelerwijl „de vergaderinghe van de negenthiene, ofte diegene, die vanwegen de heren Staten Generael aldaer gecommitteert" waren, „ofte den here Arnhem, hierop by provisie begroeten, dat ondertusschen in sijn saecke niet en worde gedefinieert tot sijn praejudicie ofte tot onthoudinghe van syne gagie"[2]). Zijn tractement werd, om reden zijner excommunicatie toch niet

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 71 (7 April 1636). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 87, 88.

2) *Acta Classis Amstelodamsis*, IV fol. 193—194 en XXXIX fol. 69, 70 (19 Maart 1640). De lezing en vertaling van Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 126, 127 is niet overal juist. Zoo vertaalt hij „twaelf dagen lang" door „for days at a time"; „een cort geschrift" door „a legal paper"; „D. Rod. Petri ende D. Boutius" door „Rev. God. (fridus?) Petri Bontius".

aanstonds uitgekeerd, want 7 Mei 1640 was Van Dincklagen in de classicale vergadering aanwezig „versoeckende een schriftelick bescheyt", waarin aan de heeren van het gerecht der stad Amsterdam verzocht werd, dat de „excommunicatie over sijn persoon in Nieu-Nederland gegaen, tot synen nadeel in judicio niet geallegeert en worde". De vergadering verschafte hem dit, en de scriba zou zich by den „praeses van de schepenen" vervoegen, om dit verzoek te ondersteunen [1]). Terwijl Lubbertus van Dincklagen zijne zaken voor de classis bepleitte, bleef ook de kerkeraad van Nieuw-Amsterdam niet in gebreke inlichtingen te verschaffen. Hij zond in September 1641 eene missive met bijgaande bescheiden betreffende de zaak van Bogardus en Van Dincklagen aan de classis, die echter in de archieven niet meer te vinden zijn. Den inhoud moeten wij uit de excerpten daarvan door deputati gemaakt, en uit het antwoord van de classis afleiden.

Deze missive en bijgaande geschriften werden 19 November 1641 in de vergadering van deputati voorgelezen. De kerkeraad van Nieuw-Amsterdam verhaalde en „justifieerde" daarin zijne kerkelijke procedure tegen Van Dincklagen, „anno 1634 sijnde aldaer fiscael geweest". Daarbij waren twee „loffelycke getuychenissen" over Bogardus gevoegd: één van den kerkeraad en één van den directeur Willem Kieft. Met hem heeft Bogardus later ook hoogloopende oneenigheden gekregen, maar toen was de verhouding blijkbaar nog goed. De kerkeraad verzocht aan de classis om beter de correspondentie te willen onderhouden, dan tot dusverre was geschied; vermeldde „den dagelijckschen aenwas haerer gemeente", den arbeid onder „de Americanen" (Indianen) en negers, en verzocht „ernstelijck ende iterative, dat den

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 201 en XXXIX fol. 75 (7 Mei 1640). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 129.

E. Classi gelieve haere saecke wel te behertigen, ende deselve tegen Lubbertum Dincklagen uyt (te) voeren, tot voorstant van de eere haeres weerden predicants D. Eduardi (sic) Bogardi" [1]). Deze stukken bracht men echter niet aanstonds in de volle classis in behandeling. Hierover was de kerkeraad van Nieuw-Amsterdam verontwaardigd en zond er over heen een brief, met de vraag waarom hij geen antwoord kreeg. Eerst toen werd van hunne ontvangst 1 April 1642 in de classis kennis gegeven [2]) en hunne behandeling op 7 April 1642 bepaald. In deze vergadering deelde D. Meursius mede, dat eene missive van den kerkeraad in Nieuw-Nederland, door ouderlingen en diakenen onderteekend, was ingekomen, met het verzoek „dat de eer D. Everardi Bogardi tegen Lubbertus (van) Dincklagen (mocht) voorgestaen werden". Daarbij had de kerkeraad „attestatie ende extract uyt sine kerckenboeck tot essensie des voorz. Everh. Bogardi" gevoegd. De classis besloot de zaak uit te stellen, opdat de akten nader zouden kunnen worden onderzocht, en men zich dienaangaande „ab ovo" kon laten onderrichten [3]). Dit deelde de classis van Amsterdam door de deputati in een schrijven van 22 April 1642 aan „de opsienders ende regeerders der gemeente Christi tot Manhatans in Nieuw-Nederlandt" mede, prees daarin tegelijkertijd hunnen zendings-arbeid onder de Indianen en negers, waarover de kerkeraad haar in zijn schrijven van September 1641 had onderricht. Het extract uit het kerkeraadsboek en het loffelijk getuigschrift over Bogardus had de classis ontvangen. Lubbertus van Dincklagen zou zij zeker reeds

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 64 (19 Nov. 1641). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 142.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 71 (1 April 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 148.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 252 en XXXIX fol. 102 (7 April 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 149.

ter verantwoording geroepen hebben, doch dit was niet wel mogelijk geweest, daar hij Wesel, in plaats van Amsterdam, als woonplaats had gekozen. Hem zou dus een brief gezonden worden, waarna men, al naar de omstandigheden waren, verder zou handelen. Inmiddels zou de classis niet nalaten de eer van Bogardus, die zij „onsen weerden medebroeder" noemt, te verdedigen. Ter gelegener tijd zou zij schrijven wat door haar in deze zaak was gedaan [1]).

Uit dit schrijven blijkt wel, dat de classis van de onschuld van D. Bogardus overtuigd was, en de aanklachten door Van Dincklagen tegen den predikant ingebracht, niet ernstig telde. De deputati stelden de classis 5 Mei 1642 van het zenden dezer missive naar Nieuw-Nederland in kennis, met de verklaring, dat het onderzoek dezer zaak tot de komst van Van Dincklagen zou opgeschort worden, waarna zij een definitief rapport zouden uitbrengen[2]). Weder hoort men eenigen tijd niets betreffende dit geval, tot 4 April 1644 een brief van Van Dincklagen in de classis wordt voorgelezen, waarin hij verzoekt, dat alle klachten die opnieuw tegen hem mochten worden ingebracht, aan hem zouden worden bekendgemaakt, opdat hij die dan zou kunnen beantwoorden. De scriba kreeg in opdracht hem te antwoorden, dat men de komst van Bogardus wilde afwachten [3]). Wat eigenlijk wel de aanleidende oorzaak tot deze excommunicatie en kerkelijke procedure tegen Van Dincklagen is geweest, wordt in de akten en brieven niet met duidelijke woorden gezegd. De documenten, die ons in dezen veel licht zouden kunnen verschaffen, zijn niet meer aan-

1) Bijlage No. 4 (blz. XIX, XX). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 150, 151.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 253, 254 en XXXIX fol. 104 (5 Mei 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 152.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 304 en XXXIX fol. 120 (4 April 1644). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 1, 181; *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 307 (2 Mei 1644). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 182

wezig. Jalousie, partijschappen en afkeuring van het beleid van den directeur-generaal zullen onder meerdere redenen, tot zijne uitwijzing hebben aanleiding gegeven [1]). Met het temperamentvolle karakter van Bogardus, die hoe langer hoe meer macht en invloed in Nieuw-Nederland verkreeg, viel bovendien niet te spotten.

Toen Bogardus in Nieuw-Amsterdam aankwam was hij ongehuwd. Daar huwde hij in het jaar 1638 met Anneken Jans, de weduwe van Roelof Jansen van Masterland, een van de eerste kolonisten, die door den patroon Kiliaen van Rensselaer in het jaar 1630 naar Nieuw-Nederland waren gezonden, waar hij in de kolonie Rensselaerswijck 1 Juli 1632 tot schepen was benoemd [2]). Anneken Jans was de dochter van Trijn Jonasz., de vroedvrouw van Nieuw-Nederland [3]). Toen Bogardus haar huwde, woonde zij in Nieuw-Amsterdam op het land, dat de directeur-generaal Wouter van Twiller in 1636, ter grootte van 62 morgen, een weinig ten N.W. van het fort, aan haren man ten geschenke had gegeven. Door zijn huwelijk met haar werd Bogardus grootgrondbezitter in Nieuw-Nederland, daar hij reeds een stuk land aan de Mespaths-Kill op het Lange Eiland, dat „dominees-hoeck" werd genaamd, in eigendom had. De bouwerij, die hij door huwelijk verkreeg werd later „dominees-bouwerij" geheeten [4]). Deze ging na vele wederwaardigheden in 1705 aan Trinity Church in New York over, waardoor deze episcopale kerk een gebied kreeg in het centrum van

---

1) Later is Lubbertus van Dincklagen weder naar Nieuw-Nederland teruggekeerd. Hij had echter geen lust het ambt van vice-directeur op zich te nemen; hij stierf in New-Haven omstr. 1658. Mrs. Schuyler van Rensselaer, *History of the city of New York*, New York 1909, Vol. I, p. 144, 145, 150, 153, 245, 313, 316, 486.

2) A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, Albany 1908, p. 806.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Colonial Manuscripts, Albany N. Y.), Dl. III, blz. 55.

4) J. H. Innes, *New Amsterdam and its people*, New York 1902, p. 14—18; E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, New York 1855, Vol. II, p. 35*.

de stad gelegen en daardoor een der rijkste kerken in Nieuw-Nederland is geworden [1]).

Vóór Anneken Jans echter met den predikant in het huwelijk trad, had zij in Maart 1638 met de voogden van de kinderen uit haar eerste huwelijk een contract door den secretaris Hudden laten opmaken. Dit contract was verloren gegaan, en niet meer „in de oude boecken, pampieren ofte regiesters" te vinden. Om deze reden en om het levensonderhoud harer kinderen te verzekeren, liet zij door den secretaris Cornelis van Tienhoven 21 Juni 1642 een nieuw „instrument" opstellen, waarin zij wettig verklaarde aan hare vijf kinderen uit het eerste huwelijk te zullen uitkeeren, zoodra deze tot mondigheid zouden gekomen zijn, „van haere gereetsten middelen voor haer overleeden vaders erfdeel", de som van duizend Carolusguldens. Daarvan zou hare dochter Sara Rouloffs, oud omtrent 16 jaar ontvangen tweehonderd gulden; Trijntjen Rouloffs, oud 13 jaar, tweehonderd gulden; Sijtjen Rouloffs, oud 11 jaar, tweehonderd gulden; Jan Rouloffs, oud 9 jaar, tweehonderd gulden en Annetjen Rouloffs, oud 6 jaar, ook tweehonderd gulden [2]). Zij en hare wettige man Bogardus zouden echter dit geld zoolang, zonder rentebetaling mogen gebruiken, totdat de kinderen volwassen waren, doch moesten beloven deze kinderen „naer haer vermogen eerlijck op te voeden, te voorsien van noodige klederen en montcosten, school te senden, te laten leeren lesen, schryven ende een goet hantwerck, alles naer vermogen". Dit contract werd op het fort Amsterdam door: „Anna Jans, E. Boghardus, Willem Kieft, La Montagne" onderteekend [3]).

---

1) Zie over de stichting en den arbeid van Trinity Church in New York mijn artikel „Trinity Church" in: *Nieuwe Rotterdammer Courant*, 2 Sept. 1911 (Avondblad).

2) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Vol. II, p. 35* spreekt van *vier* kinderen; gelijk uit dit contract blijkt waren er *vijf*.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Colonial Manuscripts, Albany, N. Y.), Dl. II, blz. 20 v.v. (21 Juni 1642).

Dit huwelijk bleef niet zonder opspraak. De laster, het euvel dat men zoo telkenmale in de oorkonden van Nieuw-Nederland aantreft, liet ook deze verbintenis niet met rust. Anthony Jansen van Salee werd 21 Oct. 1638 „in cas van injurien" voor den rechter gedaagd, waar hij zijn lasterpraat tegen Anneken Jans, de vrouw van Bogardus, moest herroepen, en verklaren, dat hij „deselve was kennende en houdende voor een vroome en deuchtsaeme vrouw, belovende voortaen tot naedeel van de eyscher oft sijn huysvrouw niet meer te spreecken" [1]). Zijne vrouw Grietje Reyniers, eene lichtekooi in Nieuw-Amsterdam, die later uit de limieten van Nieuw-Nederland werd gebannen, had gezegd „dat Bogarde, predicant, haer enich gelt schuldich was ende dat denselven een eedt hadt gedaen haer niet schuldich en was". Een ander had haar hooren zeggen, dat „den predic(an)t soude geseyt hebben, dat sijn jegenswoordige vrou, eer hy se getrout hadt, een rock van fl. 40 hadt verdient". In de vergadering van directeur-generaal en raden, gehouden 14 October 1638, werd, nadat de partijen gehoord en de stukken onderzocht waren, besloten, dat Grietje Reyniers, op den eerstvolgenden Zaterdag, zijnde 16 October, in het fort Amsterdam zoude verschijnen „omme alsdan publickelijck met clockeslach den predicant voor een vroom ende eerlijck man t'erkennen, ende bekennen valschelijck gelogen te hebben". Zij moest nog bovendien de kosten van het proces en drie gulden voor de armen betalen. Op 16 October verscheen zij en verklaarde het volgende: „Ick Griet Reyniers bekenne ter presentie van de commandeur ende raet, mitsgaders alle dese omstanders, dat alle tgene ick van domine Bogardus hebbe gesproocken, namelijck, dat denselven een meinedige was, hebbe gelogen, bidde Godt, de Justitie ende Bogardus predicant, om ver-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Colonial Manuscripts, Albany N. Y.), Dl. IV, sub dato: 21 Oct. 1638.

giffenis, belovende my voorts wel te comparteeren ende dragen, dat den commandeur ende raet, mitsgaders een yder sullen goet contentement hebben" [1]). Zoo werd dus de persoon en het huwelijk van Bogardus voor de ooren van zijne gemeente gerehabiliteerd. Uit dit huwelijk werden nog vier kinderen, Willem, Cornelis, Jonas en Pieter geboren [2]).

Kon Bogardus, gelijk wij zagen, het al niet te best met den directeur Wouter van Twiller vinden, met diens opvolger Willem Kieft, die uit Frankrijk was gekomen, en die, na op de Bermudas overwinterd te hebben, in de lente van het jaar 1638 in Nieuw-Amsterdam was gearriveerd [3]), kwam hij op gespannen voet te staan. Kieft was een actief maar autocratisch man. Hij durfde te zeggen, dat hij heer en meester in Nieuw-Nederland was, even machtig als de prins in het vaderland. Dit gezag liet hij gelden ook. Hij en Monsieur la Montagne, met den fiscaal Cornelis van der Hoykens en den secretaris Cornelis van Tienhoven vormden den raad, waarin Kieft twee stemmen had. Tegenspraak of kritiek op zijn beleid kon hij niet verdragen [4]). Bogardus, die zelf koning wilde wezen, was hem een doorn in het oog. De verhouding werd in den loop der jaren steeds scherper. Zond Kieft aan Bogardus, namens den raad, eenen brief, waarin deze van allerlei kwaad beschuldigd werd, dan zond Bogardus dien ongeopend terug [5]). Van welke daden Bogardus beticht werd, worden wij gewaar uit de kopie van eene missive van directeur-generaal en raden aan Bogardus, ge-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Dl. IV, blz. 22, 23 (7 Oct.; 14 Oct.; 16 Oct. 1638).

2) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Vol. II, p. 35*.

3) David Pietersz. de Vries, *Korte Historieal*, naar de uitgave van H. T. Colenbrander, blz. 231.

4) Het bestuur van Willem Kieft en Petrus Stuyvesant, diens opvolger, vindt afkeuring bij Adriaen van der Donck in zijn: *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 27, 28, 34—47, en verdediging bij Cornelis van Tienhoven in zijn: *Antwoord* hierop (in hs.).

5) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 59 (23 Maart 1645).

dateerd 2 Januari 1646, welke wij om hare belangrijkheid voor de kennis van den persoon van Bogardus in de bijlagen hebben opgenomen [1]).

In het begin van dezen brief doelt Kieft op de proceduren tusschen Bogardus en Van Twiller. Kieft was voor Bogardus gewaarschuwd, maar had alles wat hem werd medegedeeld niet willen gelooven, vertrouwende dat iemand die het Woord des Heeren verkondigde niet „buyten de reeden" zou gaan. Voorts spreekt Kieft over den smaad Wouter van Twiller aangedaan, en constateert dat Bogardus gedurende zijn bestuur niet minder scheldwoorden heeft „uytgespreyt" dan tijdens dat van zijn voorganger. Er was kwalijk iemand in het geheele land, die er vrij van was gebleven. Bogardus had zelfs zijn eigen vrouw en hare zuster niet gespaard, vooral als hij „by goet geselschap ende verheucht" was. In de kerk mengde hij „menschelycke passie op de stoel der waerheyt"; in het dagelijksch leven koos hij de partij van de grootste „criminellen die int lant geweest sijn" en weigerde zich aan het gezag te onderwerpen. Bij het vieren van het H. Avondmaal had hij de sacramenteele teekenen wel uitgereikt, maar zelf niet gebruikt.

Deze beschuldigingen werden maar niet in het algemeen ingebracht, maar met datum en jaar gestaafd, en opdat Bogardus „geen ignorantie soude pretendeeren" zoo deed Kieft „uyt veelen" eene keuze. Aan Bogardus werd dan ten laste gelegd, dat hij 25 September 1639 na des morgens het H. Avondmaal bediend te hebben, des avonds bij Jacob van Curler beschonken zijnde, den directeur Kieft en een zekeren Jochem Pitersen had uitgescholden, omdat de directeur hem iets ten behoeve van Jochem Pitersen gevraagd had en de predikant dit, naar luid van de „attestatie", die nog bij den

1) Bijlage No. 5 (blz. XXII—XXVII).

directeur berustte, geweigerd had. Nog vele zaken, een predikant onwaardig, had Bogardus bedreven, doch deze had men maar niet vervolgd, in de hoop dat hij toch wel eens „sich cristelijck in synen dienst soude quyten".

In Maart 1643 was er echter weder iets voorgevallen. Toen toch was een zekere Marijn Adriaensen met boos opzet in de kamer van den directeur Kieft doorgedrongen om hem te vermoorden. Dit was verhinderd en Adriaensen was „in ysers geset". Voor hem nu was Bogardus in de bres gesprongen, had eene verdedigings-geschrift opgesteld en toen Adriaensen, desniettegenstaande, geboeid naar Holland werd gezonden, had Bogardus „ontrent veertien dagen lang" daarover „wonderlijck gefulmineerd" en den kansel „met (syne) passie besmet". De buren konden getuigen, hoe hij in dien tijd elken avond op den directeur gescholden had.

Hierop was er gedurende eenigen tijd tusschen directeur en predikant vrede geweest; „de saeck was wat in stilte geraeckt", doch in 1644 brak de oorlog opnieuw uit, toen Bogardus partij trok voor een zekeren Laurens Cornelisen, die „publycke eedbreuck gecommitteert hadde", daarbij een valschen eed had gedaan, gestolen had en den goeden naam van Kieft had aangerand. Bij Bogardus had Cornelisen „heul" gevonden; met hem had de predikant dagelijks goeden sier gemaakt.

In datzelfde jaar kwam Bogardus op een Zondag-namiddag dronken op den kansel; evenzoo op den Vrijdag voor Kerstfeest, toen hij nog wel eene boet-predikatie te houden had.

Niet alleen den directeur-generaal maar ook zijn eigen kerkeraadsleden schold hij uit. In het begin van het jaar 1645 was Bogardus bij den fiscaal Cornelis van der Hoykens te gast. Hij kwam daar reeds beschonken binnen en begon naar zijne gewoonte op zijne diakenen, inzonderheid op Oloff Stevensen van Cortlandt te schelden. Deze diaken, die hier

door Bogardus voor dief gescholden werd, gaf niet eens „een quaet woort". De directeur Kieft was ook tegenwoordig en achtte het zijn plicht naar Bogardus toe te gaan en hem onder het oog te brengen, dat het daar de plaats niet was om zulke woorden te gebruiken. Toen de predikant niet ophield met schelden, voegde de directeur hem toe, dat Bogardus, als hij dronken was, anders niet deed dan „blameeren" en dat hij Vrijdags dronken op den kansel was gekomen, dat het een predikant niet paste zoo goddeloos te leven en „de goede gemeente ergernisse te geven". Den daaropvolgenden Zondag, 22 Januari 1645, was Kieft „door indispositie" niet in de kerk gekomen. Bogardus had daarom van den predikstoel minachtend over hem gesproken, zeggende: „wat sijn de grootste vant lant anders als een herberge des toorns, fonteynen des smerts etc.; men soeckt anders niet als een ander het syne te beroven, aff te dancken, te bannen ende over te senden". Toen deze woorden aan Kieft waren overgebracht, had deze besloten, de kerk niet meer te bezoeken, ten einde alle ergernis te voorkomen. Hij verzekerde echter „dat hy niemant het syne gesocht noch genomen (had), noch onrecht gedaen, oock niemant gebannen, off hadde driemael meer verdient".

Eenige maanden later, 21 Maart 1645, was Bogardus op de bruiloft van Adam Brouwer beschonken geweest. Hij had daar den fiscaal, den secretaris en ook den directeur-generaal uitgescholden, en dezen laatste inzonderheid, omdat Kieft de vrouw van Bogardus voor een hoer zou hebben uitgemaakt, hetgeen Kieft ten stelligste ontkend had. Betreffende deze zaak had Kieft en zijn raad een verzegelde „christelycke vermaninge" aan Bogardus gezonden, welke Bogardus volgens het rapport van den gerechtsbode, tot tweemaal toe geweigerd had in ontvangst te nemen.

Toen Kieft in den oorlog met de Indianen gewikkeld was

en naar middelen uitzag om vrede te sluiten, had hij aan Bogardus verzocht deze „peys" in den gebede te gedenken, opdat dezelve „goet effect mocht sorteeren". Doch in plaats van een gebed hoorde men een „infective, die tot een gevaerlycke consequentie streckte". Toen de vrede gesloten was, moest Bogardus volgens order van de Staten-Generaal op 6 September 1645 dankdag houden. Bogardus deed ook alzoo, maar zinspeelde met geen enkel woord op den gesloten vrede. Hieruit — schrijft Kieft — kon men „U genegentheyt tot de Comp(agn)ie (die U betaelt) ende die welvaert vant lant" opmaken.

Op 22 December 1645 had Bogardus in de boet-predikatie gezegd, dat hij menigmaal het H. Avondmaal had uitgereikt, zonder het zelf te gebruiken, en dat zij die „oorsake van de questie (waren)" maar afgesneden moesten worden. Als Bogardus op huisbezoek was en naar de reden van hun kerk- en avondmaal-verzuim vroeg, dan wist men volgens hem geen enkele reden op te geven; de oorzaak was echter, aldus Kieft, „U gevaerlycke tonge alleen". Niemand was er die den vrede niet wilde, behalve de predikant.

Nog het sterkste bewijs van zijne grove en lasterlijke taal wordt aangevoerd uit een predikatie, die Bogardus 24 December 1645 zou gehouden hebben. Bij die gelegenheid zou hij gezegd hebben: „dat in Africa door de groote hette dieverse dieren haer met d'en anderen vermengen ende daerover veel monsters genereren, maer hier daer het een getemperde climaet is, en weet ghy niet (seght ghy) waer dese monsters van menschen vandaen comen, 't sijn de machtigen, maer behoorden onmachtigh te wesen, die veel vaders hebben ende haer vertrouwen (stellen) op den arm des vlees(es) ende niet op den Heere". Wie hiermede bedoeld werden konden „de kinderen mercken". Kieft en de zijnen hadden zich weder genoodzaakt gezien uit de kerk te blijven.

Dit alles nu strekte, naar gevoelen van Kieft en zijnen raad, tot „een generale ruyne vant landt, soowel int ecclesiasticq als politicq". De overheid werd geminacht, muiterij gewekt en partijschappen werden gevormd; velerlei gebruiken, waarvan men nooit had gehoord, werden in de kerk ingevoerd. Hierdoor kreeg men „een cleenachtingh by de nabuyren". Kortom, deze zaken konden niet geduld worden in een land „daer men gewoon (was) de justitie te maintineeren". Op grond hiervan waren Kieft en zijn raad besloten „formelijck" tegen hem te procedeeren, en opdat dit des te gevoeglijker zoude geschieden, zoo werd hem kopie van de proces-akte toegezonden, opdat hij daarop binnen veertien dagen zou kunnen antwoorden, terwijl zij van hunne zijde beloofden hem „soo christelijck ende civiel te sullen bejegenen" als in overeenstemming met hunne conscientie, de welstand van het land en van de kerk zou gedoogen [1]).

De kopie van deze akte werd door den gerechtsbode aan D. Bogardus overhandigd. Den volgenden dag, 3 Januari 1646, zond hij een antwoord, dat in den raad op 4 Januari geopend, bevonden werd: „onnut ende redeloos, als niet antwoordende opt extrackt dito Bogardus toegesonden, in dato 2 Januari 1646". Nu meenden directeur-generaal en raden krasser te moeten optreden. Zij gelasten, dat Bogardus „pertinentelijck antwoort sal geven op tgene in dito extrackt staet geschreven ende dat in den tijt daerinne gementioneert, door affirmatie ofte negatie, op pene van tegens hem te procedeeren als rebel ende contimacx aen de iustitie" [2]).

Bogardus zendt nu een antwoord, doch dit geschrift is zoo vol „onnutte subterfuge calomnie, injurie ende profanatie

1) Bijlage No. 5 (blz. XXII—XXVII). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 69—71.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Colonial MSS. — Albany N.Y.), Dl. IV, blz. 245 (4 Jan. 1646). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 71.

van Godes heylige Woort, tot verachtingh van de justitie ende sijn wettelycke overicheyt, welcke hy naer sijn gewoonte gebruyckt tot sijn passie ende om de waerheyt te verduysteren", dat hem 18 Januari 1646 bericht wordt, dat dit smadelijk schrijven niet tot antwoord kan dienen[1]). Wederom komt er eene missive van Bogardus in. Sommige feiten bevestigt hij; van andere vraagt hij nader bewijs. De fiscaal wordt geordonneerd „dito Bogardus satisfactie te geven als sijn partye" [2]).

Herhaaldelijk wordt Bogardus daarop aangespoord en gelast om zich te verdedigen, maar het eenige wat hij telkens heeft in te brengen is: dat hij niet verder op de zaak wenscht in te gaan, aangezien directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland naar zijne meening geene bevoegdheid hebben in deze zaak uitspraak te doen. De raad overweegt dit antwoord, en hoewel hij zich van zijne bevoegdheid bewust is, als zijnde die hem opgelegd èn door de Staten-Generaal èn door de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie, wil hij toch deze twistzaak aan onpartijdige rechters in handen geven. De raad stelt dus voor eene commissie te benoemen waarin D. Johannes Megapolensis, de predikant van Rensselaerswijck, D. Françis Doughty, de Engelsche predikant van Nieuw-Amsterdam en twee of drie onpartijdige burgers der provincie zullen zitting nemen, indien Bogardus hiermede tenminste wenschte genoegen te nemen en zijn schelden op directeur-generaal en raden wilde staken. Mocht inmiddels een nieuwe directeur benoemd worden, dan zou de zaak in zijne handen worden gesteld [3]).

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Dl. IV, blz. 245 (18 Jan. 1646). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 71.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Dl. IV, blz. 246 (1 Febr. 1646). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 72.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Dl. IV, blz. 246 (22 Maart 1646). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 72.

Juist op den dag, waarop Bogardus' antwoord werd ingewacht, 12 April 1646, schreef Bogardus aan directeur en raden, dat hij dit aanbod van scheidsgerecht van de hand wees. Hij beriep zich op den nieuwen directeur, die in de plaats van Kieft zou komen. Nu besloten directeur en raden aan deze schandelijke handelwijze van Bogardus een einde te maken, en het proces tegen hem door te zetten, terwijl zij hem in zijn belang nog eens vermaanden een bevredigend antwoord te zenden [1]).

Ook Oloff Stevensen van Cortlandt, „diaken ende commis van cargasoenen ende winckel", met wien Bogardus menigmaal oneenigheid had gehad, wenschte 11 Juni 1646 dat een onpartijdig scheidsgerecht, bestaande uit D. Megapolensis, Mr. de Hooges, Joncker Adriaen van der Donck en kommies Laurens van Heusden zou worden ingesteld, ten einde de twisten te beslechten. Dit werd door directeur en raden toegestaan. Nog éénmaal, 11 Juni 1646, wordt aan Bogardus gevraagd met deze oplossing van het geding genoegen te nemen en den volgenden Zondag aan D. Megapolensis den kansel af te staan, opdat deze dan den vrede zou kunnen voorbereiden [2]).

Of Bogardus hierop nog geantwoord heeft weten wij niet, doch eene verzoening kwam niet tot stand; de zaak bleef in statu quo. Toch begon Bogardus er langzamerhand genoeg van te krijgen; hij wenschte uit zijne netelige positie verlost te worden en correspondeerde daartoe met de classis van Amsterdam. Deze deed moeite een predikant te vinden, die bereid zou zijn om zijne plaats in Nieuw-Amsterdam in te nemen. Scheen het aanvankelijk dat twee personen Nicolaus

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Deel IV, blz. 246 (12 April 1646). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 72, 73.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Deel IV, blz. 246 (11 Juni 1646). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 73.

Ketelius en Cornelius van der Poel daartoe gezind waren, toen de classis met hen in nadere relatie trad, bedankten zij. De „deputati ad res Indicas" verzochten nu 28 Juli 1646 aan Bogardus, nog eenigen tijd in Nieuw-Nederland te blijven [1]).

Het vuurtje bleef zoo wat voortsmeulen, totdat Kieft en Bogardus in den herfst van het jaar 1647 aan boord stapten van het schip „de Princesse" om naar het vaderland te gaan, ten einde daar hunne geschillen aan het oordeel hunner besturen te onderwerpen. Dit schip bereikte het vaderland echter niet, want nadat het 16 Augustus 1647 was vertrokken, is het 27 September 1647 „int verkeerde canael (Godt betert) verongeluckt".

Een vrij omstandig verhaal van deze schipbreuk vinden wij in de missive van de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie aan Kieft's opvolger Petrus Stuyvesant, die na eene reis vol tegenspoed, den 11^den^ Mei 1647 voor het fort Nieuw-Amsterdam was gearriveerd en daar van Kieft het directeur-generaalschap had overgenomen. In dezen brief, groot tien bladzijden en gedateerd 7 April 1648, beantwoorden zij een schrijven van Stuyvesant vroeger aan hen uit Nieuw-Nederland gezonden. De Bewindhebbers spreken daarin over de schipbreuk en den toenmaligen toestand van Nieuw-Nederland. Een en tachtig zielen, zoowel mannen en vrouwen als kinderen, onder wie Willem Kieft, D. Bogardus en de fiscaal Van der Hoykens, hadden het leven verloren. Van het schip of de goederen was niet anders gered dan een partij bevers „die noch meest blyven verduystert ende sommige aen strant sijn verkoft tot 2 st(uyvers) het stuck, ende daer-

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 153, 155 (12, 25 Juni 1646); XX fol. 157 (28 Juli 1646). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 194, 202, 211. Nicolaus Ketelius nam een beroep naar Moordrecht aan; Cornelius van der Poel werd predikant in een plaats in de toenmalige classis Gorkum. Ook een zekere Johannes Hermansen van Til, woonachtig te Weesp, die tevoren gevraagd had tot proponent te worden bevorderd, was aangezocht, doch ook hij wenschte niet voor eene benoeming in aanmerking te komen.

naer voor een engelsche schellinck". Welk een verlies dit was kan men afleiden uit het feit, dat de handelswaarde van een bever-huid gemiddeld acht gulden was.

Betreffende den toestand van Nieuw-Nederland had Stuyvesant geklaagd: „dat het volck seer is verwildert ende bevonden sonder discipline, daervan het scheynt de slappicheyt des overleeden directeur(s) ende naerlaticheyt des devoirs van den predikant groote oorsaacke sijn gewesen". Hij zou echter trachten de zaken te herstellen, want „een boom te lange gewassen ende verwildert sijnde moet met manieren besnoeyt ende lancksamerhandt geboogen ende in een goede posture gebracht worden". De Bewindhebbers antwoorden hierop, dat zij „met leetwesen sien de disordre in de kerckelycke saecken, die meest sijn veroorsaeckt door D. Bogardus; het spreeckwoort daerop wel passende „daer den harder doolt daer dwalen de schaapen", maar voegen zij er aan toe: „deesen persoon beneffens andren sijn bevrijt van hare verantwoordinghe" [1]).

De tijdelijke opvolger van Everhardus Bogardus was Johannes Backer, die van Curaçao was gekomen en nu Bogardus' dienst waarnam. Over hem zullen wij in een volgend hoofdstuk handelen; thans willen wij vermelden, wat hij omtrent Bogardus en diens arbeid ges chreven heeft aan de classis van Amsterdam, in eene missive gedateerd 15 Augustus 1648 en 2 September 1648. Backer deelt daarin mede „dat niemant van de officiers wilde in de kerck komen" als Bogardus preekte. Er waren dusdanige geschillen tusschen Kieft en Bogardus, dat er wederzijdsche aversie tusschen beide personen ontstond, en men naar het vaderland wilde om deze zaken in orde te brengen [2]).

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. Albany N.Y.) Dl. XI, blz. 12 v.v. (7 April 1648). In Eng. vert. bij (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 82—87.

2) *Johannes Backer aan de Classis van Amsterdam* (15 Aug. en 2 Sept. 1648). Deze

Anneken Jans, de vrouw van Bogardus, was niet met haren man medegegaan. Toen haar in Nieuw-Amsterdam het overlijden van haren echtgenoot bekend werd, achtte zij het in het belang van haar en hare kinderen om naar Rensselaerswijck te verhuizen. Welke reden zij hiervoor wel mag gehad hebben is niet met zekerheid vast te stellen. Misschien drongen de schuldeischers te veel op haar aan en meende zij in Rensselaerswijck een veiliger schuilplaats gevonden te hebben. Dat de vrouw van Bogardus onder drukkenden schuldenlast achterbleef, weten wij uit een brief van D. Johannes Megapolensis, predikant te Rensselaerswijck, 25 Augustus 1648 aan de classis van Amsterdam gezonden.

Daarin vermeldt Megapolensis allereerst, hoe hij ongeveer twee jaar geleden door Kieft was aangezocht, om als bemiddelaar tusschen hem en Bogardus te willen optreden. Megapolensis had herhaaldelijk beproefd den vrede te herstellen, doch alles was te vergeefs geweest, omdat Bogardus hardnekkig volhield, dat zijne zaak niet in Nieuw-Nederland, maar in het vaderland behoorde behandeld te worden, waarom Bogardus dan ook naar Nederland wenschte over te steken. Tevens wilde Bogardus dan van die gelegenheid gebruik maken, om vóór zijnen dood, het salaris dat hem voor het onderhoud van hem en zijne familie beloofd was van de Bewindhebberen op te eischen. Dit salaris, zoo had Bogardus aan Megapolensis medegedeeld, was hem wel niet direct door de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie, maar door de classis van Amsterdam of liever door de „deputati ad res Indicas" van de classis toegezegd. Het was D. Badius geweest, die hem had overgehaald, om naar Nieuw-Nederland te gaan op hetzelfde salaris, dat alle predikanten, die in dienst van de Compagnie weggingen, verdienden. Hij had echter gedurende langen tijd slechts

---

brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 233—237.

46 gld. in de maand als salaris en 150 gld. per jaar voor kostgeld gehad. Bogardus had aan Megapolensis verzekerd, dat de Compagnie hem hiervan nog een groote som verschuldigd was, waarvoor wel een schriftelijk bewijs bij de deputati zou berusten.

Tot het ontvangen nu van dit achterstallig tractement, riep de weduwe van Bogardus, de tusschenkomst in van de classis van Amsterdam, opdat zij dan daarmede hare schulden zou kunnen betalen [1]). In hoeverre de Bewindhebbers aan haren wensch zijn tegemoet gekomen, weten wij niet. Misschien was wel het stuk land „gelegen op het eylant Manhatans aen de Noort-revier", groot 31 morgen, dat Stuyvesant haar in het jaar 1654 namens de Compagnie ten geschenke gaf, eene vergoeding voor het achterstallig tractement [2]).

Haar moeder „Trijn Jonasz. gewesen vroetvrou" in Nieuw Amsterdam overleed waarschijnlijk in het jaar 1649. Anneken Jans liet tenminste in de maand Augustus van dat jaar ten kantore van den secretaris van Nieuw-Nederland door zijnen klerk Jacob Kip een machtiging schrijven aan den broeder van Bogardus, Cornelis Willemsz. Bogaert geheeten, die te Leiden woonde, om voor haar de erfenis van hare overleden moeder in ontvangst te nemen. Trijn Jonasz. had zeker nog bezittingen in het vaderland, die te gelde gemaakt moesten worden [3]). Eindelijk stierf ook Anneken Jans te Rensselaerswijck naar gezegd wordt [4]), in het jaar 1663.

---

1) *Johannes Megapolensis aan de Classis van Amsterdam* (Rensselaerswijck, 25 Aug. 1648). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). Een extract daaruit: *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 208; V fol. 107, 108; XXVI fol. 20. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 237—239, 244, 246.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.— Albany N. Y.), Dl. H H, blz. 14 (Datum ontbreekt, 1654).

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.) — Albany N. Y.), Dl. III, blz. 55.

4) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, New York 1855, Vol. II, p. 35*; J. H. Innes, *New Amsterdam and its people*, New York 1902, p. 29.

Wanneer wij aan het einde van dit hoofdstuk gekomen, het leven van Everhardus Bogardus, naar de medegedeelde feiten ons voor den geest roepen, dan kunnen wij niet anders in hem zien, dan een ruw en hartstochtelijk man. De nuchtere beschouwing van al de niet lichtvaardig tegen hem ingebrachte klachten, die hij zelf voor een zeker deel bevestigd, voor een ander deel niet heeft kunnen tegenspreken, doet ons in den predikant Everhardus Bogardus een man zien, die meer tot vloek dan tot zegen van Nieuw-Nederland is geweest.

HOOFDSTUK III.

JOHANNES CORNELISZ. BACKER WORDT TIJDELIJK PREDIKANT IN NIEUW-AMSTERDAM.

De persoon die Nieuw-Amsterdam in rep en roer had gebracht, D. Everhardus Bogardus was gestorven. Een ander was nog niet in zijne plaats benoemd. De voortdurende twisten en slechte geruchten hadden predikanten en proponenten afgeschrikt om een beroep naar deze gemeente aan te nemen. Toch kon men de gemeente van Nieuw-Amsterdam maar niet herderloos overlaten. De classis gelastte nu een zekeren Johannes Cornelisz. Backer, die in Curaçao predikant was en wiens diensttijd aldaar was verstreken, nog eenigen tijd de kerkelijke diensten in Nieuw-Amsterdam waar te nemen.

Johannes Backer kwam oorspronkelijk uit Bassingerhorn en had zich in het jaar 1640 bij de classis van Amsterdam door D. Johannes Megapolensis, predikant te Koedijk, laten aandienen, als adspirant voor het ziekentroosterschap in Oost-Indië [1]). Backer was echter een onbestudeerd man en daarbij onbekwaam „in het singen, hebbende dairin een natuerlick gebreck" [2]), waarom hij toen ook door de classis werd afgewezen. Nu wendde hij zich 26 Februari 1641 in eigen persoon met dit verzoek tot de classis, daarbij mededeelend, dat hij zich bij D. Megapolensis reeds twee jaar in de chris-

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 153 (12 Juni 1646).
2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 36 (26 Juli 1640); fol. 36 (13 Aug. 1640).

telijke leer geoefend had [1]). Hij verscheen toen 25 Maart 1641 ter vergadering, om daar een voorstel te houden over Rom. 3 : 28, waaruit naar genotuleerd werd, bleek, dat hij vrijwel begrip had van de rechtvaardiging des zondaars voor God; toen men hem echter verder ondervroeg, achtte men het gewenscht hem den eersten Maandag in Mei nog wat nader zijne gaven te laten openbaren [2]). Op den voorgeschreven dag hield hij een proefpreek over Joh. 3 : 16. De vergadering constateerde „dat hij wel eenighe goede beginselen hadde, maer dat alles noch rauw ende rauw was"; hij moest met studeeren nog eenigen tijd voortgaan [3]). Ook 3 Juni 1641 werd hij nog weder voor den tijd van twee maanden afgewezen [4]); evenzoo 3 September 1641, toen hij over Mattheus 16 : 18, en 7 October 1641 toen hij over denzelfden tekst, eene „propositie" moest houden. Den volgenden dag, 8 October 1641, sprak hij over een anderen tekst nml. 1 Joh. 2 : 3, met de uitlegging waarvan de vergadering vrijwel was ingenomen; er werd dus besloten hem aan de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie ter aanstelling in Curaçao, in de plaats van Jonas Aertsz., voor te dragen [5]). Nog eens luisterde men naar zijne „propositie" over Rom. 8 : 1, waarmede de classicale vergadering zooveel genoegen nam, dat zij besloot hem tot het examen toe te laten, hetwelk door D. Wittewrongel zou worden afgenomen [6]). Dit vond 18 Novem-

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 43 (26 Febr. 1641). In Eng. vert. bij : E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 136.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 45 (25 Maart 1641). In Eng. vert. bij : E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 137.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 225 en XXXIX fol. 84 (6 Mei 1641). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 137.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 230 en XXXIX fol. 85 (3 Juni 1641). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 137.

5) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 239 en XX fol. 52, 53 (3 Sept. 1641); XXXIX fol. 88 (7 Oct. 1641); XX fol. 58 (8 Oct. 1641).

6) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 242 en XXXIX fol. 91 (18 Nov. 1641). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 141.

ber 1641 plaats en voldeed dermate aan de broederen der classis, dat zij geen bezwaar zagen hem toe te laten, om als predikant naar Curaçao gezonden te worden. Tegen den tijd dat de schepen voor Curaçao tot vertrek gereed lagen, zou hij met oplegging der handen worden bevestigd [1]).

Zijn vertrek ondervond om de een of andere reden vertraging, want nog 21 Juli 1642 drong Backer er bij de „deputati ad res Indicas" op aan, dat men toch in allen ernst zijn zaak bij de Bewindhebberen zou bevorderen, hetgeen dan ook tegen den volgenden dag beloofd werd te zullen gebeuren [2]). Hiervan werd 19 Augustus 1642 door de afgevaardigden D. Laurentius en D. Meursius verslag uitgebracht, die verklaarden, dat de Bewindhebbers een zekeren Jan Jansz. Smeet als krankenbezoeker hadden aangenomen, ofschoon de deputati hun over „de soberheydt syner wetenschap int schryven" en hunne twijfel of hij wel werkelijk, gelijk hij zeide, schoolmeester in Brazilië was geweest, hadden ingelicht. Toen zij echter Jan Cornelisz. Backer voordroegen, zeggende dat hij door de classis reeds lang geleden als predikant voor Curaçao was bestemd en nu „door het lang vertoeven ende consumeeren sijner middelen verdrietich wierdt", antwoordden de Bewindhebberen, dat zij voor het tegenwoordige geen kans zagen hem te zenden, omdat er in langen tijd geen schip naar Curaçao zou worden gestuurd. Daarbij zeiden zij „datter een resolutie bij de vergaderinge der Negenthienen gemaeckt was, dat se geen Idioten meer tot predicanten souden aennemen in haeren dienst". Hadden de Bewindhebbers wellicht van het herhaaldelijk afwijzen en het spraakgebrek van Backer gehoord? Een paar dagen later lieten zij echter

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXXIX fol. 92 (18 Nov. 1641). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 142.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 78 (21 Juli 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol., p. 156.

toch aan de deputati weten, dat zij nog wel eens met hen over Backer wilden handelen, om dan te vernemen, wat gedaan kon worden „tot vergenoeginge ende soulagement van den voornoemden persoon" — en ziehier een schalksche opmerking der Bewindhebberen — „alsoo hij allange voor dese voorschr(even) resolutie, met voorweten ende goedtvinden van haere E., van den classe geexamineert was" [1]).

Backer ging ook zelf bij de Bewindhebberen om informatiën in te winnen. Zij deelden hem mede, dat er door hen „gedelibereert wierdt, off se haer volck van Curosau souden wechnemen en het eylandt verlaten, dan off se het souden behouden". In het laatste geval beloofden zij hem daarheen als predikant te zullen zenden. Backer vroeg nu aan de deputati, wien hij dit 22 September 1642 mededeelde, hem te willen helpen. D. Laurentius en D. Swalmius meldden nog in de vergadering van de classis, dat de Bewindhebbers hun honderd rijksdaalders voor Backer als tegemoetkoming hadden gegeven en beloofd hadden hem voort te helpen. Indien niet naar Curaçao, dan zou Backer toch naar Guinea of Angola gezonden worden [2]).

De vergadering van XIX besloot echter het eiland Curaçao te blijven exploiteeren en het volk daarop te laten; dus werd Johannes Backer 16 October 1642 met oplegging der handen als predikant naar Curaçao afgevaardigd [3]). In het begin van het jaar 1643 zal hij hier zijn aangekomen [4]); den 7^den^ No-

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 84, 85 (19 Aug. 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 161, 162.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 92 (22 Sept. 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 162.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 94 (16 Oct. 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 163.

4) In Juli 1648 spreekt hij er over, dat hij de Compagnie nu 67 maanden gediend heeft. *Joh. Backer aan de Classis van Amsterdam* (Nieuw-Amsterdam 15 Aug. en 2 Sept. 1648). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 235.

vember 1644 wordt in de classis een brief van hem behandeld, waarin hij den toestand van het land beschrijft en inlichtingen vraagt over den doop van de kinderen der heidenen [1]).

Toen het nu zoo goed als zeker was, dat Bogardus uit Nieuw-Amsterdam vertrekken zou, had de nieuw benoemde directeur-generaal van Nieuw-Nederland, met name Petrus Stuyvesant, Backer, wiens tijd van verbintenis reeds was verstreken, aangezocht om zoolang Bogardus' plaats in Nieuw-Nederland in te nemen. Deze had daarin bewilligd en was met Stuyvesant, die waarschijnlijk de reis over Curaçao maakte, waarover hij tevens directeur-generaal was, 11 Mei 1647 in Nieuw-Amsterdam aangekomen [2]). Aan D. Backer werd nu 22 Juli 1647 door Stuyvesant en zijnen raad een brief gezonden, waarin hem zijne salaris-regeling werd medegedeeld. Hem werd toegezegd: „een hondert gulden ter maent tot gagie, ingaende tsedert dat synen verbonden tijt is geexpireert ende twee hondert gulden tot costgelt jaerlijcx, met vry brandhout"; voorts werd hem beloofd, dat de magistraat „aen de E. Heeren Bewinthebberen (zou) schryven om een ander predicant in sijn plaetse, off soo de E. Heeren Mayoors geen ander senden, hem vermeerderinge van costgelt toe te leggen". Dit stuk werd onderteekend door P. Stuyvesant, den gewezen directeur W. Kieft, den heer Lubbertus van Dincklagen, Capitein-luytenant Nuton, La Montagne, Paulus Leendertsz. van der Grift, equipagemeester, en „Jan Claesz. Bol, capetain opt schip de Princesse" [3]).

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 335 (7 Nov. 1644). In Eng vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 186.

2) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Vol. II, p. 20, 21. Dat Backer tegelijk met Stuyvesant, dus 11 Mei 1647, in Nieuw-Amsterdam aankwam, staat te lezen in een notule van deputati ad res Indicas: „D. Joh. Backerus, predicant op Curassau, en nu met den directeur Stuyvesant in Nieuw-Nederlandt gebracht". *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 193 (27 Jan. 1648).

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New-York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. IV, blz. 317 (22 Juli 1647).

Backer scheen met deze regeling niet bijzonder ingenomen, want korten tijd daarna zond hij met „de Princesse" een verzoekschrift aan de classis van Amsterdam om ontslag. Deze brief bereikte zijne bestemming niet, daar „de Princesse" schipbreuk leed; daarom schreef hij een anderen aan zijnen broeder Ariaen Cornelisz. Backer, met opdracht zijne aanvrage om ontslag, zeer krachtig bij de classis te bepleiten. Aan Johannes Backer werd 27 Januari 1648 door deputati geantwoord, dat zij zooveel zij konden zijne dimissie zouden bevorderen „te meer alsoo men verstaet, dat de H.H. Bewindthebberen wel genegen souden sijn om te beroepen D. Joh. Megapolensis van Renselaerswijck in Nie(u)w-Nederland" [1]).

Een anderen brief van D. Backer werd 29 Juni 1648 in de vergadering van deputati voorgelezen. Hierin klaagt hij „hoe dat hy sijn dimissie ontfangen hebbende van de gemeynte van Curaçao, tegen sijn intentie ende genegentheyt by de gemeynte van Nieu-Nederlandt hadde moeten blyven". Hij verzocht nogmaals dringend om ontslag [2]).

Ook de Bewindhebbers gingen er zich mede bemoeien. Op eene missive van Stuyvesant antwoordden zij 7 April 1648: „intrim blijft de kercke aldaer (nml. in Nieuw-Amsterdam) geïncom(m)odeert ende onversien, doch UE. hadt by approbatie bewilligt D. Backer, gewesen predicant op Curaçao, om aldaer voor eenich tijdt te blyven, maer alsoo hy voor deesen sijn dimissie by het classis al heeft geobtineert, soo kan men hem aldaer tegens synen wille niet houden. Intrim sullen wy hier naer een bequaem persoon uytsien, om de kercke aldaer daermeede te versien; UE. meent, dat de gemeente wel geaccom(m)odeert soude weesen met D.

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 193 (27 Jan. 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 226.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 200 (29 Juni 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 232.

Megapolensis, sijnde predicant in Rentselaerswijck, sonder dat UE. seght off hy aldaer met fatsoen sijn dimissie soude connen obtineeren; insgelijcx off hy aldaer niet alsoo goede vruchten can boeren (sic) als in de kercke costy; daerop naestcomende breeden informatien hoopen te bekoomen, om ons daernae te reguleeren" [1]).

Breedvoerig beschrijft Backer zijn verblijf in Nieuw-Nederland en den toestand dezer gewesten in een brief gedateerd 15 Aug. en 2 Sept. 1648. Hij wenschte, dat hij in persoon had kunnen komen, en hoopte, dat dit in den eerstvolgenden zomer zou geschieden. Bij zijn vertrek uit Curaçao waren er hier nog maar zeven of acht lidmaten der kerk achtergebleven; de anderen waren met hem vertrokken of aan de pestziekte, die in het jaar 1648 woedde, overleden. Weinig belangstelling voor den godsdienst had hij daar in Curaçao aangetroffen. Dit en het feit, dat hij een bekwaam voorlezer en schoolmeester kon achterlaten, hadden zijn vertrek uit het land gemakkelijk gemaakt.

De schoolmeester, die op Curaçao achterbleef, was Jan Walraven, die 25 Juni 1646 door de classis „voor sieckentrooster en voorleser en voorsanger in de kercke" was aangenomen, en wien consent was verleend om school te houden, waarvoor hij 36 gld. in de maand zou ontvangen [2]). Aanvankelijk was Walraven aangesteld voor Nieuw-Nederland, maar hij werd te Curaçao door Backer en den gouverneur achtergelaten, opdat na het vertrek van den predikant „dese plaets niet en soude t'eenemaal sonder Christelycke oeffeninge blyven". Dit had Walraven aanmerkelijke schade berokkend, daar hij in Nieuw-Nederland, waarvoor hij eigenlijk eene instructie had gekregen, door school te houden zijne in-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New-York Colonial MSS. — Albany N. Y.), Dl. XI, blz. 12 v.v. (7 April 1648). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 84.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 154, 155 (25 Juni 1646). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 201, 202.

komsten aanmerkelijk zou hebben verbeterd, aangezien het getal kinderen daar grooter was [1]).

Betreffende de gemeente in Nieuw-Nederland, schrijft Backer, dat daar al vrij veel volk is en dat het aantal nog dagelijks toeneemt. De geestelijke oogst is daar grooter dan in Curaçao en de arbeid van een predikant veel meer noodig; daarom had hij geene vrijmoedigheid gevonden uit Nieuw-Amsterdam te vertrekken, voor en aleer er een vast predikant was aangesteld. Hij herinnert er aan hoe hij de Compagnie nu reeds zeven en zestig maanden heeft gediend. Hij verlangt vurig naar huis terug te keeren. Van het schrale kostgeld, 200 gld. per jaar, kan hij met zijne familie niet rondkomen; de maandelijksche verdienste moest er altijd nog bij. Ook al werd deze verhoogd dan wilde hij toch niet blijven; naar een plaats in Holland, waar de Heere hem roepen zou, daarheen wilde hij gaan. Hij bereidde er zich dus op voor, in de lente van 1649 te vertrekken, wanneer hij de Compagnie gedurende den tijd van zeven jaar — drie jaar langer dan in het contract bepaald was — had gediend. Zijne vrouw zou hij reeds overgezonden hebben, indien zij niet zwanger ware; nu zouden zij tezamen komen.

De gemeente in Nieuw-Amsterdam telde in het jaar 1648 omtrent 170 lidmaten „meest alle seer onwetende int stuck van religie en seer genegen tot dronckenschap, waertoe haer groote aenleydinge geeft de 17 taphuysen alhier ter plaetse staende". „Wat snode vruchten dit baert", zoo vervolgt Backer, „connen de E. broederen selve genoech versinnen". Er moest daarom een predikant gezonden worden „die groote vrymoedicheyt durfde gebruycken int bestraffen van de sonden". Voorts was er noodig een goed schoolmeester, die den

---

1) Extract van een brief van Jan Walraven aan de Classis van Amsterdam (8 Juli 1649), te vinden in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 249, 250 (12 Sept. 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl., Rec.*, Vol. I, p. 280, 281.

kinderen niet alleen lezen, schrijven en rekenen leerde „maer die oock neffens trouwe en stichtelycke levenswandel, goede kennisse hadde van de hooft-stucken des geloofs, om also de kinderen te leeren de fondamenten des geloofs en een h(eilighen) wandel na de Schrift". Met de kinderen moest men maar beginnen, daar „de ouden veele soo seer verbijstert (waren), dat sij haer scha(amden) wat goets te leren". De schoolmeester die gedurende zes à zeven jaren in Nieuw-Amsterdam als godvruchtig onderwijzer en voorlezer had gediend, met name Jan Stevensen, ging nu naar het vaderland terug. De Bewindhebbers hadden hem aangezegd, dat hij „sijn eygen vracht" moest betalen. Backer komt voor hem op, vraagt aan de classis de Bewindhebbers hierover aan te spreken, want indien Stevensen zijn eigen overtocht moest betalen, dan zou „den armen bloet weynich overhouden van sijn maentgelden". Met dezen „vrient meester Jan Stevensz." geeft Backer zijnen brief mede [1]).

Eene missive van ouderlingen en diakenen van Nieuw-Amsterdam drong tevens op zijne dimissie aan. De kerkeraad vroeg „dat haer een oudt, wel ervaren ende godtsalich predicant mochte werden toegesonden, ten eynde hare seer verwilderde gemeynte, by het vertrecken hares tegenwoordigen leeraers niet en quame te vervallen". Ook vroeg de kerkeraad om een „expert schoolmeester ten aensien van haere aenwassende jeught, ten eynde deselve in beter discipline mochte opgebracht werden". Als geschikte personen voor deze betrekking worden genoemd: Samuel Bayart, boekhouder en schoolmeester te Bergen op Zoom en Daniel Samuels, „fransche ende duytsche schoolmeester tot Haerlem" [2]).

1) *Johannes Backer aan de Classis van Amsterdam* (Nieuw-Amsterdam, 25 Aug. en 2 Sept. 1648). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 233—237.

2) Extract van dezen brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 210 (28 Dec. 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 247.

Nog eenige malen vinden wij van Backer's verzoek om ontslag in de notulen van de classis gewag gemaakt [1]). Deze brieven werden 26 April 1649 door de classis van Amsterdam in een vriendelijk schrijven aan D. Backer beantwoord. De classis kon de gewichtige redenen, waarom Backer wenschte te vertrekken, billijken, maar zij had nog niemand kunnen vinden, die bereid was naar Nieuw-Nederland te gaan, om daar „onder so verwilderde gemeynte" te arbeiden. Dat zich spoedig iemand zou aanmelden, was onwaarschijnlijk „dewyle vanwegen den slechten toestant van de Compagnie by geoeffende predicanten ooc proponenten weynich lust is om soo verre gelegen reyse aen te veerden". D. Backer moest dus voorloopig nog maar eenigen tijd in de gewesten van Nieuw-Nederland blijven [2]).

Dezelfde oppositie-geest, dien wij tegen de vorige directeurs-generaal als Wouter van Twiller en Willem Kieft hebben werkzaam gezien, kantte zich ook tegen het bestuur van Stuyvesant. Ook Backer mengde zich hierin, geprikkeld door zijn gedwongen langer verblijf in de gemeente. Stuyvesant hield hem, zou men kunnen zeggen, aan het lijntje. Geschriften en voorstellen, die het algemeen bestuur raakten, las Backer des Zondags van den kansel voor. Hierover zeer vertoornd begaf Stuyvesant zich 8 Mei 1649 naar de woning van den predikant en verbood hem „geschreven schriften oft voorstellen rakende de politie ende gemeene regieringe in de kercke van de predickstoel ofte elders de gemeente voor te leesen ofte doen voorleesen", aleer zij door den directeur of diens secretaris waren geviseerd. Backer bleef evenwel vrij

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 99 (5 Oct. 1648); V fol. 108; XXVI fol. 20 (7 Dec. 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 242, 246.

2) *De Classis van Amsterdam aan D. Backer in Nieuw-Nederland* (26 April 1649). Kopie van dezen brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 39. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 250, 251.

om in kerkelijke aangelegenheden overeenkomstig zijne meening en die van zijnen kerkeraad te handelen [1]).

Dit noopte Backer, om nog dringender zijn ontslag aan te vragen. Het werd hem eindelijk 6 Juli 1649 door directeur-generaal en raden verleend [2]). In eene daarop volgende vergadering, 2 Augustus 1649, besloten zij, nu Backer „licentie ende dimissie becomen had, om met de eerste scheepen nae het vaderlant te vertrecken ende inmiddels deese gemeente gedestitueert soude blyven van het voetsel haerer sielen, naemelijck de bedieninge des heyligen Evangeliums ende 't wettelijck gebruyck der Heylighe sacramenten", den predikant van Rensselaerswijck, D. Johannes Megapolensis, wiens contract-tijd van vier jaren om was, te verzoeken in Nieuw-Amsterdam als herder en leeraar op te treden [3]). Over Megapolensis en zijnen arbeid in de gemeente Rensselaerswijck zullen wij in een volgend hoofdstuk spreken.

Backer keerde in 1649 naar het vaderland terug. Stuyvesant schreef in zijne qualiteit van ouderling der gemeente, in October 1649, een brief aan de classis van Amsterdam, waarin hij zegt, dat Backer hen „vaerdiger met den monde, als wy metter penne den tegenwoordigen toestand kan relateren" [4]). Na een verblijf van ongeveer 27 maanden [5]) in Nieuw-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. IV, sub dato: 8 Mei 1649. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 114.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Dl. IV, blz. 439 (6 Juli 1649). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 115.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland.* Dl. IV, sub dato: 2 Aug. 1642. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 116.

4) *Petrus Stuyvesant aan de Classis van Amsterdam* (Oct. 1649). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 261—263. Corwin vertaalt onjuist: .... „John Backer, quicker in his speech than with his pen".

5) *Cort bericht ofte antwoorde op eenige poincten, begrepen in de schriftelycke deductie van Adriaen van der Donck c.s.* .... ingestelt by Cornelis van Tienhoven, 1650. Dit handschrift berust in het Rijks-Archief te 's-Gravenhage. In Eng. vert. bij: J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. I, p. 431; J. F. Jameson, *Narratives of New Netherland*, New York 1909, p. 374.

Amsterdam verscheen D. Backer 1 November 1649 voor de classis van Amsterdam, overleggende zyne „getuigenissen", die in goede orde bevonden werden. Hij verzocht hier te lande „ad publicas conciones" te worden toegelaten. Van de West-Indische Compagnie had hij zijn geheele tractement ook nog niet ontvangen, waarom hij vroeg „van den classe geassisteert (te worden), om aen syne penningen te geraecken". Het laatste werd hem beloofd; het eerste verzoek zou aan de synode worden overgebracht [1]).

Spande Backer in Nieuw-Nederland zijnde, reeds samen met de elementen, die over de regeering van Stuyvesant ontevreden waren, in het vaderland gekomen, sloot hij zich bij hen, die in hun „Vertoogh van Nieu-Nederland" het beleid van Stuyvesant bij de West-Indische Compagnie becritiseerden, aan. De Bewindhebberen schreven dit 16 Februari 1650 aan Stuyvesant met de volgende woorden: „Hy (nml. Backer) heeft sich alhier oock gemeen gemaeckt met de doleanten van costi gecomen, welcke onnoosele menschen, ommers het meeste deel der requestranten, jammerlijck sijn misleyt van weynige onrustige personen als naemelijck Cornelis Melijn, Adriaen van der Donck en eenige andere, welcke schynen alle practycken soecken int werck te stellen, om haer van alle regeeringe te ontlasten" [2]).

Dit samenspannen met Van der Donck en de zijnen heeft hem zijnen weg niet voorspoediger gemaakt. Hij kreeg van de classis van Amsterdam wel bewijzen, dat hij predikant in Curaçao en Nieuw-Nederland was geweest en met goedvinden van de classis en de gemeenten aldaar was terug-

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 138 en XXVI fol. 52 (1 Nov. 1649). Zie: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 263, 264.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. XI, blz. 18 (16 Februari 1650). De kopie van dezen brief telt 16 bladzijden. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 120.

gekeerd [1]), maar een beroep ontving hij niet. Daarom begaf hij zich in Augustus 1650 naar de synode van Noord-Holland, met het verzoek „dat de E. synodus hem voor gerecommandeert soude willen aennemen om in vacante plaetsen tot den H. Kerckendienst bevordert te moghen worden". De synode bevond de „getuygenissen" die hij overlegde „seer loffelick" en stond hem zijn verzoek toe, mits dat hij „sijnde een laicus" den volgenden morgen om 8 uur „syne gaven" in die vergadering zou laten hooren. Dit geschiedde den volgenden dag, waarna de synode verklaarde „in de proeve van syne gaven contentement genomen" te hebben [2]).

Backer ging nu voorloopig te „Huigenwaerd" [3]) onder Oude-Niedorp wonen. Toen echter de pogingen van de synode — indien zij tenminste aangewend werden — hem geen beroep bezorgden, begon in 1651 bij hem de lust te ontwaken om weder naar een plaats buiten het vaderland, thans in Oost-Indië, te solliciteeren [4]). De classis besloot 4 September 1651 Backer, niettegenstaande hij „een ongeletterde persoon" was, en de Bewindhebbers liever ontwikkelde personen in den dienst der Indische kerken geplaatst zagen, om zijne loffelijke getuigschriften en zijn voortreffelijk gedrag en wegens het groote gebrek aan predikanten in Oost-Indië, bij de Bewindhebberen aan te bevelen, die juist naar iemand zochten, die reeds in actueelen dienst buitenslands was geweest [5]). De Bewindhebbers daarentegen wenschten, zeker gedachtig aan

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 151 en XXVI fol. 64 (4 April 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 271.

2) *Acta Syn. Noord-Holl.*, 6 Aug. v.v. 1650, Art. 1. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I. p. 277.

3) Heer-Hugowaard.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 286 (28 Aug. 1651). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol, I. p. 297.

5) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 230 en XXVI fol. 110 (4 Sept. 1651). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 297, 298.

Backer's vorig optreden tegen hunnen vertegenwoordiger Stuyvesant, eerst nog eens grondig naar hem onderzoek te doen, omdat zij „geern wilden gerust sijn" ; zij gaven aan de classis ten antwoord, dat zij het daarom voor het tegenwoordige maar „met een sieckentroost souden afsien" [1]). Backer werd 13 November 1651 nog eens waardig gekeurd om aan de Bewindhebberen te worden voorgesteld [2]), hetgeen ten slotte zijne uitzending naar Oost-Indië in het jaar 1652 ten gevolge had[3]). Daar deed hij dienst op de reede van Batavia, ondernam eene dienstreis naar Mauritius, en was vervolgens op Formosa en Favorlangh werkzaam [4]). In Nieuw-Nederland is hij echter voor zoover wij weten, niet weder terug geweest.

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 232^{v} en XXVI fol. 117 (2 Oct. 1651); XX fol. 289, 290 (30 Oct. 1651). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 298, 299.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 290 (13 Nov. 1651). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 300.

3) *Acta Syn. Noord-Holl.*, 12 Aug. v.v. 1652, Art. 29. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 311.

4) C. A. L. van Troostenburg de Bruyn, *De Hervormde Kerk in Nederlandsch Oost-Indië onder de Oost-Indische Campagnie* (1602—1795), Arnhem 1884, blz. 83, 282, 384; J. A. Grothe, *Archief voor de geschiedenis der oude Hollandsche zending*, Utr. 1890, Dl. I, blz. 48; Dl. IV, blz. 164, 165, 177, 181.

HOOFDSTUK IV.

PLAATSEN VAN GODSDIENSTOEFENING IN NIEUW-AMSTERDAM.

Alvorens wij verder gaan, om over de kerkelijke gemeente van Nieuw-Amsterdam en hare predikanten te handelen, of het kerkelijk leven in andere Hervormde gemeenten van Nieuw-Nederland te beschrijven, willen wij eenige bladzijden wijden aan de plaatsen, waaarin men in dit tijdperk gewoon was op den Zondag saâm te komen. Aanvankelijk moest men zich behelpen. De krankenbezoeker Krol zal wel in 1624 en later in 1626, in één van de dertig huizen van Nieuw-Amsterdam slechts een eenvoudige kamer hebben gehad, waar hij aan de kolonisten eenige teksten uit de H. Schrift voorlas. Al spoedig echter begon men naar een vast bedehuis te verlangen, en dit inzonderheid, toen men een predikant wachtende was.

Françoys Molemaecker was in het jaar 1626 bezig „een ros-meulen" te bouwen; daarboven nu werd „een ruyme plaets" gemaakt, die eene vrij groote vergadering — Nieuw-Amsterdam telde immers in dezen tijd reeds ongeveer 200 zielen — zou kunnen bevatten. Daarop zou dan een toren worden gezet en de negen klokken door admiraal Boudewijn Hendricksz. in 1625 op Porto-Rico veroverd, zouden daarin worden gehangen [1]). Op den zolder van dezen molen nu

1) Nic. van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. XII, blz. 38r (onder: November 1626); J. de Laet, *Historie ofte Jaerlijck Verhael*, Leyden 1644, blz. 59—64.

— want op schooner naam kon dit eerste bedehuis geen aanspraak maken — heeft de gemeente van Nieuw-Amsterdam gedurende zes à zeven jaren des Zondags het evangelie hooren verkondigen. Daar heeft Jonas Michaëlius gepredikt en de sacramenten bediend [1]).

Toen Krol in 1633 het directeur-generaalschap over Nieuw-Nederland aan Wouter van Twiller had overgedragen, begon deze maatregelen te nemen om Nieuw-Amsterdam te versterken en van nette en degelijke woningen, waaronder een nieuwe kerk, te voorzien. De lijst van gebouwen, die onder het bestuur van Wouter van Twiller zijn opgericht, is ons bewaard gebleven, en daarbij vinden wij ook „de kerck met een huys en stal achteraen" [2]). Ook een huis van D. Bogardus wordt afzonderlijk vermeld. Deze kerk was „geleegen aen de Oostrevier naest de steech, die tusschen den heer fiscaels Tienhovens huys en tselve is gelegen en tegen overt huys van Sr. Hendrick Kip" [3]). Zij werd tot het jaar 1642 als kerk gebruikt, doch bleef daarna nog eenigen tijd staan als woonhuis voor een zekeren kapitein Nuton. Dit gebouw begon echter hoe langer hoe meer in verval te geraken, waarom dan ook 4 April 1656 door Stuyvesant en raden besloten werd, op Zaterdag 8 April 1656 „aen de meestbiedende te vercoopen 't huys, erff ende opstal, genaemt de oude kerck" [4]).

---

1) De plaats waar deze molen, dit éérste huis van godsdienst-oefening was opgericht, is thans 32—34 South William Street. Frank Bergen Kelley, *Historical guide to the city of New York*, New York 1909, p. 31.

2) Deze lijst werd bij het vertrek van Wouter van Twiller, 22 Maart 1639, opgemaakt en was te vinden in: *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany, N. Y.), Dl. I, blz. 81. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 16, 17.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. VI, blz. 251. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 346.

4) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. VI, blz. 251 (4 April 1656). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 346.

Reeds in het jaar 1642 begon men er over te denken een nieuwe, dus een tweede kerk te bouwen, nu de eerste zoo bouwvallig werd. De man, die tot het stichten dezer tweede kerk den directeur-generaal Kieft aanspoorde was de zeevaarder David Pietersz. de Vries, die in dien tijd juist in Nieuw-Amsterdam vertoefde en dikwijls bij Kieft op het fort te gast was. Bij eene dergelijke gelegenheid vertelde Kieft hem, dat hij een fraaie steenen herberg had laten bouwen, inzonderheid ten behoeve van de Engelschen, die dagelijks op weg van Nieuw-Engeland naar Virginië daar voorbij voeren. De Vries antwoordde hierop, dat dit voor de reizigers wel aangenaam was, doch dat er grooter gebrek was in Nieuw-Amsterdam aan een goede kerk dan aan een herberg. Het was een schande voor de Hollanders, dat de Engelschen, als zij voorbij voeren, niet dan een „slechte schuer" zagen, waarin gepredikt werd. Hiermede bedoelde De Vries natuurlijk de oude kerk. Het eerste wat de Engelschen „neffens haer woonhuysen" bouwden was een fraaie kerk. Zoo behoorde men in Nieuw-Nederland ook te doen, „alsoo men houdt de West-Indische Companie mede een principael lidt te zijn, om de Gereformeerde Religie voor te staen tegens de tyrannye van Spanjen". Voortreffelijk materiaal was er hier genoeg, als „schoon eyckenhout, fraye berg-steen, ende schoone kalck, die men van oester-schilppen brandt, en is veel beter als onse kalck in Hollandt". Toen Kieft nu vroeg wie dat werk zou ondernemen, zeide De Vries dat dit de „liefhebbers van de Gereformeerde Religie", die er in Nieuw-Amsterdam waren, moesten doen. Daarop zeide Kieft, dat De Vries als één hunner dan maar moest vóórgaan en waar De Vries zelf het voorstel had gedaan maar beginnen moest honderd gulden te geven. De Vries beloofde dit te zullen doen, doch Kieft moest als directeur-generaal een voorloopig plan maken.

Zoo geschiedde het. Een zekere Jochem Pietersz. Kuyter

„die fraye knechts hadde, die metterhaest een goede partye balcken soude beschicken" en daarenboven „een vroom Gereformeerde persoon" was, en Jan Jansen Damen, die dicht bij het fort woonde, kozen zij met zichzelven tot kerkmeesters. David Pietersz. de Vries zegt: „Soo waren wy met ons vieren als kerckmeesters, die dat werck toehaelden, om een kerck te laten maecken". De directeur-generaal Kieft zou namens de West-Indische Compagnie eenige duizenden guldens geven; de rest zou men door inschrijving van de gemeenteleden trachten bijeen te brengen. De kerk zou in het fort gebouwd worden, opdat men tegen een mogelijke overval der wilden beveiligd zou zijn. „Ende soo", zegt David Pietersz. de Vries, „is de kerck metterhaest begonnen met klipsteen op te metselen, en van Engelse timmerluyden gedeckt geworden met schallien [1]) over malkanderen van eeckenhout gheklooft, en als dat door reghen ende windt blau werdt, soo schijnt het ofte het leyen zijn" [2]).

Over de plaats waar de kerk zou komen te staan, was men het echter met elkander niet zoo spoedig eens geworden. Kieft was, gelijk wij zagen, van oordeel, dat de kerk binnen de muren van het fort moest gebouwd worden, maar de gemeente kwam hier tegen op. Zij meende dat dit „soo wel past(e), als het vijfde wiel aen een waghen"; want behalve dat het fort klein was en op een landpunt was gelegen „dat meer importeren soude, in cas van populatie" behoorde de kerk niet aan den directeur-generaal, maar aan de gemeente, op wier kosten zij gebouwd werd. Daarenboven zou de kerk, den zuid-oosten wind breken, die voor het malen van den korenmolen noodzakelijk was. Altemaal redenen waarom de gemeente de kerk liever buiten het fort zag geplaatst.

---

1) Dunne platen voor dakbedekking, meestal van lei-steen gemaakt.

2) David Pietersz. de Vries, *Korte Historiael*, naar de uitgave van H. T. Colenbrander, blz. 249, 250.

Kieft daarentegen zette zijn zin door; het was toch „zijn principael voornemen en trachten", zoo zegt Adriaen van der Donck in zijn „Vertoogh", „zijnselven wel te versorghen en eenen grooten naem naer te laten", als het maar niet op zijne of der Compagnie kosten ging. Kieft begon dus de kerk binnen de muren van het fort op te richten. Geld had hij echter nog niet en de gemeente was, gelijk te denken is, thans niet mild. Daarom bedacht Kieft een listige, maar niet zeer edele manier om zich de noodige gelden te verschaffen.

De stiefdochter van Dominee Bogardus, met name Sarah Roeloffsen, dochter uit het eerste huwelijk van Anneken Jans en wijlen Roelof Jansen van Masterland, trad juist in 1642 in het huwelijk met den chirurgijn Hans Kierstede. Toen de bruiloft in vollen gang was, liet Kieft na den vierden of vijfden dronk een lijst rondgaan, waarop ieder teekenen moest, wat hij voor den bouw van de kerk over had. Zelf ging hij met een ruime gave voor. „Yder dan", zoo verhaalt Van der Donck, „met een licht hooft teyckende ryckelijck wegh, de eene teghen de ander, ende hoewel het eenighe wel beroude, doen de sinnen weder thuysquamen, sy mosten evenwel betalen, daer viel niet teghen" [1]). Er werd voor 1800 gld.

---

1) A. van der Donck, *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 28, 29: „Eer den directeur Kieft den onnodighen oorlogh over het landt ghehaelt hadde, was zijn principael voornemen en trachten zijnselven wel te versorghen en eenen grooten naem naer te laten, doch buyten zijn eyghen en des Compagnies kosten, want die heeft noch noyt yetwes aensienlijcks by het landt opgheset, daer het van verbetert is.

Ten desen eynde oordeelde hy seer noodigh het stichten van een kerck (te meer alsoo doen in de molen was, dat men in Renselaers-Wijck een kerck soude timmeren), als zijnde een publyck werck. Dit dan soo in 't gemoet draghende, openbaerde het de kerckmeesters, daer hy selfs een van was, die het geerne toestonden en presen. Men sprack dan van de plaets waer se staen soude. Den directeur wilde en oordeelde, dat se in het fort staen most, daer se oock teghens wil en danck van de andere gheset is, ende immers soo wel past als het vijfde wiel aen een waghen; want behalven dat het fort kleyn is, op een punt leydt, dat meer importeren soude, in cas van populatie, de kerck, de gemeente die se bekostight hebben, eyghen behoort te wesen, soo breeckt se en beneemt den Zuyt-Oosten wint aen den kooren molen, die daer ontrent staet, hetwelck een mede oorsaeck

ingeteekend, doch velen weigerden later om te betalen. De West-Indische Compagnie schoot nu de gelden voor, zoodat niet de gemeente — eenige personen uitgezonderd —, maar de Compagnie de werklieden betaalde [1]).

Cornelis van Tienhoven, die dit laatste in zijn „Cort bericht" vermeldt, verwijt aan de gemeente van Nieuw-Amsterdam, dat zij wel „wercken" begeerde, maar ze niet wenschte te betalen. Bovendien had Van der Donck altijd iets aan te merken op het bestuur van Kieft. Hij en zijne mede-aanklagers wilden geen kerk in het fort hebben, omdat zij het fort van de Compagnie dit niet waardig achtten. Vroeger toch, vóór er sprake van den bouw was geweest, hadden zij ook al gezegd dat de wallen van het fort den wind belemmerden, zoodat de korenmolen

---

is, dat men des somers dickwils by ghebreck van malen sonder broot sit. Doch het is dit alleen niet, want den molen is versloft, en doordien hij meesten tijdt leck ghestaen heeft, vergaet, vry wat verrot, soo dat hy nu niet verdraghen kan, meer als met twee roeden te gaen, en oock al ontrent vijf jaren soo ghegaen heeft.

Doch kerende weder tot de kerck, daer den koorenmolen ons wat afghetrocken had. Den directeur hadde dan besloten een kercke te timmeren, en dat ter plaetse daer het hem goedt docht. Het manqueert hem aen de penninghen, en waer die te bekomen. Het ghebeurde om dese tijdt, dat den predicant Everardus Bogardus een vrouwe-voordochter besteede; dese gheleghentheydt oordeelde den directeur een bequame tijdt tot zijn voornemen te wesen, dat hy naer den vierden of vijfden dronck oock in't werck stelde, ende hy selfs met een goedt exempel voorgaende, liet de bruylofsgasten teyckenen, wat se tot de kerck gheven wilden. Yeder dan met een licht hooft teyckende ryckelijk wegh, de eene teghen de ander, ende hoewel het eenighe wel beroude, doen de sinnen weder t'huys quamen, sy mosten evenwel betalen, daer viel niet teghen.

De kerck werde dan teghen yeders goedtduncken in't fort gheset; de eer en eyghendom van dat werck moet men uyt het opschrift oordeelen, dat ons oordeels twijffelachtigh is, ende aldus luydt: Anno 1642. Willem Kieft Directeur Generael, heeft de Ghemeente desen Tempel doen Bouwen: doch hoe het daermede is, daerlatende, soo heeft de gemeente nochtans daervoor betaelt".

1) In het „*Cort bericht ofte antwoorde*" door Cornelis van Tienhoven in 1650 opgesteld — dit handschrift berust op het Rijks-Archief te 's-Gravenhage — waarin hij de aanklachten van Adriaen van der Donck c.s. tracht te ontzenuwen, wordt die bruiloft-historie niet weersproken. Deze heeft zich dus zeker wel zoo toegedragen. Verder zegt Cornelis van Tienhoven (fol. 2r en v): „T'is waer, de kerck in't fort staende is getimmert ten tyde van Willem Kieft ende is daertoe een colecte van f 1800: by tekeninge vergadert, daervoor de meeste tekenaers op hare rekeninge zijn gedebitteert, die alsnoch niet hebben voldaen; inmiddels heeft de Compagnie de penningen gedebourseert, sodat niet de gemeente (eenige weynige exemt), maer de Compagnie de arbeyders heeft betaelt".

niet malen kon. Het was naar de meening van Cornelis van Tienhoven, niet anders dan grove laster van deze lieden geweest.

Kieft sloot nu als kerkmeester, namens de anderen, een contract met John en Richard Ogden, om de kerk te bouwen. Zij namen aan om op te richten: „een kercke van clipsteen, lanck twee ende tseventich voet, breet vier ende vijftich voet, hooch sestien voet boven de aerde, alles naer behooren, durabel ende sterck datter niets op te seggen sal vallen; sy sullen de steen hiertoe nodich selfs moeten halen ende tot op strant aent fort brengen, vanwaer de kerckmeesters dieselve op haere costen sullen laten brengen ter plaetse daer de kercke sal gebouwt worden. De kerckmeesters voornoemt sullen tot bouwen van de voorschreven kerck sooveel calck verschaffen als daertoe nodich sal wesen; het metselen, opperen en halen van de steen sullen sy Jan en Ritfert Jogden[1]) op haer eygen oncosten moeten doen, mits alst werck naer behooren voltoyt en opgemaeckt sal wesen, sal haer door de kerckmeesters voornoemt eens betaelt worden de somma van vijff en twintich hondert gulden, dat haer sal betaelt worden in gelt, bevers ofte coopmanschappen, tot welcker tijt 't werck volvoert en behoorlijck tot contentement sal gemaeckt wesen ende door de kerckmeesters bevonden". Zij kregen daarenboven, opdat de steen ten spoedigste op het strand gebracht kon worden, de „houthackersboot" een maand of zes weken in bruikleen. Dit stuk, waarin John en Richard Ogden beloofden het werk voor 2500 gld. „sonder arch ofte list" te zullen volvoeren, werd door hen en door Kieft, Ghijsbert op den Dijck en Thomas Willett onderteekend [2]).

---

1) Deze bouwlieden onderteekenen zelf: John en Richard Ogden.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. Mss. — Albany N. Y.), Dl. II, blz. 18 v.v. Dit contract is aan den linkerhoek zeer beschadigd. Aan het begin stond het jaartal, doch ook dit is verdwenen. Een concept van dit contract (slechts 12 regels), gelijkluidende met den aanvang van het oorspronkelijke stuk is op het buitenblad geschreven en vermeldt als jaartal: „dusent ses hondert twee ende veertich".

Toen de kerk nog in datzelfde jaar 1642 gereed was gekomen, liet Kieft in den gevel een steen metselen met deze inscriptie: „Anno 1642. Willem Kieft, Directeur-Generaal heeft de Ghemeente desen tempel doen Bouwen". Dit opschrift werd reeds in dien tijd als eene dubbelzinnigheid opgevat. Of het Kieft was, die de gemeente noodzaakte, dan wel of het de gemeente was, die Kieft last gaf, is hieruit niet op te maken [1]). Deze kerk bleef een doorn in het oog van velen, terwijl sommigen nog beweerden, dat door haar de zuidoosten wind voor den korenmolen ondervangen werd, waardoor de gemeente des zomers geen brood had. Deze molen was toch al „versloft" en „vry wat verrot", zoodat hij na het jaar 1644 maar met twee wieken kon malen [2]).

De kerk was er nu eenmaal en werd gebruikt al den tijd, dien Nieuw-Nederland onder Holland's bestuur heeft gestaan, en nog jaren daarna. Onpopulair als zij door hare stichting was, werd de hand er niet te best aan gehouden. In eene vergadering van burgemeesters en schepenen — sedert 1653 vormden zij het bestuur der stad — gehouden op 24 Januari 1656, werd geklaagd, dat „de kerck int fort hoe langs hoe meer vervalt sonder d'hant dairaen gehouden te worden"; de directeur-generaal Stuyvesant was maar alleen meer kerkmeester; er dienden twee nieuwe kerkmeesters benoemd te worden en Stuyvesant behoorde van dit ambt te worden ontheven. Er werd besloten, dat door

1) Zie hiervóór, blz. 95, 96. Deze steen werd onder de puin gevonden, toen het fort in 1790 gesloopt werd en plaats moest maken voor het gouvernementsgebouw, dat opgericht werd, waar thans „Bowling Green" is. In de *New York Magazine*, 1790 wordt onder 23 Juni 1790 bericht: „On Monday last, in digging away the foundation of the fort in this city, a square stone was found among the ruins of a chapel (which formerly stood in the fort), with the following Dutch inscription on it: „A°. D^{i}. MDCXLII. W. Kieft Dr. Gr. Heeft de Gemeenten dese Tempel doen bouwen" (sic). Deze steen werd naar den klokketoren van de „Reformed Dutch Church" in Gardenstreet overgebracht, waar hij bij den noodlottigen brand in December 1835 werd vernietigd. J. R. Brodhead, *History of the State of New York*, New York 1853, Vol. I, p. 337.

2) Zie hiervóór, blz. 95, 96.

de burgemeesters vier personen aan directeur-generaal en raden zouden worden voorgedragen, opdat daaruit „twee tot kerckmeesters geëligeert ende gecommitteert" konden worden [1]). Met de gemeente of den kerkeraad wordt blijkbaar maar geen rekening gehouden. Dit besluit werd aan Stuyvesant en zijnen raad medegedeeld; zij bewilligden hierin en benoemden Nicasius d'Sille en Govert Lookermans met ingang van 1 Maart 1656 gedurende één jaar, tot kerkmeesters inzonderheid met het doel de kerk te herstellen [2]).

In het jaar 1672, toen dus Nieuw-Nederland reeds onder Engelsch bewind stond, zonden de „kerckmeesters der gereformeerde kercke" weder een request in bij het stadsbestuur (court) „in substantie te kennen gevende hoe nootsaeclick het is dat het dack van de kerck int fort verniewt worde". Zij verzochten daartoe „sooveel penningen uyt des stadts incoomen als mogelijck sal sijn", en vroegen tevens hunne zaak bij den Engelschen gouverneur voor te staan, opdat zij ook uit „'s lants gemeene middelen" iets mochten ontvangen. Nadat dit verzoek aan de goedkeuring van den Engelschen gouverneur Françis Lovelace was onderworpen, werd den kerkmeesters uit de stadskas vijfhonderd gulden toegestaan [3]). Deze gerestaureerde kerk bleef de plaats van godsdienstoefening, totdat eene andere in het jaar 1693 in Garden-street voor den dienst werd geopend. Toen werd het oude gebouw aan het Engelsche bestuur afgestaan en als garnizoenskerk voor de Engelsche soldaten ingericht; in 1741 brandde het af en werd niet weder opgebouwd [4]).

1) *Gerechtsakten van Nieuw-Amsterdam* (City Hall te New York), Dl. I, blz. 492 (24 Jan. 1656). In Eng. vert. bij: B. Fernow, *The Records of New Amsterdam*, New York 1897, Vol. II, p. 25.

2) *Gerechtsakten van Nieuw-Amsterdam*, Dl. I, blz. 522 (12 en 28 Febr. 1656). In Eng. vert. bij: B. Fernow, *Records of New Amsterdam*, Vol. II, p. 50, 51.

3) *Gerechtsakten van Nieuw-Amsterdam*, Dl. VI, blz. 165 (21 Maart 1672). In Eng. vert. bij: B. Fernow, *Records of New Amsterdam*, Vol. VI, p. 367, 368.

4) Th. de Witt, *A discourse delivered in the North Reformed Dutch Church in the city of New York, on the last Sabbath in August* 1856, p. 23, 24.

HOOFDSTUK V.

DE GEMEENTE VAN RENSSELAERSWIJCK.

Voor de West-Indische Compagnie, die aanvankelijk het bestuur over Nieuw-Nederland alleen in handen had, werd de taak der kolonisatie te omvangrijk. Zij zag dus naar wegen uit, om deze gedeeltelijk door anderen te doen uitvoeren. Om deze reden vaardigde de Staten-Generaal een plakkaat uit, waarin aan „patroonen, meesters ofte particulieren, die op Nieu-Nederlandt eenighe colonien ende vee sullen plaatsen" zekere „vryheden ende exemptien" werden verleend. Dit plakkaat werd 7 Juni 1629 gearresteerd en afgekondigd. In artikel 27 werd de zaak betreffende den godsdienst geregeld. Patronen en kolonisten moesten beloven zoo spoedig mogelijk naar middelen om te zien, ten einde in de streek waar zij zich vestigden een predikant en een schoolmeester te krijgen, „opdat de godsdienst ende yver tot de religie in haer niet en verflaeuw(d)e". Vooreerst zou men zich echter met een ziekentrooster mogen tevreden stellen [1]).

---

1) Dit actrooi van 31 artikelen is te vinden bij: Nic. van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. XVIII, blz. 94^{r}—98^{v} (onder: Maart 1630). Er schijnen in het jaar 1630 verschillende uitgaven te zijn geweest onder eenigszins varieerende titels. G. M. Asher noemt er twee onder n° 331 en n° 332 van zijn: *A bibliographical and historical essay on the Dutch books and pamphlets relating to New-Netherland*, Amst. 1854—1867, p. 181, 182. Men zie vooral de uitgave bij A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Mannscripts*, Albany 1908, p. 136—152. Tegenover p. 152 staat een fac-simile der laatste bladzijde van een gedrukt exemplaar der „Vryheden ende Exemptien" gevonden in de Van Rensselaer-Bowier papieren. Met inkt is er op geschreven: „7 Juni 1629 gearresteert". Dit pamflet was gedrukt: „t'Amstelredam by Theunis Jacobsz., Anno 1631".

Onder degenen, die eene kolonie in Nieuw-Nederland wilden stichten, was ook Kiliaen van Rensselaer, een persoon van oude patricische familie, wonende op de Keizersgracht te Amsterdam. Hij koos zich 19 November 1629 eene kolonie aan de Noord-Rivier „beginnende boven ende beneden van het fort Oraignien", aan beide zijden van de rivier, waarin begrepen waren de eilanden benedenwaarts, zoovele mijlen als door de XIX was vastgesteld. Deze strook land, dicht bij de tegenwoordige stad Albany gelegen, liet hij ten zijnen behoeve door Bastiaen Jansz. Krol van de Indianen koopen en de akte van aankoop door directeur en raden van Nieuw-Nederland bekrachtigen [1]). De eerste kolonisten, onder wie gelijk wij reeds zagen, Roelof Jansen van Masterland, de eerste echtgenoot van Anneken Jans zich bevond [2]), kwamen 24 Mei 1630 op het schip „de Eendracht" in Rensselaerswijck aan [3]). Op dit schip bevond zich voor de nieuw gestichte kolonie echter nog geen predikant.

Een der kolonisten Brant Peelen, uit het Geldersche dorp Nijkerk afkomstig, die in Januari 1630 voor vier jaren dienst als landbouwer in de nieuwe kolonie geteekend had, werd met het leiden eener eenvoudige godsdienstoefening belast. Deze Peelen werd 20 Juli 1632 als schepen in den raad van Rensselaerswijck benoemd en door den patroon Van Renselaer met een zwarten hoed met zilveren band, als teeken zijner waardigheid, vereerd [4]). Tegelijkertijd zond de patroon eenen bijbel, opdat „Brandt Peelen van der Niekerck" daaruit op Zondag en feestdag en ook bij de opening eener raadsvergadering een hoofdstuk zou kunnen voorlezen. Daarenbo-

1) N. de Roever, *Kiliaen van Rensselaer en zijne kolonie Rensselaerswijck*, in: *Oud-Holland*, Amst. 1890, Jaarg. VIII, blz. 29—74; A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, Albany 1908, p. 157—161, 700.

2) Zie hiervóór, blz. 61.

3) A. J. F. van Laer, a. w., p. 805, 806.

4) A. J. F. van Laer, a. w., p. 205.

ven zond de patroon nog „een huyspostille Schulteti, daer het geheele jaer door yeder Sondagh syne besondere leeringen ende verclaringen uyt Godes H. Woort heeft". Hieruit moest Peelen dan ook bij de godsdienstoefening lezen [1]).

In 1634 werd Peelen in deze waardigheid opgevolgd door Jacob Albertsz. Planck, met wien Kiliaen van Rensselaer 4 Maart 1634 een contract sloot, waarin hij hem tot schout van Rensselaerswijck, in de plaats van Rutger Hendricxssen van Soest, aanstelde. Evenals zijn voorganger ontving hij als waardigheidsteeken „een versilverden degen metten draeghbandt, hoet ende pluymagie". Planck had, behalve zijne burgerlijke werkzaamheden, ook op Zondag en andere feestdagen de plichten van voorlezer te vervullen, waarbij hij tevens de publieke gebeden moest opzeggen. Als vergoeding zou hij hiervoor ontvangen de twintigste penning d.w.z. een stuiver van elken gulden „vant suyvere provenu ofte winninge, die den voors(egde) patroon jaerlijx sal doen van alles tot alles, niet uytgesondert, daervan hy hem deughdelycke reeckeninge sal oversenden, welverstaende dat hieronder begrepen is den vercoop ofte leveringhe van de clederen ende andere behoeften, die aen de huysluyden voor den heer patroon souden mogen vercocht worden" [2]).

Intusschen zag Van Rensselaer uit naar een predikant voor zijne kolonie. Toen hij hierin niet aanstonds slaagde schreef hij 7 Mei 1638 aan Kieft, dat het hem genoegen zou doen, wanneer Bogardus bij tijden eens naar het fort Oranje en naar zijne kolonie zou gaan, om de bewoners woorden van troost en vermaan toe te spreken en het H. Avondmaal met

---

1) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 17r (20 Juli 1632). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 208.

2) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 32v, 33r (4 Maart 1634). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer *Van Renss. Bow. Man.*, p. 250, 251.

hen te vieren [1]). Dit deed Bogardus. In het volgend jaar werd dit verzoek door Kiliaen van Rensselaer nog eens aan Kieft herhaald [2]).

Een kerk was er in de eerste jaren in Rensselaerswijck nog niet. Eerst in het jaar 1638 hooren wij, dat de kolonisten een plan hadden beraamd om een huis te bouwen, dat als kerk zou kunnen dienen en op welks zolder men desnoods graan zou kunnen bergen. In den brief, dien Kiliaen van Rensselaer hierover 10 Mei 1638 aan Jacob Albertsz. Planck schrijft, verzoekt hij hem maatregelen te overwegen, om een kerk te bouwen en een toekomstig predikant te kunnen onderhouden [3]). Bij dezen wensch liet de patroon het echter niet, doch zond in 1639 een houten model van een kerkje, gemaakt naar den vorm van één zijner boerderijen te Crailoo. Het te bouwen kerkje behoefde maar 48 voet breed te zijn en dus niet zooveel te kosten. Kiliaen van Rensselaer schreef uitvoerig, waar hij wenschte dat het zou geplaatst worden. Het moest staan tegenover het „Casteels-Eylant, op een hoochtgen" dichtbij of op den oostelijken oever der Noord-Rivier. Daarbij wilde hij, dat men een huis voor den predikant en den koster bouwde, doch alles zoo voordeelig mogelijk. De acht boeren die in zijne kolonie woonden, moesten het timmerhout aanvoeren; de ambachtslieden voor niet te duur, den bouw aannemen. Arent van Curler, secretaris en boekhouder der kolonie, had bij gelegenheid te informeeren naar de kosten, die de aanbouw van deze drie perceelen met zich

---

1) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 101r (7 Mei 1638). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 404.

2) A. J. F. van Laer, a. w., p. 427 (12 Mei 1639).

3) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 105v (10 Mei 1638): „In uwen leeste (sc. brief) schrijft ghy mijn niet, daer ghy mijn tevooren van schreeft, om een gebouw tot een karck te laeten maecken, daer men op de solderinge by noet wel cooren op soude connen leggen; ofte sulcx bedongen is ofte niet, recommandere UE. in alle maniere de godtsalicheyt te bevorderen ende my wat naerder openinge te doen van de middelen om een predicant te houden". In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 414.

mede zou brengen, benevens wat de prijs zoude zijn van het maken eener „pallissade" om het kerkhof. Aan Planck werd verzocht daarover aan den patroon te schrijven, hetgeen echter, zoolang er nog geen predikant was, eenig uitstel kon velen. Ook was punt van overweging, of de tienden genoeg zouden opbrengen om daarvan de onkosten van bouw en onderhoud der kerk en het salaris van den predikant te betalen; deze zouden echter wel vermeerderen, als het getal boerderijen grooter werd, hetgeen Van Rensselaer voor de naaste toekomst hartelijk hoopte. De kerk wilde Van Rensselaer het middelpunt maken van de kom van een dorp, en gaf daarom als zijne wensch te kennen, dat de handwerkslieden als wagenmaker, smid en timmerman hunne huizen dicht bij de kerk zouden bouwen. Claes Jansen van Naerden, de timmerman, krijgt in dezen brief aan Van Curler gericht, de groeten van Van Rensselaer, die hem aanmoedigt zulk een kerk te bouwen, dat hij er eer van zou hebben [1]).

---

1) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 115^{v} en 116^{r} (4 Aug. 1639). Kiliaen van Rensselaer schrijft aan Arent van Curler: „In de casse N°. O. O. lecht een houtsmodel van een kercxken. Wilt alle diligentie aenwenden, dat het mette minste costen mach opgerecht werden, indien de huysen van de bouweryen tselve nyet en beletten. Ick hebbe op Craloo sulcke fatsoen van een boerenhuys, hetwelcke 60 voeten breet is, ende dese kercke soude maer 48 voeten wesen, soodat het soo heel veel niet en behoort te costen. Dan dit bovenste werck is watt swaerder ende een verdiepinge hooger; hyervan is mijn volcomen meninge, dat deese kercke gestelt sall worden tegenover het Casteels-Eylant, benoorden het bosgen, ende besuyden de bouwerye van Gerrit de Reux saliger, niet verre vant bosgen op een hoochtgen omtrent off by de reviere. Cornelis Theunissen soude dese misschien liever aen Westsyde van de reviere hebben, dan ick ben volcomen geresolveert, die aen de Oostsyde te stellen op de voorgenoemde plaetse. Omtrent deese kercke behoort oock gemaect te worden een woninge voor den predicant ende een voor den kerckbewaerder, ende datt mette minste costen. Hyertoe behoren de 8 bouwmeesters het hout op de plaets te brengen; Pieter Cornelissen de plancken goetcoop (te) leveren, insgelijcx den smith ende principael de timmerluyden neerstich (te) wercken. Verneemt eens wat se voor arbeitsloon van deze drye perceelen met een pallissade om het kerckhoff wel souden willen hebben ende schrijff het my metten eersten over, want soo lange daer geen predicant is, can het noch wel watt uytstell lyden. Het comt oock daerop aen, off Pieter Cornelissen van den thienden wel soo veele sall ontfangen om de oncosten van de kercke ende de gage van den predicant daeruyt te betalen, doch het sal jaerlijcx toenemen, als de bouweryen wat toenemen, daer ick seer naer verlangh ende hoope dat het voortaen beter sall

Van denzelfden datum, 4 Augustus 1639, is er ook een schrijven van Kiliaen van Rensselaer aan Cornelis Teunisz. van Breuckelen, waarin Van Rensselaer de plaats voor de kerk met deze woorden aangeeft: „die gestelt sall worden, benoorden het grene bos, ende besuyden de bouwerye van de Laetsburch, op een hoochte, die aldaer is by de reviere" [1]). Men maakte echter niet zooveel haast als de patroon wel wenschte. In 1641 beval Van Rensselaer den bouw nog eens aan, zeggende spoedig een predikant te zullen zenden [2]). Hij beklaagt zich, dat men de tienden niet zuiver opbrengt en dat de bevolking van Rensselaerswijck in te groote weelde leeft; zij die in het vaderland bij de grenzen den oorlog medemaakten, zouden wenschen in zulke conditiën te zijn als zijne kolonisten. Het vervaardigen van de kerk was niet zoo moeilijk; zij moest gelijkvormig zijn aan een achthoekige molen en zou niet veel kosten, daar zij van buiten gemeten, maar 48 voet op haar wijdst zou zijn. Van Renselaer verzoekt, dat men haar bouwe naar het gegeven model; nog drie of vier voet „int ronde wyder" ware wel goed, doch dit zou „om het houdtswille" niet gaan. Ondertusschen zou hij naar „een bedaecht man" als predikant uitzien, maar een zoodanige was moeilijk te krijgen [3]).

---

gaen als het tot nu toe gedaen heeft..... Dit soude mijn meninge oock wel sijn ende het volck vorderlijck, dat eenige handtwercxluyden ende anderen hare woningen maeckten omtrent de kercke, als Reyer Stoffelsen Smith, die aldaer naerder by de bouwingen soude wesen als op een ander plaetse, item den wagemaker, den timmerman ende diergelycke, dan alsoo sy vrye luyden sijn, hebbe ick haer niet te commanderen, evenwel sult niet laten mijn goetvinden haerluyden aen te dienen..... Doet myne groetenisse aen Claes Jansen van Naerden ende recommandeert hem, dat hy sorge draecht voor de timmeringe van myne bouweryen ende dat hy de knechts met een goet exempel voorgaet, ende in alles mijn beste procureert ende int stuck van de kercke sodanigh maeckt, dat hy der eere van mach hebben". In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 454, 455, 456.

1) A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 459 (4 Aug. 1639).

2) A. J. F. van Laer, a. w., p. 551 (14 Mei 1641).

3) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 148r (18 Juli 1641). De patroon schrijft aan Arent van Curler: „Het maecken van de kercke wort nochmaels gerecommandeert; aen de thiende mach geen haeperinge wesen, al soude ick alle de knechts meesters maecken,

Men stoorde zich in Rensselaerswijck niet aan den raad van den patroon en bouwde Gode geen huis. Toen de eerste predikant reeds in Rensselaerswijck was aangekomen, had men daarmede nog geen aanvang gemaakt. De reden hiervoor was gelegen in het feit, dat sommige oproerige geesten aldaar weigerden en anderen ontrieden, de tienden te betalen, hetgeen zij toch volgens het met den patroon gemaakte contract, verplicht waren te doen. Toen de patroon dit vernomen had, schreef hij 26 Juni 1640 een scherpen brief aan Johan Cornelisz., den timmerman, waarin hij dezulken berispte. Hij zou wel eens willen weten wie het waren, dan zou hij hen „noteeren". Was het geen schande, dat zij Johan Cornelisz. en andere „vryluyden" trachtten op te zetten tegen het betalen der tienden, die aan den patroon volgens het contract waren toegestaan. „Sy willen", zegt Kiliaen van Rensselaer, „een andre maniere om den predicant te betalen voorschryven; dan dese gasten sullen gewaer worden oft sy mij(n) meester, dan oft ick haer meester ben. Daer is geen goddelycker middel dan de thiende, want Godt de Heere 9 boomen, vissen ofte schepel coorn geeft ende laet wassen, daer can hy [1]) lichtelijck de tiende toegeven (ende) beter gesegent worden, als die sulcx soecken [2]) in haer beurse te houden". Liever wilde de patroon zijn eigen recht laten vallen, dan dat der tienden; Johan Cornelisz. moest zijn best doen om

---

oft andere meesters van hier senden. De luyden sijn aldaer al te weeldich, die alhier op de frontieren daer de oorlooge valt, sitten, die souden Godt dancken, dat sy sulcke conditien mochten genieten. Het maecken van de kerck is niet sooveele fatzoens aen, comt op de maniere van een achtcante meulen, het fatzoen kan oock soo veele niet kosten, overmits sy cleyn is ende maer 48 voeten buytenwercx op haer wijdtste is. Ick mochte wel lyden, indien 't vallen konde, dat se 3 ofte 4 voeten int ronde wyder waere, dan kondt om het houdtswille niet vallen; laet se maecken naer het model. Ick ben besich om een goet predicant te crygen, dan kan noch niet terechte comen. Ick soude geerne een bedaecht man hebben, ende die sijn quaelijck te crygen". In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 561.

1) Nml. de vrije man.

2) In het handschrift staat na „soecken" nogmaals „sulcx".

alles te leiden volgens het contract, dat met de „vrye luyden" was gemaakt [1]).

Het bleef echter zooals het was. De predikant D. Johannes Megapolensis, dien Van Rensselaer gezonden had, kwam over en kreeg eene woning, maar de bouw van de kerk werd vertraagd. De patroon schreef nu 16 Maart 1643 aan Arent van Curler, die inmiddels kommies der kolonie was geworden, dat men, indien het bouwen der kerk nog niet aanbesteed of begonnen was, het model dat Van Rensselaer vroeger gezonden had, nog maar tot een anderen tijd moest bewaren. Vooreerst moest men maar oprichten „een bequame plaetse daer men vooreerst in can predicken ende daernae bequaem is, om een woninge daervan te maecken. Dat soude men in der haest connen gereet maecken van ontrent 26 voeten wijt ende 60 voeten lanck; dan de plaetse moet blyven daer se geordineert is ende dese woninge by de andre in ordre gestelt worden. Naest de woninge van D. Megapolensis soude se niet qualijck passen ende daernaer tot een school connen gebruick(t) worden" [2]).

Hieromheen moesten, naar de patroon 3 Juni 1642 in het „memorandum", dat hij aan D. Johannes Megapolensis medegaf, had gelast, alle in de kolonie komende werklieden hunne woningen bouwen; alleen de „bouwmeesters ende toubackplanters", die hun huis bij boerderij of plantage dienden te hebben, waren hiervan vrijgesteld. Kiliaen van Rensselaer verordende dit, opdat de menschen, als zij „in de kerckebuyrte" bij elkander woonden, elkander ook in tijden van gevaar, inzonderheid bij overvallen der Indianen, zouden kunnen bijstaan en beschermen. Aan de Manhattans, waar de

---

1) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 129r (26 Juni 1640). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 505.

2) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 179v, 180r (16 Maart 1643). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.* p. 662, 663.

kolonisten van elkaar verwijderd woonden, had men reeds het droevigste leergeld gehad [1]).

Ook deze hulpkerk schijnt nimmer te zijn opgericht. Johannes Megapolensis, de eerste predikant van de kolonie Rensselaerswijck, hield des Zondags godsdienstoefening in zijne eigen woning bij het „grenen bosch", tot een tijdstip tusschen 1646 en 1648 — het juiste weten wij niet — toen het magazijn van den patroon, dicht bij het fort Oranje gelegen, als vergaderplaats werd ingericht [2]). De veerman, die de kolonisten van de eene zijde der rivier naar de andere overbracht, was Herry Albertsz., die daartoe bij de Beverskil een woning had gebouwd en 7 Juni 1642 met den patroon een contract had gesloten [3]).

Johannes Megapolensis was dus de eerste predikant, die in 1642 in dienst van den patroon Kiliaen van Rensselaer naar Rensselaerswijck werd gezonden. Met grooten ijver had Van Rensselaer gezocht naar een geschikt man voor deze kolonie. Natuurlijk had hij de zaak in handen gegeven van de classis van Amsterdam. Aan de „deputati ad res Indicas" werd nu in hunne vergadering van 19 November 1641, door Jan Cornelisz. Backer, de latere plaatsvervanger van Bogardus in Nieuw-Amsterdam, medegedeeld, dat twee predikanten uit de dorpen Schoorl en Koedijk in Noord-Holland, wel bereid zouden zijn op goede conditiën naar Oost- of West-Indië te vertrekken. Backer kreeg nu in last, met deze personen te

---

1) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 168^{v} en 169^{r} (3 Juni 1642); A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 611. — Fol. 171^{r}: „De kerckebuyrte alwaer mettertijt alle ambachten haer sullen moeten nederslaen, soo het niet te spade is, sal genomen worden ontrent het greyne bos aen de oostsyde van de revier besuyden van de laets burgh, het midden daervan nemende ter plaetse aen de reviere, waer te landewaerts in, het moeras het diepste is, om die in tyden ende wyle tot fortificatie te connen dienen". In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, a. w., blz. 619.

2) A. J. F. van Laer, a. w., blz. 828.

3) A. J. F. van Laer, a. w., p. 611, 822.

correspondeeren en hun namens de classis te verzoeken, bij eene volgende zitting zich aan te melden [1]).

Één hunner, de predikant van Schoorl en Bergen, D. Johannes Megapolensis [2]) werd bereid gevonden een contract met Kiliaen van Rensselaer te sluiten, om naar Rensselaerswijck over te gaan. Hij was in 1603 geboren, behoorde tot zijn 23ste jaar tot de Roomsch-Katholieke kerk en had in Keulen gestudeerd. Tot het Protestantisme overgegaan [3]), was hij in 1634 te Wieringerwaard predikant geworden [4]) en in het jaar 1638 naar Schoorl en Bergen vertrokken [5]). Hij stond dus vier jaar te Schoorl en Bergen, toen Van Rensselaer hem in 1642 voor zijne kolonie aanzocht. In een brief van den patroon aan Megapolensis, gedateerd 12 Februari 1642, blijkt deze zeer ingenomen over het besluit van Megapolensis, om zijn verzoek in te willigen en naar zijne kolonie als predikant te vertrekken. De predikant wilde ook boeren uit zijne gemeente of uit den omtrek medenemen, waartoe de patroon hem de conditiën verschafte. Hij had zich reeds over de door Megapolensis voorgestelde personen laten inlichten, en ofschoon hij geen reden had diens aanbeveling over hun gedrag en geloof, in twijfel te trekken, zoo vreesde hij toch, dat zij op zijne bouwerijen in Rensselaerswijck niet zouden kunnen aarden, omdat zij boeren van den lagen grond waren, en beter boeren van den hoogen grond konden gebruikt worden. Daarom ried hij Megapolensis aan, eerst zelf naar Nieuw-Nederland over te gaan en hen daarna te laten overkomen, als

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 62, 63 (19 Nov. 1641). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 141, 142.

2) In een brief van Willem Kieft aan Kiliaen van Rensselaer (11 Sept. 1642) wordt hij „do^e grootstedius" genoemd. Vgl. A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 623.

3) Bijlage No. 6 (blz. XXXV, XXXVII).

4) *Acta Syn. Noord-Holl.* (14 Aug. vv., 1634), Art. 55 „Classis van Alckmaer, ingecomen Johannes Megapolensis op de Wieringer-waert".

5) *Acta Syn. Noord-Holl.* (16 Aug. vv., 1638), Art. 29.

zij door den predikant van klimaat en bodem op de hoogte waren gesteld [1]).

Op 6 April 1642 sloot Van Rensselaer met den predikant een contract, waarin deze zich verbond voor den tijd van zes achtereenvolgende jaren in Rensselaerswijck het predikambt te zullen bekleeden. Met zijn 42-jaar oud zijnde vrouw Machtelt Willems en zijne kinderen Hillegont oud 14 jaar, Dirrick oud 12 jaar, Jan oud 10 jaar en Samuel oud 8 jaar, zou hij de reis ondernemen. Hij moest zich voor hemzelven en voor de zijnen van kleeding, huishoudelijke artikelen en meubilair voorzien, en deze goederen zóó verpakken, dat zij gemakkelijk in het schip konden geborgen worden. Daar zijn salaris zou aanvangen, als hij voet aan wal had gezet, kreeg hij behalve vrije overtocht voor hem en zijn gezin, nog een som van 300 gld. voor de diensten, die hij in den tusschentijd zou verrichten. Mocht hij in handen der Duinkerker kapers vallen, dan beloofde de patroon voor den losprijs te zullen zorgen en hem al den tijd van zijne gevangenschap 40 gld. per maand, te vergoeden. Ook voor den tijd, dien hij noodig zou hebben, om zich ten tweede male voor de reis voor te bereiden, zou hij dezelfde bezoldiging ontvangen. Bij zijne aankomst in de kolonie zou de patroon voor een tijdelijk verblijf zorgen, totdat een huis voor hem was gebouwd. Het salaris, dat hij zou ontvangen was zóó gesteld, dat hij niet genoodzaakt behoefde te zijn om door landbouw, handel of veeteelt er iets bij te verdienen, maar zich geheel aan de godsdienstige belangen van de kolonisten en de Indianen zou kunnen wijden, zonder iemand aanstoot te geven. De eerste drie jaren zou Megapolensis een jaarlijksch inkomen genieten van duizend gulden, waarvan de helft in baar geld in Nederland,

---

1) Deze brief van Van Rensselaer aan Johannes Megapolensis (12 Febr. 1642), afgedrukt in bijlage No. 2 (blz. XII—XV), is inzonderheid hierom belangrijk, omdat de patroon daarin het kort de conditiën opsomt, waarop de kolonisten voor zijne kolonie werden aangenomen.

de andere helft, in levensmiddelen, die hij tegen de gewone prijzen zou kunnen koopen, in Rensselaerswijck zou worden uitbetaald. Daarenboven kreeg hij nog jaarlijks dertig schepel tarwe en twee vaatjes (vierendeelen) boter, of in de plaats daarvan zestig gulden. Indien de patroon over zijnen arbeid in de kolonie tevreden was, zou Megapolensis voor de drie volgende jaren een toeslag van tweehonderd gulden per jaar ontvangen. Mocht hij binnen den tijd van zes jaar komen te overlijden, dan ontving de weduwe, behalve een half jaar salaris, jaarlijks de som van honderd gulden, tot op den datum dat de termijn van zes jaar was verstreken. Megapolensis moest in de kolonie de belangen van den patroon, voor zoover dit met zijne ambtelijke plichten strookte, bevorderen, waar tegenover de patroon, voor hem en zijne erfgenamen, de verzekering gaf, alle punten in het contract te zullen nakomen. Dit werd door beiden, in tegenwoordigheid van getuigen, onder wie de twee „deputati ad res Indicas" onderteekend, en met het zegel van den patroon bekrachtigd [1]).

Alvorens dit contract werd opgesteld, had Megapolensis van de classis van Amsterdam eervol ontslag gekregen. Dit had zich als volgt toegedragen. Op verzoek van de classis waren hij en Van Rensselaer 18 Maart 1642 voor de clasis verschenen. Megapolensis deelde mede, dat hij „goede genegentheydt" had om naar Rensselaerswijck te gaan. Den patroon werd nu verzocht met hem over zijn tractement te handelen; zij kwamen hierin tot „goedt accordt" en Megapolensis werd als predikant van zijne kolonie aangenomen. De classis, vertegenwoordigd door D. Laurentius en D. Britmannus, zou nu zijn ontslag van de kerk te Schoorl en Bergen, en van de classis van Alkmaar bevorderen [2]). Eenige

1) Bijlage No. 3, blz. XVI—XVIII (6 April 1642). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 606—608.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 70 (18 Maart 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 146.

dagen later, 22 Maart 1642, werd zijn beroepsbrief opgesteld, waarin hem de prediking des Woords en de bediening der sacramenten, benevens het aanstellen van ouderlingen en diakenen werd opgedragen. Hij had de gemeente te Rensselaerswijck in overeenstemming met de verorderingen en de belijdenis der Hervormde kerk en volgens de besluiten van de synode van Dordrecht te besturen. Ieder had hem als wettig beroepen predikant te erkennen en te eerbiedigen [1]). Megapolensis onderteekende daarna de formulieren [2]), en werd toen aan de classis van Alkmaar overgegeven, om hem van de gemeente Schoorl en Bergen los te maken. Jacobus Laurentius en Henricus Britmannus rapporteerden 8 April 1642, dat zij de dimissie van D. Megapolensis zoowel bij de gemeente als bij de classis hadden verkregen. Hij zou dus met de eerste gelegenheid naar Nieuw-Nederland moeten vertrekken [3]). De deputati schreven 22 April 1642 een brief aan den kerkeraad van Nieuw-Amsterdam, waarin vermeld werd, dat Megapolensis weldra naar Rensselaerswijck zou afreizen. De predikant van Nieuw-Amsterdam was verplicht met hem, naar de omstandigheden dit toelieten „correspondentie ende gemeenschap" te onderhouden, opdat zoo met vereende krachten het Woord des Heeren zoowel onder hun eigen volk als ook onder de „blinde heydenen" zou worden gebracht [4]).

Het vertrek van D. Megapolensis ondervond nog eenige vertraging, doordat de patroon en de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie verschilden in opvatting, wie den beroepsbrief der classis zou approbeeren. De Bewindhebbers

1) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Albany 1855, Vol. I, p. 449, 450.

2) Zijne handteekening is in het formulierenboek der Classis van Amsterdam te vinden. Zie hiervóór, blz. 35, aant. 1.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 72 (8 April 1642). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 149.

4) Bijlage No. 4 (blz. XIX—XXI).

stonden er op, dat zíj dit deden. Om geen tijd te verliezen, daar de schepen gereed lagen, stemde Van Rensselaer onder protest toe, maar gaf uitdrukkelijk te kennen, dat hij in zijne rechten niet gekort wenschte te worden. De beroepsbrief werd 6 Juni 1642 door de Bewindhebbers onderteekend [1]). Eenige dagen te voren, 3 Juni 1642, had Van Rensselaer een „memorandum" voor Megapolensis opgemaakt, die op het schip „de Houttuyn" zou vertrekken. Behalve de predikant, zijne vrouw en vier kinderen, zouden nog zeventien personen zich met bestemming voor Rensselaerswijck inschepen. Dit memorandum had Megapolensis bij aankomst aan den kommies Arent van Curler te overhandigen, opdat deze in overeenstemming daarmede de zaken zou kunnen regelen. Niet alleen de godsdienstige, maar ook de maatschappelijke belangen van de kolonie moest Megapolensis behartigen. Indien er tusschen de hoogere ambtenaren van den patroon eenig geschil ontstond, dan moest hij de instructiën nazien en de argumenten aanhooren, terwijl men zich dan aan zijne uitspraak had te onderwerpen, zoolang de patroon zelf zijne meening in het geschil nog niet had doen kennen. Hij had dan bij zulk eene beslissing te zorgen, dat de rechten en voordeelen van den patroon niet werden geschaad, en het algemeen belang geen nadeel leed door misverstand, twist of dergelijke. Voorloopig moest Megapolensis zijn intrek nemen bij den kommies Arent van Curler, neef van Kiliaen van Rensselaer, totdat voor hem „een bequame doch oncostelycke wooninge" in orde was gebracht, die later, als de kolonie tot meer welvaart was gekomen, voor eene grootere zou kunnen verwisseld worden. Aangezien de patroon vreesde, dat de kerk nog wel niet gebouwd zou zijn, moest „de beste plaetse om het Woort des Heeren te prediken,

---

1) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Albany 1855, Vol. I, p. 450.

die uytgevonden (kon) worden" hiervoor worden bestemd [1]).

Het schip „de Houttuyn" voer 14 Juli 1642 van Texel uit [2]) en bereikte 4 Augustus 1642 het fort Nieuw-Amsterdam [3]). Dat Megapolensis eene voorspoedige overtocht heeft gehad, weten wij uit het antwoord van Van Rensselaer dd. 13 Maart 1643 op drie door Megapolensis geschreven brieven [4]). De patroon schrijft, dat hij de lijst van het op „de Houttuyn" medevarende volk heeft gekregen, en voegt er schertsend aan toe: „den droncken modderman sal onderwegen wel zijn gedroogt, ende profytelycken val gedaen, soo hy hem van dat quaet der dronckenschap met het vuyl van den modder heeft ontslagen". De patroon hoopt, dat Megapolensis' arbeid zoowel onder de kolonisten als heidenen gezegend moge worden en groet hem ook namens D. Laurentius en D. Wittewrongel, leden van de classis van Amsterdam. Megapolensis schijnt in zijne brieven over den zedelijken toestand zijner gemeenteleden een somber schilderij te hebben opgehangen. Van Rensselaer vermaant hem, te straffen zoo het noodig is, doch het liefst met zachtheid op te treden. Zoo bijv. ook in het geval van zekeren timmerman uit Leiden afkomstig, die den patroon had bedrogen, met te zeggen dat hij weduwnaar was, terwijl hij een vrouw en twee kleine kinderen in armoede achterliet en die zich in Rensselaerswijck slecht gedroeg.

Op zijne klacht over de slechte geaardheid der kolonisten schrijft Van Rensselaer: „Dat UE. de menschen in de colonie int gemeen niet en vint, als wy beyde wel souden wenschen

1) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 168—171^{r} (3 Juni 1642). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, p. 609—619.

2) A. J. F. van Laer, a. w., p. 645 (13 Maart 1643).

3) A. J. F. van Laer, a. w., p. 623 (11 Sept. 1642).

4) Van deze drie door Megapolensis geschreven brieven dagteekent de eerste van 14 Juni 1642 uit Texel; de tweede van 8 Augustus 1642 uit het fort Nieuw-Amsterdam; de derde van 19 Augustus 1642 uit de kolonie Rensselaerswijck. *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 172^{v}. In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 645.

is aparent ende sonder twijffel. De delicentie vant lant, het cleyn getal der menschen, die gemenelijck meer het schouwen van andre menschen als de penetreerende oogen des Heeren vreesen, het ontbeeren van eenen goeden harder, het gemene quaet soo der natuere, als dat het beste slagh selden soo verre over zee treckt, sal UE. oorsaecke geven van droeffheyt ende neersticheyt, van patientie ende opmerckinge, omme by des Heeren segen andere luyden van haer te maecken. Sy sullen UE. beproeven op alle maniere off sy yet souden connen winnen met haer te conniveeren, sy sullen yder in het syne tegens my vry wat weten in te brengen ende sullen verkeerde maximen stellen ende alle haere crachten te werck stellen omme haerselver te benificeeren ende my te vercorten. Hare gewillige offerhande met des eersten daghs. . . . (?) der thiende is niet om mynent wille, maer om uwentwille, maer om gunste winnen(?). Ick hebbe se nu lange jaren geprobeert, doch by weynige eene rechte conscientie bevonden, hoewel der noch eenige onder zijn, die ick daervoor houde ende soo mijn meninge met UE. bevindinge overeenquame, het soude eenen grooten toetsteen van waerheyt wesen. De woorde achte ick niet, de daet moet volgen. Die de schoonste woorden geven voor het aenscheyn, sijn diegeene, die achter de rugge de andre opruyen, sulcx dat ick den Heere bidde UE. den geest der wijsheyt ende der voorsichticheyt ende onderscheyts te willen geven".

De patroon kon den predikant echter niet toegeven „datte inwoonders van de colonie meestal cael zijn. Haer dronckenschap ende luyheyt bereyt haer den wegh daertoe. Doch ick houde dat se int gemeen meer achter de elleboogen hebben, als die van de Manhatans, doch indien sulcx waer ware, diende Corler [1]) daervan veradverteert, om haerluyden niet te veel

1) Arent van Curler.

te borgen. De menichte van wijn, die Kieft voor desen naer boven gesonden heeft [1]), heeft er al vry wat toegeholpen. Het ware heel nodich dat UE. daertoe aenporrede, datter een keure mochte gemaeckt worden, tegen het overtollich incomen van wijn ende stercken dranck in de colonie, daerdoor het volck niet alleen tegen de Wet des Heeren hare con-(s)cientie belasten, hare persoon onbequaem totte arbeyt maecken, haer tijt versuymen, haer gelt verquisten ende dan eyndelinge quade practycken moeten gebruycken om hetselve te betalen ende ten lesten genomen, insuffisant worden om den patroon te rembourseeren tgene sy hem schuldich ende hy haer met costen ende cledinge geborght ende gecrediteert heeft" [2]).

De hier aangehaalde pericoop uit den brief van Van Rensselaer zegt duidelijk genoeg, hoe de patroon over de kolonisten van Rensselaerswijck dacht. Zij geeft tevens een blik op het gehalte der bevolking, waaronder Megapolensis arbeidde.

Megapolensis hield 17 Augustus 1642 zijne eerste godsdienstoefening in het „packhuys", in tegenwoordigheid van omstreeks honderd personen [3]). Het manuscript van de preek zond hij aan den patroon, die het aan Hendrick Willemsen, kleermaker te Alkmaar — waarschijnlijk familie van Megapolensis' vrouw — opzond, met het verzoek, dit ook aan D. Johannes Megapolensis Sr. te Koedijk, „schoonvader en oom" [4]) van den predikant te Rensselaerswijck door te sturen, voor

---

1) Van Nieuw-Amsterdam, de Noord-Rivier op, naar het fort Oranje en Rensselaerswijck.

2) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 174^{r} (13 Maart 1643). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 647–649.

3) *Brievenboek van Kiliaen van Rensselaer*, fol. 176^{r} (13 Maart 1643). In Eng. vert. bij: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 652.

4) De betrekking van D. Johannes Megapolensis Senior, predikant te Koedijk tot D. Johannes Megapolensis Junior, eertijds predikant te Schoorl en Bergen, thans te Rensselaerswijck, is niet duidelijk. Zie: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Man.*, p. 629*.

wien Van Rensselaer nog een begeleidend schrijven insloot[1]). Niet altijd was Megapolensis' leven veilig in de kolonie van Rensselaerswijck; in 1651 werd Teunis Dircksz. van Vechten gerechtelijk vervolgd, omdat hij den predikant had uitgescholden en hem gedreigd had met een mes te zullen overhoop steken[2]). In het jaar 1644 schijnt hij in „'t grenenbosch" een eigen woning te hebben gehad, waaraan Albert Jansz. 19½ dag werkte, voor 16 stuivers per dag[3]); toen Megapolensis uit Rensselaerswijck vertrokken was, werd dit huis aan den schout Gerard Swart als ambtswoning aangewezen[4]).

Behalve voor het maken van preeken en het bezoeken van zijne gemeenteleden vond Megapolensis nog tijd voor correspondentie met zijne vrienden in het vaderland. In deze brieven handelde hij over verscheidene onderwerpen de kolonie betreffende. Één dezer brieven gaven zijne vrienden, tegen zijne bedoeling, in het vaderland uit. Zóó tenminste had Megapolensis zich tegenover Adriaen van der Donck uitgelaten. Van der Donck zegt hiervan: „Den eerwaerden Johannis Megapolensis Junior, geweesen predicant in de colonie Renselaerswijck, in seeckeren brief door hem aen sijn vrienden gheschreven ende door haer in den druck laten uytgaen, tegens sijn voornemen, ghelijck ick selfs uyt sijn mont gehoort hebbe, en wel te gelooven staet, alsoo 't een man van groote geleertheyt is, die krachtigher stijl hadde konnen ghebruycken"[5]). Deze brief handelde over de Indianen en werd 1644 te Alkmaar uitgegeven. Slechts één gedrukt exemplaar, dat in de Universiteits-bibliotheek te Gent berust, is nog bekend. Ook door Joost Hartgers werd deze brief in 1651 af-

1) A. J. F. van Laer, a. w., p. 629, 630 (12 Jan. 1643); p. 670 (18 Maart 1643).
2) A. J. F. van Laer, a. w., p. 819.
3) A. J. F. van Laer, a. w., p. 830.
4) A. J. F. van Laer, a. w., p. 845.
5) Adriaen van der Donck, *Beschrijvinge van Nieuw-Nederlant*, t' Aemsteldam bij Evert Nieuwenhof, Boeck-verkooper, woonende op 't Ruslandt, in 't Schrijf-boeck, Anno 1656, blz. 27.

gedrukt [1]). De titel is: „Een kort ontwerp van de Mahakvase Indiaenen, haer Landt, Tale, Statuere, Dracht, Godes-Dienst ende Magistrature, aldus beschreven ende nu kortelijck den 26 Augusti 1644 opgesonden uyt Nieuwe Nederlant door Johannem Megapolensem juniorem, Predikant aldaer".

In dit „Ontwerp", zoo belangrijk voor de kennis van de zeden en gebruiken der Indianen, wordt eerst het land en het klimaat van Rensselaerswijck beschreven. Hij vertelt in levendigen stijl van zijn bezoek aan de Cohoes-watervallen; over den kouden winter, die in den regel in December invalt, en gedurende welken in éénen nacht het ijs zoo dik vriest, dat het een man kan dragen. Dan begint hij, na eenige bladzijden aan het klimaat en de gesteldheid van het land gewijd te hebben, over de Indianen te spreken; over de moeilijkheid van het aanleeren hunner taal, waarvan hij reeds een klein vocabularium heeft samengesteld; over hunne lichaamsbouw, huwelijk, handelwijze met vijanden, die zij op een matig vuurtje roosteren en opeten, waarbij dan hoofd en hart aan de opperhoofden ten deel vallen; over hun voedsel, woningen, kleeding; over het begraven der dooden, die zij rechtop in hunne graven zetten; over hunnen godsdienst met beer-offers, booze geesten, die bij ziekten de menschen bijten, en de, met het Oude Testament overeenkomstige verhalen, als van Kaïn en Abel; over hunne opvatting van de schepping door een zwangere vrouw, die uit den hemel gevallen, door een schildpad gedragen werd, omdat de gansche

1) *Beschryvinghe van Virginia, Nieuw Nederlandt, Nieuw Engelandt, en d'Eylanden Bermudes, Berbados en S. Christoffel.* Met kopere Figuren verciert. t'Amsterdam, bij Joost Hartgers, Boeckverkooper op den Dam, bezijden 't Stadthuys, op de hoeck van de Kalverstraet, in de Boeck-winckel, Anno 1651, blz. 42—49. Ook David Pieterz. de Vries ontleende daaraan verscheidene bladzijden voor zijn „Korte Historiael", in welke hij echter zoo hier en daar veranderingen aanbrengt. Zie de uitgave van David Pieterz. de Vries, *Korte Historiael*, door H. T. Colenbrander ('s-Grav. 1911), blz. XXXVI—XXXIX. De beste Engelsche vertaling van het geschrift in: J. Franklin Jameson, *Narratives of New Netherland*, New York 1909, p. 163—180.

aarde met water was bedekt, waarop de vrouw met hare handen een weinig aarde bijeen heeft verzameld, waaruit de wereld is ontstaan; over hunne oorlogsteekenen, inrichting van bestuur, gebrek aan straffen, waar ieder zijn eigen wreker is. Merkwaardig vindt Megapolensis het, dat alhoewel de Indianen zonder wetten leven, er onder hen minder schelmstukken en moorden worden bedreven dan in Nederland.

Soms kwamen zij bij Megapolensis ter kerk, tien of twaalf in getal. Zij rookten dan uit lange pijpen, die zij zelf hadden gemaakt, luisterden en keken rond. Het gebed der christenen werd, zoodra zij vernamen wat dit beteekende, uitgelachen, geminacht of met verbazing aangestaard. Ook kwamen zij dan later wel eens vragen wat Megapolensis eigenlijk gedurende een godsdienstoefening deed en wat hij wilde, dat hij daar zoolang alléén stond te spreken, terwijl niemand anders iets mocht zeggen. Hij vertelde hun dan, dat hij de hoorders vermaande niet te stelen of te drinken of een moord te bedrijven of eenige schandelijke daad te verrichten, en dat hij van plan was dit ook, na verloop van eenigen tijd, als hij de taal der Indianen machtig zou zijn, in hun gebied te komen prediken. Hierop antwoordden zij dan, dat hij hier wel aan zou doen, maar vroegen tevens, waarom zoovele christenen niettegenstaande zijne prediking, toch al zulke boosheden bedreven.

Waren er gevangenen in de handen der Indianen gevallen, dan trad hij voor hen als bemiddelaar op, gelijk hij dit deed voor den Jezuïet Isaac Jogues, over wiens betrekking tot Megapolensis wij later zullen handelen.

Hoewel Megapolensis zich dus vrij en gemakkelijk kon bewegen, en daarbij een man bleek te zijn, die voor vele dingen belangstelling koesterde, beviel het hem toch op den duur in Rensselaerswijck maar matig. De ruwheid van zeden, de moeilijkheid om zijn traktement binnen te krijgen

zullen mede aanleiding geweest zijn, dat hij, toen de termijn van zes jaren om was, in het jaar 1648 bij de classis van Amsterdam een verzoek om ontslag indiende, hetwelk 27 Januari 1648 in de vergadering behandeld werd. Er werd besloten met „de voogden van de wed. Rensselaers saliger" — de patroon was in 1646 overleden — betreffende deze zaak te onderhandelen [1]). In een volgende vergadering, waarin de brief van Megapolensis om ontslag uitvoerig besproken werd, kregen de „deputati ad res Indicas" de opdracht, om te bewerken, dat Megapolensis bereid zou gevonden worden om de plaats van Everhardus Bogardus, die op de terugreis naar het vaderland was omgekomen, te Nieuw-Amsterdam in te nemen.

De Bewindhebbers zeiden wel neiging te gevoelen om Megapolensis aan te nemen [2]); Johannes Hermansen van Til zou dan naar Rensselaerswijck gaan [3]), indien er met de weduwe Van Rensselaer eene overeenkomst te treffen zou zijn. Toen de praeses van de classis zich bij haar en hare voogden meldde bleek spoedig, „datter weynich apparentie daertoe was, dat aldaer een predikant soude gestelt worden, want sy eerst schryven uyt de colonie moesten hebben, ende sulcken last de voorgemelde weduwe al te swaer soude vallen" [4]).

De classis, die ook van den tijdelijken plaatsvervanger van D. Bogardus nml. D. Backer, vernomen had, dat men D. Megapolensis te Nieuw-Amsterdam als predikant begeerde, zond hem 8 April 1648 een brief met lof over zijnen arbeid en

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 193 (27 Jan. 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 225.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 193 (27 Jan. 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 226.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 67 en XXXIX fol. 177 (10 Febr. 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 227.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 194 (24 Febr. 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 227.

verzoek in Rensselaerswijck te blijven, daar eerst in Augustus zijn contract was afgeloopen en de classis ijverig bezig was eenen opvolger te vinden. Tevens werd op de vacature in Nieuw-Amsterdam gezinspeeld [1]). Den dag daaraan voorafgaande, 7 April 1648, hadden de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie aan Stuyvesant geantwoord, dat hij hun breeder informatiën moest verschaffen, of hij van de gemeente te Rensselaerswijck het ontslag van Megapolensis, met wien, naar hij geschreven had, „de gemeente wel geaccomodeert soude wesen, met fatsoen soude konnen obtineeren" [2]).

Megapolensis bleef echter beslist in zijnen wensch om naar het vaderland terug te keeren. Hij beantwoordde den hem door de classis geschreven brief, beloofde te zullen blijven tot de zomer voorbij was, maar zou dan zeker terugkeeren. Zijne vrouw en kinderen waren reeds in het vaderland; de classis moest maar naar een anderen predikant omzien, die het zonder twijfel gemakkelijker zou hebben, dan hij het in dit wilde land had gehad [3]). De behandeling van dit definitief antwoord door deputaten en classis, gaf aanleiding om met des te grooter ijver naar een plaatsvervanger uit te zien [4]).

Intusschen zaten de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie ook niet stil, nu zij van den directeur-generaal Petrus Stuyvesant goede inlichtingen betreffende Megapolensis hadden ontvangen. Zij schreven hem, dat zij met Megapolensis' vrouw, die reeds in Nederland was en zich met een „liqui-

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 1 (8 April 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 230, 231.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. XI, blz. 12 v.v. (7 April 1648). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 82—87.

3) *Johannes Megapolensis aan de Classis van Amsterdam* (25 Aug. 1648). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 237—239.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 100, XXVI fol. 15 (14 Sept. 1648); XX fol. 208 (26 Oct. 1648). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 240, 243.

datie van een sterfhuys" [1]) bezig hield, waarbij, naar zij gezegd had, ook Megapolensis' tegenwoordigheid vereischt werd, eindelooze conferentiën hadden gehouden, waarvan de resultaten waren, dat zij wel te bewegen zou zijn naar haren echtgenoot terug te keeren, indien zij verzekerd kon zijn, zich daarmede niet zijn misnoegen op den hals te halen. Zij hoopten aan zijne tegenwerpingen te kunnen tegemoetkomen, waarna zij een salaris zouden bepalen, dat naar zijn genoegen was. Stuyvesant moest zich dus alle moeite geven Megapolensis „met persuasive redenen" te bewegen in Nieuw-Nederland te blijven, en dit nog des te meer, omdat zij vreesden de gemeente in Nieuw-Amsterdam „in een geruyme tijt" niet van een goeden predikant te kunnen voorzien [1]).

Terwijl de vrouw van Megapolensis in Nederland was, huwde hare dochter Hillegont met D. Wilhelmus Grasmeer, destijds predikant te Graftdijk in Noord-Holland, een persoon over wiens levensgeschiedenis wij in het vervolg meer zullen vernemen.

Grasmeer nu kwam, in gezelschap van zijne schoonmoeder, 15 Maart 1649, bij de classis er op aandringen, dat men zijnen schoonvader Megapolensis zou ontslaan, die zijnen tijd „ryckelijck hadde vervult", daar hij nu zeven jaar in Nieuw-Nederland was geweest. De classis beloofde, aangezien Megapolensis en zijne vrouw zich „voor tegenwoordigh haer gantsch ongenegen toonden" om den arbeid in Nieuw-Nederland voort te zetten, nog eens met de patronen van Rensselaerswijck te zullen spreken [2]). Hoe de classis zich echter ook inspande een plaatsvervanger voor Megapolensis te vinden, hierin slaagde zij niet. Als reden werd hiervoor opge-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. XI, blz. 14 v.v. (27 Jan. 1649). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 107.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 113, 114, XXVI fol. 33 (15 Maart 1649). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 248, 249.

geven: „dewijle vanwegen den slechten toestant van de Compagnie, by geoeffende predicanten ooc proponenten weynich lust is, om soo verre geleegen reyse aan te veerden". Desniettegenstaande werd in de vergadering van 29 Maart 1649 aan D. Megapolensis ontslag verleend.

De patronen van Rensselaerswijck wilden echter gaarne „dat D. Megapolensis voor sijn vertreck eenige ordre mochte stellen, dat eenige forme van godsdienst daer gepleecht wierde met lesen van eenige capittelen uyt Gods Woord, ofte eenige goede postillen"; zij zouden na zijne terugkeer in het vaderland, over een mogelijk nieuw contract met hem spreken. Zij hadden wel gaarne gezien, dat hij in de kolonie nog wat gebleven ware, maar wilden hem tegen zijn zin daar niet houden. Liever stonden zij hem toe „om eens hier in patriam te comen, om met hem te spreecken, ende te onderstaen of hij conde gedisponeert werden, om wederom derwaerts te gaen". Voordat er een ander predikant gezonden werd, wilden zij eerst nader met hem spreken [1]). Dit werd hem in eene missive van 26 April 1649 door de deputati bericht [2]).

In het laatst van de maand Juli of in het begin van Augustus 1649 was Megapolensis van Rensselaerswijck reeds te Nieuw-Amsterdam aangekomen, om „met de eerste schepen" naar het vaderland terug te keeren. De directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland belegden alsnog eene spoedeischende vergadering, waarin besloten werd „eerenstelijck ende instantelijck te solliciteeren ende aen te houden by den eerwaerdigen d^e. Johannes Megapolensis, gewesen predicant in Rensselaerswijck", die zich thans in hunne stad ophield. Zij zouden trachten „sonder oft met persuasive redenen"

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 116 en XXVI fol 36, 37 (29 Maart 1649). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 249.

2) *De Classis van Amsterdam aan D. Johannes Megapolensis*, in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 38 (26 April 1649). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 251, 252.

hem voor Nieuw-Nederland te behouden, om „ter eere Godes, opbouwinge van sijn kercke ende salicheyt der menschen, de bedieninge des Woorts ende 't gebruyck der heyliger sacramenten te suppleeren". Megapolensis werd van dit besluit in kennis gesteld, waartegen hij niet weinige „redenen van weygeringe" inbracht. Hem werd echter de „extreme nootwendicheyt der kercken" onder het oog gebracht, al ware het maar in dit enkel opzicht, dat er tenminste één predikant in Nieuw-Nederland zou aanwezig zijn, om den H. Doop te kunnen bedienen. Er werden toch iederen Zondag somtijds één, somtijds twee, ja drie en vier kinderen in de kerk „aen de Manhatans ter doope gepresenteert". Zijne „excuyserende redenen" wilden zij dus niet laten gelden, maar namen zich voor hem „blanda vi et quasi nolens volens" te zullen tegenhouden, zijne bij classis en patroon verkregen dimissie te „indemisseeren",waartoe zij zich om de eere Gods, den dienst der kerk en de zaligheid der menschen gerechtigd achtten [1]).

Megapolensis liet zich overreden, zoodat Petrus Stuyvesant October 1649 aan de classis van Amsterdam kon berichten, dat D. Backer met de schepen terugkeerde, doch dat D. Megapolensis op Manhattan-eiland zou blijven [2]). Zelf berichtte Megapolensis aan de classis van Amsterdam, om welke redenen hij aldaar was gebleven, en verzocht tevens, dat een ander predikant in zijne plaats naar Rensselaerswijck zou gezonden worden. Deze brief werd 27 December 1649 in de vergadering behandeld [3]). De broederen namen

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. IV, blz. 439 v.v. (2 Aug. 1649). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead) *Documents*,, Vol. XIV, p. 116. De hier vermelde resolutiën werden genomen in den tijd, die ligt tusschen 27 Mei en 2 Augustus 1649.

2) *Petrus Stuyvesant aan de Classis van Amsterdam* (Oct. 1649). Deze brief berust in het kerk. archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin *Eccl. Rec.*, Vol., I, p. 261—263.

3) De scriba van de classis (deputati) kent blijkbaar de plaatsen in Nieuw-Nederland nog niet goed. Hij schrijft: „Mansadan" in plaats van: „Manhattan"; „Renselaersdijck" in plaats van: „Rensselaerswijck".

zich voor, de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie „daerover te begroeten", de bevestiging in zijnen dienst te verzoeken en zijn voorspraak te zijn in het verkrijgen van „een eerlijck tractement". Betreffende Rensselaerswijck zouden zij spreken met „de mombers van Renselaers kinderen"[1]).

De classis van Amsterdam beantwoordde zijnen brief 10 Januari 1650. Zij dankt hem daarin voor zijn schrijven van 18 Augustus 1649 en geeft hare ingenomenheid te kennen met zijn „op het instantelijck versoec van den generael, raden ende het volc aen de Manhatan" genomen besluit, om aldaar in dienst van de West-Indische Compagnie te blijven, daar anders „Nieuw-Nederlant den suyveren godsdienst vanwegen het vertreck van D. Jan Cornelisz. Backer" zou moeten missen. De Bewindhebberen hadden op hun vraag om „een eerlijck stipendium" geantwoord, dat zij wilden toestaan „een sodanige gagie, gelijck se gewent sijn aen hare predicanten te geven". Als schoolmeester en ziekentrooster werd, op verzoek van den directeur-generaal, Willem Vestensz. van Haerlem, „een goedt godvresende man" overgezonden, die naar de classis hoopte „aengenaem" zou zijn en goede diensten zou bewijzen. De „mombers van Renselaers kinderen", die over de vervulling der vacature in Rensselaerswijck aangesproken waren, hadden verklaard „contentement" in zijnen dienst gehad te hebben; zij hadden daarom wel gewenscht, dat Megapolensis teruggekeerd ware om „een nieuw accoort" te sluiten. Deze waren ook geneigd een ander bekwaam persoon te zenden, maar moesten eerst zien „waer het tractement voor een predicant te vinden (was), ende tot dien eynde schryven aen hare dienaers, die se daer (hadden)"[2]). Op het

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 229 (27 Dec. 1649). In Eng vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 264.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 61, 62 (10 Jan. 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 264—266. De brief is onderteekend door: „Eleazar Swalmius, Praeses conventus; Fridericus Kesslerus, Deputatorum scriba".

herhaald en dringend verzoek van Megapolensis, verleenden de Bewindhebberen eindelijk approbatie aan zijn beroep te Nieuw-Amsterdam en gaven zijne vrouw zeshonderd gulden mede als traktement voor den dienst van zes maanden. Hoe de „mombers van Renselaers kinderen" hem voor zijnen dienst hadden beloond, wilden de Bewindhebberen hem liever maar niet melden; dat zou hij van zijne vrouw wel te weten komen [1]). De vrouw van Megapolensis is in het jaar 1649 weder naar Nieuw-Nederland teruggekeerd, want in het lidmaten-boek der gemeente Nieuw-Amsterdam, dat door D. Megapolensis in het jaar 1649 werd aangelegd, komt zij met haren echtgenoot voor [2]).

Voor de geregelde behandeling der zaken willen wij thans de geschiedenis der gemeente te Rensselaerswijck voortzetten. Toen Megapolensis vertrokken was, bleken de bestuurders van de kolonie Rensselaerswijck niet ongenegen daarheen weder een predikant te zenden. Of het nu kwam door de aanmoediging van Megapolensis, dan wel dat de persoon er zelf lust toe gevoelde, omdat hij het in zijne gemeente, om allerlei nader te beschrijven redenen niet meer kon uithouden, of ook misschien om beide redenen, een feit is het, dat niemand minder dan de schoonzoon van Megapolensis, Wilhelmus Grasmeer, destijds predikant te Graftdijk — dien wij reeds als vertegenwoordiger voor Megapolensis in de classis van Amsterdam, ten einde diens ontslag te verkrijgen, ontmoet hebben — zich voor den dienst in de gemeente van Rensselaerswijck aanbood.

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 230 (31 Jan. 1650). Vgl.: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 268; (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 119.

2) De eerste namen die in dit „Ledematen-boeck tsedert de jare 1649" voorkomen, zijn: „Petrus Stuyvesant, directeur-genl. van N. Nederlt en sijn huysvr. Judith Bayards". Dan volgen: „Do. Johannes Megapolensis, predict en Machtelt sijn huysvr.". Dit lidmaten-boek berust thans in het archief der gemeente, Fultonstreet N°. 113, New York City.

Hij had in Graftdijk, waar hij in 1644 als proponent gekomen was [1]), den noodigen ijver aan den dag gelegd. De gemeente was over twee ver uit elkander gelegen buurten verdeeld, waarom het zijn streven was geweest in iedere buurt een kerk te stichten. Met dit plan vervoegde hij zich, vergezeld van eenen ouderling, in het jaar 1647 ter vergadering van de Noord-Hollandsche Synode, en verzocht „faveur ende recommendatie aen d'respectyve classen tot bevorderinge van een soo pieus werck". De synode deze „bysondere stichtinge, door des Heeren segen onder een seer yverige, hoewel nieu gestichte gemeynte" overwegende, en acht slaande op „haren sooberen staet, ende niettemin haere liberaelheyt ten wercke voorsz." ziende, besloot, daar ook de classis van Alkmaar mildelijk bijdroeg, dit verzoek te ondersteunen „ende soo veel in haer, te faciliteeren" [2]).

Tot den tijd van zijn huwelijk met Hillegont Megapolensis schijnt Grasmeer een getrouw en ijverig predikant te zijn geweest, maar daarna liep het verkeerd. Of zijne vrouw daarvan de aanleiding was, is niet met zekerheid te zeggen; hij liet zijne gemeente zonder reden op te geven in den steek en werd in allerlei huiselijke oneenigheden gewikkeld, zoodat de classis van Alkmaar de censuur op hem toepaste. Zij had uit de verte gehoord, dat Grasmeer van voornemens was naar Nieuw-Nederland te vluchten, om zich daar in de gemeente van Rensselaerswijck als wettig predikant te vestigen.

Tegen hem moest zoowel de gemeente in Nieuw-Amsterdam als in Rensselaerswijck gewaarschuwd worden, opdat hij aldaar in de kerk niet „eenige ergernisse ofte onrust" zou

1) M. W. L. van Alphen Jr., *Nieuw Kerkelijk Handboek*, Gouda 1908, Jaargang 1908, Bijlage P, blz. 114.

2) *Acta Syn. Noord-Holl.* (12 Aug. v.v. 1647), Art. 41. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 219. Inderdaad is twee jaar later, in 1649, Graftdijk gesplitst in: Oost- en West-Graftdijk; beide plaatsen hadden elk een predikant, tot zij in 1807 weder vereenigd werden. Zie: M. W. L. van Alphen Jr., *Nieuw Kerkelijk Handboek*, 1908, Bijl. P., blz. 114.

veroorzaken"[1]). De „deputati ad res Indicas" schreven nu aan de gemeente, 4 April 1650, dat zij vernomen hadden, dat Grasmeer „geresolveert soude sijn na Nieuw-Nederlant te vertrecken, sonder nochtans eerst met syne huysvrouwe ende de voorsegde classis [2]) gereconcilieert te sijn" en dat hij dit zou doen, buiten weten van de classis van Amsterdam. De deputati meenen te moeten waarschuwen „dat se hem geen deel van het predick-ampt sullen laten bedienen, indien hy wellicht sulcx soude willen begeeren, totdat hy de classis van Alckmaer satisfactie sal gedaen hebben, ende daertoe wettelijck beroepen sijn, want dat (t)selve stryden soude tegen de synodale ordre, ende groote ergernisse hier te lande causeeren" zoude [3]). Ook de patroons van Rensselaerswijck werden over dezen persoon ingelicht [4]). Twee dagen later, 6 April 1650, zond de classis van Alkmaar aan Grasmeer het volgende briefje:

„D. Wilhelme Grasmeer, UE. wert mitz desen geciteert om terstont na t'ontfangen deses, U te sisteeren voor onse classicale vergaderinge, om reden te geven vant verlaten uwer gemeente, om voorts sulcx daerin te handelen als tot Gods eere ende de meeste stichtinge syner gemeynte dienstich sal bevonden werden: of by faute van comparitie sal de classis met U procedeeren als tegens een fugityf, die sijn kercke tegens behoorlycke ordre is verlatende. Ende also men verstaet, dat ghy U lichtelijck soudt vervorderen op Coedijck [5])

1) *Acta. Classis Amstelodamensis*, V fol. 151 (4 April 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 271, 272.

2) De classis van Alkmaar.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 64 (4 April 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 272, 273.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 151 (4 April 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 272.

5) Men zal zich herinneren, dat de predikant dezer gemeente, met name Johannes Megapolensis Sr. een familie-lid was van Johannes Megapolensis Jr., met wiens dochter Hillegont, Grasmeer gehuwd was.

te predicken ofte elders, so wert U dit wel ernstelijck verboden, ter tijt toe, dat ghy den classi sult hebben gedaen behoorlycke satisfactie, verwachtende uwe gehoorsaemheyt, die ghy den classi schuldich zijt. Zijt Gode bevolen [1])".

Grasmeer antwoordde hierop:

„Desen terstont ontfangen, antwoorde daerop, dat niemant machtigh is te bewysen, dat ick van mijn gemeente verlopen ben, twelc ick oock met contrarie getuygenisse myner gemeynte can bewysen, maer dat ick daervan gescheurt ben, dat is alle onpartydige bekent. Ende wat soude ick by UL. doen, ghy bethoont alrede doordien ghy my het predicken verbiet, wat ghy meent te doen als ick quam, daerom so en meyne ick UL. niet by te sijn; doet ende handelt sulcx, dat ghy voor Godt ende onpartydige cont verantwoorden, ende vaertwel. W. Grasmeer, predicant" [2]).

Toen dit overmoedige antwoord bij de classis van Alkmaar was ingekomen, begaven twee harer leden D. Knijff en D. Meusevoet zich den volgenden dag, 7 April 1650, naar de „deputati ad res Indicas" D. Kesslerus en D. Rulitius te Amsterdam, om „openinge" te doen van hetgeen in deze zaak door de classis van Alkmaar gedaan was, met verzoek de kerken in Nieuw-Nederland te waarschuwen, opdat zij dezen door hen geschorsten predikant uit dat land zouden kunnen weren. Aan de afgevaardigden werd nu medegedeeld, wat reeds in deze zaak door de classis van Amsterdam was gedaan, waarin zij een „goedt contement" namen en de classis

---

1) De kopie van den brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 65. E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 274, geeft abusievelijk op: „16 April 1650"; er staat „den sesten Aprilis 1650". Nicolaus Reusius was „classis p. t. scriba".

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 65 (6 April 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 275.

„voor haere goede sorge" bedankten [1]). Grasmeer deed alsof er niets was gebeurd en ging rustig naar Nieuw-Nederland.

De directeur-generaal van Nieuw-Nederland Wouter van Twiller, die van den door de classis geschreven brief was in kennis gesteld, schreef aan een zekeren Gerrit Vastrick, één van de leden van den raad in Rensselaerswijck, dat hun schout Van Slichtenhorst dezen predikant moest verhinderen, indien hij zou trachten in Rensselaerswijck te prediken. Wij weten dit uit een extract van dezen brief, voorkomende in de „gerechtsboeken" der kolonie, door Vastrick gedicteerd en door Anthony de Hooges opgeschreven. Later bleek echter, dat dit extract niet overeenkwam met een kopie van den brief door Vastrick overgelegd, waarom hij, als hebbende eene valsche inlichting verschaft, uit den raad der „gecommitteerden" werd ontslagen [2]).

Grasmeer wist toch, ondanks alle deze waarschuwende brieven, voet te krijgen in de kolonie. Hierin steunden hem twee getuigschriften, die hij van personen in Nederland woonachtig, had weten te bemachtigen. Het ééne was van de ouderlingen en diakenen zijner vorige gemeente Graftdijk, waarin de handelingen van de classis van Alkmaar sterk werden afgekeurd en D. Grasmeer zéér werd verheerlijkt; het andere was van D. Johannes Knijff, predikant te Alkmaar, dezelfde persoon, die over deze aangelegenheid als afgevaardigde van de classis van Alkmaar naar de classis van Amsterdam werd gezonden. Eene kopie van deze twee „attestatien" was weder aan de patroons van Rensselaerswijck te Amsterdam opgestuurd en door hen aan de deputati ter hand gesteld, die ze in de vergadering der classis van 28 November 1650

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 234 (11 April 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 273, 274. De praeses deelde dit op 7 April 1650 gehouden gesprek mede, in de deputaten-vergadering van 11 April 1650.

2) A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, p. 841, 842.

voorlazen. De classis was verontwaardigd over zulk eene handelwijze; zij zond de beide attestatiën aan de classis van Alkmaar, met het verzoek „dat de E. classis van Alcmaer ons metten eersten gelieve over te schryven haer gevoelen ende een pertinent bericht van deze gantsche saecke, ende bysonderlijck hoe dat desen Grasmeer sich in sijn gemeynte ende ontrent sijn huysvrouw heeft gedragen, ende wat eygentlijck de oorsaek zy geweest van zijn deportement (hetwelck alsoo geschiet is), opdat van dan, alsoo gewapent zijnde, met meerder vrucht de weeringe van soo ergerlycken persoon uyt den heyligen kerckendienst mogen bearbeyden" [1]).

De classis van Alkmaar antwoordde hierop in eene missive van 2 Januari 1651, dat zy nog „persisteerde bij de censure ende het deportement des voornoemden Grasmeers". De attestatie van den kerkeraad van Graftdijk was „door sinistere middelen geobtineert", waarover de kerkeraad reeds schuldbelijdenis had gedaan. De attestatie van D. Knijff — hier D. Knivius genaamd —, was verkregen „door listicheyt ende met beloften van den classi behoorlycke satisfactie te sullen doen". Grasmeer had hierin D. Knivius, volgens diens zeggen, bedrogen.

De deputati kregen nu de opdracht de patronen en gemeente van Rensselaerswijck „voor dien ergerlycken persoon te waerschouwen ende de gantsche gelegentheyt van sijn deportement ende wat dies aengaende tot noch toe" gepasseerd was, te berichten. Verder moesten zij Grasmeer zelven „een vermaninge doen", om „van soo onwettelijcke beroepinge te desisteren" en de classis en synode van Alkmaar satisfactie te geven. De patroons moesten, daar zij immers voornemens waren eenen „eerlycken wettelycken predicant" naar Rensselaerswijck te zenden, naar zulk eenen uitzien, die „op een behoor-

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 192, 193; XXVI fol. 93 (28 Nov. 1650). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 283, 284.

lycke ende fatsoenlycke wyse" dezen Grasmeer zou kunnen tegengaan en weren. Over het gedrag van D. Knijff betuigde de classis van Amsterdam hare ontevredenheid, omdat hij bij zijne afvaardiging om tegen Grasmeer te waarschuwen, over het afgeven van eene attestatie aan hem, geen gewag had gemaakt [1]). De deputati meenden in D. Jacobus Beth van der Burgh een geschikt persoon te hebben gevonden om naar Rensselaerswijck te gaan, en verzochten derhalve dat de classis van Amsterdam zijne afvaardiging als predikant naar deze kolonie in overweging zou willen nemen [2]).

In een brief aan Grasmeer geven de deputati te kennen, dat hun bekend is, dat hij zich met „affgeperste" attestatien in Rensselaerswijck heeft weten in te dringen. Zij herinneren hem aan de reden, waarom hij gecensureerd is nml. dat hij steeds onverzoend bleef met zijne huisvrouw, „van dewelcke", zoo schrijven zij, „ghy soo lange door separate huyshoudinge sijt gescheyden". Hij wordt ernstelijk vermaand naar het vaderland terug te keeren, om daar aan de beide classes satisfactie te geven. Onder geen enkele voorwaarde zal hij in den dienst te Rensselaerswijck worden geduld en mocht hij tot terugkeer onwillig zijn, dan zou het der classis van Amsterdam niet aan wegen en middelen ontbreken „om in cas van desobedientie sulcken ongeregeltheeden met vigeur ende effect tegen te gaen". Toch wijst hunne onderteekening: „UE. toegeneygde, de gecommitteerde der classis van Amsterdam" en de titel: „Waerde

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 198; XXVI fol. 96 (2 Januari 1651). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 286, 287.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 201; XXVI fol. 97 (30 Januari 1651). — „Rapporteeren wyders D. Deputati ad res Indicas: 1° Also de classis haere EE. in last gegeven heefft, om door oversendinge van een goet godsaligh leeraer, Wilhelmum Grasmeer van Renselaerswijck te weeren, dat haere EE. oversulcx haere oogen well mochten comen te slaen op den persoon van D. Jacobus Beth van der Burgh, die voor desen versocht heefft voor predicant naer Oost Indien gesonden te worden". In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 287. De datum is „30 Januari 1651"; Corwin leest: „20 Januari 1651".

broeder Wilhelme Grasmeer" op de verzoenende houding der classis [1]).

Terzelfder tijd zonden de deputati een schrijven aan „de gemeente en inwoonders in de colonie van Rensselaerswijck". Grasmeer wordt hierin vermeld als een persoon, die predikant is geweest „op de Westerbuyrt van Graftijck". De classis heeft met blijdschap opgemerkt, welken grooten ijver de gemeente in het beroepingswerk heeft aan den dag gelegd; de classis kan dit ook goed begrijpen, „'t can ook niet well anders zijn, offte diegeene, die eenen rechten smaeck gehadd hebben van de suyvere predicatie des H. Evangeliums en het gebruyck der H. ordinantien Godes, die sullen de genegentheyt behouden, om onder deselven middelen ende dienst in haer allerheylighste geloove opgebouwet en versterckt te mogen werden". De opzieners te Rensselaerswijck waren te prijzen, omdat zij zich bereid hadden verklaard op hunne eigen kosten den godsdienst in hunne gemeente te willen onderhouden, maar dat zij het oog gevestigd hadden „op so onbequaem persoon, die door sijn quaet comportement sich tot so weerdigen dienst heefft onnut gemaeckt", deed der classis van harte leed. Hij toch was schuldig „aen twistige huyshoudinge, verlatinge van sijn huysvrou, dronckenschap en andere groote fouten", om welke reden hij door de classis van Alkmaar was „gesuspendeert", en later „van alle kerckelycke bedieninge gedeporteert", toen het uitkwam, dat hij zich aan deze censuur niet stoorde. Indien de kerkeraad van Rensselaerswijck aan dezen persoon nog langer toestond voor de gemeente te prediken, dan kon dit niet anders dan als „een notoire inbreucke van alle rechtmatige ordre, jae openbare violatie van de kerkelycke discipline" beschouwd worden.

In zake de attestatiën, die hij had medegebracht moest men

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 97—99 (20 Febr. 1651). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 288, 289.

weten, dat hij de attestatie van den kerkeraad van Graftdijk zelf had gedicteerd; de stijl was „so extravagant tot verheffinge van hemselven en lasteringe van het gantsche classis, dat se haerselven schaemt en gantsch wallgelick is in het oordeel van alle verstandige". De kerkeraad van Graftdijk, die dit buiten weten van de classis had gedaan, was „censurable" verklaard; hij had reeds schuld beleden en om vergiffenis gevraagd. Wat de attestatie van D. Knijff betrof, die was hem door Grasmeer „door sinistre inductien" en valsche beloften afgeperst. Redenen waarom de classis van Amsterdam den kerkeraad van Rensselaerswijck vermaande, zich van zulk een leeraar te ontslaan, opdat „alsoo in den huyse Godes alles eerlijck en met ordre geschiede, alle confusiën uyt de kerken geweert en de goede discipline conform de Woort Godes geoeffent en gemaynteneert" wierde. De classis had gehoopt een predikant in zijne plaats reeds nu te kunnen zenden, doch door het haastig vertrek der schepen, was zij in hare pogingen nog niet geslaagd. Grasmeer behoorde met de eerste gelegenheid naar het vaderland terug te keeren, opdat hij zich voor de classis van Alkmaar zou kunnen „purgeeren", vervolgens van zijne censuur en „deportement" ontheven worden, om dan daarna opnieuw geauthorizeerd te worden, om Gods kerk bij hen of in Nederland „met sijn talent te mogen stichten". Indien hij zich aan dit besluit niet wilde onderwerpen, dan zouden alle middelen, met goedvinden van de patroons van Rensselaerswijck, worden in het werk gesteld, om hem van daar te „removeeren" [1]). De classis liet niet met zich spotten; voor den boetvaardige, ook al leefde hij met zijne vrouw in onmin en bedreef hij de zonde der dronkenschap was vergeving, maar dat iemand zich tegen het gezag en het besluit der classis verzette, dit vond geen genade.

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 99—101 (20 Febr. 1651). In. Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 289—293.

Ook de kerkeraad van Nieuw-Amsterdam diende nog eens gewaarschuwd te worden. In eene missive, welke met die aan de gemeente te Rensselaerswijck gezonden werd, nagenoeg gelijkluidend is, werd hem verzocht aan Grasmeer zijn vergrijp tegen de kerkelijke wetten onder het oog te brengen; hiertoe zouden de leden van den kerkeraad van Nieuw-Amsterdam veel kunnen „contribueeren", daar hunne herder en leeraar „de styffvader van den gemelden Grasmeer" was [1]).

Deze zaak werd ook voor de synode van Noord-Holland gebracht, die dat jaar in Haarlem gehouden werd. Van de zijde van Grasmeer vervoegden zich daar vier personen, die zich goede vrienden van den „gedeporteerden" predikant noemden, met het verzoek „dat de beroepinge tot den H. Kerckendienst in het fort Orainge in de colonie van Renselaerswijck op hem gevallen [2]), mochte haren voortganck nemen, en het interdict van den E. Classe van Alckmaer desaengaende voor desen gedaen, gerelaxeert ende opgehouden worden". De synode verklaarde het verzoek niet ontvankelijk, voordat D. Grasmeer aan de classis van Alkmaar satisfactie zou hebben gegeven [3]).

Tegen eene dergelijke oppositie was Grasmeer niet bestand. Hij gehoorzaamde aan het bevel der classis, om naar het vaderland terug te keeren en vertrok in November 1651 met het schip „Hoff van Cleeff" uit Nieuw-Nederland [4]). In Februari van het volgende jaar verscheen hij voor de classis

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 102—104 (20 Febr. 1651). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 293—295.

2) Hier wordt geen onderscheid gemaakt tusschen het fort Oranje, dat aan de West-Indische Compagnie toebehoorde, hetwelk alsnog niet zooveel bewoners telde, dat er een predikant met vrucht werkzaam zou kunnen zijn, en de kolonie Rensselaerswijck, die daar dichtbij gelegen was en waarheen Grasmeer zich had begeven.

3) *Acta Syn. Noord-Holl.* (15 Aug. vv., 1651), Art. 27. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 297.

4) (J. R. Brodhead), *Documents* Vol. XIV, p. 160.

van Amsterdam. Hij deelde mede, dat hij zich indertijd op het verzoek van zijne schoonmoeder, die juist uit Nieuw-Nederland was gekomen, had laten bewegen, om zijne gemeente Graftdijk te verlaten. Er kon, naar zijn zeggen, toen geen volledige classis gehouden worden, om hem zijne „behoorlicke dimissie" te verleenen, en daarom had hij zich tevreden gesteld met de beide attestatiën van den kerkeraad van Graftdijk en van D. Knijff. Daarna waren echter eenige predikanten, door welke passie dan ook gedreven, hem bij de classis van Amsterdam gaan aanklagen, hadden daardoor bij de gemeente van Rensselaerswijck, waarheen hij zich intusschen begeven had, wantrouwen verwekt, zoodat hij na eenige maanden daar gearbeid te hebben, ten slotte besloten had terug te keeren en zich bij de classis van Alkmaar aan te dienen, met wie hij zich dan ook bereids had verzoend. Over de censuur wilde hij maar liever niet spreken, omdat „onderlinge was aengenomen malcanderen niet te denigreren". Hij legde van deze verzoening eene akte over, benevens eenige getuigschriften van den kerkeraad van Rensselaerswijck en Nieuw-Amsterdam, die zeer loffelijk waren, en verzocht op grond hiervan „het faveur van dese vergaderinge, om aen de Heeren Bewinthebberen van de West Indische Compagnie gerecommandeert te worden ende bevordert tot tweede predicant op het gemelte Nie(u)w-Amsterdam". Hij wenschte dus niet weder naar Rensselaerswijck terug te keeren, maar van den dienst bij de patronen naar den dienst bij de Bewindhebberen over te gaan.

De classis van Amsterdam was één en al verbazing „over de subyte versoeninge in soo gewichtigh en importante saecke ende bekende deportement van sijn persoon in het classis van Alckmaer voorgevallen". Zij besloot dus aan Grasmeer mede te deelen, dat zij in zijn verzoek niet kon treden, daar hij van het „deportement" der synode van Noord-Holland nog niet

ontslagen was [1]) en men eerst wilde onderzoeken hoe de verhouding tusschen hem en zijne echtgenoote thans was. Dit genomen besluit zouden de deputati aan de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie overbrengen [2]).

De directeur-generaal van Nieuw-Nederland Petrus Stuyvesant had aan zijne korte kennismaking met Grasmeer aangename herinneringen bewaard. Hij schreef in gunstigen zin over hem aan de Bewindhebberen, die Grasmeer niet uit het oog verloren en hem zeker reeds in het begin van 1652 naar Nieuw-Nederland zouden hebben teruggezonden, indien de synode, die hem van de censuur moest ontslaan, niet eerst in Augustus van dat jaar vergaderd had [3]). Deze genegenheid van Stuyvesant is misschien wel te verklaren uit het feit, dat Grasmeer in het vaderland teruggekeerd het beleid van den directeur-generaal verdedigde en openlijk diens tegenpartij van lasterlijke opruierij beschuldigde. Tot deze behoorde ook Cornelis Melijn, die de Indianen tegen Stuyvesant had trachten op te zetten. Melijn zou gezegd hebben, dat Stuyvesant, zoodra hij een muur om het fort Nieuw-Amsterdam had gebouwd, de wilden op het Lange Eiland zou dooden [4]).

Toen de synode van Noord-Holland in Augustus 1652 te Amsterdam zitting hield, werd Grasmeer, die zich metterwoon te Hoorn had gevestigd, 19 Augustus ontboden „ten eynde dat de E. Synodus (voor dewelcke dat sijn E. hem sal te sisteren hebben) magh oordeelen van sijn admissie tot den kerckendienst by den E. Classe van Alkmaer hem al bereydts vergunt" [5]). Op den bestemden dag verscheen Gras-

1) De synode van Noord-Holland had in 1650 het door de classis van Alkmaar uitgesproken vonnis bekrachtigd. *Acta Syn. Noord-Holl.* (16 Aug. vv., 1650), Art. 46 en 47.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 235 r en v; XXVI fol. 120—121 (12 Febr. 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 301, 302.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 173, 174.

4) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. I, p. 597, 599, 600; Vol. XIV, p. 160.

5) *Acta Syn. Noord-Holl.* (12 Aug. vv., 1652), Art. 34. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 312.

meer; hem werd nu gevraagd „of hy oock reght berouw ende leedwesen hadde van sijn sonden ende sware scandalen aen Gods kerke gegeven". De praeses bracht hem „sijn misdaden ende ergernissen" onder het oog, die hij eensdeels ontkende, anderdeels „met ongefundeerde exceptiën, uytvlughten ende verbloeminge bemanteldt, ende int geheel so een magere ende stamelende confessie gedaen, dat de E. Synodus goed heeft gevonden, dat sijn E. hem nader soude bedencken, met vermaninge van syne sonden, ongeveynsdelijck sonder eenige verstommelinge te belyden, ende in dese synodo voort aengesight des Heeren te belooven hem in het toecomende te sullen dragen als sijn christelyke professie ende de H. Kerkendienst is vereyschende" [1]).

Den volgenden dag kwam Grasmeer in de synode terug en bekende „door een heylsamer inkeeringe tot sigh selfs hem nader bedacht hebbende", dat hij rechtvaardig door de classis van Alkmaar „gedeporteerd" was geworden. Hij verzocht thans onderdanig, dat de synode de opheffing van deze straf door approbatie zou willen bekrachtigen en beloofde, dat hij altijd tot eere van de synode en de classis ten opzichte van deze proceduren zou spreken, en dat hij zich voortaan als een vroom en godzalig predikant zou gedragen. De synode nam met deze schuldbekentenis genoegen, en gaf, door een verklaring van den kerkeraad van zijne tijdelijke woonplaats Hoorn in de overtuiging versterkt, dat hij zich voortaan behoorlijk zou gedragen, approbatie aan de vernietiging van het vonnis en concludeerde, dat Grasmeer voortaan weder beroepbaar zou zijn. Met eene „ernsthaftige aensprake" van den praeses werd hij weder in eere hersteld [2]).

---

1) *Acta Syn. Noord-Holl.* (12 Aug. vv., 1652), Art. 39. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I., p. 312.

2) *Acta Syn. Noord-Holl.* (12 Aug. vv., 1652), Art. 40. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 313.

Naar Nieuw-Nederland is Grasmeer echter niet weder teruggekeerd. Hij werd in het jaar 1653 te Ursem in Noord-Holland beroepen, welk beroep de classis van Hoorn naar de synode van Noord-Holland „renvoyeerde". Deze hoorde den kerkeraad van Ursem, die eendrachtig verklaarde Grasmeer als predikant te begeeren, daarbij „betuygende den grooten toeloop des volx tot syne predicatiën en de apparente stichtinge, die uyt den voortganck van dit beroep onder haer te verwachten stont". De synode concludeerde nu, dat de classis van Hoorn het beroep moest approbeeren, doch vooraf Grasmeer moest vermanen „tot een h(eyligen) ende voorsichtigen wandel, om sich als het sout der aerden ende een voorbeelt der kudde in leere, reynicheyt en h(eilige) wandelinge voor den Heere te gedragen" [1]). Grasmeer heeft in Ursem tot 1678 gearbeid en is in dat jaar aldaar gestorven [2]).

1) *Acta Syn. Noord-Holl.*, (19 Aug. vv., 1653), Art. 5.
2) M. W. L. van Alphen Jr., *Nieuw Kerkelijk Handboek*, 1908, Bijlage P, blz. 146.

HOOFDSTUK VI.

DE GEMEENTE VAN RENSSELAERSWIJCK.

(Vervolg)

Na de benoeming van D. Johannes Megapolensis tot predikant in Nieuw-Amsterdam, was er dus nog steeds eene vacature in de gemeente Rensselaerswijck. Het verblijf van Wilhelmus Grasmeer gedurende eenige maanden, had geen enkelen invloed op den gang van zaken gehad en geene verandering daarin teweeggebracht. Tijdens de procedure met dezen predikant, spande de classis van Amsterdam alle krachten in, om eenen predikant in de plaats van Megapolensis te verkrijgen. Naar predikanten en proponenten werden door de „deputati ad res Indicas" inlichtingen ingewonnen, die dit resultaat hadden, dat in de classicale vergadering van 18 Maart 1652 kon worden medegedeeld, dat zich bij hen een zekere candidaat in de classis Hoorn, met name Johannes Oly, voor den dienst in Rensselaerswijck had opgegeven. Bij onderzoek waren hun echter omtrent dezen persoon eenige kwade geruchten ter oore gekomen, die door de classis van Hoorn bevestigd werden. Volgens extracten uit hare acta bleek, dat Oly zich te Leiden „ergerlick hadde gedragen", dat hij slechts zes maanden vóór zyn praeparatoir examen „in de Ommelanden", lid van de Hervormde Kerk was geworden, en dat hij ook na zijne toelating tot de kerk „soodanigen scandael met sijn leven in de gemeente van Hoorn (had) gegeven", dat hij zoowel door den kerkeraad als door de classis van Hoorn

voor een tijd was „gesuspendeert geworden, ende inhabyl tot het predickampt verclaert". Van deze kerkelijke straf was Oly echter 4 December 1651 ontheven, maar de classis van Amsterdam vond, toen hij zich in hunne vergadering 18 Maart 1652 kwam aanmelden geene vrijmoedigheid hem naar Rensselaerswijck af te vaardigen, al legde hij ook een bewijs van zijn examen in „West-Ommelant" en een getuigschrift van D. Roylandus, den scriba van de classis Hoorn, voor hen neder.

De classis besloot, zijn „voorigh ergerlick comportement", waarvoor hij „soo swaare censure" had moeten ondergaan, en het feit, dat zijne „getuygenissen seer sober ende mager zijn" in aanmerking nemend, hem af te wijzen en „rondt hem aen te seggen", dat zij van hem niet gediend was en ook voor het tegenwoordige niet bereid, om hem te recommandeeren [1]).

Hiertoe ging men nog des te eerder over, nu zich een ander „seer bequaem" student met name Johannes Episcopius, wonende te Franeker, had aangeboden, die door professor Cloppenburgius zeer werd aanbevolen. De „deputati ad res Indicas" kregen de opdracht „alsoo geen andere stoffe en is", dezen persoon aan „den patroon en de gemeene participanten van de colonie op Rensselaerswijck" te recommandeeren. Voorts moesten zij hem van Franeker tegen de eerstvolgende classicale vergadering ontbieden, om zijn laatste examen af te nemen. Met de zaak was haast, daar het vertrek der schepen op handen was [2]). In de classicale vergadering van 2 April 1652, deelden de deputati mede, dat zij Episcopius aan de patronen van Rensselaerswijck hadden aan-

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 122, 123, 124 (18 Maart 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 304, 305.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 124 (18 Maart 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 305, 306.

bevolen. Deze wilden echter eerst over het traktement, dat hij daar genieten zou, onderhandelen, waarom dan ook werd goedgevonden, dat de deputati na getroffen akkoord de patronen daarvan zouden in kennis stellen, om „pro re nata" maatregelen te nemen. Daarop zou dan éene classicale vergadering belegd worden, waar Episcopius door D. Scriverius, praeses van de classis van Amsterdam, zou worden ondervraagd [1]). Reeds scheen het, dat voor het vertrek van Episcopius alle moeilijkheden waren weggeruimd — de patronen van Rensselaerswijck hadden hem aangenomen, de classis was bereid hem af te vaardigen —, toen er een schrijven van hemzelven inkwam, dat hij zich „uyt aenmerckinge van den twyfelachtigen staet tusschen Engelant ende desen staat, hetzelve door raet van syne vrienden excuseer(de)" [2]). Zoo stond de zaak weder op het doode punt.

De patronen en gemeente van Rensselaerswijck hadden, naar in de classicale vergadering van 12 Februari 1652 werd bericht, te kennen gegeven dat zij het liefst een persoon, die niet jong meer was en die „eenige kennisse hadde van de medicynen" in Rensselaerswijck als predikant zouden werkzaam zien [3]). Of dit laatste het geval was met den persoon, die zich thans als predikant voor deze kolonie aanmeldde, weten wij niet.

Hij heette Gideon Schaets, was in 1608 geboren [4]) en vóór

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 122 (2 April 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 306.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 295 (15 April 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 308.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 235^{v}; XXVI fol. 121 (12 Febr. 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 300.

4) *De kerkeraad van Albany (Rensselaerswijck) aan de Classis van Amsterdam* (7 Juni 1681). In dezen brief, die in het kerkelijk archief te New-Brunswick (N. J.) bewaard wordt, wordt gezegd, dat Schaets in dat jaar den ouderdom van 73 jaar had bereikt. Hij is dus geboren in 1608. Zie: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 768. Met de gegevens in andere brieven komt deze opgave van leeftijd overeen. E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Vol. II, p. 567 geeft als geboortejaar 1607.

het jaar 1649 schoolmeester te Beesd, in de classis van Buren, geweest. Reeds eenige jaren had hij lust gevoeld om als ziekentrooster naar Oost-Indië te gaan; daartoe had hij zich in verbinding gesteld met de classis van Amsterdam, die hem vergund had zich in het „proponeeren" te oefenen. In de vergadering van deputati van 28 Juni 1649 had hij goede attestatiën overgelegd, op welke hem goede hope was gegeven, „dat hy in den naesten synodo van Suyd-Holland tot het examen preparatorium" zou worden toegelaten. Hij werd voor „gerecommandeerd" door de classis van Amsterdam aangenomen, maar moest zijne belangen zelf bij de synode van Zuid-Holland bevorderen [1]).

In de nu volgende drie jaren vinden wij niets over hem aangeteekend. Eerst 15 April 1652 treffen wij weder iets over „Gideon Schaets, schoolmeester tot Beest, een duits [2]) klerk", aan. In eene bijeenkomst van deputati wordt medegedeeld, dat hij „de ordre van het synodus heeft voldaen (en) oock syne genegentheit tot de beroepinge van Rensselaerswijck heeft verklaart" [3]). Dit werd aan de classis van Amsterdam bekend gemaakt, die het houden van zijne propositie en zijn peremptoir examen bepaalde op 6 Mei 1652. Schaets deed bij deze gelegenheid een kort voorstel over Mattheus 11 vs. 28, „welcke de vergaderinge so seer heeft behaecht, dat geresolveert is om te comen tot sijn examen". Daarop werd hij door den praeses ondervraagd, bij welk examen hij den broederen „goet contentement" heeft gegeven, zoodat zij geen bezwaar vonden hem als predikant naar Rensselaerswijck te zenden. Nu werd hij met oplegging der handen

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 216 (28 Juni 1649). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl Rec.*, Vol I, p. 253.

2) E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 308 vertaalt „duits" onjuist door „german".

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 295 (15 April 1652). In Eng vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 308.

bevestigd, waarna hij „de acten der formulieren van de eenichheyt int geloove" onderteekende [1])

Twee dagen later, 8 Mei 1652, werd door Johan van Rensselaer en Tousain Muyssart, namens de mede-directeuren der kolonie Rensselaerswijck aan de ééne zijde, en Gideon Schaets aan de andere zijde, bij den Amsterdamschen notaris Justus van de Ven een contract opgemaakt waarin het volgende werd bepaald [2]). Gideon Schaets beloofde „alle christelycke devoir aen te wenden omme soo de heydenen als oock de heydense kinderen in de christelycke religie aen te queecken"; verder „aldaer te oeffenen de cathegisatien ende onderrichtinge der heylige Schriftuur onder den volcke, ende het schoolmeesterschap verder aldaer waer te nemen voor oude ende jonge"; voorts alles te doen, wat zou kunnen strekken tot welzijn zoowel van kerk als van staat. Indien Schaets eenige „heydensse kinderen" bij zich in de kost zou nemen, om hen in den christelijken godsdienst te onderwijzen, dan zou hij daarvoor door de gecommitteerden worden schadeloos gesteld. Zijne aanstelling was voor den tijd van drie achtereenvolgende jaren — de helft dus van den termijn waarop Megapolensis indertijd was aangenomen —, aanvangende van het oogenblik, dat hij in Rensselaerswijck voet aan wal zou zetten. Hij zou vrije overtocht genieten op „de Geldersse Bloem" en als salaris achthonderd gulden ontvangen, die hem door de gecommitteerden van den patroon en mede-directeuren van Rensselaerswijck, in de kolonie zouden worden

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 241; XXVI fol. 126 (6 Mei 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 309. Zie hiervóór, blz. 35, aant. 1.

2) Dit contract is te vinden op het Notariëel Archief te Amsterdam in: *Protocollen van notaris Justus van de Ven*, N°. 69, fol. 23^{v} en 26^{r}. (Tusschen de twee gedeelten der akten staan nog twee akten op fol. 24^{r}—25^{v} geschreven). Eene Engelsche vertaling naar kopie gelegaliseerd door den secretaris van Rensselaerswijck, overeenkomende met de origineele, uitgenomen de gift die aan Schaets werd verstrekt — in originali: „kwart hondert guldens", in vertaling: „one hundred guilders" — is afgedrukt bij: E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, New York 1855, Vol. II, p, 567.

uitbetaald. Bij langer verblijf dan drie jaren zou zijn traktement, na onderling overleg, worden verhoogd. Als gift en „bevestinge ende reciproque belofte" kreeg Schaets nog daarenboven een kwart-honderd gulden in eens, daarbij driehonderd gulden voorschot, die echter van de „eerste te verdienen gagie in de colonie" zouden worden afgetrokken. Wenschte hij dat hem eenig geld, tot een jaarlijksch bedrag van honderd gulden, in Nederland in plaats van in de kolonie, zou worden uitbetaald, dan kon dit op bericht van de gecommitteerden van de patronen, in de kolonie geschieden. Dit contract werd door beide partijen onderteekend, terwijl Schaets in ontvangst nam het geld, dat hem als gift en als voorschot werd verstrekt.

Wanneer wij dit contract van Gideon Schaets, met het door Megapolensis in 1642 gemaakte vergelijken, dan zien wij dat de conditiën voor Megapolensis gunstiger waren dan voor Schaets, al heeft men hierbij te bedenken, dat Megapolensis reeds predikant was en dat Schaets van schoolmeester tot predikant, zeker ook met het oog op Rensselaerswijck, was bevorderd. Megapolensis verbond zich voor zes jaar; Schaets voor drie jaar. De eerste kreeg de eerste drie jaar duizend gulden en eenige emolumenten en zou de volgende drie jaar tweehonderd gulden meer ontvangen; de laatste kreeg achthonderd gulden zonder emolumenten en met een vaag vooruitzicht van hooger salaris te erlangen. Als gift kreeg Megapolensis driehonderd gulden; Schaets ontving een kwart-honderd gulden. De mogelijkheid van krijgsgevangenschap door de Duinkerkers werd ten behoeve van Megapolensis geregeld, doch in het contract van Schaets met geen enkel woord genoemd. Dit laatste is echter misschien hieraan toe te schrijven, dat de zeerooverij in dezen tijd vrij onbelangrijk was.

Of Schaets bij zijn vertrek naar Nieuw-Nederland reeds gehuwd was weten wij niet, doch het is wel waarschijnlijk;

later worden vier kinderen van hem vermeld: Bartholomeus, Reynier, Trijntje en Anneke [1]).

Wanneer Schaets is uitgezeild is ons niet bekend; in de notulen van de synode van Noord-Holland van het jaar 1652 komt hij voor onder de predikanten, die uit de classis van Amsterdam vertrokken zijn, en dat met deze woorden: „Naer Rensselaerswijck — D. Gideon Schaets" [2]). Dat hij 24 Juli 1652 te Rensselaerswijck is aangekomen, kunnen wij afleiden uit het feit, dat men van dezen dag af zijn traktement begon te rekenen, gelijk in zijn contract was bepaald. Op dit salaris van achthonderd gulden heeft hij maar één jaar gediend; ter wille van zijn „swaer huyshouden" werd hem van 24 Juli 1653 tot 24 Juli 1655 telken jare duizend gulden toegestaan; de nu volgende twee jaren, 24 Juli 1655 tot 24 Juli 1657, genoot hij dertien honderd gulden inkomen met huishuur [3]).

In het jaar 1657 werd Schaets uit de kolonie Rensselaerswijck benoemd als predikant naar het fort Oranje en Beverwijck, een dorp, dat in 1646 nog maar tien huizen telde [4]), doch dat zich in de nabijheid der kolonie langzamerhand ontwikkelde. Hiermede ging hij van den dienst van den patroon in dien van de West-Indische Compagnie over; een zelfde geval dus als wij bij Johannes Megapolensis hebben gezien. De redenen voor deze verandering en overgang heeft hij uitvoerig medegedeeld in eene missive van 26 Juni 1657 aan D. Lenpenius, lid van de classis van Amsterdam [5]), welke zeer belangrijk is voor de kennis der toestanden in Nieuw-Nederland.

Schaets zinspeelt daarin op een vorigen brief, dien hij samen

---

1) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, New York 1855, Vol. II, p. 568.

2) Acta Syn. Noord-Holl, (12 Aug. v.v. 1652), Art. 29. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 311.

3) A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, Albany 1908, p. 844.

4) E. B O'Callaghan, *History of New Netherland*, New York 1855, Vol. I, p. 326, 390.

5) E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 382—386 dateert dezen brief onjuist als „27 Juni 1657"; er staat „26 Juni 1657". Bovendien is de brief niet gericht aan D. Laurentius, die eerst in 1660 predikant te Amsterdam werd, doch aan D. Lenpenius.

met D. Megapolensis, in het begin van November 1656, aan de classis gezonden heeft, welke brief echter verloren was geraakt, doordat het schip „d'Otter", die hem zou overbrengen „onder Engelants endt" was vergaan. Schaets klaagt over den slechten toestand van de gemeente in Rensselaerswijck. Er zijn vele hoorders, maar weinig daders des woords. De plaats breidt zich uit; behalve de honderd en dertig lidmaten, die hij er bij zijne komst vond, heeft hij er zelf in die vijf jaar nog omtrent dertig aangenomen. In sommigen heeft hij zich vergist, want schrijft hij, „ick ben, Godt betert, al vry wat van sommige bedrogen geweest". Anderen heeft hij om hun ergerlijk gedrag van de tafel des Heeren moeten weren; weder anderen bleven om de kleinste kleinigheid, zelf van het H. Avondmaal weg. Geschillen waren aan de orde van den dag. Toch bezocht men trouw het huis des gebeds; soms waren er 300 à 400 personen ter kerke, ofschoon velen daartoe een langen reis moesten maken. Kwamen allen, dan konden er des Zondags wel 600 menschen in de kerk wezen, behalve de kooplieden, die alleen des zomers de plaats bezochten. De herbergen zaten echter meestentijds vol.

Er waren niet meer dan veertien of vijftien „buytenhuysen (bouweryen)" rond Rensselaerswijck; de Compagnie had om het fort Oranje „een mooy dorp van wel ver over de 100 en 20 huysen of noch meer; en noch van gelijcks grooter getimer (sic) koomdt". Daarom was „int hertien van dit dorp Beverwijck een mooy kerckien" gebouwd, waarin Schaets nu voortdurend predikte. Daar de meesten dezer bewoners onder de Compagnie behoorden, wilde noch kon Van Rensselaer hem langer houden, wanneer zijn termijn volgens de laatst gesloten overeenkomst (24 Juli 1657) verstreken was. Hij was dan vrij van zijne verplichtingen jegens den patroon van Rensselaerswijck. Toch maakte hij zich over de toekomst bezorgd, daar hij, indien hij in dienst van de Compagnie predi-

kant in het fort Oranje en te Beverwijck werd, niet wist, welk salaris hij zou ontvangen. Daar was nog nimmer „een predicant van haer gestelt" geweest en de Compagnie hield vol, dat de gemeente den predikant moest betalen. Doch als hij van de gemeenteleden afhankelijk werd, dan kwam er van zijn salaris niet veel terecht. „Zy toch", zegt Schaets, „verspelen en verwedden menichmael liever lichtveerdelijck een ton bier à 2, van 24 gulden de ton, of andere natte waren; evenwel de goede niet te na gesproken, die te weynige souden sijn om de gagie op te brengen". Hij wist dus nog niet wat hij zou doen; misschien zou hij wel in de lente van het jaar 1658 naar het vaderland terugkeeren, ook om zijne kinderen die daar „niet veel anders als wilts in stede van goede oeffeninge leeren, insonderheyt (s)ijn soonen". Hij zou echter niet nalaten zijn plicht te doen. Indien de West-Indische Compagnie daar in het fort Oranje met het dorp Beverwijck een aanvang met het kerkelijk leven wilde maken, dan was het billijk, dat zij ook, evenals te Nieuw-Amsterdam, voor het onderhoud van den predikant zorgde. Het werk was voor één predikant toch al zwaar, levensmiddelen waren duur, brandhout kostte hem ongeveer twee honderd gulden per jaar, een hoogen prijs, omdat het vervoer uit het bosch zooveel onkosten met zich medebracht. Een geschikt huis voor een predikant was er ook niet. Alle huizen waren verhuurd; ieder die een huis wilde hebben moest er zelf maar een bouwen, dat hem, vanwege de hooge loonen der werklieden, dan ongeveer viermaal zoo duur kwam als in het vaderland. Voor de huur betaalde men van vierhonderd tot vierhonderd en vijftig gulden, terwijl Van Rensselaer hem maar tweehonderd gulden voor huishuur verschafte. Hij betwijfelt het of de gemeente voor hem een huis zou willen bouwen, „maer hier is een huys voor den ermen gemaect en alsoo, Godtlof, weynige ermen hier als noch sijn, soo heb ick met de diakens geaccordeert

en tot nu toe bewoont". Hij verzoekt dus aan de classis daarheen geen predikant te zenden, of hem te gelasten daar te blijven, tenzij dan dat hij behoorlijk, gelijk de andere predikanten, behandeld wordt.

Toch verzacht Schaets deze klachten met te verzekeren, dat hij wel in Nieuw-Nederland zou willen blijven, als hem maar de middelen verschaft werden om zijne zonen, de een na den ander, voor hunne opleiding naar het vaderland te zenden. Hij zelf is al een heel eind met zijne geldmiddelen achterop. Als hij al zijne roerende goederen verkocht en zijne vrouw nog wat meer handel had gedreven dan zij reeds gedaan had, zou het nog gegaan zijn. In weelde, verklaarde hij, had hij niet geleefd. Hij schreef dit alles, opdat een andere predikant, die na hem zou gezonden worden, niet zou worden misleid, ook niet ten opzichte van het geld voor den terugtocht naar het vaderland, dat wel in het contract van Megapolensis was bedongen, gelijk hij zelf gelezen had, maar waarover in zijne overeenkomst met geen enkel woord was gerept. Een voorlezer en voorzanger was er nog niet, zoodat hij zelf deze werkzaamheid vervullen moest. Hij verzoekt D. Lenpenius de classis van zijnen brief in kennis te stellen en eindigt met de groeten aan diens vrouw en kinderen [1]).

Deze brief geeft ons al geen schooner denkbeeld van den zedelijken toestand der kolonisten in Rensselaerswijk, dan wij dien hadden gekregen uit mededeelingen van D. Megapolensis. Wij vinden hier een gemeente, die wel trouw ter kerke kwam, — en hiervoor was reden, gelijk wij aanstonds zullen verhalen, — maar die ook de herberg bezocht en zich daar aan spel en drank overgaf. Eene gemeente, die een predikant in eere hield, zoolang zij profijt van hem

1) *Gideon Schaets aan D. Lenpenius* (26 Juni 1657). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 382—386.

meende te kunnen trekken, maar voor wien zij ten slotte niet eens de bouw van een pastorie over had, zoodat hij in een armenhuis moest wonen. Was de predikant den kolonisten ook soms tegen wil en dank opgedrongen? En toch had deze gemeente, die in 1657 bijna even sterk in ledental was als die te Nieuw-Amsterdam, in 1656 wel voor hunne godsdienstoefeningen „een fray preeckhuys getimmert", zoodat dit haar als credit dient te worden aangerekend [1]).

Is echter de voorstelling van den toestand der gemeente wel naar waarheid door deze beide predikanten, die om het hardst klagen, geteekend, of is zij ook soms te donker gekleurd? Niet lang behoeven wij naar een antwoord op deze vraag te zoeken, wanneer wij lezen het „Redres van de Abuysen ende Faulten in de Colonie van Rensselaers-wijck", dat 5 September 1643 door Kiliaen van Rensselaer zelf is opgesteld [2]). In dit gedrukte „redres", groot 14 bladzijden, beklaagt Van Rensselaer zich over de schandelijke manier, waarop hij door zijne kolonisten behandeld wordt, zoekt hij naar de oorzaken die hiertoe aanleiding hebben gegeven en reikt hij het bittere middel ter genezing. Hij begint het „redres" met te zeggen, wat het doel van de kolonisatie van Rensselaerswijck is geweest, nml. niet zoozeer „de ghenietinge van de vruchten des landts ende van sijnen arbeyt," als wel „nevens de oeffeninghe der godtsaligheydt, oock publyck de

1) *Johannes Megapolensis en Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5 Aug. 1657). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 395.

2) Dit pamflet is getiteld: „*Redres/ van de/ Abuysen ende Faulten in de/ Colonie van Rensselaers-wijck/*, t'Amsterdam/ Gedruckt by Thunis Jacobsz, woonende in de Wolvestraet in de Historie van Josephus, Anno 1643. Het is 20 × 15½ c.M. groot en telt 14 bladzijden, die echter niet gepagineerd zijn. Het is gedateerd: 5 September 1643 en onderteekend door: „Kiliaen van Rensselaer, Patroon van de Colonie van Rensselaerswijck". Een exemplaar is te vinden in de Van Rensselaer-Bowier handschriften, thans berustende op het stedelijk archief (St. Anthonis-poort) te Amsterdam; eene vertaling, met titelblad, gaf: A. J. F. van Laer, *Van Renss. Bow. Manuscripts*, Albany 1908, p. 686—697.

christelyckeGereformeerdereligiedaerterplaetsentedoenprediken, opdat oock de blinde heydenen totte kennisse onses Salighmakers JesuChristimochtenwordengebrocht". Daaromhad hij nu reeds gedurende vele jaren „veele volcks, officieren ende goederen", benevens een godzaligen en geleerden predikant derwaarts gezonden, „op hoope dat hy (sc. de patroon) door het exerceren van justitie ende politie, alsmede door leeringen ende vermaningen tot sijn wit ende oogmerck soude mogen komen". Doch hoe was alles geheel anders uitgeloopen, dan hij verwacht had.

De zaken stonden er zóó, dat er bijna „geen gedaente van godtsaligheyt ofte gerechticheydt" te vinden was. In plaats van door het Woord des Heeren vermurwd te worden, werden zij er eerder door verhard, „haer absenterende ofte te soeck maeckende, om hetselve Woort des Heeren te hooren". De eeden en beloften aan den patroon gedaan werden niet nagekomen, de contracten werden gebroken, over het afrekenen en betalen van de schulden, die men nog bij den patroon had staan, werd door „den meesten hoop" zelfs niet eens gedacht [1]). De patroon schreef dit toe aan zes redenen, die hij achtereenvolgens opnoemt, en die wij met zijne eigen woorden willen aanhalen:

„Eerstelijck door *ghemack ende overvloet* [2]), welcke geene van beyden den meesten deele van haer hier int patria gewent en sijn geweest, maer gebreckich ende behoeftich daer naer toe-ghevaren, beyde veroorsaeckt door de goede conditien des Heeren Patroon aen haer gegeven, haer crediteerende de oncosten van haer overvaren, haer gelt verschietende, haer ter handen stellende buyten hare kosten, wooningen, bestialen, vruchtbare landeryen, haer versiende van knechten, van behoeften, ja genoechsaem vant geene sy

1) *Redres van de Abuysen enz.*, blz. 1 en 2.

2) Deze woorden staan in het oorspronkelijke gecursiveerd.

souden mogen dencken, behalven wijn ende sterken dranck, dat hare gelegentheyt ende beroep niet en is medebrengende.

Ten tweeden door *overdadicheydt* [1]), die sy ghebruycken in hetgene haer niet en betaemt, haer niet contenterende metten ordinaris dranck van huysluyden, noch met bier, maer den meesten hoop, jae tot boerenknechts ende andere toe, ghebruyckende in overdadicheyt wynen, brandewynen ende andere stercke drancken, ende dat tot sulcke excesive (sic) hooghe prysen, dat het niet mogelijck is, die te vergelden, ofte sy moetent haren heere ende meester ontsteelen, ghelijck de menichte van tarruwe, die sy sonder aen te gheven weghgevoert hebben, ghenoechsaem t'selve uytwijst.

Ten derden door *licentie ende ongebondenheyt* [1]), misbruyckende de jonckheyt van den commies der colonie [2]), die de voornaemste onder haer selver opgheworpen hebben onder particuliere borchtochte specialijck daervoor te caveeren, omme onder dien deckmantel te beter haer personage te speelen, ende sijne jonckheyt te misbruycken.

Ten vierden door *ongetrouwicheyt* [1]), verachtende niet alleen de ordonnantien ende keuren, die sy haerluyden gewillich hebben onderworpen van haren patroon, maer deselve regelrecht tegengaende ende misbruyckende, nemende al aen, dat sy konnen bekomen op reeckeninge, dat is, nimmermeer gelt, alsoo de reeckeninge open blyven staen.

Ten vijfden door *begeerlijckheyt* [1]), dewelcke sy betoonen in het onderhouden van hare contracten, interpreterende deselve naer haren wille ende believen, hetwelcke niet aen haer, maer aen den patroon toekomt, aennemende dat haer gevalt ofte medegaet, verwerpende dat hare begeerlijckheyt niet en voldoet, niet te vreden sijnde, dat de heere patroon haer wooningen, de noodige behoeften, buyten haer kosten

1) Dit woord staat in het oorspronkelijke gecursiveerd.
2) Arent van Curler.

eenmael opmakende, om daernaer de vruchten daervan te ontfangen, hem in gestadige onkosten inwickelen, nimmermeer reeckeninge, veel min reliqua doen, ja dat meer is, hare huyrjaren geëxpi(r)eert zijnde, sonder huyre blyven sitten oft haer eygen goet was.

Ten sesten door *verleydinghe* [1]) van andre vrye luyden van beneden op komende, die haer doen vergheten haren schuldighen plicht ende ghetrouwicheyt, die sy haren patroon schuldich sijn, alle hetwelcke overwogen sijnde, sal bevonden worden, dat by diegene die christenen willen wesen, grooter ende slimmer sonden in swange gaen, als onder de heydenen selfs" [2]).

Alle deze zonden, en meerdere overtredingen ook in den pelshandel, roepen tot God om wraak. Heeft Hij niet reeds „merckelijck ende exemplaerlijck" gestraft! Zijn zij niet „geplaecht met schadelycke ende verderflycke watervloeden", waarvan men vroeger niets hoorde, doch waarmede de kolonie nu herhaaldelijk werd bezocht! De patroon wist geen beter middel dan om het „Beeren-eylant", dat tot zijn gebied behoorde en dat hij den naam „Rensselaers-Steyn" gaf, als eene versterkte plaats, een soort burcht, te laten inrichten, opdat zijne lieden daarin in tijden van nood, als overvallen door de Indianen, „versekeringhe en toevlucht" zouden kunnen vinden, doch dat tevens „een dwanck voor de quaetwilligheˮ zou zijn. De wachtmeester Nicolaas Coorn werd met het toezicht belast [3]).

Op sommige overtredingen werden door den patroon straffen gesteld. Zoo op het „verkeeren" van kolonisten met de vrouwen of dochters der Indianen 25, 50 of 100 gld., al naar

1) Dit woord staat in het oorspronkelijke gecursiveerd.

2) *Redres van de Abuysen enz.*, blz. 2 en 3.

3) De instructie, die 26 Aug. 1643 aan Nicolaas Coorn werd gegeven, is te vinden in de collectie Van Rensselaer-Bowier handschriften. Eene Engelsche vertaling daarvan bij: A. J. F. van Laer, *Van Rensselaer Bowier Manuscripts*, p. 680—682.

dit gevolgen had. Werd een kind uit eene dergelijke verbintenis geboren dan stond het aan predikant en kerkeraad vrij het te doopen of niet. Van de boeten kreeg de wachtmeester Coorn een derde deel, de officier op Rensselaerswijck, die het vonnis velde een derde deel, en de patroon een derde deel „ten beste van de timmeringe van de kercke" [1]).

Wij zagen, dat Megapolensis en ook Schaets, niettegenstaande de treurige zedelijke toestanden, toch veel menschen ter kerke kregen. Alle eer aan hunne welsprekendheid en toewijding gelaten, zoo was toch de grootste prikkel hiertoe het besluit van den patroon, dat ieder die zonder wettige redenen het kerkbezoek verzuimde, tot een boete werd veroordeeld. In meergenoemd „redres" toch lezen wij woordelijk, dat „alle diegeene van volwassene persoonen ofte aencomelingen, die tenminsten niet eenmael in de weecke en comen tot het ghehoor des goddelicke Woorts, ten ware door sieckte ofte anderen notabele verhinderinge, sullen verbeuren tot optimmeringe van de kercke elcke weecke de mannen — [2]) stuyv(ers), de vrouwen — [2]) stuyv(ers), de knechts — [2]) stuyv(ers). Ende also het volck wat verre verspreyt is, sal den predicant op de beste middelen dencken; slaende den patroon voor of hy, by gelegentheyt op Rensselaers-Steyn, al te met hem niet soude vervoegen, om de luyden die in dat quartier woonen te naerder te wesen, ofte andersins in de weecke, om haer te meerder occasie ende te minder onschult te geven. Dan hierop dient oock gelet te worden, dat de wooningen het wijtste afgelegen haer verdeylen om de huysen niet sonder volck te laten [3]), ende sullen man ende vrou maer in de boeten voor een persoon gereeckent werden, als sy beyde uytblyven,

1) *Redres van de Abuysen enz.*, blz. 11.

2) Het aantal stuivers is niet ingevuld. De bepaling daarvan heeft Van Rensselaer waarschijnlijk aan predikant, kerkeraad en den kommies opgedragen.

3) Deze maatregel diende natuurlijk om elkander bij eventuëele overvallen der Indianen te kunnen bijstaan.

maer andersins de man alleen ofte de vrouwe alleen uytblyvende, elcx sijn taxe, ende geve Godt, dat sy weynich boeten moghen geven, hetwelcke haer het salichste sal sijn, hebbende oorsaecke in soo verre landen godtsaliger als anders te wesen" [1]). In hoeverre dit „redres" in de kolonie een gunstigen invloed heeft gehad, willen wij thans niet onderzoeken. Genoeg bewijs is thans geleverd, dat de klachten van de predikanten Megapolensis en Schaets rechtmatig waren. De kolonie van Rensselaerwijck is voor den patroon een bron van ellende en verdriet geweest.

De brief van Schaets over den slechten toestand in de kolonie, werd 11 Februari 1658 in de vergadering van „deputati ad res Indicas" behandeld; er werd besloten, dat men den patroon van Rensselaerswijck van de door Schaets ingediende klachten en mededeelingen zou in kennis stellen, maar dat er voorloopig niets beslissends in deze zaak zou worden gedaan [2]).

Intusschen zat de directeur-generaal Stuyvesant niet stil. Hij had zeker reeds vroeger met Schaets onderhandeld, om Rensselaerswijck te verwisselen voor de gemeente aan het fort Oranje met het dorp Beverwijck. Stuyvesant berichtte 22 October 1657 aan de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie, dat hij op het verzoek der gemeente, Schaets aldaar had aangesteld op een traktement van honderd gulden per maand. In hun antwoord van 20 Mei 1658 schreven zij hem, dat zij deze handelwijze wel niet afkeurden, daar het grootste deel van het traktement toch door de gemeente zelve moest worden opgebracht, doch dat zij toch van hem wenschten te weten, hoe dit op de beste wijze kon geschieden [3]). Schaets

1) *Redres van de Abuysen enz.*, blz. 11 en 12.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 383 (11 Febr. 1658). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 417.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-

werd dus in den herfst van het jaar 1657, waarschijnlijk na het beëindigen van zijne termijn met den patroon, predikant op het fort Oranje met Beverwijck.

Behalve de twisten met de Lutherschen, waarover wij later hopen te handelen, die in zijne gemeente, welke zoo tennaastebij tweehonderd lidmaten telde, veel oneenigheid te weeg brachten [1]), wachtte Schaets, die reeds zwak van gestel werd [2]), ook in zijn familie-leven nog eene treurige zaak. Zijne dochter Anneke bracht namelijk schande over het hoofd haars vaders en ook hij zelf ging in dezen niet vrij uit. De classis van Amsterdam werd hierover 11 September 1663 door D. Polhemius een predikant op het Lange Eiland [3]), met de volgende woorden ingelicht: „Buyten twijffel sal UU EE. ter ooren komen van onsen medebroeder D. Gideon Schaats aen het fort Orangien alhier, als dat deszelven outste dochter ongetrouwt in kraem (is) gekomen van een vreemd getrouwede man, diens echte vrouwe sich in publyc daerover is doleerende, dat hetselve wercke nu eenige jaeren geduyrt heeft, niet sonder groote opspraeck". Polhemius laat er dan op volgen: „hierin sijnde stilte by ons, swyge, omme myne sichte niet in anders mans koorn in te slaen, doch spreecke aen UU EE. omme int geheel niet te blyken stomme aengaende het gemeene segge: ‚Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi'. Doch de genadige Godt omme sijns volcks behoudenisse heeft ons

---

Albany N. Y.), Dl. XII, blz. 80 (20 Mei 1658). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 419.

1) *Gideon Schaets aan de Classis van Amsterdam* (22 Sept. 1660). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 482, 483.

2) *Johannes Megapolensis en Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (24 Sept. 1658). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 434.

3) Over dezen Johannes Theodorus Polhemius, die op het Lange Eiland (Long Island) is werkzaam geweest, zal in een volgend hoofdstuk gehandeld worden.

bystant gedaen en gewenschte verlossinge gegeven, dies wy Hem vrolyk dancken" [1]).

Ook aan den directeur-generaal Petrus Stuyvesant waren geruchten ter oore gekomen, waarover hij 30 Augustus 1663 aan Johannes la Montagne, den vice-directeur van het fort Oranje, om inlichtingen verzocht. Stuyvesant zegt in deze missive, dat hij reeds een jaar geleden vernomen heeft, „dat de dochter van Gideon Schaets langh befaemt is geweest van hoererye en overspel met een getrout man", en dat hij toen hij dit hoorde, haren vader daarvoor nog gewaarschuwd heeft. Schaets noemde deze beschuldiging echter „valsche calomnien en uytstroysels van een jaloers wijff (denoterende daermeede des overspeelders huysvrouwe)". De geboorte van een kind had echter de waarheid aan het licht gebracht „tot merckelycke ontstichtinge van Godts tedere kercke" onder henlieden, maar meer nog „tot schande voor een vader van soodanigh ampt en beroep, wilde Godt dat hy tot herstichtinge en herstellinge van sijn gemeente, syner en syner familien eygen beterschap, van een en 't ander gevoeligh was". Het vragen om informatiën en „waerheytsgetuygenisse" in dezen brief, verontschuldigt Stuyvesant met te zeggen, dat hij dit doet „niet uyt eenige particuliere wangunste, maer by manquement van een kerckelycke oppermacht, uyt een schuldige plicht tot Godes eere en weeringe van meerder ergernisse en ontstichtinge in sijn tedere kercke in dese verre affgelegen gewesten". Zeer vreemde, onbetamelijke en aanstootelijke verhalen deden op Manhattan-eiland hierover de ronde. Het lustte Stuyvesant niet alles mede te deelen, hij wilde slechts iets noemen.

---

1) *Johannes Theodorus Polhemius aan de Classis van Amsterdam* (11 Sept. 1663). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 533, 534, wiens vertaling echter op sommige plaatsen onjuist is. Een extract van dezen brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 336 (7 April 1664). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 542.

Vooreerst werd verteld „dat niet alleen de huysvrouwe, maer oock Do. Schaets selffs, het vuyle overspel van sijn dochter met een ander wijffs man, gelijck sy het voor desen met harde, scheldende, dreygende, jae bykans swerende woorden ontkent hebben, nu noch bynae in deselffde expressie verdedigen, en in publycque predicatien en privaate discoursen soecken te verbloemen en te verschoonen met den deckmantel van Godts heylich Woort en de droevige vallen der heylige mannen in deselve, als: met de bloetschande van Loth, het overspel van David en diergelyke exempelen, seer qualycke voorwaer en godlooslycke (soo 'tsoo mochte sijn) geappliceert". Maar Stuyvesant zegt, dat „soodaenige exempelen ons niet sijn naegelaeten, om onse schandelycke sonden daermeede te verexcuseren, veel min deselve te volgen, maer als baeckens om die clippen te myden en vorders, soo wy ons met die heylige mannen bekeeren, dat wy oock in Christo genade met haer sullen vinden".

Verder werd er verteld, dat er, in plaats van verootmoediging en bekeering, tot „blaem vant heylige sacrament des Doops, ongemeene en voor dese noyt gebruyckte ceremonyen en quinckslagen metten kint der hoereryen gepleecht (waren)". Het was, zoo werd gefluisterd, „met swarte rouwcleeren en verscheyden swarte linten en stricken omhangen" ten doop gepresenteerd. Bij die plechtigheid was het in plaats van Benjamin, Benoni, zoon der smarten, genoemd. „Ick laet" zegt Stuyvesant, „gaern tot imants keur en goetvinden in wat luyeren off windels de kinderen ter doop gepresenteert werden, hoe se te noemen, maer omtrent dit subject, dunckt my, onder correctie van een beter ordeel, dat dit kint der hoereryen beter Barrabas, dat is: dartele vaders soontje, als Benoni: soone der droeffheyt, genoemt mocht werden".

Ook de houding van Schaets tegenover den „overspeelder"

viel te laken. Schaets schreef hem brieven, beginnende met „mijn Heer en Vrunt", en had hem het onderhoud en de zorg voor het kind opgedragen. Tegen één van zijne dienstdoende diakenen zou Schaets „in passie" gezegd hebben: „dat ick geen predicant waare, ick douwde off ick stack een mes in sijn hart, die my sulcke dingen verwijt". „Woorden voorwaer", zegt Stuyvesant, „aen een christen, jae geen heyden betaemelijck, ick laate staen voor een leraer van christenen". Dan wordt Schaets beschuldigd, „dat hy in de gemeene categisatien sijn discoursen geduerichlyck daerheenen went, om de leerlingen en luyden die daer comen te bestraffen, dat se van de schande en sonden van andere soo veel spreecken, dat men die nae den aert der lieffde behoort te bedecken, dat de alderheyligste in sonden en schande sijn gevallen, dit alles, soo der geseyt wordt, gemeenlijck in opsichten van sijn dochter". Gevolg hiervan was, dat velen niet meer naar de catechisatie of godsdienstoefening gingen, ja ook de tafel des Heeren meden. Bij de laatste Avondmaalsviering had slechts het halve getal lidmaten gecommuniceerd. Van den overspeler had Stuyvesant gehoord, dat hij zijn eigen vrouw sloeg en nog geregeld bij D. Schaets aan huis kwam. Over dit alles vraagt Stuyvesant aan La Montagne inlichtingen, waartoe hij zich als directeur-generaal gerechtigd achtte, daar Schaets thans in dienst en onder opzicht der West-Indische Compagnie was gesteld [1]).

Op dezen brief zond Johannes la Montagne 10 September 1663 een schrijven, waarin hij alle punten door Stuyvesant gememoreerd, helaas bevestigend moest beantwoorden [2]). Over

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. XV, blz. 49 v.v. De datum is 30 Augustus 1663, gelijk blijkt uit het antwoord van La Montagne (10 Sept. 1663).

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N.Y.), Dl. XV, blz. 56 (10 Sept. 1663 „In de fortresse Orange").

deze onverkwikkelijke zaak schreef Schaets zelf 25 Maart 1664 aan Stuyvesant. Dit document is voor een deel verloren geraakt; hetgeen nog over is heeft vocht en de tand des tijds dusdanig vernietigd, dat het onleesbaar is geworden.

Feitelijk zouden wij hier de geschiedenis van het kerkelijk leven in Rensselaerswijck en dat van het fort Oranje met Beverwijck, als ook de beschrijving van het leven van Schaets kunnen afbreken, daar hetgeen wij verder over deze plaatsen en predikant kunnen mededeelen, dagteekent uit den tijd, toen Beverwijck en het fort Oranje door de Engelschen was ingenomen en den naam Nieuw-Albaniën (New Albany) had ontvangen. Volledigheidshalve willen wij echter het leven van Schaets tot op het tijdstip van zijnen dood toe, verhalen.

Ook Schaets ondervond de gevolgen van de verwisseling van Holland's in Engeland's bestuur in het jaar 1664. In eenen brief van 7 Mei 1669 (stilo Petri), schrijft hij aan de classis van Amsterdam, dat zijn traktement na de overgave van het land aan de Engelschen met tweehonderd gulden was verminderd. Als reden geeft hij hiervoor op, dat de Engelschen „nu al eenigen tijt d'axijsen naer haer (hadden) genoomen, daer (syne) betalinge uutquam, en dat sober genoegh". Hierbij kwam nog, dat de gemeente nu zelf „huys voor huys" zijn traktement moest bijeenbrengen, terwijl zij dit „door 't ontberen van den handel" niet bij machte was te doen. De betaling van de gelden was daardoor niet alleen onvoldoende, maar geschiedde voor het grootste deel nog in naturalia als „sewant [1]) of kooren". Dit was een groot verlies, want terwijl men bij de uitbetaling van zijn traktement 5 schepel

---

1) Een soort van schelpen, die bij de Indianen als betaalmiddel golden en ook door de kolonisten als zoodanig werden gebruikt.

koren stelde op eene geldswaarde van 25 gld., daar eischten de kooplieden van hem 35 gld., ja dikwijls 40 gld. in sewant voor de 5 schepel. Voor een bever-waarde aan koren moest hij 7 of 8 gld. geven, „en niet een haer van een bever heeft men voor den leraer". Ook stond het te vreezen, dat nu elders een nieuw handelshuis werd opgericht, veel volk zou vertrekken, gelijk reeds dagelijks geschiedde, waardoor zijne gemeente dreigde geheel ontvolkt te worden. Hij zou dan zelf „als een bandyt in ermoede als gevangen" achterblijven, zonder eenig vermogen om te kunnen vertrekken. Het was nu zijn voornemen, om met zijne zonen, „die hier doch niet konnen, doch hier als verlooren lopen, en met (s)ijn gesint naer patria over te koomen". Zijn verzoek aan de eerwaarde broederen van de classis van Amsterdam was nu, dat zij „wouden doch haere ogen van commiseratie op haeren minderbroeders conditie slaen", opdat hij, in het vaderland teruggekeerd, hetzij in binnen- of buitenland, in den dienst des Heeren nog mocht werkzaam zijn. Na zijne groeten teekent hij op echt kruiperige wijze als: „U Eerwaerdens aller ootmoedigher, minder als medebroeder en medearbeyder int werck des Heren, Gideon Schaets" [1]).

Een oude boom wordt echter niet zoo licht verplant. Gideon Schaets bleef in Albany, maar wij hooren niets meer van hem vóór 25 Juni 1681. Dan schrijft Casparus van Zuuren, predikant te Midwout op het Lange Eiland, dat Schaets op een hoogen leeftijd begint te komen, nu reeds dertig jaren in zijne gemeente gearbeid heeft, en dat hij ook, wat zijne gezondheid betreft, minder wordt. De „opsienders der gemeente N. Albanien" hadden dus besloten aan de classis van

1) *Gideon Schaets aan de Classis van Amsterdam* (Nieuw Albanien, 7 Mei 1669 — stilo Petri). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 587, 588 (Corwin dateert den brief onjuist: 1667). Een extract uit dezen brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 493 en XIX fol. 141 (29 Juli 1669). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 605.

Amsterdam om een tweeden predikant voor die gemeente te verzoeken. Met het oog op de eventueele overkomst van dezen predikant had de gemeente aan de heeren Richard van Rensselaer, Jan Hendriksz. van Baal en Abel de Wolf, kooplieden te Amsterdam, „een rijkkelijkke somme van penningen" gezonden, welke personen aan de classis „volkomen opening" konden geven betreffende den toestand der voormelde gemeente. Zijn traktement zou bedragen „800 gld. in bevers, 'twelk na (s)ijn beste meening [1]) (was) 100 bevers in getal, 't stuk tegen acht gld. gereekkend". De oude dominee Schaets zou dan als „belooning" 125 bevers ontvangen. Mocht deze hoogbejaarde predikant komen te overlijden, dan was er op die wijze dadelijk een plaatsvervanger bij de hand. Van Zuuren schrijft, dat de gemeente hoopt, ofschoon er „soo groot een menigte niet is van proponenten als wel voor desen, dat echter dese en andere onser N. Nederlandse kerken noch sullen voorsien worden van rechtsinnige, welsprekende en wellevende mannen" [2]). Schaets stemde met dit voorstel volkomen in en gaf dit aan de classis van Amsterdam te kennen in zijnen brief van 25 September 1682 [3]).

Ook de magistraat van Albany verklaarde zich in 1681 bereid, om de overkomst van een degelijk orthodox predikant naar deze gemeente, die nu omstreeks vierhonderd lidmaten telde, te bevorderen. Schaets was in dien tijd 73 jaar oud geworden en had op 6 Februari in zijne predikatie over 2 Petrus 1 : 12—15 op zijne zwakke gezondheidstoestand gezinspeeld. Men wenschte echter niet een predikant voor den tijd van vijf

1) Namelijk naar de meening van Casparus van Zuuren.

2) *Casparus van Zuuren aan de Classis vanAmsterdam* (Midwoude, 25 Juni [O. S.] 1681). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 777—780. Een extract uit dezen brief in: *Acta Syn. Noord-Holl.* (28 Juli v. v., 1682) Art. 11. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 820, 821.

3) *Gideon Schaets aan de Classis van Amsterdam* (25 Sept. 1682). Dit briefje berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 825.

of zes jaar, doch voor het leven, te hebben. Ook de Engelsche gouverneur, die op dat oogenblik in Engeland vertoefde, had zijne toestemming tot de aanvrage voor een tweeden predikant in Albany, goedgekeurd [1]).

Terzelfder tijd zond Schaets een brief aan de classis van Amsterdam waarin hij ongeveer hetzelfde mededeelt, en over den verbindingstijd voor het leven het volgende zegt: „Van de conditien heb ick niet veel te schryven, als dat nu niet is als voor desen hier en in andere buytenlanden, dat de predicanten voor een tijt worden aangenoomen, maer voor altijt, met belofte van te behouden in haeren hogen ouderdom het aengevangene tractement, 'twelcke een goede conditie is in verre landen" [2]). Toen de classis van Amsterdam in twee brieven van denzelfden datum (6 April 1682) aan magistraat en predikant te Albany berichten moest, dat zij in hare pogingen om een predikant te vinden nog niet was geslaagd [3]), kwam er bij haar 12 October 1682 bij vernieuwing een dringend schrijven van den magistraat in, om toch zoo spoedig mogelijk een predikant te zenden, daar Schaets zichtbaar minder werd. In dezen brief wordt van Schaets gezegd: „onse oude man wort oudt en swack en sijn stemme verswakt mede, in dier voege dat eenige verre sittende niet als te well kunnen hooren, en onse gemeente groeyt aen". Deze aangroei was in dier mate, dat men spoedig in de kerk een tweede galerij er bij hoopte te bouwen [4]). De classis slaagde in hare pogingen een twee-

---

1) *De Magistraat van Albany aan de Classis van Amsterdam* (7 Juni 1681). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 768—770.

2) *Gideon Schaets aan de Classis van Amsterdam* (9 Juni 1681). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol II, p. 770, 771.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVII fol. 150 (6 April 1682); XXVII fol. 150, 151 (6 April 1682). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 807, 808.

4) *De Magistraat van Albany aan de Classis van Amsterdam* (12 Oct. 1682). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.); een extract eruit is te vinden

den predikant te vinden; D. Godefridus Dellius was bereid naar Albany te gaan, waar hij in Augustus 1683 aankwam [1]).

In dezen tijd was de verhouding tusschen Schaets en zijnen kerkeraad niet altijd even rooskleurig geweest, waartoe inzonderheid het slechte gedrag van zijne dochter Anneke Schaets, die later met Thomas Davidtse Kekebel huwde, aanleiding gaf [2]). Met Nicolaus van Rensselaer, den zoo goed als krankzinnigen predikant, die zich eenigen tijd in Albany ophield, geraakte Schaets in een dispuut over de algemeene genade, dat zelfs tot rechtszaken aanleiding gaf [3]).

Schaets werd wel te oud om te preeken, maar bleef jeugdig genoeg om op 75-jarigen leeftijd nog weder te trouwen. Dellius bericht 14/24 Augustus 1683 aan de classis van Amsterdam, dat hij in Nieuw-Nederland door de predikanten vriendelijk was ontvangen, maar dat hij Schaets niet in Albany ontmoet had „als die nae N. Jorck vertrocken was, om aldaer een tweede houwelijck te voltrecken" [4]). In 1688 maakt Henricus Selijns, toen predikant in New York, melding van hem, en deelt mede, dat hij slechts eens in de veertien dagen predikt. Schaets zal het zoo lang niet meer maken; „dese patriarch kost licht verhuysen na 't landt der patriarchen" [5]). In 1690 predikt Schaets niet meer, doch bedient alleen nog de sacramenten [6]).

---

in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XXI fol. 242. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol II, p. 826, 827.

1) E. B. O'Callaghan, *The Documentary History of the State of New-York*, Albany 1850, Vol. III, p. 887—892.

2) E. B. O'Callaghan, a. w., Vol. III, p. 883—885.

3) E. B. O'Callaghan, a. w., Vol. III, p. 877—880.

4) *Godefridus Dellius aan de Classis van Amsterdam* (14/24 Aug. 1683). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 860.

5) *Henricus Selijns aan de Classis van Amsterdam* (10 Oct. 1688). Deze brief berust in het archief te New Brunswick (N. J.). Een extract uit dezen brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XXI fol. 311. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 959.

6) *De Kerkeraad van Albany aan de Classis van Amsterdam* (31 Juli 1690). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). Een extract uit dezen brief in: *Acta*

Op den 27sten Februari 1694 „is de eerwaerde doomine Gideon Schaets in den Heere gerust, out 86 jaere en int 42 jaer van sijn dienst in Nu Albaeny". Deze vermelding van zijn overlijden en nog eenige gegevens over zijne begrafenis en graf bevinden zich in „Een diakensboeck beginnende 29 April 1686". Dit is het oudste diakonie-boek, dat van de kerkelijke gemeente te Albany nog over is [1]).

Hierin vond ik nog onder 28 Februari 1694: „aen opbrecken van de vloer voor vader Schaets sijn graf en toemaecken — 2. 10"; onder 2 Maart 1694: „Henderijck Rooseboom creedit pro sooveel hy heeft verdient op de begraeffenis van de eerwaerde doomine Gideon Schaets, dat de E. kerckenmeesters voor den boedel op haer reeck(eninghe) neemen en op sijn reeck(eninghe) brengen — 66 gl.". Trijntje Schaets ontving nog na het overlijden haars vaders voor het loopende jaar eene toelage van den kerkeraad van Nieuw-Albanië.

Classis Amstelodamensis, XXI fol. 334. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 1002.

1) Dit diakonie-boek loopt tot het jaar 1699. Op de bladzijden achter in het boek bevinden zich de namen van personen, die in de jaren 1685—1686 en 1686—1687 aan het traktement der predikanten hebben betaald. Toen dit handschrift door mij werd ingezien, bevond het zich op de bibliotheek van het Kapitool te Albany.

HOOFDSTUK VII.

DE GEMEENTE VAN NIEUW-AMSTERDAM.

(Vervolg)

De vroegere predikant van Rensselaerswijck Johannes Megapolensis was dan in het jaar 1649 te Nieuw-Amsterdam, half tegen zijn zin, gebleven. Hij schikte zich nu in zijn lot en scheen het met den directeur-generaal Stuyvesant goed te kunnen vinden. Wel begon hij langzamerhand in moeielijkheden te komen met de Lutherschen en de sekten, die zich op Manhattan-eiland vestigden, doch hierover willen wij later handelen. Misschien wel met oog hierop, doch zeker om zijne gemeente, en inzonderheid de aankomende jeugd, beter te kunnen onderrichten, stelde hij een geschrift samen getiteld: „schriftelycke examinatien ofte confessie voor degeen die genegen sijn haer te begeven tot het gebruyck des H. Avontmaels". Over dit boekje werd geschreven aan de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie, die in een brief aan Stuyvesant antwoordden, dat zij „over het drucken van de schrifftelycke confessie door D. Megapolensis ingestelt (souden) spreecken met de gecommitteerde broeders der eerwaerdige classis". Niet alleen voor zijne eigen gemeente zou deze „confessie" kunnen dienen, zoo meende Megapolensis, maar ook voor de gemeenten in Brazilië [1]).

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XI, blz. 20 (20 April 1650). Bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 123. Deze brief is in het handschrift acht bladzijden groot.

In de classicale vergadering van 30 Januari 1651 werd het bericht namens Bewindhebbers ontvangen, dat zij gaarne zouden zien, dat de „catechismus", die door Megapolensis was opgesteld, geapprobeerd werd om gedrukt te worden en dan naar Brazilië gezonden te worden. Hierop werd geantwoord, dat de classis tegen het eerste, nml. het drukken er van, geen bezwaar had, maar betreffende de zending daarvan naar Brazilië achtte zij het „stichtelycker te sullen sijn, dat in plaetse daervan een goet getal der Nederlantsche Catechismi ende Corte Ondersoeckingen daerhenen gesonden worden" [1]). Na deze eerste maal werd door de Bewindhebbers nog herhaaldelijk bij de classis op het drukken der „examinatien ofte confessie" aangedrongen, doch daarop kregen zij geen ander antwoord dan: „dat se op dese saeck serieuselijck souden letten".

In den brief, waarin de Bewindhebberen dit aan Stuyvesant berichtten, gaven zij tevens eene betere salarisregeling voor Megapolensis aan. Zij stelden Stuyvesant vrij van zijne „particuliere borchtochten jegens denselven D. Megapolensis", en namen zijn jaarlijksch traktement voor hunne rekening, in de hoop, dat door den zegen des Heeren „dese landen in corten tijt sodanich (souden) comen te floreeren, dat alle de lasten derselven uut haere incompsten (souden) connen gesuppleert worden". Stuyvesant moest echter nauwkeurig acht geven, dat de achterstallige schulden en tienden geïnd werden [2]).

Alhoewel wij van eene approbatie van het boekje door de classis van Amsterdam niets vermeld vinden, is het toch gedrukt. Dit moet zoo zijn, daar in 1656 eene aanvrage bij de „deputati ad res Indicas" inkwam, om het „boeckje van cate-

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 201 en XXVI fol. 97 (30 Jan. 1651). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 287. De datum is niet, gelijk Corwin meldt: „20 Jan. 1651", maar „30 Jan. 1651".

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Dl. XI, sub dato: 21 Maart 1651. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 134.

chisatie", door Megapolensis geschreven te visiteeren, om het te kunnen hérdrukken. De deputati besloten het boekje wel te lezen, doch betreffende het drukken ervan „ad classem te renvoyeeren" [1]). Dit geschiedde 1 Mei 1656, bij welke gelegenheid zij mededeelden, dat men dit boekje wederom zocht te herdrukken. De vergadering vond het raadzaam, dat men zulks zou trachten te voorkomen en te beletten. De deputati moesten daarover met de Bewindhebberen spreken en de gemeente in Nieuw-Nederland vriendelijk aanschrijven, „om in dese en in andere voorvallende saaken goede christelijcke correspondentie, gelijc voordeesen gewoonlijck, voortaan gelieven te onderhouden" [2]). Namens de classis werd 26 Mei 1656 door D. Heydanus en D. Casparus de Carpentier een brief aan den kerkeraad van Nieuw-Amsterdam gezonden, waarin over de kerken in Nieuw-Nederland gemeld wordt, dat men met blijdschap heeft vernomen, dat deze „nae hare cleynicheyt" in goeden toestand zijn en dat „de voortplantinge van Christi rycke onder de blinde heydenen beherticht wort". Over het catechisatie-boeksken wordt gezegd: „Ons is onlangs ter hant gecomen sekere Catechismus ingestelt van reverendo D. Joanne Megapolensi, met versoeck, dat deselve van ons mochte geapprobeert ende in druck verveerdicht worden: waerop de E. classis goet gevonden heeft (in conformite van hare resolutie genomen den 30 January anno 1651 aengaende deselve of gelijcke sake), dat, hoewel den yver van Z. Ew. te prysen is, evenwel ongeraden sy, het drucken ende noch meer het invoeren derselver tot oeffeninge der jeucht voort te laten gaen, alsoo dat stryden soude tegen d'algemeyne ordre ende gebruyck der kerken, soo hier te lande,

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 353 (18 April 1656). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 347.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 13; XIX fol.13 (1 Mei 1656). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 347, 348.

als oock in de affgelegene ende van onse kercken geplantede ende aen deselve dependerende kercken, in welcke geen andere Catechismi buyten den Heydelbergsen ende het Compendium desselfs, genaemt Cort Ondersoeck etc. in de catechismus predicatien, catechizatien ende schoolen in gebruycke sijn". Dit wordt toegelicht met de opmerking, dat men „algemeyne formulieren van leere", die goed en beproefd zijn en door lang gebruik vastgezet zijn en waaraan oud en jong gewend zijn en die „met groote stichtinge gepractiseert werden", niet zoo lichtelijk veranderen mag. Het behoort zoo te wezen volgens de kerkorde van de Nationale Synoden, „die geen particuliere synodus, late staen classis off kerckenraet, vermach t'altereren". Indien men dit aan Megapolensis toestond, dan zouden allengs meer kerken zich aanmatigen niet alleen in zake catechizatie, maar ook ten opzichte van andere dingen veranderingen te brengen, hetgeen „drouvige disputen, scheuringe ende alderhande verwerringe" zou veroorzaken. „Lieve", aldus wordt dit gedeelte van den brief besloten, „laet ons altijt eenicheyt onderhouden, niet alleen in de leere der waerheyt, maer oock in de formulieren derselver, als oock die de ordre aengaen, soo sal gesterckt ende bevordert worden de eenicheyt des geestes door den bant des vredes" [1]). Eenige dagen, vóórdat deze brief werd geschreven, begaf D. Heydanus zich naar de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie, om hun de classicale resolutie mede te deelen, „welcke resolutie hare E. welgevallen heeft" [2]). Zoo was de verdere uitgave van dit „catechizeer-boexken" onderdrukt.

Megapolensis zette zijnen arbeid in de gemeente rustig

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 357—360 (26 Mei 1656). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 348—351.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 357 (13 Juni 1656). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 351, 352.

voort. Werd er lasterlijk over hem of zijne prediking gesproken — het euvel van den dag in zulke nieuw gestichte koloniën —, dan ontzag hij zich niet de persoon in kwestie voor de rechtbank te laten dagen. Zoo verzocht hij „per requeste" met betrekking tot Anna Smits, die „wederdoops gesint" was, dat „haer lasterende ende quaetsprekende mont, waermede sy Goots Woort ende de dienaers desselven laster(de), mochte gebreydelt worden". Haar werd gelast, den daaropvolgenden Woensdag in de school van David Provoost te komen, „waer de gemeentsmannen gewoon sijn te vergaderen", en waar zij ten aanhoore mede van directeur en raden, en van Megapolensis en zijnen kerkeraad, zou inbrengen, wat zij op de leer van D. Megapolensis had aan te merken [1]).

Overigens hield Megapolensis de classis van Amsterdam betreffende den toestand der gemeente getrouw in zijne brieven op de hoogte. In deze wordt dan hoofdzakelijk gesproken over de Lutherschen en verscheidene sekten, doch over zijne eigen aangelegenheden spreekt hij maar zelden [2]). Zijne liefde voor de Indianen, die zoo duidelijk reeds gebleken was uit het tractaat, dat hij, toen hij nog predikant te Rensselaerswijck was, aan dit volk gewijd had, behield hij ook in de gemeente van Nieuw-Amsterdam Hij verkondigde aan deze heidenen het evangelie, doch oogenschijnlijk met weinig resultaat. In een brief van hem aan de classis van Amsterdam, gedateerd 25 Juli 1654, komt hij terug op een gezegde van

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. V, blz. 19 (12 Febr. 1652). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 156.

2) *Brieven van Johannes Megapolensis en Samuel Drisius* (de tweede predikant van Nieuw-Amsterdam) *aan de Classis van Amsterdam*: 1°. 6 Oct. 1653; 2°. 18 Maart 1655; 3°. 5 Aug. 1657; 4°. 22 Oct. 1657; 5°. 23 Aug. 1658. Deze brieven bevinden zich in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.), en zijn door Megapolensis geschreven, door Drisius mede onderteekend. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 317—318; p. 334—336; p. 393—399; p. 409—412 (Corwin dateert abusievelijk: „25 Oct. 1657"); p. 428—431.

de classis, dat zij uit zijne brieven meende te kunnen afleiden, dat het evangelie ook onder deze heidenen vorderingen maakte. Hij schrijft, dat hij zich eene dergelijke uitlating niet bewust is, want dat zulk eene voorstelling in strijd zou zijn met de waarheid. Het was waar, dat een opperhoofd (sachem) van de Indianen, een tijd lang bij hen op Manhattan-eiland had vertoefd, doch met dezen „sachem" hadden zij onaangename ervaringen opgedaan; hij was weder afgevallen en had zich aan den drank overgegeven [1]). In een later schrijven meldt Megapolensis hierover uitvoeriger met deze woorden: „Wat die bekeeringe der heydenen ofte Indianen hier omtrent belangt, daarvan connen wy weynich seggen, noch sien daartoe oock geen middel, ter tijt dat se door meenichte ende macht van onse natie t' onder sijn gebracht ende tot eenige politye gereduceert, ende dat ons volck haar met beter exempel voorgaat als tot noch gedaan hebben. Wy hebben eenen Indiane alhier by ons wel twee jaar gehadt, dat hy goet duytsch can lesen en schryven, wy hebben hem in de gronden der religie onderwesen, oock publyck in die kercke beantwoort en die gebeden [2]) opgesegt; wy hebben hem oock eenen bybel mede gelangt, om door hem yet goets onder den Indianen te wercken, maar 't is alles op niet uutgeloopen, hy is totten dranck van brandewijn vervallen, den bybel hadde hy verset [3]) ende een rechte bestia geworden, die meer quaats als goet by de Indianen is doende" [4]).

Nog enkele malen vinden wij hierna den naam van Me-

1) *Joh. Megapolensis en Sam. Drisius aan de Classis van Amsterdam* (25 Juli 1654). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 326, 327.

2) Corwin leest „geboden" en vertaalt „commandments". Er staat duidelijk „gebeden".

3) Verpand.

4) *Joh. Megapolensis en Sam. Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5 Aug. 1657) Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 393—399; E. B. O'Callaghan, *The Documentary History of the State of New-York*, Albany 1850, Vol. III, p. 103—108.

gapolensis vermeld. Op de lijst, die in 1655 aan de burgerij van de stad Nieuw-Amsterdam ten behoeve van de versterking der stad werd aangeboden, teekende hij vrijwillig voor eene som van vijftig gulden [1]). In ditzelfde jaar kocht hij te Nieuw-Amsterdam, van Dirk Beusich, wonende aan het fort Oranje „een seeckere huysingh ende erff gelegen binnen dese voorsz. steede aen de noortsyde vant fort Amsterdam aen de westsyde van de groote Heerewegh, palende aen, de suytsyde Jacob Backer, aen de westsyde d'revier, aen de noortsyde t'andere gedeelte van D. Joh. Megapolensis erff, ende aen de oostsyde de genoemde wegh" [2]). Ook in het jaar 1663 vinden wij een hernieuwde overdracht van land, thans aan zijnen schoonzoon Cornelis van Ruyven, „secretaris ende ontfanger van de West Indische Compagny deser provintie van N. Nederlandt". Dit land wordt beschreven als: „een erve gelegen bewesten 't marckvelt deser stede, belendende ten suyden de huysinge ende erve van S[r]. Jacob de Lange, coopman tot Amsterdam in Europa, ten noorden de huysinge ende erve van hem comparant, gemeten door den gesworen landtmeter Jacques Cortelyou ende bevonden de oost- ende westsyde aght ende dertigh houtvoeten, seven duym lenghte, wedersijts van de straat tot aan de strandt van de Noordt-Revier, alles vry ende onbeswaart" [3]).

Ook aan de opvoeding zijner kinderen besteedde Megapolensis alle mogelijke zorg. Zijnen jongsten zoon Samuel, die tijdens het verblijf van Megapolensis in Schoorl in 1634 ge-

1) B. Fernow, *The Records of New-Amsterdam*, New York 1897, Vol. I, p. 367.

2) *Notariëele akten van burgemeesters en schepenen van Nieuw-Amsterdam*(City Clerk's office, City Hall, New York), Dl. I, sub. dato: 3 Aug. 1655. Vóórin dit deel staat geschreven: „The portion of this Vol. I ending 3 Febr. 1657 is contained in: Holland Society Year-book for 1900. The second portion of Vol. I from 3 Oct. 1654 is contained in: Deeds etc. (1654—1658)".

3) *Notariëele akten van burgemeesters en schepenen van Nieuw-Amsterdam* (City Clerk's office, City Hall, New York), Dl. V, blz. 1 (10 Maart 1663). Dit is blijkbaar een vernieuwd contract van vroegere overdracht van land.

boren was [1]), onderwees hij gedurende verscheidene jaren in het Latijn en Grieksch, en zond hem toen naar Cambridge in *Nieuw-Engeland*, waar hij drie jaren lang op kosten zijns vaders studeerde. Zoodra hij vandaar was teruggekeerd, wenschte hij een van de hoogescholen in het vaderland te bezoeken, om daar zijne studiën te voltooien. Samuel begaf zich daartoe in 1654 of 1655 — Megapolensis schrijft in 1658 dat zijn zoon in dit jaar het derde studie-jaar inging — naar Utrecht, waar hij zich bij D. Voetius heeft „geaddresseert ende in de Academie begeven". In een brief van 25 September 1658 schrijft Megapolensis aan de classis van Amsterdam, dat hij hoopt en verwacht, dat zijn zoon zich ook te Utrecht goed zal gedragen en ijverig zal studeeren, gelijk hij dit ook gedurende zijn verblijf te Cambridge in Nieuw-Engeland had gedaan, opdat hij dan spoedig voor de bediening des Evangelie's bekwaam zou zijn. Hij wenschte dat zijn zoon, die zoowel Hollandsch als Engelsch sprak, daarna in één van de Hollandsche of Engelsche dorpen in Nieuw-Nederland zou worden aangesteld. Megapolensis koestert eene vurige begeerte dezen zijnen jongsten zoon, dien hij drie jaar lang in Nieuw-Engeland en reeds bijna drie jaar in Nederland op eigen kosten heeft laten studeeren, nog bij zijn leven terug te zien, omdat hij wel zeker gelooft, dat in Nieuw-Nederland, waar hij nu „int seventiende jaer" geleefd heeft, ook zijn „kerckhoff" zal zijn. Hij hoopt nog eenmaal de vreugde te smaken zijn zoon te zien „van God gequalificeert ende begaaft om Gods gemeynte alhier door leere ende leven te stichten" [2]). De wensch van den vader is vervuld geworden.

Samuel Megapolensis werd in 1661 S. Theologiae Candidatus. Hij woonde toen in Vianen en verzocht 30 Mei 1661

---

1) Bijlage No. 3, blz. XVI.

2) *Johannes Megapolensis aan de Classis van Amsterdam* (25 Sept. 1658). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 434—436.

als „gerecommandeert proponent" aangenomen te worden. Nadat men de testimonia, die hem door de classis van Haarlem waren verstrekt, in orde had bevonden en hij voor de „deputati ad res Indicas" een voorstel had gedaan, werd hem, na onderteekening der formulieren, zijn verzoek toegestaan [1]).

Toen de Bewindhebbers der West-Indische Compagnie in het volgende jaar te kennen gaven, dat zij nog een predikant zochten voor den dienst in de gewesten van Nieuw-Nederland, werd Samuel Megapolensis 21 Augustus 1662 uit eene nominatie van drie personen, met meerderheid van stemmen beroepen; zijn peremptoir examen werd bepaald op 5 September eerstvolgende, bij welke gelegenheid hij tevens Handel. 26 : 17, 18 moest kunnen verklaren [2]). Op zijn verzoek werd zijn examen uitgesteld tot 2 October 1662; als reden gaf hij hiervoor op, dat hij toch nog twee à drie maanden tijd had vóór zijn vertrek naar Nieuw-Nederland [3]). Hij werd 25 September 1662 al vast door de „deputati ad res Indicas" aan de Bewindhebberen voorgesteld, die hem eventueel als predikant aannamen. Op het beklag der deputati, dat de Bewindhebbers nu reeds een paar maal hunne bevoegdheid waren te buiten gegaan „in het voorsteken van een persoon, om die tot den kerckendienst bij de E. Classe te qualificeren, afwyckende daerin van de oude ende loffelicke ordre voor desen geobserveert", beloofden zij voortaan weder zóó te zullen handelen, dat de classis „contentement" zou hebben [4]). Samuel Megapolensis werd

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 228 (30 Mei 1661). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 504, 505.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 276; XIX fol. 88 (21 Aug. 1662). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 526.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 276; XIX fol. 88 (4 Sept. 1662). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 527.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 437 (25 Sept. 1662). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 527, 528.

2 October 1662 tot den vollen dienst des Woords met oplegging der handen bevestigd [1]).

Toen hij echter geordend was, vertrok hij niet aanstonds naar Nieuw-Nederland, maar bleef te Leiden, om daar verder in de medicijnen te studeeren, en den „gradum doctoratus" te behalen, hetgeen niet naar genoegen van de classis was. Vooreerst werd daardoor zijn vertrek naar Nieuw-Nederland vertraagd, maar bovenal kwam hij op die wijze in botsing met de „synodale resolutien tegens de practijquen der medecijne", waarin verboden werd, dat men nevens het predikambt de medicijnen zou beoefenen. Op Samuels verzoek om verhooging van traktement, nu hij in twee talen zou moeten prediken, werd afwijzend beschikt [2]); eveneens op zijne in het Latijn gestelde vraag, dat in den beroepsbrief, dien men voor hem zou opstellen, „een leedige spatie mocht gelaeten werden, opdat daerin, als hy in Nieuw-Nederlant soude gecomen sijn, mocht werden geïnsereert de plaetse daerheenen hy soude versonden werden". De classis wilde zich houden aan het gewone formulier en hem ook geen „testimonium van sijn quyttinge in sijn examen, dat wat breeder en ampelder soude gaen, als men ordinair gewent is te geven", aan hem uitreiken" [3]).

Omstreeks einde Januari 1664 zeilde hij naar Nieuw-Nederland, op hetzelfde traktement, dat reeds vóór dien tijd twee andere predikanten, die naar Nieuw-Nederland waren gegaan, nml. Blom en Selijns, hadden gekregen, te weten vijftig gulden per maand [4]). Wij hooren 9 Juni 1664, dat hij behouden

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 279; XIX fol. 92 (2 Oct. 1662). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 528.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 308, 309; XIX fol. 100 (2 Juli 1663). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 531, 532. Corwin leest onjuist: „2 Juni 1663".

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXI fol. 3, 4 (25 Juni 1663). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 532, 533.

4) J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. II, p. 222, 223 (20 Jan. 1664).

is aangekomen [1]), maar nog geen vaste standplaats heeft [2]). Eenigen tijd arbeidde hij in Nieuw-Amsterdam, maar na de inneming van het land door de Engelschen, werd de toestand hem zoo ondragelijk, dat hij naar het vaderland wenschte terug te keeren. Hij correspondeerde hierover met de classis van Amsterdam, aan wie hij, naar het vaderland teruggekeerd, 1 Juli 1669 in eigen persoon verslag deed over de slechte salaris-regeling in Nieuw-Nederland, met het verzoek hem behulpzaam te zijn, opdat hij zoowel zijn achterstallig salaris als spoedig een goed beroep in het vaderland zou erlangen. Hij leverde daarbij in „sijn dimissie en kerckelycke getuygenis van syn comportenent aldaar". De classis besloot hem de behulpzame hand te bieden om zijn salaris machtig te worden en „data occasione" bij het beroepingswerk aan hem te zullen denken [3]).

Zijn vader Johannes Megapolensis bleef ook onder Engeland's bestuur in Noord-Amerika. Hij was te oud geworden om nog weder den oceaan over te steken. De laatste jaren zijns levens zijn echter niet de gelukkigste geweest. Telkens en telkens weer had hij te kampen met de slechte uitbetaling van zijn traktement, ja zelfs werd hij beschuldigd, zich bij de overgave van Nieuw-Amsterdam incorrect te hebben gedragen. Wij willen deze beide punten liever in het laatste hoofdstuk van dit geschiedwerk bespreken, als gehandeld zal worden over den invloed, dien de verandering van het wereldlijk bestuur in 1664 op het kerkelijk leven heeft gehad.

---

1) *Henricus Selijns aan de Classis van Amsterdam* (9 Juni 1664). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 547—550.

2) *Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5/14 Aug. 1664). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 554, 555.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 488, 489; XIX, fol. 139, 140 (1 Juli 1669). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 603, 604.

Johannes Megapolensis is in het laatst van het jaar 1669 of in het begin van 1670 overleden. De kerkeraad van Nieuw-Amsterdam (New York) berichtte dit 24 Januari 1670, aan de classis van Amsterdam, door de hand van Petrus Stuyvesant, één der ouderlingen. Hij schrijft over: „de tegenwoordige bedroefde toestant der kercke Godes alhier, onser ondanckbaerheyts en yverloosheyts halven, nae Godes reghtvaerdigh oordeel, veroorsaeckt door het afsterven eener onser leeraeren D. Johannes Megapolensis". De andere predikant Samuel Drisius was lijdende aan „een geraecktheyt in de memorie", zoodat die „tedere en nu wel bedruckte" gemeente tot hare groote droefheid op eenmaal ontbloot was geworden van de bediening des Woords en der sacramenten [1]). In het „Register der predicanten, ouderlingen en diaconen in de Nederduytsche kercke tot N. Yorke tsedert den jaere 1668" vinden wij onder het jaar 1670 vermeld: „Met de doot van Joh. Megapolensis wiert den 24 Jan. 1670 beroepen Henricus Selijns, predicant tot Waverveen, om hier de dienst J. Chr. aen te vangen en waer te nemen" [2]). Deze zelfde D. Selijns, die ook vóór dien tijd op het Lange Eiland als predikant was werkzaam geweest, vervaardigde een grafschrift op D. Megapolensis, dat aldus luidde:

„Nieuw Nederlander schreyt
En spaert geen tranen, want
Megapolensis leyt,
(Zuyl van Nieuw Nederlandt),
Hier uyt sijn volle leden.
Sijn onvermoeyde werck

1) *De Kerkeraad van Nieuw-Amsterdam* (New York) *aan de Classis van Amsterdam* (24 Jan. 1670). Van dezen brief berusten twee exemplaren, de origineele en de kopie, in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 607, 608.

2) Dit handschrift berust in het archief der gemeente, Fultonstr. 113, New York.

Was bidden, dag en nacht,
En yv'ren in Godts kerck.
Nu rust hy, en belacht
Des weerelts ydelheden" [1]).

Niet al den tijd echter, dien Megapolensis te Nieuw-Amsterdam woonde, is hij daar alléén als predikant werkzaam geweest. Wij hebben reeds in de brieven eenen mede-onderteekenaar aangetroffen, nml. Samuel Drisius, die in 1652 als tweede predikant naar Nieuw-Amsterdam werd gezonden. Toen de „deputati ad res Indicas" in 1652 naar een geschikt persoon uitzagen, kwam er juist op dien tijd in de classis van Amsterdam een bericht in, dat zich te Leiden een zekere Samuel Dries [2]) bevond, die eertijds predikant in Engeland was geweest, en dus ook in overeenstemming met den wensch der Bewindhebbers, in „duytsch ende engelsch" zou kunnen prediken. Naar zijne geschiktheid en genegenheid moesten nu de deputati een onderzoek instellen [3]). Juist veertien dagen later, 26 Februari 1652, verscheen Drisius voor hen, en deelde mede dat hij „van duitsche ouders en in de duitsche tale opgetrokken" was, doch in Engeland predikant was geweest; hij verklaarde genegen te zijn, om als predikant naar Nieuw-Nederland te gaan. Men besloot hem op den eerstvolgenden Maandag weder te ontbieden, om „een proeve te neemen, hoe dat hen het duitsch sal bevallen" en daarna naar bevind van zaken te handelen [4]). Dien dag werd nu een proef genomen van „die gaaven, die D. Sam(uel) Driesch van God moghten sijn medegedeelt, om in Nederduitsch te

---

1) Overgenomen uit: H. C. Murphy, *Anthology of New Netherland*, New York 1865, p. 158.

2) Samuel Drisius wordt nu eens met den Latijnschen naam, dan weder „Dries" of „Driesch" genoemd.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 235^{v} en XXVI fol. 121 (12 Febr. 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 302.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 291 (26 Febr. 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 303. Corwin vertaalt „duitsch" onjuist door „german".

prediken". Deze werden niet alleen voldoende, maar ook tot groot genoegen der broederen, „seer aengenaem en stichtelijck" bevonden, waarom hij dan ook „een recht gewenscht" man werd geacht, om de kerk Gods in Nieuw-Nederland te dienen. De classis zou met spoed worden samengeroepen, omdat de schepen voor Nieuw-Nederland op het punt waren te vertrekken [1]). Op deze vergadering, die 18 Maart 1652 gehouden werd, deelden de deputati mede, hetgeen hun van Drisius bekend was, en dat de proeve van prediking in de Hollandsche taal hun wel had aangestaan, waarop Drisius zelf werd binnen geroepen, aan de vergaderden zijne genegenheid om naar Nieuw-Nederland te gaan bekend maakte, en daarbenevens een „loffelycke getuygenisse van den gantschen kerckenraet der Engelsche gemeente in dese stat, soo van sijn leven als kerckendienst in Engelant" overhandigde. De classis besloot hem bij de Bewindhebberen voor den dienst in Nieuw-Nederland aan te bevelen en hem „metten alder-eersten te bevorderen" [2]).

De Bewindhebberen der West-Indische Compagnie namen hem aan [3]) en richtten 4 April 1652 een schrijven aan den directeur-generaal Petrus Stuyvesant, waarin zij mededeelden, dat zij gehoor hadden gegeven aan Stuyvesant's dringend verzoek om eenen tweeden predikant te zenden. Zij meenden dien gevonden te hebben in Drisius, een man van omstreeks veertig jaar, ongehuwd, die in Engeland predikant was geweest, doch om de troebelen het land had verlaten en die in het Hollandsch en Engelsch, ja indien noodig, in het Fransch zou kunnen prediken. Hij wordt beschreven als een

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 293 (11 Maart 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 303, 404.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 236, 237 en XXVI fol. 123 (18 Maart 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, pag. 304, 305.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 237 en XXVI fol. 125 (18 Maart 1652). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 306.

godzalig, zeer begaafd man, die een geschikte hulp zou kunnen zijn voor den ouderen D. Megapolensis. Als salaris werd hem honderd gulden per maand, en als kostgeld tweehonderd en vijftig gulden per jaar toegezegd. De Bewindhebberen zouden, zonder echter eenige pressie uit te oefenen, het raadzaam achten, wanneer hij „alsoo hy eenloopich is" in de kost ging bij den schoolmeester Johannes de la Montagne [1]). In Augustus 1652 melden de acta van de synode van Noord-Holland dat hij naar Nieuw-Nederland is gezonden [2]); 15 October 1652 is hij op de komst, daar omstreeks dien tijd aan Mons. Van Dijck wordt verzocht zijn huis voor den predikant te willen ontruimen [3]).

Al spoedig na zijne aankomst werd Drisius door Stuyvesant met eene diplomatieke zending belast. Hem, die de taal en manieren der Engelschen kende, werd opgedragen zich naar Richard Bennett, den gouverneur van Virginië te begeven, om een antwoord te vragen op het schrijven, dat Cornelis van Tienhoven en Arent van Hattem in Mei 1653 namens Stuyvesant aan den gouverneur hadden overgebracht. Dit betrof voornamelijk handelsbetrekkingen tusschen Virginië en Nieuw-Nederland, die Stuyvesant, niettegenstaande den oorlog tusschen Holland en Engeland, in de nieuwe wereld gaarne bestendigd, geregeld en verbeterd wilde zien [4]).

Als ontwikkeld man, ging hem ook de opvoeding der jeugd ter harte. Hij wenschte, dat er eene latijnsche school in Nieuw-Amsterdam onder zijne leiding zou worden opge-

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N.Y.), Dl. XI, blz. 53 v.v. (4 April 1652). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, pag. 173.

2) *Acta Syn. Noord-Holl.*, (12 Aug. v.v. 1652), Art. 29. Zie E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 311.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS. — Albany N. Y.), Dl. V, blz. 78 (15 Oct. 1652).

4) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 241, 242 (16 Dec. 1653).

richt, en schreef daarover herhaaldelijk met de Bewindhebbers. Deze waren, gelijk zij 20 Mei 1658 aan Stuyvesant berichtten, daar in beginsel niet tegen; men kon het licht eens probeeren, doch de directeur-generaal moest hun schrijven, op welke wijze dit met het meeste profijt voor de gemeenschap en de minste kosten voor de Compagnie kon geschieden. Om D. Drisius in zijn werk te bemoedigen verhoogden zij zijn kostgeld van 250 gld. op 300 gld. per jaar en verleenden hem vrije huur, of in plaats daarvan 200 gld. per jaar, gelijk ook aan zijn collega D. Megapolensis was toegekend [1]). Deze verhooging werd wel beloofd doch niet uitbetaald, ook al verzocht Drisius er telkens om, zeggende, dat hij ze nu dringend noodig had, daar hij gehuwd was en kinderen had. Hij was namelijk in 1659 gehuwd met Elisabeth Juriaensen, de weduwe van Isaac Grevenraet [2]). De Bewindhebbers vonden het echter niet noodig hem een even groot kostgeld te geven als zijn collega, daar zijne kinderen stiefkinderen waren, die huns vaders deel ontvangen hadden [3]). In de brieven, die hij persoonlijk, en niet in gemeenschap met Megapolensis aan de classis van Amsterdam heeft gericht, vinden wij weinig over zijn huiselijk leven. Deze handelen voornamelijk over de twisten met de Lutherschen en sekten [4]). Over zijnen hoogst belangrijken brief

---

1) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 419 (20 Mei 1658).

2) In „*'t Ledematen-boeck tsedert de jare 1649*" (Kerkelijk Archief, Fultonstr. 113, New York) komt voor: „D°. Samuel Drisius predic^{t} en Elisabeth Grevenraet, sijn huysvr.". E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, New York 1855, Vol. II, p. 191*.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 452. Betreffende zijn huwelijk en stiefkinderen vinden wij te dezer plaatse vermeld: „Domine Drisius married Lijsbet, the widow of Isaac de Riemer, the daughter of — Grevenraedt, in 1659. Her daughter Margaret became the wife of Cornelius Steenwijck in 1658, and after his death was married to D. Henricus Selinus".

4) *Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (4 Oct. 1660). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol I, p. 485—487.

betreffende de inneming van Nieuw-Nederland door de Engelschen, zullen wij in ander verband handelen [1]).

In Heemstede, een dorp op het Lange Eiland doopte hij 12 Maart 1661 na de predikatie 41 kinderen en eene bejaarde vrouw [2]). Ook onder de Walen, die op Staten-Eiland woonden, hield hij zoo nu en dan eene godsdienstoefening, waarbij hij dan tevens de sacramenten bediende. Zij telden slechts enkele familiën en konden, arm als zij waren, maar weinig voor het onderhoud van een eigen predikant bijeenbrengen. Er was dus „niet veel apparentie, dat se licht een (souden) krijgen". Daarom had Stuyvesant aan Drisius, op hun verzoek, toegestaan daar elke twee maanden te gaan prediken en het H. Avondmaal bedienen. Dit had hij in 1664 reeds een jaar lang volgehouden; in den winter ging het echter moeilijk, „omdat het een groot water is om over te gaen, en altemets travaten en hol water" [3]).

Na de in bezit neming van Nieuw-Nederland door de Engelschen is Drisius aldaar gebleven. Op het einde van zijn leven had de gemeente niet veel dienst meer van hem, daar hij „met groote krenkinge in sijn verstant en memorie" werd geslagen [4]). Om der gemeente nog eenig geestelijk voedsel te verschaffen las Evert Pietersen, voorlezer en schoolmeester van Nieuw-Amsterdam op Zondag-morgen en namiddag een gedeelte uit den bijbel en eene preek aan de hoorders voor. Om de veertien dagen kwam D. Polhemius van Midwout

---

1) *Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (15 Sept. 1664). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). Zie: Bijlage No. 9. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 560—562.

2) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 497.

3) *Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5/14 Aug. 1664). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 554, 555.

4) *De Kerkeraad van Nieuw-Amsterdam aan de Classis van Amsterdam* (24 Jan. 1670). Het oorspronkelijke exemplaar en de kopie berusten beide in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 607, 608.

op het Lange Eiland, te Nieuw-Amsterdam eene predikatie houden [1]).

Drisius schijnt ook nog gedurende eenigen tijd als predikant der Engelsche gemeente, waarvoor hij door den Engelschen gouverneur Françis Lovelace was aangesteld, werkzaam te zijn geweest, en heeft het huwelijk van zijne dochter met een zekeren persoon, Nicolaes Gouverneur genaamd, nog mogen beleven [2]). Hij is 18 April 1673 overleden [3]). Veel invloed heeft zijn verblijf in Nieuw-Nederland, voor zoover wij dit kunnen zien, niet gehad. Van de beide predikanten in Nieuw-Amsterdam is D. Johannes Megapolensis in vele opzichten de meerdere geweest.

---

1) *De Kerkeraad van Nieuw-Amsterdam aan de Classis van Amsterdam* (5 Juni 1670). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 610, 611.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 489 en XIX fol. 140 (1 Juli 1669). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, pag. 604.

3) *Willem van Nieuwenhuysen aan de Classis van Amsterdam* (26 Juli 1674). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 653.

HOOFDSTUK VIII.

DE GEMEENTEN OP HET LANGE EILAND.

Bij de monding van de Noord-Rivier, ten zuid-oosten van Manhattan-eiland, lag het Lange Eiland, dat tegenwoordig nog Long Island wordt genaamd. Het was — zooals het „Vertoogh van Nieu-Nederland" ons mededeelt [1]) — omtrent veertig mijlen lang. Aan de noordzijde stroomde de Oost-Rivier, die „tamelijck wijt en bequaem" was, aan de zuidzijde werd het door den oceaan bespoeld. Een gedeelte van de Oost-Rivier, het dichtst bij Manhattan-eiland gelegen, droeg den veelzeggenden naam van: „Hellegat" [2]). Het eiland had vele „bequame baeyen en havenen" en vormde daardoor een goede ankerplaats; in 1650 telde het reeds „gelegene en goede landeryen". Het was dus om vele redenen een verkieslijk oord en werd met recht „een kroone van Nieu-Nederlandt" genoemd.

Sedert het jaar 1640 maakten Engelschen, met of zonder officieele opdracht, aanspraak op het bezit daarvan. In dit jaar vestigden zich eenige lieden, die met een Schot waren medegekomen, op de landen, die door de Hollanders van den Indiaan Penhawits waren gekocht; zij begonnen daar

---

1) A. v. d. Donck, *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 13, 14.

2) Dit gedeelte der rivier, gelegen bij Ward's Island, tegenwoordig nog „Hell gate" genaamd, was vroeger, om de riffen en sterken stroom, voor de scheepvaart gevaarlijk. In 1876 en 1885 is het door ingenieurs veel verbeterd.

de boomen om te hakken en huizen te bouwen. Jacobus van Curler „commies van cargasoenen" werd met het jacht „Prins Willem" er heen gezonden en bevond, dat het Wapen van de heeren Staten was weggebroken en dat er in den boom, waar het aan vastgenageld was, in de plaats van dit wapen, een „sotshooft" was gehakt. Daarop werd Cornelis van Tienhoven met 25 soldaten daarheen gezonden, met de opdracht bij het aanbreken van den dag te landen en een onderzoek in te stellen. Hij vertrok 14 Mei 1640, vond er Engelschen die een huisje aldaar gebouwd hadden en nog bezig waren een ander op te richten. Op zijne vraag wie hen gezonden had, gaven zij, — „acht manspersoonen, een vrouw ende cleyn kint" in het geheel —, ten antwoord, dat zij geauthoriseerd waren door een Schot, die naar „de Roode berch" was vertrokken, en die hen daar met consent van Mr. Foret had gebracht. De Engelschen bleken bij het verhoor „geabuseert" te zijn; zij moesten belooven „te vertrecken uyt de limieten van de E. Geoctroyeerde Westindise Compagnie" [1]).

Ook in het jaar 1647 kwam weder een Schot bij Stuyvesant aanspraak maken op het Lange Eiland; hij werd echter door den directeur-generaal, nadat deze van zijne papieren kopie had laten maken, rechtsomkeert het land uitgezonden [2]).

Op dit eiland nu verrezen langzamerhand eenige dorpen, waarvan sommige door de Engelschen, andere door de Hollanders werden bewoond. Alle echter stonden onder het bestuur van de West-Indische Compagnie. De fraaiste dorpen waren Vlissingen (Flushing) en Heemstede (Hempstaed), beide „tamelijck rijck van vee" [3]). Dan vinden wij

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. IV, blz. 62 (13 Mei v.v. 1640). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, pag. 28—31. Hierop wordt gezinspeeld in: A. v. d. Donck, *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 14.

2) *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 14.

3) *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 13.

hier 's-Gravesande (Gravesend), Groenwijck (Greenwich), Mespat, Middelburgh (New Town), die voor het meerendeel door Engelschen bewoond werden en gedurende eenige jaren door Engelsche predikanten, met goedkeuring van de Compagnie, zijn bediend. Zoo woonde D. Françis Doughty te Vlissingen, Mr. Moore te Middelburgh en D. Richard Denton te Heemstede. Aan de westzijde van het eiland lagen de dorpen Midwout (Flatbush), Breuckelen (Brooklyn) en Amersfoort (Flatlands), die voornamelijk door Hollanders werden bewoond en daarom ook naar predikanten uit het vaderland uitzagen.

De gemeente van Midwout, die in het „Vlacke-bos" was gelegen en daarom tegenwoordig nog Flatbush wordt geheeten, strekte zich uit tusschen de dorpen Breuckelen en Amersfoort. Zij werd in het jaar 1652 gesticht en hare inwoners hadden sedert dien tijd, evenals die der andere dorpen van het Lange Eiland, veel van de Indianen te verduren gehad. De wilden achtten zich wederrechtelijk van hunne bezittingen beroofd en bedreigden nu de gemeenten met moord en brandstichting [1]).

In het jaar 1654 hooren wij voor het eerst van eenige pogingen om een predikant voor het Lange Eiland te verkrijgen. De „deputati ad res Indicas" deelen 23 Februari 1654 mede, dat door Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie hun verzoek, om een bekwaam predikant te zenden, die „aldaer op seker Eylandt den publiquen Godesdienst" zou waarnemen, was ingewilligd. Zij hadden daarenboven beloofd zeshonderd gulden traktement per jaar te zullen geven, en verzochten aan de classis van Amsterdam naar een bekwaam man uit te zien [2]).

In Midwout ging men intusschen voorbereiding maken, om een herder en leeraar der gemeente te kunnen ontvangen.

---

1) E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, New York 1855, Vol. II, p. 194—195.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXVI fol. 158 (23 Febr. 1654); V fol. 319 (2 Maart 1654). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 322.

De „commissarissen der durpe Midwout" zonden in December 1654 een verzoek in bij directeur-generaal en raden, onder wier bestuur zij stonden, dat „aldaer een kerckje en loogement voor den predicant soude mogen getimmert worden". Bij nader onderzoek bleek ter vergadering, dat men wilde bouwen „een dwars huys van ontrent 60 a 65 voeten langh, 28 voeten wijt, 12 a 14 voeten onder sijn balcken ende achter met een uytlaet, waerin een camer voor den predicant can affgeschooten, en int ander gedeelte den godsdienst voor tijt langh geexerceert worden, totter tijt en wyle toe de cassa wat larger is, ende de noodige materialen tot een kerck vergadert werden, als wanneer het voors(egde) huys tot een gemeen pastorye huys en schuyr can verstrecken". In deze zaak werden D. Johannes Megapolensis van Nieuw-Amsterdam, Jan Snediger en Jan Strycker benoemd, om contracten en andere bescheiden in orde te maken [1]). Dit deden zij, en 2 Maart 1655 bracht D. Megapolensis verslag omtrent hunne vorderingen uit. Hij deelde als „gecommitteerde wegen d'inwoonderen der durpe Midwout" mede, dat zij, nu zij van Stuyvesant vergunning hadden gekregen om een „preeckhuys en in hetselve een logement voor den predicant" te timmeren, om de hooge kosten daaraan verbonden, den inwoners van de dorpen Breuckelen en Amersfoort hadden verzocht mede te helpen, hun belovende, wanneer zij dergelijk werk ondernamen, ook de behulpzame hand te zullen bieden. Deze antwoordden echter „te willen contribueeren tot het voorsegde preeckhuys, doch wegens het logement des predicants (seggen sy), soo die van Midwout sulcx begeeren, connen se het selve laeten maecken" [2]).

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. V, sub dato: 17 Dec. 1654. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 310.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. VI, blz. 18 (2 Maart 1655). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead) *Documents*, Vol. XIV, p. 312.

Hier speurt men reeds de rivaliteit tusschen de drie zich gelijkelijk ontwikkelende dorpen. In Breuckelen wilde men, dat de predikant daar zou wonen, om des te beter van zijne diensten te kunnen profiteeren, in Midwout wenschte men hem om dezelfde reden daar ter plaatse. Deze wedijver heeft nog tot vele onaangenaamheden aanleiding gegeven.

Inmiddels had de classis een predikant gevonden, die bereid was om den dienst op het Lange Eiland te aanvaarden. Deze persoon was Johannes Theodorus Polheim, of Polhemius [1]). Hij was in het jaar 1598 geboren [2]), predikant in de Paltz geweest, daarna naar Meppel beroepen, ten tweede male weder naar de Paltz vertrokken, die hij „door nieuwe vervolginghe voor de tweede mael heeft moeten verlaten". In de vergadering van de classis van Amsterdam op 3 December 1635 verzocht hij als predikant naar West-Indië gezonden te mogen worden. Hij overhandigde nu zijne testimonia van de gemeenten Meppel en Gieten [3]), die in orde werden bevonden, zoodat de classis den deputati kon opdragen, dezen persoon zooveel mogelijk te „bevorderen" [4]).

In het volgende jaar ging hij naar het Recif, waar hij misschien wel om zijn slechte uitspraak weinig hoorders had [5]). Hij predikte voorts te Cabo St. Augustijn, was werkzaam bij het leger te velde, maakte moeilijkheden met zijnen collega Stalpaert en verhuisde in 1638 van Cabo St. Augustijn

---

1) E. T. Corwin en in navolging van hem vele anderen, noemt hem „Polhemus". Zoowel in de brieven als akten is zijn naam „Polhemius" gespeld. Hetgeen Corwin voor „s" aanziet, is de Latijnsche afkorting „us".

2) In een brief van: *Johannes Megapolensis en Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (24 Sept. 1658) wordt de leeftijd van Polhemius medegedeeld als zijnde 60 jaar. Hij is dus geboren in 1598. Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 434.

3) Hij schijnt dus ook in deze gemeente gewoond te hebben.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, IV fol. 66 (3 Dec. 1635). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 87.

5) G. J. Vos, *Amstels Kerkelijk leven*, Amst. 1903, blz. 308.

naar Tamarica [1]). Toen de Hollanders in 1654 Brazilië moesten ontruimen is hij aanstonds naar Nieuw-Nederland overgestoken, waar hij in October 1654 landde [2]). Den 4^{den} Januari 1655 deelde D. Langelius in de classis van Amsterdam mede, dat hij vernomen had, dat D. Polhemius in Nieuw-Nederland was aangekomen en dat hem (Langelius) door de vrouw van Polhemius, met name Catharina van Werven, was verzocht haar behulpzaam te zijn bij het verkrijgen van het achterstallige traktement van haren man, voor welk doel zij met eene machtiging van haren echtgenoot naar het vaderland was overgekomen. Eveneens deelde Langelius mede, dat er een schrijven was ingekomen, dat de kerk in Nieuw-Nederland bij de Bewindhebberen approbatie zou vragen op zijn beroep, ofschoon zij Polhemius reeds in hunnen dienst te Midwout gebruikten. De classis van Amsterdam besloot beide zaken te zullen bevorderen [3]).

Aanvankelijk had Polhemius het in Nieuw-Nederland niet breed. Hij kwam dan ook juist in een slechten tijd. De Indianen waren zeer oproerig en maakten het de inwoners van Midwout telkens lastig; aan den anderen kant werden de kolonisten voortdurend met een inval van de Engelschen bedreigd [4]). Door den wedijver der dorpen, vorderde de bouw zijner woning ook maar langzaam, zoodat het wel vrij zeker is, dat hij gedurende den wintertijd te Nieuw-Amster-

---

1) *Acta Syd. Noord-Holl.* (9 Sept. v.v. 1636), Art. 35. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 110. Vergelijk voor Polhemius' arbeid in de West het „register" op: J. A. Grothe, *Archief voor de geschiedenis der oude Hollandsche zending*, Utr. 1890, 6 deelen.

2) Op 28 Maart 1656 wordt medegedeeld, dat Polhemius nu reeds 18 maanden verblijf houdt in Nieuw-Nederland. Zie: *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. VI, blz. 345 (28 Maart 1656). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 345.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. III, blz. 124. — *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 360; XXVI fol. 175 (4 Jan. 1655). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 332.

4) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 316, 317.

dam heeft vertoefd en alleen des Zondags het water overstak, om voor zijne gemeente te Midwout op te treden.

Polhemius zat bovendien permanent in financieele moeilijkheden. Telkens en telkens weder verscheen de „provisioneele predicant in den durpe Midwout" voor de vergadering van directeur-generaal en raden, verzoekende eenige penningen. Zoo ook weder 9 Februari 1655. Bij die gelegenheid legde hij een briefje over, dat hem door Stuyvesant 15 November 1654 was gegeven, en dat aldus luidde: „H(eer) Fiscael: gelieft in mijn absentie den toonder deses D°. Polhemius in eenige saecken hem nootwendich t' favoriseeren en te accomodeeren met wat sewant [1]) en onder andere met 5 a 6 pont cruyt". Toen men aan Polhemius vroeg, hoeveel hij dan nu wenschte, zeide hij tevreden te zullen zijn met wat hem gegeven werd. De raad maakte er hem opmerkzaam op, dat er reeds veel voor hem was gedaan, en dat er nog altijd eene rekening voor hem bij de kooplieden stond, die betaald moest worden. Polhemius zeide daarop met 30 gld. in sewant tevreden te zijn, hetgeen hem geschonken werd [2]).

Met de voorspoedige regeling van de kerkelijke aangelegenheden op het Lange Eiland was ook Johannes Megapolensis, één der predikanten van Nieuw-Amsterdam, ingenomen. Dit blijkt uit zijnen brief van 18 Maart 1655 aan de classis van Amsterdam. Hij dankt daarin de „reverendissimi domini fratres et in Christo synergi observandi" voor „die sorge ende moyeten aangewendt, om die duytschen opt Lange Eylant van een bequaam predicant te versien". Ofschoon dit in het vaderland niet konde „geeffectueert" worden, waren zij toch niet zonder gebleven, want D. Polhemius was uit Bra-

---

1) Zie hiervóór, blz. 160 (aant.).

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. VI, sub dato: 9 Febr. 1655. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 312.

zilië over „die Caribasse eylant" door God zelven daarhenen geleid. „Deze is", aldus schrijft hij „by provisie opt Lange Eylant in een dorp genaamt Midwout, sijnde als het meditullium van de andere dorpen, namelijck Breuckelen, Amersfort ende Gravensand, ende heeft aldaar tot gerieff der inhabitanten, den winter over, des Sonnendaachs gepredickt ende die sacramenten bedient tot redelijck contentement van de inwoonders, gelijck de heer Stuyvesant buyten twijffel die heeren Bewinthebberen daarvan verwitticht (heeft)" [1]).

Polhemius' vrouw was gelijk wij gezien hebben in Nederland, om zijne belangen bij de Bewindhebberen te bepleiten; ook hunne vier kinderen waren hier. Zij had van de Bewindhebberen honderd gulden te leen ontvangen, hetgeen met zijn traktement niets had uit te staan. De approbatie van het beroep vertraagden deze echter, zeggende, dat „die saecke sulcken haest niet en hadde; dat se oock iets verstaen hadden tot beswaernisse van synen persoon" [2]). Polhemius wenschte, dat zijne vrouw en kinderen naar Nieuw-Nederland overkwamen en gaf dit in zijne brieven aan haar te kennen. Maar de classis ontried het haar, alvorens de Bewindhebberen approbatie hadden verleend; aangezien zij zich echter „in de uiterste armoede" bevond, beloofde de classis de leniging harer nood bij de Bewindhebberen te zullen bepleiten en gaf de classis haar nog honderd gulden bovendien [3]). De Bewindhebberen keurden, nadat zij inlichtingen bij Stuyvesant hadden ingewonnen, het beroep van Polhemius eindelijk goed,

---

1) *Johannes Megapolensis aan de Classis van Amsterdam* (18 Maart 1655). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 334—336.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 367 en XXVI fol. 177 (22 Maart 1655). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 337. Corwin's lezing: „23 Maart 1655" is onjuist.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 371 en XIX fol. I (5 April 1655). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 337, 338.

en deelden dit in eene missive van 26 April 1655 aan den directeur-generaal mede. Zij deden dit echter onder voorbehoud, dat Polhemius ten opzichte van zijn gedrag onberispelijk was; eenige geruchten, die hierover vernomen waren, bleken geenen grond te hebben [1]), maar Stuyvesant moest toezien. De gemeente moest echter zelf zijn salaris bijeenbrengen; dit mocht geenszins tot last van de West-Indische Compagnie komen [2]). Zoo was Polhemius dus officieel predikant van Midwout geworden.

In het begin van het jaar 1656 vroegen de magistraten van Midwout en Amersfoort, zoowel in hunne gemeenten als ook in Breuckelen, een collecte te mogen houden voor het traktement van dezen predikant. Stuyvesant en raden keurden dit niet alleen goed, maar vonden eene dergelijke rondgang, om te vernemen wat men voor het onderhoud van den predikant zou willen bijdragen, noodzakelijk [3]). De inwoners van Breuckelen waren hiermede alles behalve ingenomen. Zij weigerden aan de collecte mede te doen en lieten de schepenen van Breuckelen een request zenden aan den directeur-generaal en raden, waarin gezegd werd, dat zij, zooals de zaken thans stonden, in de collecte niet wilden bijdragen, daar zij van den predikant niet de minste diensten ondervonden. Indien het echter zoo geregeld kon worden, dat Polhemius den eenen Zondag te Midwout en den anderen Zondag te Breuckelen optrad, dan waren zij bereid om bijdragen te geven. D. Polhemius, die hierover werd aangesproken, bewilligde in dit voorstel, en Stuyvesant en raden hadden geen bezwaar, dat Polhemius de beide gemeenten, wind en weder dienende, om beurten zou dienen [4]).

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 315 (8 Maart 1655). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 334.

2) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 317 (26 April 1655).

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 337 (15 Febr. 1656).

4) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 338 (25 Febr. 1665).

De collecte werd gehouden en bracht ongeveer zeshonderd gulden op. Doch toen D. Polhemius hoorde, dat dit slechts voor éénmaal gegeven was en velen om hunne geringe inkomsten niet genegen waren eene jaarlijksche bijdrage ten bate van het traktement te verleenen, dreigde hij, indien zij hem het achterstallige traktement niet betaalden en een vast traktement aanboden, naar het vaderland te zullen vertrekken. Ten einde raad wendden de schepenen van Midwout zich tot Stuyvesant om advies en geldelijke hulp van de zijde der West-Indische Compagnie. Stuyvesant antwoordde, dat zij een contract moesten sluiten, waaraan beide partijen zich hadden te houden, maar dat de West-Indische Compagnie niets kon bijdragen, omdat zij reeds zoovele uitgaven had en zij aan Polhemius, gedurende de achttien maanden, die hij in Nieuw-Nederland was geweest, reeds bij de zevenhonderd gulden had verstrekt [1]).

De classis van Amsterdam was echter nog altijd in het onzekere, hoe nu toch wel de overkomst van Polhemius in zijn werk was gegaan. Zij vroeg daarom 26 Mei 1656 aan den kerkeraad van Nieuw-Amsterdam om opheldering en deelde betreffende de vroegere pogingen een geschikt man te vinden het volgende mede: „Op den voorslagh van opt Lange Eylant een predicant over te senden, doch die alleen 600 guldens tot tractement genieten soude ende dat noch, soo wy verstaen, uyt vrywillige contributie der inwoonderen, die door onderteyckeninge haer elck voor haer aenpart daertoe verbinden souden, hebben wy den 11 November 1654 UE. aengeschreven, dat wy wel nae een goet predicant omgesien hadden, doch dat die somme gelt verstaen wiert, al te sober te sijn, insonderheyt als hy een redelycke familie

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. VI, blz. 345 (28 Maart 1656). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 345.

hadde, soodat de E. Classis niemant heeft connen bewilligen: hebben daerom de EE. Broeders versocht te willen arbeyden, dat die somme tot 1200 off ten minsten 1000 [1]) gulden verstraft worde. Doch hierop geen vervolch sijnde gecomen, is ons ter ooren gecomen, dat D. Polemius (sic) uyt Brasiliën door het droevich verloop van die Compagnie aldaer, nae veel suckelens is aengecomen buyten dienst, ende den dienst aldaer aengevangen, wenst wel te weten hoe sulx toegegaen ware". Van sommigen, die vandaar gekomen waren, en zeiden, dat zij lidmaten der kerk waren, had de classis vernomen, dat Polhemius daar door allen als „ordinaris predicant" was erkend, dat hij alle „lasten" van een predikant waarnam, somtijds ook te Nieuw-Amsterdam predikte en dat zijne dienst „aengenaem" was en niet zonder vrucht. De classis had er niet op tegen, dat Polhemius daar predikant was en bleef, mits „met ordre". Verder wist de classis, dat Polhemius aan zijne vrouw had geschreven, dat hij bereid was daar te blijven en dat hij met zijn traktement wel kon toekomen en haar derhalve gevraagd had, met de kinderen over te komen. Zijne vrouw, „een seer eerelycke matrone" had groot verlangen om naar haren echtgenoot in Midwout over te gaan. Zij had zich steeds, „selfs hier in armoede ende groote ongelegentheid gesuckelt", zedig en godzalig gedragen. De kopie van dezen brief werd 13 Juni 1656 in de classis voorgelezen, bij welke zitting tevens werd medegedeeld, dat de Bewindhebberen haar hadden toegestaan naar haren man te vertrekken [2]). Zij ging over op den „Gulden Otter"; de Bewindhebberen betaalden den overtocht voor haar en hare kinderen, doch

---

1) Er staat: „100", maar uit den zin blijkt, dat „1000" is bedoeld.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 357—360 (26 Mei 1656). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 348—351.

trokken dit weder af van het door Polhemius in Brazilië verdiende geld [1]).

Toen zijne vrouw 4 September 1656 te Midwout was aangekomen, bedankte Polhemius de classis van Amsterdam in een schrijven van 31 Juli 1657, waarin hij de eerwaarde broederen aanried „den achterhaelders niet te veele geloof te geven ; sy sijn menschen". Hiermede zinspeelde hij zeker op personen, die allerlei kwade geruchten over hem verspreid hadden [2]).

Eene gerieflijke pastorie kon hij zijne vrouw te Midwout niet aanbieden. Het huis, dat de gemeente daar voor hem had opgetrokken [3]), kon zelfs aan de matigste eischen niet voldoen. In den kouden winter van het jaar 1656 had Stuyvesant daarom uit medelijden een partij van „100 greene plancken" naar Midwout gezonden, opdat daarmede zijn huis zoo goed mogelijk bewoonbaar zou worden gemaakt. Van dit vlot was echter weinig of niets voor het beoogde doel aangewend. Sommige „deelen" waren aan het strand blijven liggen, andere waren tot banken in de kerk vertimmerd, het grootste deel hadden de bewoners zich zelf maar toegeëigend. Polhemius' pastorie bleef prooi van sneeuw en koude winden, en de man moest klagen: „mijn huys blijft soo als het was open, en ick moet noch met mijn vrouw en kinderen op den gront en in de kouwe woonen en slaepen" [4]).

Toen Polhemius dit aan Stuyvesant had bericht, zond deze een pittigen brief aan den magistraat van Midwout, waarin

---

1) *Brief van de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie aan Petrus Stuyvesant* (14 Juni 1656). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 352.

2) *Johannes Theodorus Polhemius aan de Classis van Amsterdam* (31 Juli 1657). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 392.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 327 (15 Juni 1655).

4) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. VIII, blz. 296 (14 Dec. 1656). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 370, 371.

hij onder bedreiging van strenge maatregelen te zullen nemen, hem gelastte voor het traktement van den predikant behoorlijk te zorgen en de balken, die hij gezonden had, doch die voor andere doeleinden waren gebruikt, ter verbetering van de pastorie aan te wenden, en dat voornamelijk om als „solderinge" te dienen [1]).

Voor zijn kerkje had Polhemius in het jaar 1656 om „een klockjen" gevraagd. De Bewindhebberen beloofden dit in de volgende lente te zullen zenden, daar zij dit niet „gemaeckt" hadden kunnen bekomen en de tijd om er een te vervaardigen ontbrak. Dan zouden ook de dorpen Fort Oranje met Beverwijck, en Heemstede ieder een dergelijk „klockjen" ontvangen [2]).

Polhemius had altijd geldgebrek en wist dan het kantoor der West-Indische Compagnie te Nieuw-Amsterdam wel te vinden. Hij verzocht den directeur-generaal 21 December 1656 om honderd gulden te leen, waarmede hij den prijs van een stukje land, dat hij van Cornelis Aerssen gekocht had, wilde afbetalen. Nu hij zelf geen traktement ontving, zag hij daartoe geen kans. De directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland gaven genoemde som aan Aerssen, waarvoor Polhemius bij hen in de schuld bleef [3]).

Op deze wijze ging het echter niet langer; eene definitieve salaris-regeling diende gemaakt te worden. Zoo werd dan in tegenwoordigheid van Stuyvesant 29 December 1656 door de magistraten van Midwout, Breuckelen en Amersfoort besloten, dat, om het traktement van Polhemius te kunnen betalen, iedere gemeente eene bepaalde som zou bijdragen, nml. Mid-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Dl. VIII, blz. 297, 298 (21 Dec. 1656). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 376.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, Dl. XII, blz. 45 (19 Dec. 1656). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 374.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 377 (21 Dec. 1656).

wout vierhonderd gulden, Breuckelen driehonderd gulden en Amersfoort driehonderd gulden. Deze som zou in de respectievelijke gemeenten door eene jaarlijksche belasting van tien gulden op elk perceel land te leggen, worden geïnd, waarbij dan echter de betrekkelijke welstand en het bezit van den persoon in aanmerking zou worden genomen. In Midwout waren 40 perceelen, zoodat de jaarlijksche bijdrage voor het traktement daar gevonden was. In Amersfoort werd eene lijst gemaakt van zeventien personen, die tezamen 267 gld. zouden bijeenbrengen. Het ontbrekende bedrag, groot 33 gld. zou door eenige bewoners van 's-Gravensande worden opgebracht. Deze regeling werd aan het oordeel van den directeur en zijnen raad onderworpen, en 13—16 Januari 1657 goedgekeurd.

Maar Breuckelen, de mededingster van Midwout, was tot het opbrengen van 300 gld. niet bereid. Het schijnt daar een lastig en eigenzinnig volkje geweest te zijn. In eene missive van Januari 1657 verklaarde de magistraat dezer plaats aan Stuyvesant, dat de gemeente deze zware belasting niet kon opbrengen, verarmd als zij was door de onophoudelijke overvallen der Indianen. Daarbij kwam — en dit was wel de eigenlijke reden — dat zij D. Polhemius niet hadden beroepen; hij had zich nog daarenboven bij hen ingedrongen, doordat hij tegen hun zin midden op straat in de open lucht ging staan prediken. Om niemand ergernis te geven was hem toen het huis van den schepen van het dorp, Joris Dircksen, aangeboden. De inwoners van Breuckelen waren dan ook geenszins genegen, ook al zouden zij dit kunnen, eene jaarlijksche som op te brengen voor zulk eene magere en ongelukkige godsdienstoefening, als Polhemius bij hen hield. Wat toch was zijne gewoonte! Hij kwam des Zondags middags, om de veertien dagen, een kwartiertje lang bij hen, sprak dan in plaats van een volledige preek alleen maar een gebed uit, dat zij beweerden noch te kunnen verstaan, noch te kunnen begrijpen. Wanneer zij dach-

ten, dat de preek of het gebed, gelijk men het noemen wilde, beginnen zou, dan was de godsdienstoefening reeds gedaan. Polhemius gaf dus der gemeente weinig stichting. Op den 24sten December van het jaar 1656, zijnde de Zondag vóór Kerstmis, hadden zij stellig verwacht een preek te zullen hooren, doch zij moesten tevreden zijn met een gebed, dat zóó kort was, dat het einde reeds was gekomen voor zij hunne gedachten goed hadden kunnen verzamelen. Daarenboven was het bijna avond toen Polhemius kwam, zoodat hij zeer gehaast was en had moeten afbreken, om nog tijdig thuis te zijn. Ziedaar, zoo was hunne klacht, al de stichting — en weinig genoeg — die wij in de Kerstdagen hebben gehad. Meer opbouwing van hun geestelijk leven meenden zij te zullen verkrijgen, als één uit hun midden des Zondags een preek of een huyspostille voorlas, dan op de wijze zooals D. Polhemius het tot nu toe had gedaan. Zij wilden niets ten nadeele van D. Polhemius zeggen; hij was niet ongenegen als het noodig was om te helpen, maar de man werd oud en zijne vermogens en gaven waren niet meer wat deze vroeger waren geweest. Zij hadden hem niet beroepen, noch daartoe consent gegeven, en waren van zijne preeken niet gediend. Zij woonden zelf op schamele bouwerijen, waar zij hun geld best konden gebruiken, en waren dus niet van plan aan het traktement bij te dragen.

Stuyvesant antwoordde hierop, 16 Januari 1657, dat Pieter Tonneman, de secretaris van schepenen, de gemeente van Breuckelen nog eens aan hare verplichtingen inzake het traktement van D. Polhemius moest herinneren, en dat hij bij onwilligheid zoodanige maatregelen zou nemen als noodig waren [1]). Na de ontvangst van deze korte veelzeggende waarschuwing bond de magistraat in en liet door Tonneman aan Stuyvesant melden, dat men, hoewel men er niets van wist dat eene dergelijke regeling was vastgesteld, waarbij

1) (J. R. Brodhead). *Documents*, Vol. XIV, p. 378—382.

de gemeente van Breuckelen drie honderd gulden zou betalen, daar men meende dat dit slechts in overweging was gegeven, toch driehonderd gulden voor het eerste jaar van Polhemius' dienst, eindigende 7 April 1657, zou bijdragen. Voor het vervolg wenschte de gemeente echter van deze opgelegde belasting bevrijd te blijven, tenzij de omstandigheden mochten veranderen [1]). Een vrij kalmer toon spreekt uit dit schrijven, dan uit het eerste, dat aan Stuyvesant was toegezonden. Stuyvesant kende zijn menschen en zette zijnen wil onverbiddelijk door. Die niet betalen wilden, of zich met nietige redenen verontschuldigden, werden beboet. Zoo zagen Jan Martijn, Nicolaes de Franschman en Abraham Jansen, die voor het gerecht te Breuckelen reeds zeven- of achtmaal gedaagd waren, om hunne kerkelijke belasting te betalen, en die zich met frivole verontschuldigingen, als dat de een katholiek was, of dat de ander geen Hollandsch verstond, aan de belasting hadden trachten te ontkomen, zich voor directeur-generaal en raden veroordeeld, om in plaats van zes gulden — het bedrag waarop zij getaxeerd waren —, tweemaal zooveel, dus twaalf gulden, te betalen, en dat, vóór zij Manhattan-eiland verlieten [2]).

Polhemius stond, gelijk te denken is, nu hij van October 1654 tot 7 April 1656 als provisioneel predikant was werkzaam geweest en feitelijk nog geen cent salaris had gehad, bij de West-Indische Compagnie dik in het krijt. Zijn schuld bedroeg iets meer dan 942 gld., die hem echter op zijn verzoek 29 Januari 1658 werd kwijtgescholden [3]). Zijn achterstallig traktement van den dienst in Brazilië had hij ook nog niet van de West-Indische Compagnie ontvangen. Hij vroeg de classis van Amsterdam 4 Juni 1658 hem tot het verkrijgen hiervan

1) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 382, 383.
2) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 414 (2 April 1658).
3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 411, 412 (29 Jan. 1658).

behulpzaam te zijn ; hij klaagt voorts over zijn gering traktement in Midwout en over den ouden dag [1]).

Polhemius was nu ook reeds zestig jaar oud geworden. Johannes Megapolensis, die ons zijnen leeftijd mededeelt, schrijft aan de classis, dat ook hij en Drisius in hun zeven en vijftigste jaar zijn, en dat het daarom „oock seer dienstich soude sijn voor die duytsche gemeynte ende kercke, datter twee [2]) goede duytsche predicanten gesonden werden, om dieselve bij provisie op de nieuwe duytsche dorpen te plaetsen, om haer daernae by affsterven ofte onmachtichheit van de andere duytsche predicanten in de meest gepopuleerde plaetse te stellen" [3]). Ook 7 October 1658 laat Polhemius door de classis aan de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie om de hem verschuldigde penningen vragen [4]). De Bewindhebberen antwoordden aan Stuyvesant, dat zij vernomen hadden, dat hij en zijn raad het geld, dat Polhemius nog aan de Compagnie schuldig was, aan hem had geschonken. Zij wenschten echter, dat dit aldus zou worden opgevat, dat hierdoor nu ook vervallen waren de rechten, die Polhemius op het nog achterstallige traktement, dat hij in Brazilië had verdiend, meende te hebben [5]). Polhemius stelde zich echter met deze schikking niet tevreden, en Stuyvesant vroeg aan de Bewindhebberen om nader advies [6]).

Het kerkje te Midwout, met welks bouw men in Septem-

---

1) *J. T. Polhemius aan de Classis van Amsterdam* (4 Juni 1658). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 424.

2) E. T. Corwin laat dit woord in de Engelsche vertaling van dezen brief weg.

3) *Joh. Megapolensis en Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (24 Sept. 1658). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 432—434.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 120; XIX fol. 52 (7 Oct. 1658). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 439.

5) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 432 (13 Febr. 1659).

6) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 443 (23 Juli 1659).

ber 1658 begonnen was [1]), had in 1659 noodig, dat het nog eens bij vernieuwing opgeschilderd werd. Polhemius vroeg nu namens den kerkeraad aan Stuyvesant om financieelen steun. Het gebouw, „meest uit plancken van buyten becleet, vereyst(e) met een coleur en oly tot meerder duerabelheyt versin te werden". Deze materialen moesten uit het vaderland komen, waarom de kerkeraad dan ook den directeur-generaal om hulp verzocht. Stuyvesant beloofde 23 Januari 1660, Polhemius' verzoek aan de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie te zullen berichten [2]). De timmerman Auke Jansen, die het kerkje gebouwd had, vervoegde zich in het jaar 1660 bij Stuyvesant met de klacht, dat hij nog steeds geen geld had ontvangen, al had hij er, op last van Polhemius, meer aan vertimmerd, dan in het oorspronkelijke bestek stond voorgeschreven. Stuyvesant benoemde twee timmerlieden Abraham Martensen Clock en Frederick Philipsen, om deze zaak te onderzoeken en na te gaan, hoeveel Jansen er meer aan ten koste had gelegd. Naar hun oordeel bedroeg dit eene som van honderd gulden [3]).

Het dorp Breuckelen kreeg in het jaar 1660 een eigen predikant, zoodat de gemeente aldaar den dienst van Polhemius niet meer behoefde. Dezelfde personen, die geweigerd hadden, om aan zijn traktement mede te betalen en die hem op zoo smadelijke wijze bejegend hadden, onderteekenden 7 September 1660 een getuigschrift, dat door de laffe vleierij er in vervat, onaangenaam aandoet. Men bedankte Polhemius voor de trouwe en vaderlijke wijze, waarop hij de gemeente

---

1) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 520 (4 Jan. 1663).

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XI, blz. 39. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV p. 447, 448.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 473, 474 (11 Mei 1660); p. 483 (30 Sept. 1660).

had gesticht, zeggende, dat het eigen schuld zou zijn, als men geen vruchten der bekeering voortbracht. Joris Dircksen, dezelfde persoon, wiens huis aan Polhemius als plaats van godsdienstoefening was aangewezen, toen men hem niet langer in de open lucht wenschte aan te hooren, bracht dit getuigschrift aan Polhemius over [1]).

Voortaan verdeelde Polhemius nu zijn werk over de gemeenten Midwout en Amersfoort. In de eerste gemeente trad hij elken Zondagmorgen en -middag op, behalve wanneer hij des middags in Amersfoort predikte, hetgeen om de veertien dagen geschiedde. Polhemius wilde nu ook wel in Midwout blijven en sprak niet meer over terugkeer naar het vaderland [2]). Met de aflossing der schuld, die er op het kerkje te Midwout rustte, hield hij zich voortdurend bezig. De bouw was 30 September 1660 zoo goed als afgeloopen, alleen ontbraken er nog twee ramen, waarvan er één door Stuyvesant namens de West-Indische Compagnie werd geschonken. Ook was er voor dit doel aan het Fort Oranje, in Nieuw-Amsterdam en op het Lange Eiland eene collecte gehouden, die ruim 3437 gld. had opgebracht. Hiervan was 3433 gld. voor den bouw afbetaald, doch er stond nog altijd eene rekening van 624 gld. Polhemius verzocht nu aan Stuyvesant, om aan de gemeente Midwout dit geld uit de kas der West-Indische Compagnie te willen schenken. De directeur-generaal en raden besloten, omdat zij voor den bouw nog niets hadden bijgedragen, 400 gld. te zullen geven tot delging van de schuld [3]). Op 29 Maart 1661 gaven zij bovendien op Polhemius' verzoek nog eens de helft van de toenmalige

---

1) E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 481, 482 (7 Sept. 1660).

2) *J. T. Polhemius aan de Classis van Amsterdam* (29 Sept. 1660). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vertaling bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 484.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 482, 483 (30 Sept. 1660).

schuld, groot 190 gld. [1]). Toen op 17 December 1662 alle schulden betaald waren traden Polhemius en Strycker als kerkvoogden af. De directeur-generaal en raden verleenden nu 4 Januari 1663 den magistraat van Midwout het recht, een dubbel getal kerkvoogden te stellen, waaruit zij dan zelf een keuze zouden doen [2]).

In de gemeente Amersfoort begon men er ook over te denken een eigen kerk te bouwen. Ook haar verleenden de directeur-generaal en raden 14 September 1662 toestemming, om eene collecte te houden [3]). Toen in den loop van het jaar 1663 de oogst slecht uitviel, verzochten de inwoners van Amersfoort om verschoond te mogen blijven van het opbrengen der tienden aan de West-Indische Compagnie, opdat zij die voor het werk aan de kerk zouden kunnen besteden [4]).

De brieven, die Polhemius in dezen tijd aan de classis van Amsterdam over zichzelven en den toestand der gemeente schrijft, zijn in den regel zeer kort. Hij gevoelt, dat de beste tijd zijns levens voorbij is en wil zich in gestadige voorbereiding houden voor dood en eeuwigheid. Daarom was het niet in zijn belang, doch in het belang van „de gemeene staet der kercken, die nu door Godes heilighen segen aengroeyen ende wassen", dat hij er op wijst, hoe er tusschen de gemeenten in Nieuw-Nederland onderling in het geheel geen band is; in geenen deele wordt „by communicatie, nae stijl van ons vaederlant, in forma van classis" gehandeld [5]). In een brief van hem aan de classis

---

1) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 499 (29 Maart 1661).
2) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 520 (17 Dec. 1662, 4 Jan. 1663).
3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 516 (14 Sept. 1662).
4) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 527 (4 Juni 1663).
5) *J. T. Polhemius aan de Classis van Amsterdam* (8 Aug. 1662 en 11/21 Sept. 1663). Deze brieven berusten in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 525, 526 en p. 533, 534.

van Amsterdam, gedateerd 21 April 1664, die een weinig langer is dan gewoonlijk, gevoelt hij zich „gedreven onse wonden aen UEerw. te openen, omme so veele my aengaet, de gewenschte genesinge te bevorderen". Eén daarvan was, dat er „ghene communicatie, int minste ofte meeste niet gehouden werd in het amministreeren des H(eilighen) Godesdiensts, en besorgen der middelen tot verbeteringe desselfs in verbreyding onder de wilden en Engelse". Wilde men de Indianen in den godsdienst doen onderwijzen, dan moesten Polhemius en zijne gemeente zelf de onkosten dragen; hierdoor werd dit veelal nagelaten, hetgeen ten gevolge had, dat de Indianen hoe langer hoe meer van God en van zijne prediking verwilderden. Correspondentie onderling was er niet; ieder ging „sijn eygen padt"; hijzelf moest „volgen den tenoor en believen van de gemeente, daer wy", zooals hij zegt, „het broot van moeten haelen met verdriet". Ook over den wandel der „principaelen" is hij niet best te spreken: „De gebruycken der voorgangeren blyven ongecensureert [1]); men woeckert, gelijck degeene, die haer daermede moeten generen, niet sonder opspraeck; d'ongerechtigheyd, die hier het scepter voert, wort niet geweert maer geëert, tot verachtinge van den H. Dienst en Naem des Heeren". Hij hoopt echter, dat deze mededeeling door de classis zóó zal worden opgenomen, dat hij „onverdacht en sonder moyete" zal blijven [2]).

Hoewel in 1664 het gansche Lange Eiland en dus ook

---

1) Vermoedelijk doelt hij hier op het schandelijk gedrag van de dochter van D. Gideon Schaets, waarover hij ook reeds in een vorigen brief (11/21 Sept. 1663) had geschreven. Zie hiervóór, blz. 156—160.

2) *J. T. Polhemius aan de Classis van Amsterdam* (21 April 1664). Deze brief, die in het archief te New Brunswick (N. J.) berust, is in gebrekkigen toestand. Corwin kon hem moeilijk lezen en gaf daardoor eene onjuiste vertaling. Men vergelijke mijne gegevens, ontleend aan de door mij gemaakte kopie, met Corwin's vertaling in: *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 543, 544.

het dorp Midwout „met 't vliegende vaendel" voor den Koning van Engeland was verklaard, bleef Polhemius daar toch als predikant werkzaam. In het jaar 1670 predikte hij, om de veertien dagen, op een dag in de week in Nieuw-Amsterdam, (New York), bij welke gelegenheid hij dan tevens den H. Doop bediende [1]). Op den 8sten Juni 1676 is Polhemius de eeuwige rust ingegaan [2]). Zijne weduwe bleef in Midwout wonen en kreeg in 1681 met zijnen opvolger Casparus van Zuuren hevigen twist, naar aanleiding van een geschil, dat zij met een buurman had over een stuk land. Zij bleef van het H. Avondmaal weg en bedreigde Van Zuuren bij den kerkeraad van New York te zullen aanklagen [3]).

De gemeente van Breuckelen op het Lange Eiland wenschte ook een eigen predikant te hebben. Als redenen daarvoor gaven zij bij hun verzoek aan Stuyvesant op: de verre afstand van Breuckelen naar Midwout, waar zij gewoonlijk ter kerke gingen en den ouderdom van D. Polhemius, die aldaar predikant was. Dit verzoek werd door Stuyvesant aan de Bewindhebberen overgebracht, die het gunstig ontvingen [4]). Breuckelen kreeg nu een eigen predikant in Henricus Selijns, die in het jaar 1660 naar Nieuw-Nederland overging. Van alle predikanten, die in Nieuw-Nederland hebben gearbeid,

---

1) *De Kerkeraad van Nieuw-Amsterdam* (New York) *aan de Classis van Amsterdam* (5 Juni 1670). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 610.

2) *Willem van Nieuwenhuysen, predikant te New York, aan de Classis van Amsterdam* (29 Aug. 1676). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol I, p. 688, 689. — E. T. Corwin, *A Manual of the Reformed Church in America*, New York 1902, p. 661.

3) *Casparus van Zuuren aan de Classis van Amsterdam* (25 Juni 1681). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T.Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 771—780.

4) E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 479, 480.

schijnt hij mij toe van de breedste ontwikkeling en den grootsten invloed te zijn geweest. Hooger nog dan Johannes Megapolensis meen ik hem te mogen stellen, wanneer ik den totalen indruk weergeef, dien ik uit zijne brieven en aanteekeningen heb gekregen. Selijns stamde uit een oud en bekend Amsterdamsch geslacht, dat, sedert de Reformatie in 1578 in Amsterdam was ingevoerd, van vader op zoon allerlei kerkelijke betrekkingen had bekleed. Dit weten wij uit eene genealogie, die van zijne familie bewaard is gebleven in een merkwaardig en belangrijk handschrift, dat thans berust op het Oud-Archief der gemeente Amsterdam, en dat, naar het oordeel van wijlen Mr. N. de Roever, door Selijns zelf is opgesteld. Daaruit blijkt dan, dat hij de zoon was van Jan Selijns Hendricksz., die van 1624—1633 diaken en van 1639—1663 ouderling der Hervormde Gemeente van Amsterdam is geweest. Zijne moeder was Janneken de Marees, die 16 Januari 1618 met Jan Selijns, wonende „opt Rockin", was gehuwd [1]).

Op een en twintigjarigen leeftijd werd Selijns, 19 Maart 1657, aan de hoogeschool te Leiden ingeschreven; hij verzocht

---

1) Dit handschrift, zijnde een compilatie-werk, is gebonden in een half-leeren band, quarto-formaat en draagt tot titel: „*'t Kerk'lijck Amsterdam*". Het behoorde tot de collectie manuscripten van Jacobus Koning, die 29 April 1833 in „Het huis met de Hoofden" te Amsterdam geveild werd *(Catalogue de la collection littéraire laissée par feu Mr. Jacobus Koning, No. 80)*. Het werd aangekocht voor *f* 100.— (C. v. d. Vijver, *Jaarboek der stad Amsterdam van 1833*, blz. 47). In dit handschrift, groot 704 blz., komen voor: zeldzame prenten o. a. van Albrecht Dürer; boekjes, aanteekeningen, gedichten, het mirakelboekjen van 1568, naamlijst en levensbeschrijvingen der Amsterdamsche predikanten, curatoren en professoren van de hoogeschool te Amsterdam (1632—1668); verhaal der Reformatie van Amsterdam, naamlijsten van ouderlingen, diaconen, diaconessen, beginnende 1578, voorts een gedrukte „catalogus bibliothecae publicae Amstelodamensis, 1668". Op blz. 585 van dit handschrift staat: „D°. Henricus Selijns is bematschap met dese volgende, die in actuele dienst dese kercke tot Amst(erdam) hebben bedient en als noch sijn bedinende, zindert de Reformacie A°. 1578". De genealogie vangt aan met: „Hendrick Kock, outoom van zijn vaderswegen, ende overgrootvader van zijn moederzyde, obijt 1599". Zijn grootvader was Hendrick Selijns, gestorven 1606; zijn vader Jan Selijns. Tot zijne familie behoorden D. Jacobus Triglandus, D. Andreas Lantsman, D. Joannes Nieuwenhuysen. De geslachtslijst eindigt 1665. Voor de historie van Nieuw-Nederland geeft het handschrift, voor zoover ik bij nauwkeurig doorzien, kon opmaken, geene bijzonderheden. Alleen voor de genealogie van Selijns is het belangrijk.

3 September van dat jaar aan de classis van Amsterdam om praeparatoir geëxamineerd te mogen worden, hetgeen hem op zijne „loflicke getuygnissen, kerckelicke als academische" werd toegestaan [1]). Hij hield 2 October 1657 eene propositie over Johannes 5 : 39, werd daarop onderzocht „in de hooftstucken der christelicker gereformeerde religie", waarbij hij aan de vergadering der classis „seer goedt genoegen gegeven" heeft, zoodat hij na onderteekening der „acten" tot de „publycke predicatien" werd toegelaten [2]). Bijna twee en een half jaar hooren wij nu niets meer van hem, tot 5 Januari 1660, wanneer hij door de „deputati ad res Indicas" bij de classis van Amsterdam wordt aanbevolen voor predikant in Nieuw-Nederland.

De Bewindhebberen der West-Indische Compagnie wenschten namelijk nog een predikant naar het Lange Eiland te zenden en daarenboven nog een ander, die ook in de Engelsche taal zou kunnen prediken, doch „die hem oock in de regeringe met dese kercken wilde conformeren". Om spoed bij de zaak te maken waren er reeds proponenten ter vergadering opgeroepen. Buiten stonden dan Paulus Broeckhuysen, Christianus Coningsvelt, Arnoldus Borzet, Daniël van Swanevelt en Petrus Pauw, en met hen Henricus Selijns, allen genegen om als predikant naar Nieuw-Nederland te gaan. Deze overvloed van candidaten treft ons, daar wij reeds zoo dikwijls klachten hebben vernomen over het gebrek aan personen,die bereid zouden zijn in Nieuw-Nederland te arbeiden. Uit deze mannen werd een drietal gemaakt nml. Henricus Selijns, Christianus Coningsvelt en Petrus Pauw, en uit deze drie werd Selijns met de meeste

1) *Album Studiosorum Academiae Lugduno-Batavae*, Hagae Comitum, 1875, p. 456; zie ook: *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 74 (3 Sept. 1657). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 405.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 79 (2 Oct. 1657). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 405. Zie hiervóór, blz. 35.

stemmen gekozen. De approbatie op deze keuze zou door de deputati bij de Bewindhebberen worden aangevraagd. Selijns kreeg als tekst op: Efeze 2 : 8; als examinator werd hem D. Mourcourtius aangewezen. De andere proponenten werden „in haer goedt voornemen geanimeert, en vernomen, of iemant onder haer oock bequaemheyt hadde, om in het Engels te predicken; doch verclaerden soo verre niet gecomen te sijn". Toen de classis dit vernomen had, gelastte zij den deputati, met betrekking tot een predikant, die ook in het Engelsch zou kunnen prediken, „na goede stoffe om te sien" [1]). Selijns predikte 16 Februari 1660 voor de classis, legde peremptoir examen af en werd door den praeses der classis, met oplegging der handen, na de onderteekening der formulieren, tot het „hoogweerdige predickampt na Nieu-Nederlant" toegelaten [2]). Hem werd een beroepsbrief medegegeven, dien wij, als specimen van dergelijke, hier woordelijk laten volgen:

„Alsoo het noodsakelijck is, dat na alle vermogen gevordert werden de eere Gods en de Zaligheyt der menschen, en ten dien eynde de godsdienstige vergaederingen dienen aengestelt en onderhouden te werden door de suyvere predikatie van Gods Woord, wettige bedieninge der Sacramenten, openbaere aenroepinge van den Naem des Heeren, en wat voorts tot den regtmatigen godsdienst behoort. En de gelegentheit van Breuckelen in Nieu Nederlant vereischt, dat een gequalificeert persoon als een wettelijck beroepen predicant derwarts gesonden werde, die het predickampt in alle syne deelen aldaer bediene, forme van kercke en kerckelycke regeringe na den Woorde Gods

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 172; XIX fol. 59, 60 (5 Jan. 1660). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 462, 463.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 176; XIX, fol. 60 (16 Febr. 1660). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 464, 465.

en conform de loffelycke gewoonte van de gereformeerde kercken hier te lande, oock aldaer instelle ende voort onderhoude. Soo ist, dat wy dienaeren des goddelycken Woords en ouderlingen der gemeente Christi, resorterende onder de E. Classe van Amsterdam, onder de aenroepinge van den Naeme Gods, in syne vreese, met approbatie van de E. H(eeren) Bewinthebberen van de West-Indise Comp(agn)ie, na voorgaende behoorlijck ondersoeck in de hooftstucken der christelycker gereformeerde leere, en na genoeghsaem bewijs van de godsalicheyt des levens, oock bevindinge van nodige en bequame gaven tot den H. Kerckendienst op voorgaende onderteekeninge van de Nederlandsche belydenisse, Christelycke Catechismus en Canones Synod. Nation. Dordr., met oplegginge der handen solemnelen hebben ingestelt, en instellen mits desen, den eerw. godtsaligen voors(egden) welgeleerden D°. Henricus Selijns, omme te water en te lande, onderwegen en insonderheyt daer ter plaetse gecomen sijnde, Godes h(eylighe) en alleen salichmakende woorden suyverlijck te predicken, de sacramenten na Christy instellinge recht te bedienen, de gemeente Christi met openbaere gebeden voor te gaen, deselfde nevens de gewoonlycke mederegeerders in goede discipline en ordre te houden, alles nae Gods Woort en in conformiteyt van de Nederlantsche kercken, confessie en christelycke Catechismus, versoecken aen alle degeenen tot denwelcken onse eerw. medebroeder sal komen, dat se denselven gelieven als een wettelijck beroepen dienaer Jesu Christi te erkennen, hem in eere te houden om sijn wercks wille, mede hem na vermogen behulpelijck te wesen, ten dien eynde sijn (eer)waarde sijn ampt onverhindert en met vreugde magh bedienen tot grootmakinge van Godes h(eylighen) Naem, bekeringe en zaligheyt van vele zielen.

De almachtige Godt, die sijn E. tot desen H. Dienst

heeft geroepen verryke hem soo langs soo meer met alle nodige gaven synes H. Geestes, segene synen arbeyt overvloedighlijck tot sijns Naems eere en bekeeringe van veele menschen, en beschenke hem, wanneer de overste Herder der schapen verschynen sal, met de onverwelkelycke kroon der eeuwige heerlijckheyt. Aldus gedaen in onse classicale vergaderinge binnen Amstelredam, den 16 February 1660".

Deze beroepsbrief werd „uyt aller name en last" door Petrus Proëlius, Samuel Coop à Groen, predikanten te Amsterdam en Lucas van Noordt, predikant te Diemen, onderteekend. De Bewindhebberen approbeerden deze akte 26 Maart 1660 [1]). Behalve deze aanstelling kreeg Selijns nog een brief mede voor den kerkeraad van Nieuw-Amsterdam, waarin de classis reflecteert op twee brieven d.d. 24 September 1658 en 10 September 1659, die de kerkeraad had gezonden, om de classis voor hare moeite in de zaken der predikantsbenoeming te bedanken. De classis zegt: „wy hebben die moeite seer geern opgenoomen, gelijck wy oock telcken in onse devoiren op UEE. begeerten in geen gebreecke sijn gebleeven, maar van tijd tot tijd hebben gearbeit [2]), om op UL. aanschryven by de Ed. Aghtb. gemelte heeren te procureeren, dat provisioneel twee predicanten moghten werden gesonden op de nieuwe duitse dorpen, hetwelcke dan oock van haare Ed. Aghtb. goetgunstigh is toegestaan geworden, ende heeft de E. Classis daarop wettelick beroepen D. Hermannus Blom, in het voorlede(n) jaar met recommandatie van U Eerw. tot ons, tot Nieuw Nederland, overgekomen, om de plaatse van Esopus [3]), ende

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIII, blz. 69 v.v. (16 Febr. 1660). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 466—468.

2) „Van tijd tot tijd hebben gearbeit" staat bij vergissing tweemaal in de notule geschreven.

3) Over Hermannus Blom en de gemeente Esopus zal in het volgende hoofdstuk gehandeld worden.

D. Henricus Selijns om Breuckelen te bedienen, welcke beide persoonen naa behoorlicke examinatie en bevestinge (sic) UEE. werden toegestuurt, als breeder uut haare sendingsbrieven sal konnen blycken". De classis beloofde ook een predikant, „een bequaam persoon, vry van independenterie ende andere Engelse nieuwigheeden", voor de Engelsche dorpen te zullen zenden [1]). Ook van de predikanten en ouderlingen van Amsterdam kreeg Selijns een zeer loffelijk getuigschrift mede, waarin zij van zijne stichtelijke prediking en uitnemend gedrag, gedurende den tijd dien hij in Amsterdam vertoefd had, gewaagden. Zij wenschten hem een goeden reis en gezegenden arbeid in Nieuw-Nederland [2]).

Op het schip „de Vergulde Bever" ging Henricus Selijns over. De ladingsbrief voor het schip, 13 Maart 1660 opgesteld, vermeldt ook nog „een cas met londt, ses en twintich vatiens bossekruyt, een cas met dissels, houweelen, pickers, schoppen, spaden enz., twee hondert koegels van twee pont, een hondert kogels van drie pont, twee duysent pont plat en viercant iser". Behalve deze gevaarlijke materialen was er ook nog „een kassien met uyrglasen" ingescheept, benevens een partijtje „cleyne psalmboeckiens, gebeden- ende vaarsboeckiens, omme tot onderwysinge onder de gemeente, yder in sijn resp(ective) plaetse[3]) gedistribueert ende gebruyckt te worden". Dit medegeven van die boeken aan Selijns en Blom had een reden. Er waren namelijk allerlei oneenigheden met de Lutherschen geweest, over welke wij nog nader zullen handelen, betreffende het woordje „alhier", dat voorkomt in de tweede vraag van het formulier van den H. Doop. De Bewindhebberen gaven nu

1) Kopie van dezen brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 408—410 (1 Maart 1660). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, pag. 469—472.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 410 (11 Maart 1660). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 472.

3) Henricus Selijns en Hermannus Blom gingen namelijk op hetzelfde schip naar Nieuw-Nederland.

boekjes mede, die gebruikt moesten worden, waarin dat woordje „alhier" in gemeld formulier niet voorkwam. De schipper nam op zich, dit alles aan directeur-generaal en raden te leveren, mits hem voor „vracht van dit voorsegde goedt ende averye acht bevers" betaald werd. Niet tegenstaande de gevaarlijke lading, bereikte Selijns den 11^den^ Juni 1660 behouden de nieuwe wereld [1]).

Wij hebben wel Selijns' aanstelling door de classis van Amsterdam medegedeeld, maar nog niet vermeld voor welk traktement hij op zich genomen had, de predikant van Breuckelen te zullen worden. Hoe groot was dit bedrag? Hem was jaarlijks een som van twaalfhonderd gulden beloofd, maar toen het op betalen aankwam, deden de bewoners van Breuckelen zich weder van hunne slechte zijde kennen. Op Maandag 30 Augustus 1660 kwamen van den magistraat van Breuckelen Joris Dircksen en Joris Rapailje voor Stuyvesant en zijnen raad in Nieuw-Amsterdam, om over hunne houding in zake de betaling van Selijns' traktement te spreken. Zij hadden, ingevolge de order van den directeur-generaal, alle bewoners van het dorp Breuckelen bijeengeroepen en hen ondervraagd, hoeveel zij voor het traktement van D. Selijns wilden bijdragen. Na veel over en weer spreken hadden zij verklaard in staat te zijn, om jaarlijks driehonderd gulden in graan, tegen beverswaarde, op te brengen, en verder beloofd een geschikt huis voor hem te zullen bouwen. Stuyvesant deed hen verstaan, dat Selijns op twaalfhonderd gulden beroepen was, en dat zij dus hiervoor hadden te zorgen; om hen tegemoet te komen, zou de Compagnie hun de tienden schenken, die zij haar jaarlijks verschuldigd waren. De beide afgevaardigden verklaarden zooveel geld niet van de gemeente te durven eischen, daar de last dan op enkelen zou drukken; de

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIII, blz. 81, 82 (29 Maart 1660).

meesten toch hadden niet anders dan hunne dagelijksche verdiensten. Dat hadden zij dan moeten bedenken, hernam Stuyvesant, vóór zij om een predikant hadden gevraagd. Waarop zij ten antwoord gaven, dat zij hoopten, dat het getal der inwoners dagelijks zou toenemen en zij daardoor in staat zouden gesteld worden wat meer bij te dragen. Tevens wenschten zij, dat dit geene verhindering zoude geven, dat Selijns zoo spoedig mogelijk tot hen kwam.

Toen Stuyvesant over dezen toestand zijne gedachten liet gaan, vóórzag hij moeilijkheden. Om deze zooveel mogelijk te voorkomen, beloofde hij zóólang, totdat hun lot wat verbeterd was, tweehonderd en vijftig gulden van het traktement van Selijns te zullen betalen, onder voorwaarde, dat deze elken Zondagavond een predikatie kwam houden in de kapel, die hij op zijne „bouwerij" had opgericht [1]). Dit werd goedgevonden. Aan Selijns werd bericht, dat hij dus des Zondagsmorgens in Breuckelen, en des avonds op „Stuyvesant's Bouwerij" op Manhattan-eiland dienst moest doen. [2])

Wanneer men deze dingen leest, kan men een gevoel van verontwaardiging over de praktijken der Bewindhebberen niet onderdrukken. De predikanten zijn — wij hebben het reeds meermalen gezien — telkens en telkens weder de dupe van het onrechtvaardig optreden van de bestuurders der West-Indische Compagnie geworden. Zij werden feitelijk, door het recht van approbatie, dat de Bewindhebberen hadden, door dezen aangesteld. Een behoorlijk traktement werd beloofd of

1) Tot op dezen dag wordt een gedeelte van New York „The Bowery" genoemd. Daar waar thans de kerk „St. Mark's-in-the-Bowery" gevestigd is en waar Stuyvesant ligt begraven (Second Avenue and Eleventh Street), stond de kapel door hem gesticht. — Een tablet (north-east corner Thirteenth Street and Third Avenue) wijst aan de plaats, waar „Peter Stuyvesant's pear tree" stond, een boom die daar tusschen 1647 en 1665 werd geplant en meer dan twee eeuwen oud werd. Een afbeelding van den boom, benevens een tak daarvan wordt nog in de „Governor's Room" in City Hall bewaard. Frank Bergen Kelley, *Historical Guide to the City of New York*, New York 1909, p. 90, 91.

2) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 479 (30 Aug. 1660).

voorgespiegeld. Maar waren de predikanten, onbekend met den toestand in die overzeesche gewesten, eenmaal ter plaatse aangekomen, dan werden zij door de Compagnie aan de vrijgevigheid der arme en niet milde gemeenten overgelaten. Is het wonder, dat zij weinig konden uitrichten en reikhalzend uitzagen naar de beëindiging van hunne, bij contract vastgestelde, termijn van verblijf! Kwamen de predikanten, na langdurige en uitvoerige correspondentie over hun ontslag, eindelijk in het vaderland terug, dan moesten zij nog alle krachten inspannen, om hunne zuur verdiende en door de Compagnie beloofde penningen machtig te worden. Deze traktementskwestie heeft aan den bloei van het kerkelijk leven in Nieuw-Nederland veel schade gedaan.

Om redenen van dergelijken aard kon Selijns bij zijne komst in Nieuw-Nederland niet aanstonds naar de gemeente Breuckelen vertrekken. Dit geschiedde eerst 3 September 1660. Aan den vooravond van zijn vertrek, dus 2 September 1660, verzocht hij van Stuyvesant en zijnen raad, vergoeding voor de kost en inwoning, die hij gedurende zijn ongewild verblijf in Nieuw-Amsterdam had moeten betalen. De directeur-generaal en raden stonden hem één bever toe voor elke week, die hij in Nieuw-Amsterdam was opgehouden [1]).

Toen de 3de September 1660 aanbrak, trok Selijns, vergezeld van Nicasius de Sille, raad en fiscaal van Nieuw-Nederland en Martin Kregier, burgemeester van Nieuw-Amsterdam, als vertegenwoordigers van Stuyvesant, over het Breuckelensche veer naar zijne gemeente Breuckelen. Stuyvesant had een brief medegegeven, waarin hij Selijns in de liefde van Breuckelen's gemeenteleden aanbeval, hun verzocht den predikant in eere te houden, en voor hem een goed huis te bouwen, zooals zij beloofd hadden. Deze brief werd door den fiscaal in tegenwoordigheid van magistraat en ker-

1) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 186, 187 (2 Sept. 1660).

keraad van Breuckelen voorgelezen, waarna zij Selijns als hunnen wettigen predikant erkenden. Selijns hield daarop een intree-preek, waarin hij sprak over zijne toewijding voor het volk, dat nu aan zijne zorgen werd toevertrouwd.

Een paar dagen later zond de kerkeraad, zeker ook op Selijns' initiatief, een getuigschrift aan D. Polhemius te Midwout, waarin de kerkeraad hem dankzegde voor al den arbeid, dien Polhemius in de gemeente van Breuckelen had gedaan. Aan den brenger van dezen brief Joris Dircksen [1]) overhandigde Polhemius een lijstje met de namen van de vijf en twintig lidmaten, die tot de gemeente van Breuckelen behoorden, met het verzoek dit aan Selijns te willen geven [2]).

Toen Selijns ongeveer een maand in zijne gemeente was, zond hij eene uitvoerige missive aan de classis van Amsterdam, waarvan wij eenige gedeelten in zijne eigen woorden willen mededeelen, opdat daaruit ook zijn trant van schrijven kan worden gezien. Over de zeereis sprekende zegt hij: „Op zee en wierde geen godsdienst versuymt, maer soghten dagh op dagh door het gebedt, so 's morgens als 's avonts Godts geleyde en bewaringhe en eyndigden eendrachtelijck met psalmen de gebeeden; op sondagen en feestdagen geschiede by beurten de verkondinge (sic) des H. Evangeliums [3]); geen sacramenten en sijn op het schip bedient; geen siecken en sijn daer gevonden, niet anders als Godts genade convoyeerde 't gansche volck".

Over zijn oponthoud te Nieuw-Amsterdam meldt Selijns: „Als wy in N. Nederlant arriveerden, sijn wy gehoort met den eersten op de Manhatans, maer de vredehandeling op de Esopus [4]), daer wy oock waeren en 't gemeene lantsbeste

1) Zie hiervóór, blz. 201, 202.

2) E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 479, 482 (3 en 7 Sept. 1660).

3) Namelijk om beurten door Selijns en Blom. De laatste, over wien wij in het vervolg nog nader zullen handelen, ging als predikant naar Esopus.

4) De vredesonderhandeling, na den oorlog met de Indianen, is hier bedoeld.

stelde met reden onse bevordering dus lange uyt". Inmiddels predikte hij te Nieuw-Amsterdam, aan de Esopus en het fort Oranje en werd „in dese afwachtinge versorgt van tafel en logement". Over zijn intrede en verblijf te Breuckelen memoreert hij het volgende: „Esopus ontbrack meer volcks, maer Breuckelen meer gelts, waerdoor ick oock des Sondags, maer 's avonts, de Generaels Bouwerye op kosten des E. H. Dir. Generael(s) bediene. Door de Achtb. H(eeren) Nicasius de Sille, fiscael, en Marten Kregier, burgermeester, met oopen commissie des E. H. Dir. Generaels geschiede de bevestinge (sic) in Breuckelen, op 'twelcke ick wierde van magistraet en kerckenraet omhelst na behooren, en D°. Polhemius met den eersten oock soo bedanckt".

Selijns preekte nog niet in een kerk, maar in een korenschuur, doch men hoopte in den komenden winter „door Godts genade en gemeene hantreyckinge" een kerk te bouwen. Het gehoor uit Breuckelen zelf was „tamelijck", doch velen uit Midwout, Nieuw-Amersfoort, 's-Gravensande en voornamelijk van „de Manhatans", kwamen bij hem ter kerke. Bij de gemeente Breuckelen behoorde het Veer, de Walebocht en Gujanes [1]). Het veer lag omtrent tweeduizend „treeden" van Breuckelen, terwijl „de revier ofte de Manhatans" vierduizend voet van het veer verwijderd lag. In Breuckelen vond Selijns bij zijne komst een ouderling, twee diakenen, vier en twintig lidmaten [2]), een en dertig huisgezinnen en honderd vier en dertig personen. De kerkeraad zou „by provisie" blijven samengesteld, gelijk hij was. Selijns verwachtte ook mettertijd meer „stoffe" te zullen krijgen en de gemeente beter te leeren kennen. Catechisatiën zou hij in Breuckelen vóór den winter wel niet kunnen houden, maar hij hoopte die op „de Bouwerij" op „werckdagen ofte

1) Tegenwoordig vindt men daar nog: Wallabout Bay en Gowanus Bay.
2) Één minder dus, dan door Polhemius was opgegeven.

als men niet en preeckt" in te stellen. Selijns achtte het geschikt, om de Kerst-, Paasch- en Pinksterdagen en in de maand September, dus viermaal per jaar, het H. Avondmaal te bedienen, dan konden „op dese feestdagen, 's daegs d'er aen, de danckpredicatien" worden gehouden. Op Manhattaneiland zou hij „door de nabygeleegentheyt" best huisvesting hebben kunnen vinden, maar zijne „huysluyden" maakten hem „gelyckerhant" een woning. Hij heeft over hunne „gewillicheyt en affectie in geen deele" reden tot klagen. Des morgens predikte Selijns dus te Breuckelen, des avonds „na 't eynde des catechismi-predicatien van N. Amsterdam" op „de Bouwerye, dewelck een uytspanninge en 't vermaeck van de Manhatans is, alwaer se uyt de stadt om 't avont-gebedt oock koomen".

Op „de Bouwerij" waren, schrijft hij, behalve de „huyslieden" nog veertig negers „wier lantsstreecke de negerscust is". De diakenen van Nieuw-Amsterdam ontvingen bij provisie de aalmoezen. Met vermelding van zijne ambtgenooten te Nieuw-Amsterdam, op het fort Oranje, te „Middelwout en N. Amersfort" en „op de Esopus", en betuiging van „ware danckbaerheyt en schuldige erkentenis" sluit hij dezen brief, dien hij „uyt Amsterdam op de Manhatans, den 4^den October 1660" verzond [1]).

Stuyvesant schreef 6 October 1660 aan de Bewindhebberen, dat Selijns en Blom in hunne gemeenten waren geïnstalleerd. Nog vier andere plaatsen, Nieuw-Utrecht [2]) en 's-Gravesande op het Lange Eiland, Nieuw-Haerlem [3]) op het eiland Manhattan, en Bergen [4]), gelegen aan de overzijde van de Noord-

1) *Henricus Selijns aan de Classis van Amsterdam* (4 Oct. 1660). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 487—489. In de vergadering van de deputati ad res Indicas (23 Mei 1661) werd deze brief voorgelezen en deszelfs inhoud zeer kort genotuleerd. *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 421.

2) Het tegenwoordige: New Utrecht.

3) Het tegenwoordige: Harlem.

4) Nog Bergen genaamd.

Rivier, waar zich een dertigtal huisgezinnen hadden gevestigd, vroegen om een predikant. Stuyvesant achtte het dus wenschelijk, dat behalve de Engelsche predikanten, waarover hij geschreven had, nog twee proponenten werden gezonden [1]).

Met het bouwen van een kerkje schijnt men te Breuckelen reeds spoedig na October 1660, — toen Selijns nog in een korenschuur predikte, — te zijn begonnen, omdat de Bewindhebberen reeds 24 December 1660 antwoordden, dat zij hoopten met het schip dat hun brief zou overbrengen, ook voor Breuckelen en voor Esopus een kerkklok te verzenden, die op de kerk geplaatst kon worden, „dewelcke oock in tyde van ongelegentheyt tot het byeenroepen der lantluyden" zou kunnen worden gebruikt [2]).

Toen de vier jaar, volgens zijn met de West-Indische Compagnie gemaakt contract, om was, liet Henricus Selijns door zijnen vader bij de Bewindhebberen om zijn ontslag verzoeken. Eén hunner deelde dit aan een der „deputati ad res Indicas" mede, die dit bericht in de vergadering van 16 Januari 1664 ter tafel bracht. De deputati beslisten, dat Selijns' vader zijn verzoek bij de classis zou indienen, terwijl zij den Bewindhebberen zouden verzoeken een predikant in Selijns' plaats te mogen zenden [3]). Deze antwoordden daarop, „dat voor desen tijdt daartoe noch geen gelegentheidt en was, wegens eenige moeielijckheden met de Engelse, doch nochtans der saacke gunstelijck soude(n) gedencken" [4]).

Op den 9^{den} Juni 1664 schreef Selijns zelf een brief aan

---

1) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, p. 485 (6 Oct. 1660).

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIII, blz. 144 (24 Dec. 1660). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, pag. 489.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 331; XIX fol. 108 (16 Jan. 1664). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 540, 541.

4) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 337; XIX fol. 111 (7 April 1664). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, pag. 542, 543.

de classis van Amsterdam, waarin hij om zijn ontslag verzocht. Over den arbeid te Breuckelen was hij niet ontevreden; het getal lidmaten, dat hij er had aangetroffen was bij zijne komst klein geweest, doch sedert aanmerkelijk vermeerderd. Hoeveel er echter thans waren, vermeldt hij niet. Ook zijne prediking op „de Bouwerij" van Stuyvesant, was niet ongezegend geweest. Selijns wist, dat het der classis van Amsterdam welgevallig, en aan „Christi kercke seer profytabel" was geweest, dat hij behalve de gemeente van Breuckelen ook nog „de gemeynte van 's Generaels-Bouwerye" bediend had. Het werk was echter dubbel zwaar geweest, omdat hij telkens de rivier, die tusschen beide doorstroomde, moest oversteken.

Selijns had des Zondagsmorgens in Breuckelen en des avonds op „de Bouwerij" gepredikt, behalve wanneer hij in de laatste plaats het H. Avondmaal bediende. Dan had hij daar 's morgens gesproken, daar dit „nae communicatie en rype deliberatie van (syne) seerwaerde medebroeders van de gemeynte tot Nieuw-Amsterdam" het beste en stichtelijkste werd geacht. Zoo was hij dan tevens in overeenstemming gebleven met de goede gewoonte, die men in deze dingen in het vaderland onderhield.

De negers, die op „de Bouwerij" woonden, hadden ook om den H. Doop voor hunne kinderen gevraagd. Dikwijls had Selijns hun deze geweigerd, òf om hun „gebreck van kennisse en geloove", òf om het „lichaemelijck en verkeert oogmerck van de voorgemelte negers, die niet meerder gesocht hebben, als daermede haer kinders te verlossen van lichaemelycke slavernye, sonder te trachten na godtsalicheyt en christelycke deugden". Naar zijn vermogen had hij zich veel moeite getroost, om hen door „private en publycke catechisatiën" iets te leeren; dit had bij de oudere, „die van geen begrijp sijn", weinig vrucht gedragen; meer verwachting had hij van de

jongere, die dan ook „redelycker wyse toegenoomen (hadden)". Selijns kon zeggen, dat „de Vader der genade en Godt des vredes seer geseegent heeft nae de rijckdom syner genade de beyde gemeente(n) met ruste en vrede". Hierom had hij het de „allereerwaerdigste classis, die sulcks ten goede neeme" niet met „gravamina" willen lastig maken en haar over zijne plannen ook niet telkens geschreven. Thans wenschte hij echter, zoodra de vier jaar ten volle om zouden zijn, naar het vaderland terug te keeren. De Bewindhebberen hadden hem reeds zijn ontslag verleend, de classis hoopte hij, zou hierin volgen.

Waarom wilde Selijns eigenlijk terug? Hij was niet ontevreden over de gemeente en zijn arbeid werd gezegend. Als reden geeft hij op, dat zijne ouders reeds op hoogen leeftijd waren gekomen en dat zij, evenals hij, verlangend waren elkander weder te zien. Dat dit de eenige reden zou zijn geweest is te betwijfelen. Ook de kwestie van het traktement zal wel een belangrijke factor zijn geweest. Selijns kreeg in het jaar 1664 wel een traktement van twaalfhonderd gulden, doch de uitbetaling daarvan geschiedde voor de helft in „Hollants gelt", voor de andere helft in bevers, de bever op acht gulden gerekend [1]). Daar de waarde der bevers aan koers onderhevig was, gaf de betaling in naturalia of ruilmiddelen dikwijls aanleiding tot geschillen. Daarbij kwam nog, dat zich boven Nieuw-Nederland een politiek onweder begon samen te trekken, waardoor dit land in „bedroefden staet" geraakte. De Indianen richtten bloedbaden onder de kolonisten in Esopus aan, verbrandden verscheidene huizen en voerden de inwoners gevankelijk weg. De Engelschen hadden reeds Breuckelen en het geheele Lange Eiland „met 't vliegende vaendel" voor den Koning van Engeland opgeëischt. Sedert Juli 1663 was

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. X, Stuk III, blz. 33 (7 Febr. 1664).

daarom de eerste Woensdag van elke maand tot vast- en bededag geproclameerd „ten eynde om den Almachtigen seer ernstelijck te bewegen tot vaderlycke ontferminge en mededogentheyt".

Er kwam eenige ontspanning in de gedrukte atmosfeer; Selijns kon 9 Juni 1664 aan de classis van Amsterdam schrijven „alles heeft de goede Godt, die gepreesen sy, gebracht ten besten met dit laeste arrivement der scheepen, de Engelsche(n) tot stilte en wilden tot vrede, onse weeclagen tot lofsangen ende maendelycke vastdagen tot een dag van danckseggínge, die verleeden Woensdag tot besluyt der voorgem(elte) beedagen gehouden is. Godt sy danck, die de oorloogen doet ophouden tot aen het eynde der aerde, den boge verbreeckt en spiese in tween slaet" [1]).

Desniettegenstaande verlangde Selijns naar zijn vaderland terug. Hij zond 17 Juli 1664 bij Stuyvesant en zijnen raad een verzoekschrift in om ontslag, met de mededeeling, dat hij dit reeds van de Bewindhebberen had ontvangen. Met het schip „de Vergulde Bever", waarop hij ook de heenreis had gemaakt en dat gereed lag om te vertrekken wenschte hij de terugreis te aanvaarden. Samuel Megapolensis, „predicant en Medicinae doct^r.", zou bij zijne komst in Nieuw-Nederland hem in Breuckelen kunnen opvolgen. Nadat over zijn verzoek in den raad van Nieuw-Nederland was gestemd, werd hem het „fiat, quod petitur" toegezonden [2]). Zoo vertrok Henricus Selijns in de maand Juli of Augustus 1664 uit Nieuw-Nederland, door gemeenteleden en ambtgenooten ten zeerste betreurd. Samuel

---

1) *Henricus Selijns aan de Classis van Amsterdam* (9 Juni 1664). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 547—550. Een extract uit dezen brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 348 (4 Aug. 1664). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 553.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N.Y.), Dl. X, Stuk III, blz. 279 (17 Juli 1664). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIV, pag. 550, 551.

Drisius, één der beide predikanten van Nieuw-Amsterdam, schreef 5 Augustus 1664 aan de classis van Amsterdam, dat velen met hem gewenscht hadden, dat D. Selijns langer bij hen was gebleven „om de neersticheyt in het predicken en catechizeeren en oock om synen nederigen en stichtelycken wandel, daerdoor hy veele, ja sommige van de negers selve, tot hem getrocken heeft; daerom dat veel droevigh sijn van sijn vertreck". Doch zijne pieteit en liefde tegenover zijne ouders in aanmerking nemende, wilden zij berusten in Gods wil; waarschijnlijk zou Samuel Megapolensis zijne plaats innemen „doordien dat hij tot geen sekere plaetse van onse patroonen gesonden is" [1]). Dit geschiedde echter niet. Wij zagen reeds hoe de inneming van Nieuw-Nederland door de Engelschen, den ambulanten Samuel Megapolensis, spoedig weder naar Nederland heeft terug doen gaan [2]).

Op 29 September 1664 was Selijns in het vaderland teruggekeerd. Hij verscheen op dezen dag in de vergadering van de classis van Amsterdam „voorstellende de goede aanwas en vreedtsame toestant der kercke J(esu) Christi aldaar, en soo sijn E. hem in dien dienst gedragen hadde, inleverende daarvan soo kerckelycke als politycke attestatien". Hij verzocht door de classis in recommendatie te worden aangenomen, om in den dienst der kerk van Jezus Christus hier te lande bevorderd te worden. Met alles nam de classis „een seer goedt genoegen", beloofde hem in „besondere recommendatie" te stellen en bedankte hem voor zijne getrouwe en zeer goede diensten [3]).

Over zijne verdere levensgeschiedenis willen wij, als

---

1) *Samuel Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5 Aug. 1664). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 554, 555.

2) Zie hiervóór, blz. 176.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 354 (29 Sept. 1664). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 562.

liggende buiten ons tijdsbestek, thans niet uitvoerig handelen. Genoeg zij het op te merken, dat Selijns in 1666 te Waverveen beroepen werd, waar hij tot 1682 werkzaam bleef. Na herhaaldelijk hiervoor te zijn aangezocht, is hij 23 April 1682 weder naar Nieuw-Nederland vertrokken, waar hij tot het jaar 1701, als predikant van New York met grooten zegen gearbeid heeft. In dat jaar is hij ontslapen.

Behalve predikant was hij een niet onverdienstelijk dichter. Cotton Mather, zegt van hem: „he had so nimble a faculty of putting his devout thoughts into verse, that he signalized himself by the greatest frequency perhaps, which ever man used, of sending poems to all persons, in all places, on all occasions; and upon this, as well as upon greater accounts, he was a David unto the flocks of our Lord in the wilderness" [1]).

Als proeve daarvan geven wij het volgende:

Op „een modderman een sackje gouts opbaggerende" dichtte Selijns:

Indien d'er wonderen zijn, so is dit een der wonderen,
Dat my 't geluck komt niet van boven, maer van onderen,
Want daer ick bagger niet dan stinckend dreck en slijck,
Daer maeckt gebaggert gout my en mijn kinders rijck.

De advocaat Cornelis Almeloveen werd in het volgend grafschrift bezongen:

Houdt op, die gaet,
Uw tredt en treên;
Want dese steen
Daer gy op staet
Deckt d'advocaet
Almeloveen.

---

1) Cotton Mather, predikant te Boston in Nieuw-Engeland (1663—1728), schreef een werk in zeven deelen, „Magnalia Christi Americana", genaamd, dat Selijns van een vrij uitvoerige Latijnsche voorrede in poëzie voorzag. Zie: Vol. III, p. 41. Aangehaald bij: E. T. Corwin, *Manual of the Reformed Church in America*, 4e ed, New York 1902, p. 732—740.

Hij schreef ook nog een „epitaphium meum", waarin hij eene zinspeling maakte op zijn naam Selijns, welke hij met het Latijnsche werkwoord „silere" in verband bracht [1]).

Wanneer wij den totalen indruk moeten weergeven, die het bestudeeren zijner brieven en de akten, welke over hem handelen, op ons heeft gemaakt, dan aarzelen wij geen oogenblik hem den kundigsten, bezadigsten en meest geliefden predikant te noemen, die Nieuw-Nederland heeft gekend. Naast Megapolensis Sr. is hij de meest invloedrijke persoonlijkheid in de Hervormde Kerk der nieuwe wereld geweest.

1) H. C. Murphy, *Anthology of New Netherland*, New York 1865, p. 160, 166, 169.

HOOFDSTUK IX.

DE GEMEENTE ESOPUS.

„Omtrent achttien mylen de Noortrivier op, halffwegen tusschen die Manhatan ende Renselaer ofte Beverwijck, ligt een plaatse by de Duytsche genoemt Esopus oft Sypous, by de Indianen Atharhacton; is een uuttermaten schoone landauwe, daaromme oock eenige duytsche huysgesinne sich daar neder hebben geslagen ende vaaren sonderlinge wel". Aldus beschrijven Megapolensis en Drisius deze woonplaats van de kolonisten bij de „Groote Esopus-Revier", een zijstroom van de Noord-Rivier, in hunnen brief aan de classis van Amsterdam van 5 Augustus 1657 [1]).

Dit dorp Esopus, dat dus halverwege Nieuw-Amsterdam en Rensselaerswijck was gelegen, werd ook wel „Wiltwijck" geheeten, omdat daar de hoofdplaats der Esopusse Indianen was. Later ontstonden in deze streek drie dorpen, welke thans nog onder de namen Kingston (het vroegere Esopus of Wiltwijck), Hurley en Marbletown bekend zijn. Deze plaats Esopus lag in een zeer vruchtbaar gebied, „bestaande uyt seer schoon en vruchtbaar koorenlandt, welck hier soo overvloedigh wast, dat dese Esopus de korenschuer van

---

1) *J. Megapolensis en S. Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5 Aug. 1657). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 393—399.

gheheel Nieu-Nederlant en de omliggende plaatsen" genoemd werd [1]).

Eerst in het jaar 1657 lezen wij van eenigen vorm van godsdienstoefening in deze gemeente van Nieuw-Nederland. In denzelfden brief toch, waarin de beide predikanten van Nieuw-Amsterdam de natuurlijke gesteldheid van Esopus vermelden, schrijven zij over de kolonisten, dat zij „houden oock Sonnendaags vergaderinge, ende dan leest een onder haar yet voor uut een postille" [2]). Deze persoon, die door de West-Indische Compagnie als hun voorlezer was aangesteld, heette Andries van der Sluys. Wanneer hij deze aanstelling voor het eerst heeft gekregen, weten wij niet, doch 28 September 1658 schrijft hij aan Stuyvesant, dat hij gaarne deze betrekking zou blijven waarnemen, omdat hij de inkomsten daarvan dringend noodig had, ten einde zijne vrouw en kinderen te kunnen onderhouden; bij de troebelen met de Indianen had hij in den laatsten tijd ook vele bezittingen verloren. De inwoners zouden hem voorloopig nog wel willen houden, opdat hij hun het Evangelie zou kunnen verkondigen, hunnen kinderen catechetisch onderwijs geven, benevens les in lezen en schrijven, maar er was reden van bezorgdheid voor hem, daar Stuyvesant met de bewoners van Esopus over een predikant had gesproken, om welke reden zij Van der Sluys niet voor een bepaald getal jaren wilden aanstellen [3]). Dit was inderdaad zoo; Stuyvesant had voor de gemeente Esopus om eenen predikant verzocht. Reeds in het volgende jaar kwam een candidaat Herman-

1) *Laurentius van Gaasbeeck, predikant te Esopus, aan de Classis van Amsterdam* (15/25 Oct. 1679). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol I, p. 727—729.

2) *J. Megapolensis en S. Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5 Aug. 1657). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 393—399.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 91 (28 Sept. 1658).

nus Blom [1]) naar Nieuw-Nederland over, om zich alvast eens van den toestand des lands op de hoogte te stellen.

In 1655 had Blom aan de classis van Amsterdam gevraagd om ter gelegener tijd gerecommandeerd te worden [2]), doch toen de „Ed. Mog. ter Admiraliteit" iemand noodig hadden, om als scheepskapelaan op het schip van den schout-bijnacht Tromp mede te varen en de „deputati ad res Indicas" uit de veertien proponenten, die hierover „gesondeert" waren, Hermannus Blom hadden gekozen, gevoelde hij hiertoe geen lust, daar een traktement van dertig gulden in de maand, hem te gering was [3]). Meer genegenheid had hij eenige maanden later voor hun voorstel, om naar Esopus te gaan, zich eerst eens van den toestand op de hoogte te stellen, dan terug te keeren, om peremptoir examen af te leggen en als geordend predikant die gemeente in Nieuw-Nederland te bedienen.

Blom reisde af en kwam in de maand April 1659 op het schip „de Otter" in Nieuw-Amsterdam aan [4]). Hij bleef hier eenigen tijd en predikte intusschen in Breuckelen en Midwout tot groot genoegen van vele hoorders. Dit had tengevolge, dat sommige der naburige dorpen — Breuckelen zelf had toen ook nog geen predikant — hem als hunnen herder en leeraar begeerden. Stuyvesant hield er echter op aan, dat Blom naar Esopus zou vertrekken, omdat de bewoners van genoemde dorpen nog wel Gods Woord, bijv. in Midwout en in Nieuw-Amsterdam, konden hooren prediken,

---

1) Hij wordt nu eens „Blom" dan weder „Bloem" genoemd.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, V fol. 359 (4 Jan. 1655). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 332.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 373 (7 Mei 1657). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 376, 377.

4) *J. Megapolensis en S. Drisius aan de Classis van Amsterdam* (10 Sept. 1659). In Eng. vertaling bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 449, 450.

maar de bewoners van Esopus van allen godsdienstigen bijstand verstoken waren, of dien niet dan met groote moeite en gevaren konden verkrijgen.

Blom vertrok nu 11 Augustus 1659 naar Esopus, bij welke gelegenheid Stuyvesant hem een brief medegaf voor den sergeant Laurensen aldaar, waarin Stuyvesant Blom aanbeval als een candidaat, die naar Nieuw-Nederland overgekomen was, „by hem hebbende seer goede getuygenisse van verscheyden predicanten aengaende sijn leven en bequaeme gaven int predicken". Stuyvesant was eerst van plan geweest zelf met Blom mede te gaan, doch „homo proponit, Deus disponit", „een heete brandende coortse" hield hem terug. In zijne plaats werd nu D. Johannes Megapolensis aangewezen, om Blom naar deze plaats te vergezellen. Blom zou daar prediken; als zijne predikatie de gemeente aanstond, dan ried Stuyvesant haar aan, den candidaat maar aanstonds te beroepen, daar zich eene dergelijke schoone gelegenheid om een predikant te verkrijgen, wellicht in jaren niet meer zou voordoen. Den directeur-generaal Stuyvesant moest men in dit geval laten weten, hoeveel traktement de gemeente Esopus hem geven zou [1]).

Op Zondag 17 Augustus predikte Blom zoowel des voor- als namiddags tot groot genoegen der gemeente, die hem als haren predikant begeerde. Zij berichtte dit nog denzelfden avond aan Stuyvesant en beloofde voor den aanstaanden predikant „een goede bouwery op te rechten, dieselve van huys, schuyr, coyen ende beesten te versien naa behooren, het lant daer 't U.E.A. [2]) sullen gelieven aen te wijsen, te beheynen ende te ploegen, ende eens voor all in een goede

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIII, blz. 23 ([11] Aug. 1659). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 102.

2) Namelijk Stuyvesant en zijn raad.

ploye te brengen, opdat hy se ofte selfs mag aanvangen ende gebruycken, ofte tot voordeel te verhuyren, soo lange als hy alhier het predickampt sall bedienen, doch ingevallen dat hy quaame te vertrecken ofte te overlyden, dat dan dese bouwerye alle tijt sall blyven onderhoudt van de predicant dan sijnde". Daar het getal der inwoners slechts klein was, verzocht men aan Stuyvesant een besluit te willen nemen, dat ieder die voortaan aan de Esopus in het bezit van land of bouwerij zou komen, „pro rata" voor het traktement van den predikant zou bijdragen. Dit stuk werd door dertien personen onderteekend, waarvan negen met een kruisje of teekentje, omdat zij hunnen naam niet schrijven konden [1]).

Blom was bereid het beroep naar deze gemeente aan te nemen; niet lang na zijne terugkeer in Nieuw-Amsterdam scheepte hij zich in naar het vaderland, om voor de classis van Amsterdam zijn laatste examen af te leggen en zich in den dienst des Woords te laten bevestigen. De beide predikanten Megapolensis en Drisius gaven hem 10 September 1659 eenen brief voor de classis mede, waarin zij mededeelden, dat tenminste twee gemeenten [2]) hem als predikant begeerden en dat zij hoopten, dat de Bewindhebberen zijne overkomst zouden bespoedigen [3]). Ook Stuyvesant zond 17 September bij de stukken dit beroep betreffende, een begeleidend aanbevelend schrijven, waarin hij, op grond eener vluchtige kennismaking met Blom, meende te mogen verklaren, dat deze voor velen een goede leidsman op den weg des levens zou

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland*, (New York Col. MSS.- Albany N. Y.), Dl. XIII, blz. 24 (17 Aug. 1659). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 103, 104.

2) Hieruit kan men afleiden, dat ook Breuckelen — want deze gemeente is ongetwijfeld bedoeld —, een beroep op Blom had uitgebracht, waarover wij echter niet verder worden ingelicht.

3) *J. Megapolensis en S. Drisius aan de Classis van Amsterdam* (10 Sept. 1659). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 449, 450.

kunnen zijn. Nog twee of drie candidaten konden in Nieuw-Nederland best gebruikt worden; al kon maar een traktement van vijfhonderd of zeshonderd gulden gegeven worden, de gemeenten zouden — daarvan konden de Bewindhebberen verzekerd zijn — het wel op duizend of twaalfhonderd gulden brengen [1]).

In de laatste helft van September 1659 vertrok Blom uit Nieuw-Nederland en 3 November 1659 verscheen de „proponent" voor de classis van Amsterdam, die reeds door de deputati aangaande hem was ingelicht. De classis hoorde met genoegen naar hetgeen hij haar omtrent zijn verblijf in Nieuw-Nederland verhaalde, viseerde het „loflijck getuygnis van de broederen aldaer" en stelde tot examinator voor zijn peremptoir examen D. Johannes Mourcourtius aan, die hem als tekst voor zijn propositie 1 Joh. 5 : 7 opgaf. De deputati zouden echter eerst approbatie bij de Bewindhebberen aanvragen [2]). Deze verleenden haar en beloofden Blom in hunnen dienst te nemen op een jaarlijksch traktement van zeshonderd gulden, dat door de gemeente tot duizend à twaalfhonderd gulden moest worden verhoogd; deze som mocht door de gemeente niet direct aan den predikant, maar moest aan Stuyvesant worden ter hand gesteld, om redenen, zooals de Bewindhebberen aan Stuyvesant schrijven, die deze wel zal begrijpen [3]). Door dezen maatregel hield de Compagnie natuurlijk èn gemeente èn predikant aan zich onderworpen.

In dezelfde vergadering van de classis, gehouden op 16 Februari 1660, waar Henricus Selijns tot den kerkedienst werd toegelaten, werd ook Hermannus Blom tot het „hoog-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIII, sub dato: 17 Sept. 1659. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 110, 111.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 169; XIX, fol. 59 (3 Nov. 1659). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 454, 455.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 130 (22 Dec. 1659 verzonden; 5 April 1660 ontvangen).

weerdige predickampt na Nieu-Nederlant" bevorderd, en na onderteekening der formulieren door den praeses in het ambt bevestigd [1]). Een bewijs van aanstelling, gelijk aan dat van Selijns, uitgenomen dat hierop de approbatie van de West-Indische Compagnie niet voorkomt — deze approbatie was van te voren wel verleend, doch is op het document zelve niet aangeteekend, — werd aan Blom ter hand gesteld [2]).

Op „de Vergulde Bever", hetzelfde schip, waarmede ook Selijns overvoer, ging Blom met zijne echtgenoote naar Nieuw-Nederland. Ook aan Blom werd eene collectie psalmboekjes en catechismi medegegeven, waarin het woordje „alhier" in de vraag van het doopformulier niet voorkwam, en die dienen moesten, om aan de verlangens der Lutherschen in Nieuw-Nederland in deze zaak tegemoet te komen [3]). Blom kwam 11 Juni 1660 in Nieuw-Amsterdam aan [4]). Evenals Selijns werd hij hier opgehouden; de oorlog met de Indianen verhinderde hem naar zijne gemeente Esopus te vertrekken. Als schadeloosstelling kreeg hij later, voor elke week, die hij in Nieuw-Amsterdam had vertoefd, één bever, dus ongeveer 8 gld. uitbetaald [5]).

Waarschijnlijk is Blom 3 September 1660 uit Nieuw-Amsterdam vertrokken; in elk geval is hij Zondag 5 September te Esopus aangekomen. Wij weten dit uit het oudste kerkeboek dat van de gemeente Esopus nog over is en dat thans in Kingston aan de Hudson-River bewaard wordt. In dit

---

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 176; XIX fol. 60 (16 Febr. 1660). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 464, 465.

2) Dit stuk komt voor in: *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIII, blz. 69 v.v. (16 Febr. 1660). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 465, 466.

3) Zie hiervóór, blz. 211, 212.

4) Zie hiervóór, blz. 212.

5) Zie hiervóór, blz. 214.

„Boeck van trouwe en aelmoessen", dat echter minder gegevens bevat voor de kennis van de geschiedenis van Esopus, dan men zou verwachten, staat op bladzijde 1 te lezen: „Hermannus Blom, eerste predicant int lant Esopus: aldaer gedaen als predicant mijn eerste predicaci den 12 September 1660, naedat ick den 5 derselver maent op Sondach aldaer met het Compenies Jacht was gearriveert" [1]). Een eigen woning kon hij met zijne vrouw nog niet betrekken. Totdat deze gebouwd was, werd een bovenkamer voor hem gehuurd bij Juriaen Westvael, die hiervoor later tachtig gulden ontving [2]). Reeds den 3den October verbond hij daar een paar menschen in het huwelijk. Op 10 December 1660 werd van het „arme gelt" acht gulden verschoten „aent maken vant klockje"; op den tweeden Kerstdag 1660 vierde hij voor het eerst met de gemeente het H. Avondmaal, nadat hij bij de leden zijner kleine gemeente „visitatie" had gedaan. Ten behoeve van het Avondmaal kocht de kerk te Esopus 16 November 1662 „5 mingelen Spaense wijn voor de som van 4 schepel tarw, en is betaelt" [3]).

Door D. Blom en zes personen, — dertien hadden indertijd zijnen beroepsbrief geteekend —, werd 4 Maart 1661 een contract gemaakt, waarin zij beloofden, dat zij voor hem voor het eerste jaar, aanvangende 5 September 1660, als trak-

---

1) Op 12—14 September 1909 is het twee honderd en vijftig jarig bestaan der gemeente te Kingston luisterrijk gevierd. Eigenlijk een jaar te vroeg, tenzij men van het oogenblik van Blom's eerste komst aldaar, rekent. Een rijk programma werd in die drie dagen afgewerkt. Behalve orgel-, harp- en vioolspel werden vele toespraken gehouden. De predikant, wijlen J. G. van Slyke D. D. gaf the „Review of Two Hundred and Fifty Years"; Rev. E. T. Corwin, D. D. las over de „Annals and Chronicles of past generations"; „Greetings" werden overgebracht door Rev. W. H. S. Demarest D. D., Prof. J. Preston Searle D. D., Rev. John G. Fagg D. D., Rev. James S. Kittle D. D. en vele anderen. Telegrammen van gelukwensch kwamen in o.a. van ex-president Roosevelt. Schrijver dezes had de eer de classis van Amsterdam bij deze feestelijke gelegenheid te vertegenwoordigen.

2) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 230.

3) Deze gegevens zijn ontleend aan het bovengemelde „*Boeck van trouwe en aelmoessen*" der gemeente Esopus.

tement „sevenhondert guldens (by manquement van de bouwery) in cooren", beversprijs te betalen, uit de gemeente zouden bijeenbrengen. Zoodra was aangewezen waar de bouwerij zou komen, beloofden zij die „volgens contract in een goede ploye te brengen" [1]). In 1661 zond de vice-directeur La Montagne van het fort Oranje zesduizend steenen aan Blom, waarvan hij de helft voor tien gulden in bevers, per duizend, de andere helft voor twee en twintig gulden in „wampum" [2]), per duizend, had gekocht. Deze steenen moesten waarschijnlijk voor den bouw zijner pastorie dienen [3]).

Zoo leefde Blom hier te midden zijner gemeenteleden, totdat in het jaar 1663velen hunner in een vreeselijken moord door de Indianen aangericht, omkwamen, en het dorp zelve zoo goed als verwoest werd. Reeds vroeger, ja telkens, hadden zij van de Indianen last gehad. In het laatst van September 1659, dus eenige weken na Blom's komst te Esopus, hadden de wilden ook een overval gedaan, die wij uit een klein stuksken papier teekenend leeren kennen. Dit vodje, inderhaast met flauwe inkt geschreven, was een bede om hulp van den sergeant Andries Laurensen, die door de Indianen was gevangen genomen. Hij had het aan een bevriende wilde toevertrouwd, om het zoo spoedig mogelijk aan Stuyvesant over te brengen. In zijn eenvoud spreekt het boekdeelen. Het luidt als volgt: „Mijn Heer General, ick laet UE. weten met dese wilt, dat in de Esopues niet wel gestelt is, en is bellegert van 5 a 6 hundert wilden, soodat nimant heen oft wer can commen; ick ben gevangen met 9 man; Jacob Jan-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIV, blz. 12 (4 Maart 1661). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 194. Er werd door 16 personen voor 637 gulden geteekend, p. 213, 214 (25 Nov. 1661).

2) Wampum of seewant is een ruilmiddel, bestaande in schelpjes of kralen, toen bij de Indianen en kolonisten gebruikelijk.

3) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 213, 229—230.

sen [1]) is doot meet 3 anderen; soo de Sopus niet geassisteert wort, soo vrees ick, dat heet niet wel aflopen sall, en ons follk heben een gevangen van haerluyden". In den linkerhoek onderaan staat met andere hand geschreven: „ontfanghen den 12 Oct. 1659 op Sondach voor de middach, en de wild seide 9 nachten onderweghen geweest te hebben".

Aanleiding tot deze overval zou zijn geweest, dat de kolonisten den Indianen brandewijn hadden verkocht en daarna sommigen der wilden, toen zij dronken rond het vuur lagen, hadden gedood [2]).

Hetgeen echter Donderdag, 7 Juni 1663, tusschen 11 en 12 uur op den middag gebeurde, gaat alle beschrijving te boven. Blom bericht dezen moord van de Indianen op de kolonisten aan de classis van Amsterdam in een brief van 18 September 1663, die zoo teekenend is, dat wij hem hier in zijne belangrijke momenten met Blom's eigen woorden opnemen. Hij schrijft, dat zijne gemeente, zoowel wat de aanwas der leden — van zestien tot in de zestig —, als het getal hoorders betrof, aanmerkelijk vooruitging en goed geordend, onder haren kerkeraad, zich ontwikkelde. Zelf had hij „een goet fondament geleyt met private en openbare onderwysinge van catechiseeren, soo binnen als buyten (sijn) huys, als oock met het verclaaren van de catechismus, soodat dese nieu opluyckende gemeente heel heerlijck begon te groeien en te bloeien"; doch toen had zij „een deerlycke slach" gekregen, doordat „de heydenen dese onse kercke en gemeente seer jammerlijck hebben getracteert en overvallen onder schijn van vrinschap, en hebben der veele vermoort, en ettelycke gevangen".

---

1) Jacob Jansen Stoll.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIII, sub dato: 3 Oct. 1659. In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 119. Over deze geheele historie, zie men: Vol. XIII, p. 114 v.v.

En dan vervolgt Blom: „Sy meenden dese kercke teenemael aff te loopen en leevendich te verslinden, ten waare de Heere onse Godt het merckelijck belet hadde, dat sy vlooden en een schrick int hart kreegen, daer haer niemant en joegh, soodat wy 't noch sijn ontcomen met het meeste part van de gemeente, en hebben de plaats noch ingehouden tot dato, doch de Heere sy daervoor gedanckt en geen menschen, want mensche hulpe was verre van ons, want de soldaten die wy voor dese gehat hadde, waren gelight en nae Hollant gesonden. Daer lagen de verbrande, de gedoode lichaamen, als oock gewonde, door koogels en bylen. Het zieltoogen van veele en het klagen en kermen was naulijcks om (te) hooren. Ben daer midden onder geweest, en heb gegaen in de huysen en langs de weegen om noch een woort te spreecken ter bequamer tijt, en dat niet sonder gevaer om van de wilden geschooten te werden, doch gingh in mijn beroep en achte mijn leeven niet dierbaar voor mijnselven. Ick mach seggen met Jeremia: ick ben de man die ellende gesien heeft, ten dage der verbolgentheyt des Heeren. Denkt eens, waarde collegeen, hoe 't klagen en kermen onder ons is vermeenichvuldicht van veele gequeste (sic), die in mijn huys quamen te vluchten en andere in mijn bysijn de geest gevende. Ick courasieerde ons volck, sooveel doenlijck was, uyt Godts Woort en voornamelijck in de gebeede tot Godt gaande, die ons uyt de benautheyt verlost heeft. Wy hebben moeten sien dat des Heeren cudde gevanckelijck van de heydenen wierde weghgevoert en dat de doot onverwacht quam gevlogen in onse vensteren, en nam wegh de kinderen van de wycken en de jongelingen van de straten, soodat ick mach uytroepen: o, mijn ingewant, mijn ingewant, o, wande mijns herten, en met Jeremia: Och, off mijn hooft water ware en mijn oogen springh-aaderen van tranen, om te beweenen de verslagene mijns volcks. Want de dooden lagen als de gar-

ven achter de majer en wierden maer soo leggende in kuylen gesmeeten, die by mijn huys gemaeckt wierden. De verbrande lichamen waren het ysselijckste om te sien, een vrou met haer vrucht lagh verbrant aen haer syde, zooals sy verlost was, waervan ick een levendige aenschouwer ben geweest. Andere vrouwen lagen mede in haer huys verbrant en een storff met de vrucht in haer lijff, seer deerlijck met haer man en noch een kint in haer huys vermoort. De huysen (sijn) tot steenhoopen gemaeckt, soodat ick met Micha mach seggen: wy sijn verwoest, en met Jeremia een bewegelijck weeklagen mach opheffen in sijn Klaeghliedere doorgaens; doch in dit alles is mijn versoeck aen onse broeders, onser in uwe gebeden te willen indachtich sijn (en) onse nootlydende kercke, en dat ick met Paulo mach seggen: broeders, bit voor ons".

In dit alles zag Blom de kastijdende roede des Heeren, waarom hij zijne gemeente dan ook „tot gedult en lijtsaemheyt" vermaande. Met het oog daarop, vervolgt hij, „neem (ick) mijn texten, als onlanghs op onse maandelycke biddedagen uyt Esaias 42: wie heeft Jacob de plonderaers en Israel de roovers overgegeven etc vs. 24 en 25, en soo andere texten meer. Heb mede wel een maent langh alle avonden op de 4 punten van ons fort het gebet onder den bla(u)wen hemel met de gemeente gedaen, doch de Heere sterckt my in allen dese. Wy vertrouwen en bouwen vorder op de hulpe van onse Godt, dat hy ons niet teenemael en sal verlaten, maer sijn barmherticheyt betoonen in 't midden van sijn rechtvaerdicheyt en bewysen syne kracht in onse swacheyt; want berge mooge wycken en heuvelen vervallen maar syne genade sal niet teenemaal van dese teere en opluyckende gemeente wycken, want wy steunen op syne machtigh arm. Hij zal „dese moordadige heydenen het bloet op haeren cop doen vergelden en aenloopen". Zoo had God reeds gedaan. Velen der wilden waren reeds gedood; wel twee en twintig

kolonisten, die bij de Indianen gevangen zaten, waren door hen uit de gevangenschap verlost, en spoedig zou het weder tot een treffen komen. In het geheel vermoordden de wilden vier en twintig zielen, en maakten vijf en veertig krijgsgevangen, waarvan er nog dertien in gevangenschap waren; „wel soo veel van de hare" hadden de kolonisten gevangen genomen.

Blom sluit zijnen brief met zegenbeden voor de broederen van de classis en zegt dan „off wy malcanderen hier niet meer aenschouwen, dat wy malcanderen hiernae moogen sien in onse bruydegomscamer achter de bla(u)we gordynen van des hemels vasticheyt verborgen, den derden hemel, Abraham's schoot, alwaer sal weesen vreuchde sonder droeffheyt en een eeuwige vreuchde" [1]).

Den 10den Juni 1663 zond de magistraat van Esopus een bericht aangaande dezen overval der Indianen aan Stuyvesant. Daarin wordt gezegd, dat twaalf huizen werden verbrand, achttien personen werden vermoord en acht en twintig gevangen genomen in het dorp Esopus zelf; in het geheel, de bouwerijen er bij gerekend, werden ongeveer vijf en zestig personen vermist. Een lijst van de gedoode en gevangen genomen kolonisten werd er door den magistraat bijgevoegd. Stuyvesant nam nu aanstonds maatregelen om de gevangenen los te koopen en een eervollen vrede met

---

1) *Hermannus Blom aan de Classis van Amsterdam* (Geschreven in Nieuw-Amsterdam, 18 Sept. 1663). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 534, 535. In het oudste kerkeboek van Esopus „*Boeck van trouwe en aelmoessen*" wordt de moord op blz. 23 aldus beschreven: „1663, den 7 Juni, ontrent de middach tussen 11 en 12 uren, op Donderdach, sijn veel menschen vermoort en gevanckelijck wech gevoert door de wilden, soo van de naburighe alsmede van dese plaetse (in margine: een schielijke .... daer men minst ....), en sijn ellendich gemassacreert sonder genade enz., als oock veel vee vermoort en veel huysen verbrant en goederen geplundert enz., en van de wilden weghghevoert, doch ons volck is wederom gelost, soo door ransoen als door de krijsmacht, naedat sy langhe tijt sijn gevanghen geweest en veel ongemack hebben uytgestaen".

de Indianen te sluiten [1]). Bijna het geheele garnizoen van Nieuw-Amsterdam werd naar Esopus gezonden, om de Indianen te tuchtigen en de gevangenen te bevrijden. Opdat de stad zelve niet zonder bewaking zoude zijn, gelastten de burgemeesteren, Donderdag 14 Juni 1663, aan de kapiteinen van de burgerij en hoofdofficieren order te stellen, dat de wacht behoorlijk werd waargenomen en ronde gedaan, inzonderheid „aen de landpoort", en dat door een onderofficier met een corporaalschap „met haer handt en sijdtgeweer" [2]).

Deze moord had nog eenig geschil tusschen den magistraat en den kerkeraad van Esopus tengevolge. De kerk legde — aldus werd beweerd —, beslag op die goederen, die na den dood der bezitters, zonder dat er een wettig testament was, waren achtergebleven; de magistraat eigende zich het recht toe, om de in de kerk voor kerkvoogdij en armen ingezamelde gelden uit te deelen. Na twee brieven van Stuyvesant over deze zaak, één aan den magistraat en één aan den kerkeraad, waarin deze besturen vermaand werden, ieder op eigen terrein te blijven, en nadat in een schrijven van D. Blom aan Stuyvesant, de kwestie in dier voege was opgehelderd, dat de kerkeraad zijnen scriba naar de betrekkingen van de gedoode personen had gezonden, om hen aan te zeggen, dat zij de nagelaten bezittingen niet aan den magistraat mochten afstaan, vóórdat de diakenen volle zeker-

---

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XV, blz. 19 v.v. (10 Juni 1663). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 245—247, 248—252.

2) De zoogenaamde „*Administrative Minutes of New Amsterdam*" (Handelingen van burgemeesteren van Nieuw-Amsterdam) zijn te vinden in twee handschriften. Het eerste telt 175 bladzijden, begint 8 Maart 1657 en eindigt 28 Jan. 1661; het is vertaald door B. Fernow, *The Records of New Amsterdam*, New York 1897, Vol. VII, p. 140—267. Het zich hierbij aansluitende tweede deel begint 11 Februari 1661 en eindigt 20 Mei 1664. Dit tweede deel is, voor zoover mij bekend, nog niet uitgegeven; het werd gevonden onder de boeken van Fernow en 7 Augustus 1908 aan de bibliotheek in City Hall teruggegeven. Op fol. 115 (14 Juni 1663) staat het hier medegedeelde vermeld. Zie hiervóór, blz. 23, 24.

heid hadden, dat de magistraat gerechtigd was het beheer te voeren, doch dat er niet de minste rancune van kerkeraad tegenover magistraat bestond, werd de zaak in der minne beslecht [1]).

Eindelijk werd op Donderdag 16 Mei 1664 de vrede tusschen Indianen en kolonisten gesloten. De vredesonderhandeling had als volgt plaats. Op dien bewusten Donderdag kwamen de opperhoofden (sackima's) der wilden op „de raatcamer in de fortresse Amsterdam in N. Nederlant", om over de vredes-voorwaarden te onderhandelen. Seweckenamo, een opperhoofd der Esopusse Indianen „opstaende, seyde uyt name van de Esopusse wilden in substantie, dat hy sijn godt (die hy Bachtamo noemde) hadde aengebeden (roepende deselve nogh diverse reysen tot getuyge), dat hy met de Duytsen wat goets mochte besluyten, ter presentie van alle de bysijnde oversten, en dat het besloote, soo vast mochte blyven als een stock (dewelcke hy aenvatte) het eene eynde aen het andere vercnoght was".

Na eenige besprekingen stelde Stuyvesant negen condities van vrede op o.a., dat al hetgeen gebeurd was zou vergeven en vergeten worden door beide partijen; dat het land, dat de kolonisten van de Indianen vroeger gekregen hadden, hun eigendom zou blijven, doch dat de Indianen een deel daarvan dat jaar nog mochten bebouwen; dat geen Indiaan, hetzij gewapend of ongewapend in de dorpen of op de bouwerijen der kolonisten mocht komen, met uitzondering echter van Manhattan-eiland, het fort Oranje en een bepaald aangewezen plaats, waar zij hunne waren zouden kunnen verkoopen; indien een kolonist een Indiaan doodde of omgekeerd, zouden zij niet dadelijk een oorlog beginnen, maar eerst zou er een vergadering worden gehouden, waar de moordenaar in tegenwoordigheid van kolonisten en In-

1) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 306, 307 (21 Nov. 1663): 311 (3 Dec. 1663).

dianen zou worden ter dood gebracht; schade aan vee of varkens veroorzaakt, zou worden vergoed. Deze artikelen moesten ook door de niet aanwezige opperhoofden worden onderteekend, waartoe deze binnen een maand tijd op het fort werden ontboden. Dit contract moest telken jare worden vernieuwd.

De sackima's onderteekenden de overeenkomst met hunne totemistische teekens; de kolonisten met hunne handteekening. Aardig is het op te merken, dat Sara Kiersteede, de vrouw van Hans Kiersteede, een chirurgijn in Nieuw-Amsterdam, die blijkbaar speciale studie van de taal der wilden had gemaakt, als tolk optrad [1]).

Toen nu de vrede gesloten was, waarover men dus bijna een jaar had onderhandeld — 7 Juni 1663 had de moord plaats gehad —, of liever toen de vredesonderhandelingen nog gaande waren, zond Blom namens zijnen kerkeraad een verzoekschrift aan Stuyvesant en zijnen raad, om „alle jaren op den 7^{den} Juni, hetsy op wat dach die mochte coomen, op (hunne) plaets (nml. Esopus), voor- en naemiddach een danckdagh" te mogen houden, op welken dag het dan verboden zou zijn eenig werk te verrichten [2]).

Stuyvesant keurde dit voorstel goed, en bestemde den eersten Woensdag van Juni, zijnde de 4de Juni, tot een dankdag, niet alleen voor de gemeente van Esopus, doch voor alle gemeenten van Nieuw-Nederland. Het zou een dankdag zijn „soo voor de gewenste vreede, als voornaemelycke voor Gods bysondere genade (hun) gedurende de oorlogh met de Esopusse wilden betoont, int verlossen van alle de gevan-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XV, blz. 125 (15 en 16 Mei 1664). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 375—377.

2) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XV, blz. 122 (6 Mei 1664). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 373, 374.

ghen christenen uyt de barbaren handen tegens alle menschelycke hoope ende verwachtinge" [1]).

De inneming van Nieuw-Nederland door de Engelschen bleef ook voor Esopus niet zonder gevolgen. In de buitengewone vergadering op Donderdag 4 September 1664, waar Willem Beeckman als schout en Gijsbert van Imborch, Jan Willemsen Hoochteylingh en Hendrick Jochemsen als schepenen fungeerden, werd de vraag besproken „hoedanich dat men sich gedraegen sal, ingeval de Engelse quamen aen te doen onse dorp Wildwijck. Wort geresolveert, dat opt lossen vant canon de geheele borgerye haer vervoegen sal in de hoofdwacht, om aldaer naedere ordre te ontfangen, ende dat inmiddels den E. schout nevens de gerechten sal soecken met dusdanige Engelsen buyten de poorte gespreck te houden". Bovendien moesten de „borgers officieren" een onderzoek instellen, hoe het met den voorraad kruit en lood bij de burgerij gesteld was, omdat men ook niet wist „hoedanich het in dese gelegentheyt sich mochte met de wilden gedraegen" [2]).

Esopus viel in handen van de Engelschen. De gouverneur Richard Nicolls liet schout, schepenen en predikant in hunne respectievelijke ambten, maar deze personen waren voortaan aan hem, en niet meer aan Stuyvesant, verantwoording schuldig. Nicolls vaardigde 26 October 1664 „in Jacobsfort in Nieu York" een plakkaat uit, dat door den magistraat in Esopus moest worden gepubliceerd, waartoe het uit het Engelsch in het Hollandsch werd vertaald. Hierin werd ge-

1) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XV, blz. 124 (31(?) Mei 1664). In Eng. vert. bij: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XIII, p. 383, 384.

2) *Gerechtsakten van Esopus* (Court Records), Dl. II, blz. 28 (4 Sept. 1664). Deze gerechtsakten bevinden zich thans in de „County Clerk's Office" te Kingston N. Y. Dl. I loopt van 12 Juli 1661—6 Mei 1664.

zegd, „dat den presenten officier en scheepenen sullen geobedieert werden in haere autoriteyt in alle occasie als voor desen, tot dier tijt toe, als by myne handteyckeninge contrarie sal blycken; dat de predicant sijn achterwesende (tractement) precyselijck sal betaelt werden, ende in sijn dienst continueeren als voor desen".

De inwoners kregen inkwartiering van Engelsche soldaten, met wie zij „in eenicheyt ende vrientschap" leven moesten, om in tijd van nood, als één man handelend te kunnen optreden [1]). Al kregen de inwoners hiervoor „goede betaelinge", toch ontstonden, gelijk licht te bevroeden is, allerlei moeilijkheden. Een voorbeeld daarvan is het volgende. Een Engelsch soldaat, in de gerechtsakten „Ridsert Keeschie" genaamd, had Foppe Barents bij den schout aangeklaagd, dat Barents hem in zijn logement had bemoeilijkt en uitgescholden. Barents zou gezegd hebben „den bruy van al de Engelsen te hebben, ende dat de Engelse soldaten hier gecoomen waren de boeren te plagen ende 't lant te berooven ende vorder geseyt: wy sullen U int voorjaer al te samen dootslaen, ende door 't huys gaende op de tanden met de nagelen geknipt, seggende: sóóveel van de Engelsen ende haeren coninck te hebben". Op de rechtszitting ontkende Barents echter deze woorden gezegd te hebben [2]).

Aan de Indianen werd in bovengenoemd plakkaat toegestaan op klaarlichten dag „vreedelijck in de Esopus ofte durpe Wildwijck" te verschijnen, om „hartevleys ende andere waren" te verkoopen. Het was verboden hun eenig kwaad te doen, terwijl de hoofden der Indianen, zoo voor zichzelf als hun volk, met den gouverneur Nicolls hadden afgesproken „dat geen quaet ofte violentie aen de subjecten van

---

1) *Gerechtsakten van Esopus*, Dl. II, blz. 89. Dit plakkaat werd 26 Oct. 1664 door Richard Nicolls opgesteld en 19 Nov. 1664 in Esopus afgekondigd.

2) *Gerechtsakten van Esopus*, Dl. II, sub dato: 6 Jan. 1665.

syne majesteyt den coninck van Engelant (sou) geschieden". Niemand der kolonisten mocht aan de Indianen, op boete van vijfhonderd gulden, brandewijn of sterken drank verkoopen [1]).

Nog ruim drie en een half jaar heeft D. Blom de gemeente Esopus, die inmiddels Kingstown werd geheeten, als predikant gediend. De kwestie van het traktement was ook thans de reden, dat hij 29 Januari 1664 voor het gerecht klaagde. Het restant van zijn traktement over de jaren 1661 en 1662, ruim vier en zestig gulden groot, was nog altijd niet door hem ontvangen [2]). Een maand later schreef hij hierover aan „de gerechten" een scherpen brief. Hij kreeg ten antwoord, dat zij „haer devoir (souden) doen, en gelasten de gerechtsboode het achterstallige vant tractement van de predicant aen de ingesetene alhier te insinueren" [3]). Toen sommigen het bedrag, waarvoor zij geteekend hadden, niet wilden betalen, werden zij door het gerecht daartoe gedwongen [4]). Blom bleef echter „doleren, dat hy dusdanich sijn huyshouden niet (con) onderhouden, omdat hy uyt de gemeente niet veel ontfangen (had), als eenich weyniges" [5]). Eenige dagen later, 9 Februari 1665, vroeg hij in eene buitengewone kerkeraadsvergadering, die hij om „pregnante redenen" belegd had, zijn ontslag. Dit werd hem niet aanstonds verleend; de kerkeraad wilde met de gerechten nog over de uitbetaling van zijn traktement spreken. Men is zeker hierin weder tot eenige overeenstemming gekomen, want Blom bleef nog twee jaar in Esopus. Het laatste bericht, dat wij over hem in Nieuw-Nederland vinden is 25 Maart 1668, wanneer hij

1) *Gerechtsakten van Esopus*, Dl. II, blz. 89 (26 Oct./19 Nov. 1664).
2) *Gerechtsakten van Esopus*, Dl. I, blz. 283 (29 Jan. 1664).
3) *Gerechtsakten van Esopus*, Dl. I, blz. 304, 305 (26 Febr. 1664).
4) *Gerechtsakten van Esopus*, Dl. II, blz. 85 (20 Jan. 1665).
5) *Gerechtsakten van Esopus*, Dl. II, blz. 99 (3 Febr. 1665)

voor het laatst een kind in de gemeente Esopus gedoopt heeft [1]).

Blom keerde naar het vaderland terug met loffelijke getuigschriften, die hij 27 Augustus 1668 in de vergadering van „deputati ad res Indicas" te Amsterdam overlegde, met het verzoek, hem behulpzaam te willen zijn, opdat hij van de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie nog zijn „transport en kostgeldt" zou terug ontvangen [2]). Hij werd naar de classicale vergadering verwezen, die hem 3 September 1668 hoorde over zijnen arbeid te Esopus, zijne „seer loffelycke attestatiën van sijn respective kerke" inspecteerde en zijn verzoek „om tot de binnenlantsche kerken, ter gelegener tijt te mogen geavanceert worden" inwilligde. De classis beloofde hem, een rapport van zijnen „stightelycken" dienst bij de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie te zullen inzenden, opdat hem „iets van sijn aghterstalligh tractement magh toegeleyt worden" [3]). Blom werd in het jaar 1671 in het aan den Rijn gelegen dorpje Woubrugge beroepen, waar hij in het jaar 1682 is gestorven [4]).

Tien jaren lang bleef Esopus vacant. Samuel Megapolensis nam hier bij tijden den dienst waar en doopte aldaar 12 Maart 1669 verscheidene kinderen [5]). Eerst in 1678 werd de plaats door de overkomst van Laurentius van Gaasbeeck, die be-

---

1) Deze gegevens zijn ontleend aan het reeds meer genoemde kerkeraadsboek van Esopus: „*Boeck van trouwe en aelmoessen*".

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXI fol. 65 (27 Aug. 1668). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol I, p. 594.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 463 (3 Sept. 1668), In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 594.

4) M. W. L. van Alphen, *Nieuw Kerkelijk Handboek*, Jaargang 1907, blz. 166, Bijlage Q (Naamlijsten van Hervormde predikanten in de gemeenten der provincie Zuid-Holland, sedert de Reformatie tot heden).

5) Zie het kerkeraadsboek van Esopus: „*Boeck van trouwe en aelmoessen*" (12 Maart 1669).

roepen was op een traktement van zeshonderd schepel tarwe, weder vervuld [1]).

1) *Laurentius van Gaasbeeck aan de Classis van Amsterdam* (25 Oct. 1679). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 697, 698; 727—729. Van Gaasbeeck vertrok 13 Mei 1678 van Amsterdam, kwam 21 Aug. 1678 in New York en 8 Sept. 1678 in Esopus aan, waar hij 15 Sept. zijne intrede hield.

HOOFDSTUK X.

DE GEMEENTE NIEUWER-AMSTEL AAN DE ZUID-RIVIER.

Reeds in het jaar 1623 werd de Zuid-Rivier, tegenwoordig Delaware-River genaamd, door de Hollanders ontdekt. Zij bouwden daar „aen de oostwal" dicht bij de plaats, waar thans Gloucester (N. J.) ligt, ongeveer vier mijlen ten Z. van de tegenwoordige stad Philadelphia, een fort, dat zij den naam „Nassau" gaven. De ontdekking der Zuid-Rivier geschiedde terzelfder tijd en door dezelfde personen, die ook de Noord-Rivier hadden verkend [1]).

Het fort Nassau aan de Zuid-Rivier werd reeds in 1625 of 1626 door de Hollanders verlaten [2]). De Engelschen, die reeds vroeger, maar inzonderheid in het jaar 1635 van uit Virginië hunne onderzoekingstochten langs de Zuid-Rivier en Zuid-Baai uitstrekten, lieten dit verlaten fort in 1635 door een zekeren George Holmes met veertien of vijftien man bezetten. Van dit feit kreeg Wouter van Twiller, die destijds directeur-generaal van Nieuw-Nederland was, bericht. Hij zond een schip soldaten naar de Zuid-Rivier, die het fort veroverden en de Engelschen, die er op waren, gevangen namen en naar Nieuw-Amsterdam overbrachten. Toen

---

1) A. v. d. Donck, *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 19, 20. J. de Laet, *Nieuwe Wereldt*, Leyden 1630, blz. 108, 109. Nic. van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Amst. 1625, Dl. VII, blz. 11r en v (onder: Aprilis 1624). Mrs. Schuyler van Rensselaer, *History of the city of New York*, New York 1909, Vol, I, p. 45.

2) Nic. van Wassenaer, *Historisch Verhael*, Dl. XII, blz. 38r (onder: Nov. 1626. [1627 is een drukfout]).

deze hier aankwamen, lag schipper David Pietersz. de Vries juist gereed om naar Virginië te zeilen; op het verzoek van Wouter van Twiller nam De Vries de Engelschen weder naar Virginië terug. Toen De Vries daar aankwam vond hij een schip met twintig man gereed, om naar de Zuid-Rivier te varen, ten einde de eerste expeditie te versterken. Zoodra men echter vernomen had, wat gebeurd was, zag men van deze onderneming af [1]). Langzamerhand werd, mede door toedoen van David Pietersz. de Vries, de verhouding tusschen de Hollanders en Engelschen aan de Zuid-Rivier meer vriendschappelijk [2]).

In Maart 1638 kwam aan de Zuid-Rivier, op de schepen „de Kalmer-Sleutel" en „de Vogel-Grijp", een nederzetting uit Zweden aan, die, onder leiding van Minuit — den voormaligen directeur-generaal van Nieuw-Nederland, die echter in Zweedschen dienst was overgegaan —, de reis hierheen had ondernomen. Minuit gaf voor, dat men slechts wenschte te blijven, totdat men genoeg water en proviand had ingenomen; daarop zou men zoo spoedig mogelijk weder vertrekken. De Zweden vertrokken echter niet, doch richtten, niettegenstaande de protesten van Willem Kieft, den directeur-generaal van Nieuw-Nederland, op den rechteroever bij „de Minquas-Kil", iets zuidelijker dan het fort Nassau, dat op den anderen oever was gelegen, een fort op, dat naar de jeugdige koningin van Zweden, het „fort Christina" werd geheeten. Dit fort werd het middelpunt der kolonie „Nieuw-Zweden" [3]).

Eigenlijk was het 't werk van Willem Usselincx. Door zijne bemiddeling toch was eene Nederlandsch-Zweedsche maatschappij, met 24000 gulden kapitaal, opgericht, aanvankelijk

1) David Pietersz. de Vries, *Korte Historiael*, Alckmaer 1655, naar de uitgave van H. T. Colenbrander, ('s-Grav. 1911), blz. 219.

2) J. R. Brodhead, *History of the State of New York*, New York 1853, Vol. I, p. 225, 226.

3) A. v. d. Donck, *Vertoogh van Nieu-Nederland*, 's-Grav. 1650, blz. 20; J. R. Brodhead, a. w., Vol. I, p. 281—284.

met het doel om Guinea te exploiteeren; daar dit echter met te groote moeilijkheden gepaard ging, werd „goetgevonden een compagnie te formeren, om te bevaeren en behandelen de custe van Florida tot Terra Nova". Een deel van het ondernemings-kapitaal werd in Holland gestort door Samuel Blommaert, een Amsterdamsch koopman en Pieter Minuit, de rest in Zweden door de drie gebroeders Oxenstierna, admiraal Fleming en Peter Spiering [1]).

Ofschoon deze compagnie van uit Zweden georganiseerd bleef — Samuel Blommaert, één der participanten was tevens Bewindhebber van de West-Indische Compagnie en liet dus om conflicten te vermijden deze van uit Zweden besturen — bestond de immigratie in de eerste jaren toch hoofdzakelijk uit Hollanders. Van de drie en twintig personen, die Minuit op het fort Christina aan de Zuid-Rivier achterliet, toen hij in Juni 1638 wegvoer naar St. Christoffel om een lading tabak te ruilen, waarbij hij in een orkaan omkwam, was alleen de bevelhebber, Måns Kling, de eenige Zweed; al de anderen waren Nederlanders [2]). Dit was zeker ook de reden, waarom er bij deze eerste expeditie geen Luthersch predikant tegenwoordig was. Spoedig kwam er echter versterking voor het Zweedsche element, toen een zekere Peter Hollander met een groot getal Zweden zich in de kolonie Nieuw-Zweden vestigde. Onder hen bevond zich als Luthersch predikant Reorus Torkillus, van Ostergötland, die tot zijnen dood in 1643 toe, in deze kolonie gearbeid heeft [3]).

In November 1640 hebben ook Nederlandsche landverhuizers zich als kolonisten in de nabijheid van het fort Christina

---

1) G. W. Kernkamp, *Zweedsche Archivalia: I. Brieven van Samuel Blommaert aan den Zweedschen Rijkskanselier Axel Oxenstierna*, 1635—1641, in: *Bijdragen en Mededeelingen van het Utrechtsch Historisch Genootschap*, Amst. 1908, Dl. XXIX, blz. 1—196.

2) G. W. Kernkamp, t. a. p., blz. 50—54.

3) Deze gegevens ontleen ik aan: F. J. Zwierlein, *Religion in New Netherland*, Rochester N. Y. 1910, p. 114, 115.

in Nieuw-Zweden gevestigd. Reeds in 1639 hadden een aantal inwoners der provincie Utrecht, „siende dat de lasten op de landen hoe langer hoe swaerder vallen en dat den huysman qualijck den cost daerop can crygen", zich gewend tot het bestuur van de West-Indische Compagnie met het verzoek, om als kolonisten naar Nieuw-Nederland te mogen vertrekken. Toen men het niet eens kon worden over de voorwaarden, richtten zij zich tot de Zweedsche regeering en zonden een afgevaardigde naar Stockholm, om over eene vestiging in Nieuw-Zweden te onderhandelen. Den 24sten Januari 1640 verleende de Zweedsche regeering hun een octrooi [1]), waarin bepaald werd, dat zij aan beide zijden van de Zuid-Rivier zooveel land mochten bezetten, als zij wilden, indien zij tenminste vier à vijf mijlen van het fort Christina verwijderd bleven. Zij verkregen bovendien het recht tot onverhinderde uitoefening der gereformeerde religie; hunne predikanten en schoolmeesters, die zich ook moesten belasten met het onderricht en de bekeering der Indianen, moesten zij echter zelf bezoldigen. Joost van den Boogaerdt werd de leider van deze Utrechtsche landverhuizers.

Ongeveer in dezen tijd werd de compagnie eene zuiver Zweedsche; de Nederlandsche aandeelhouders werden in 1641 voor 18000 gulden uitgekocht. Door deze onder nieuwen naam gevestigde compagnie werd Johan Printz in 1642 als gouverneur van Nieuw-Zweden aangesteld. Hij had zich te houden aan de Augsburgsche Confessie en de gebruiken der Zweedsch-Luthersche kerk, maar mocht de Hollanders, die zich aan de Zuid-Rivier gevestigd hadden, in geen enkel opzicht in hunne godsdienstige bijeenkomsten of plechtigheden lastig vallen. Met den nieuwen gouverneur kwam als predikant Joh. Campanius Holm, 15 Februari 1643, op het fort Christina aan, die den eeredienst volkomen in overeen-

1) G. W. Kernkamp, t. a. p., blz. 55, 56.

stemming met dien in zijn vaderland, instelde. Holm keerde in 1648 naar Zweden terug, toen in de lente van het vorige jaar twee Luthersche predikanten waren overgekomen; één van hen was een zekere Lokenius [1]).

Naar getuigenis van D. Johannes Megapolensis was „desen lutherschen pfarhern (nml. Lokenius) een man van een godloos en ergerlijck leven, een dollen, vollen en lompen karel, die meer genegen is in die wijnkan te kycken, als een bybel in te sien, ende liever in twee uhren een kan brandewijn drincken, als een uhre predicken; ende als dan het sap int hout is, jeucken hem die handen". In zulk een toestand was Lokenius zeer vaardig om te „pluckhayren" met ieder, die hem voor den voet kwam. Ook de kommandant van het fort Casimir [2]), met name Jan Paulusz. Jacquet, zwager van D. Casparus Carpentier, had aan D. Megapolensis en D. Drisius verhaald, dat het in het afgeloopen voorjaar van 1657 was gebeurd, „dat dese pfarhern met eenen smit aent pimpelen was geraeckt, ende door den brandewijn verhit, totte vuysten waaren gecoomen, ende malcanderen den cop blondt ende blauw verbonden, ja datten smit desen predicant alle die cleederen vant lijff hadde gescheurt, soodat dese goede pfarhern primi(tive)lycken naackent daarheenen sprongh ende alsoo slechtelijck gehabitueert, eeven wel noch . . .(?) questie met andere sochte; sed haec parergiccos" [3]).

Is men licht geneigd dit getuigenis van twee Hervormde predikanten, die in dezen tijd de Lutherschen toch al niet welgezind waren, overdreven te achten, hetgeen van andere zijde over

---

1) Deze predikant heette Laers Caerlsen Lock; hij wordt in de akten, die door Brodhead zijn uitgegeven: „dominee Laers" genoemd. Zie: F. J. Zwierlein, *Religion in New Netherland*, Rochester N. Y. 1910, p. 117—120.

2) Een tweede fort door de Hollanders aan de Zuid-Rivier gebouwd. Zie hieronder, blz. 251.

3) *J. Megapolensis en S. Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5 Aug. 1657). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. Y.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 393—400.

Lokenius wordt medegedeeld, geeft van zijn persoon al geen beteren indruk. Behalve dat hij, zonder huwelijksafkondiging, personen in den echt verbond, huwde hij zichzelf, met een meisje van zeventien à achttien jaar, kort nadat zijne vrouw, in den nacht, met zekeren Jacob Jongh, in eene canoe was gevlucht. Eenigen tijd daarna had hij het huis van Jongh met een bijl opengebroken en diens inboedel doorzocht [1]). Lokenius' huwelijk werd eerst onwettig verklaard, en hij zelf tot zware boete veroordeeld; doch na verzoekschriften door Lokenius aan Stuyvesant gericht, werd zijn eerste huwelijk ontbonden en zijn tweede geldig verklaard [2]).

Toen het fort Nassau was verlaten, hadden de Hollanders een tweede fort, met name Casimir, gebouwd, dicht bij de tegenwoordige stad New Castle. De Zweden veroverden dit, doch na de expeditie van Stuyvesant tegen de Zweden in September 1655, moesten zij niet alleen dit, doch ook de andere forten aan de Zuid-Rivier, aan de West-Indische Compagnie afstaan. Op Zondag 5 September 1655 was deze expeditie, na afloop van de godsdienstoefening, begonnen en alweder op den dag des Heeren, 12 September 1655, trok Stuyvesant en zijn leger het fort Casimir binnen, waar D. Megapolensis, die bij de expeditie tegenwoordig was, een dankstond hield. Op 15 September 1655 werden de artikelen van overgave geteekend, waarbij het zevende inhield, dat degenen der Zweden, die onder het bestuur der West-Indische Compagnie wilden blijven, vrijheid zouden genieten, om volgens de Augsburgsche Confessie hunnen godsdienst uit te oefenen en eenen predikant zouden mogen hebben, om hen daarin te onderwijzen. Jacquet echter, die onder-directeur aan de Zuid-Rivier werd gemaakt, moest 8 December 1655 zweren de Hervormde

1) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XII, p. 307 (28 April 1660), p. 355 (22 Sept. 1661), p. 357 (26 Oct. 1661), p. 358, 359, 360 (1 Febr. 1662).

2) (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XII, p. 366, 367 (14 en 30 April 1662).

religie zooveel mogelijk te zullen bevorderen. De predikant, die onder de Lutherschen bleef arbeiden was Lokenius [1]).

Onder de Hervormden aan de Zuid-Rivier was tot op dezen tijd geen predikant; des Zondags werd door één hunner een predikatie uit de huyspostille voorgelezen [2]). Hierin kwam echter verandering, toen het gebied aan de Zuid-Rivier van de West-Indische Compagnie op de stad Amsterdam overging, en Nieuwer-Amstel werd gesticht.

De West-Indische Compagnie, die in den laatsten tijd toch al niet meer floreerde, was door het verlies van Brazilië en Guinea en de expeditie tegen de Zweden, in minder gunstige omstandigheden gekomen. Zij wilde, indien de stad Amsterdam daartoe genegen was, wel over het afstaan van haar gebied aan de Zuid-Rivier onderhandelen. Eene commissie, die 12 Februari 1656 was ingesteld, had met de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie een conferentie gehouden, waarvan de burgemeesteren der stad Amsterdam 3 Maart 1656 gemachtigd waren verslag uit te brengen.

Er was daar „vastgestelt, dat in Nieuw-Nederlandt (in gevalle maer menschen genoegh van dese landen derwaerts aengesonden wierden) soude connen gevonden ende aengequeeckt werden allen tgene jegenwoordig uyt Oosten vandaen comt, tot masten incluys". Het was gebleken, dat de West-Indische Compagnie het land van de Indianen had gekocht en „justo titulo" bezat, en dat de kamer van Amsterdam het recht had verkregen dit, indien gewenscht, te verkoopen. „De raadt, gehoort hebbende 't voorst(aende) rapport, ende hoognoodig oordeelende, dat den handel in dese constitutie der tijden, in Nieuw-Nederlandt worde voortgeset, omme niet

1) Over deze expeditie tegen de Zweden, zie men: (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XII, p. 85—117; G. W. Kernkamp, *Verslag van Skandinavische archivalia*, blz. 112, 113.

2) *J. Megapolensis en S. Drisius aan de Classis van Amsterdam* (5 Aug. 1657). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 395.

altoos, ende alleen van d' Oostzee te dependeren, authoriseert den heeren burgermeesteren en tresorieren, omme met de gemelte Bewindthebberen van dese Camer te handelen over de coop van seker gedeelte landt in Nieuw-Nederlandt van 'tgene by de Compaignie *titulo emptionis* gerechtelijck wordt beseten, ende 't accoordt dienaengaende nedergestelt sijnde, te brengen in dese vergaderinge, omme alsdan nader daerover te resolveren, midtsgaders commissaris(s)en uyt deselve te committeren, omme op behoorlycke instructie 'tselve landt met vereyschte colonien ende 'tgeene meer tot aenfockinge der commerce vereyscht wordt, te dirigeren ende beneficeren" [1]).

Een concept van „conditien dewelcke gepresenteert souden connen werden aen degeene, die als coloniers gesonden souden worden na Nieu Nederland" werd door burgemeesters opgesteld. De Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie gaven in margine hunne „consideratie op de tegenstaende concepte conditien". Op deze conditiën, die met betrekking tot de kolonisten werden gemaakt, volgden de „conditien te bedingen met de West-Indische Compagnie". De eerste waren dertig in getal; de laatste vijf hielden voornamelijk het volgende in. De West-Indische Compagnie zou „approberen, oock sooveel in haer is effect doen sorteeren het accoordt", waarop de stad Amsterdam koloniën in Nieuw-Nederland zou stichten. De gewassen en producten door de kolonisten gewonnen, zouden vrij van „recognitie" zijn, slechts het konvooi moest aan de West-Indische Compagnie voldaan worden. De beide volgende artikelen liepen over de „hooge, middele en lage jurisdictie" door de stad uit te oefenen in hare kolonie. Het vijfde is merkwaardig genoeg om het in

1) *Resolutiën van den raad van Amsterdam*, A., N°. 22, fol. 76v—77r (3 Maart 1656). Dit handschrift berust in het Oud-Archief te Amsterdam. Eene Engelsche vertaling van deze resolutie bij: J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. I, p. 614.

zijn geheel te kennen. Nadat bepaald is, dat de hoogste autoriteit, binnen de grenzen van het gemaakte contract, zou blijven berusten bij de Staten-Generaal of de Compagnie, wordt gezegd: „Ende dewyle de regieringe van Amsterdam niet en heeft eenig insicht, om eenige authoriteyt off macht uyt te setten buytens lants, maer haer insicht alleen streckt tot voortsettinge van de commercie twelck de ziel is van desen staet, soo soude de stad van Ansterdam tevreeden sijn, indien binnen de eerste thien jaren hare Ho: Mo: off de Compagnie voorsegt, genegen mochten sijn, te rembourseeren de verschootene penningen, met een simpele interest tegen 5 ten hondert int jaer aen de stadt Amsterdam, in sulcken gevalle alles te stellen ende over te geven aen de Compagnie voorsegt, mits dat deselve in sulcken gevalle soude gehouden blyven te presteeren aan de coloniers het accoort hier vooren geroert ende hiernevens gaende".

De Bewindhebberen van de West-Indische Compagnie voegden hier nog aan toe, dat de kolonisten alle mineralen en kostbare gesteenten, die zij in de kolonie zouden vinden mochten behouden, zonder daarvan in de eerste tien jaren iets te betalen. Na verloop van dien termijn moest men van den opbrengst een tiende deel aan de Compagnie afstaan [1]). Vol-

1) Het „concept" van het contract van 30 artikelen, dat ten behoeve van de kolonisten werd opgesteld, met de „consideratie" daarop van de W. I. Compagnie, en de 5 artikelen, welke golden voor de stad Amsterdam aan de ééne zijde en de W. I. Compagnie aan de andere zijde, is te vinden in een bundel documenten, die berusten in eene portefeuille getiteld: *Nieuw-Nederland* in het Oud-Archief te Amsterdam. Hierin bevinden zich nog meer stukken, die op de Amsterdamsche stadskolonie aan de Zuid-Rivier, genaamd Nieuwer-Amstel, betrekking hebben. Het definitief opgestelde contract, dat voor de kolonisten bindend zou zijn, telde 35 artikelen; het is afgedrukt te vinden achter in: A. v. d. Donck, *Beschryvinge van Nieuw-Nederlant*, t' Aemsteldam by Evert Nieuwenhof, Boeck-verkooper, woonende op 't Ruslandt, in 't Schrijfboeck, Anno 1656. Een ander exemplaar, dat „t'Amsterdam by Jan Banning, ordinaris drucker deser stede, in 't jaer 1656" werd uitgegeven, vond ik op het Rijks-Archief te 's-Gravenhage in de portefeuille, waarin ook de brief van Isaack de Rasière aan Samuel Blommaert voorkomt. De adspirant-kolonisten hadden zich te „addresseren aen de E.E. Heeren Coenraed Burgh, Raedt ende Oud-Schepen, Henrick Roeters, Opper-Commissaris van de Wisselbanck, Eduart Man, Isaac van Beeck, Hector Pietersz. ende Joan

gens J. R. Brodhead — doch ik kan deze getuigenis niet bevestigd vinden — stond de West-Indische Compagnie het gebied aan de Zuid-Rivier, zich uitstrekkende van de westzijde van Christina-Kill tot Boomtjes-hoek af aan de stad Amsterdam voor 700000 gld. [1]).

Het definitief opgestelde plakkaat, waarin in artikel 7 gezegd werd: „De stadt Amsterdam sal daer senden een bequaem persoon tot schoolmeester, die oock by provisie sal voorlesen uyt de Heylige Schriftuyre, oock de psalmen voorsingen"; en in artikel 8: „De stadt Amsterdam sal oock, by provisie, ende tot nader gelegentheyt de gemelte schoolmeester versorgen sijn tractement", doch dat over het zenden van een predikant geen gewag maakte, werd 10 Augustus 1656 aan de Staten-Generaal voorgelegd. Deze keurde de overeenkomst 16 Augustus 1656 goed, onder voorwaarde echter, dat de stad Amsterdam, zoodra er ongeveer tweehonderd familiën aan de Zuid-Rivier gevestigd waren, een predikant en een kerkeraad, buiten kosten van de „generaliteit", zou aanstellen [2]).

De nieuw benoemde vice-directeur van Nieuwer-Amstel Jacob Alrichs, die onder Stuyvesant werd gesteld, ging 21 December 1656 in Amsterdam scheep op de „Prins Maurits" met honderd en dertien zielen, „soo coloniers, vrye ambachtsluyden, soldaten en gevolgh". De schipper en zijne zestien matrozen waren nog nooit in Nieuw-Nederland geweest en kenden dus het vaarwater bij de kusten van Amerika niet. Dit en een vreeselijke storm, waarmede zij reeds den geheelen

---

Tayspil, als commissaris(s)en ende directeurs hiertoe by de Heeren Burgermeesteren vernoemt, op authorisatie van den raedt dezer stede gecommitteert, die hare vergaderinge ende zitplaetse sullen houden by provisie op 't West-Indisch Huys, des Dingsdaghs en Donderdaghs na de middagh ten half dryen". In Engelsche vertaling bij: J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. I, p. 619—625; E. B. O'Callaghan, *History of New Netherland*, Vol. II, p. 328—333.

1) J. R. Brodhead, *History of the State of New York*, New York 1853, Vol. I, p. 630.

2) J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. I, p. 637 (16 Aug. 1656).

weg te kampen hadden gehad, deden hen in den nacht van 8 op 9 Maart, bij het Lange Eiland, schipbreuk lijden. Alrichs bereikte echter behouden het land en schreef 13 April 1657, uit het fort Nieuw-Amsterdam, over dezen avontuurlijken tocht aan de commissarissen der kolonie, resideerende te Amsterdam. In eenen brief van 7 Mei 1657 aan de burgemeesteren van Amsterdam, en eenen anderen van 8 Mei 1657 aan bovengenoemde commissarissen, beide uit Nieuwer-Amstel gezonden, deelt hij nog het een en ander over zijne reis naar Nieuw-Nederland en zijne aankomst in Nieuwer-Amstel, mede [1]).

Alrichs kwam dan 25 April 1657 met honderd vijf en twintig personen — van Nieuw-Amsterdam waren sommigen medegetrokken — in Nieuwer-Amstel, aan de Zuid-Rivier, aan. Onder hen bevond zich ook Evert Pietersen, die volgens de conditiën van het akkoord (art. 7 en 8), daarheen was gezonden, om als schoolmeester werkzaam te zijn, „aldaer de crancken te besoecken, Gods Woort voor te lesen, oock de psalmen te singen" [2]). In een extract zijner missive van 10 Augustus 1657 aan de commissarissen der kolonie in Amsterdam gezonden, schrijft hij, dat hij bij zijne komst op 25 April 1657, aan de Zuid-Rivier vond „20 huysgesinnen, meest Sweden, niet boven de 5 a 6 huysgesinnen van onse natie". Het land bevond hij daar „seer goet" en „heel boomrijck". Op zijne vijf- à zesurige tocht „bosschwaert" in, had hij vele „schoone eecken (en) notenboomen" en daarenboven „schoon landt om te bebouwen" gevonden. Een paar duizend „kloecke" landbouwers zouden daar „een treffelijck saet (cunnen) bouwen". Er ontbrak er niet dan „volck". Reeds waren „28 erven

1) Deze drie brieven bevinden zich op het Oud-Archief te Amsterdam in de portefeuille: *Nieuw-Nederland*. In Engelsche vertaling bij: J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. II, p. 4—8 (13 April 1657); p. 8, 9 (7 Mei 1657); p. 10—12 (8 Mei 1657).

2) *Copie van de missive van de Classis van Amsterdam „aen den kerckenraet in Nieuw-Nederlant"* (25 Mei 1657) in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 374—377. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 378—381.

uytgegeven ende meestal betimmert", en met het houden van een school was hij al begonnen; deze werd reeds door vijf en twintig kinderen bezocht [1]).

Een predikant was er echter nog niet. In zijnen éérsten brief aan de commissarissen van de kolonie (13 April 1657) had Alrichs om een gevraagd, en wel met deze woorden: „Ooc vertrouwe volkomentlijck, ende hebbe my geheelijck daertoe verlaten, dat met het eerste schip een predicant sal overkomen, opdat alle ons doen, in Godes vreese mach begonnen en den seegen des Almachtigen daerover verkregen worden, mede dat diegeene, die weynich kennisse oft verlichtinge hebben, niet verder komen aff te wyken, ook dat die noch swack in den gelove, noch verder versterckt mogen worden. Hier dient wel een geleert ende bejaert man die goede gaven heeft, ook de kerckelycke regeeringe genoegsaem bekent ende gewent is. In desen dient niet uytgestelt, alsoo het een schande is, dat wanneer eenige nabuyrige aenkomende luyden, ende ook van die haer daer wel meynen neder te setten, daer noch kerke noch predikant comen te vinden, oversulcx versoeke, dat dit in de hoogste consideratie, met betrachtinge van sulcx opt spoedigste te voltrecken, mach worden genomen" [2]).

De commissarissen waren hem reeds vóór geweest. Zij hadden 9 Maart 1657, toen zij omtrent driehonderd kolonisten bij elkander hadden om naar Nieuwer-Amstel te vertrekken, aan den raad van Amsterdam voorgesteld, een predikant derwaarts te zenden. Hiertoe werd in gemelde ver-

---

1) *Extract uit de missive van Evert Pietersen „sieckentrooster ende schoolmeester in de colonie wegens dese stadt Amsterdam, gestabilieert op de Zuytrivier in Nieunederlandt van dato 10 Augusty 1657", aan de commissarissen van de kolonie aan de Zuid-Rivier.* Dit document is te vinden op het Oud-Archief te Amsterdam, in de portefeuille: *Nieuw-Nederland.* In Eng. vert. bij: J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. II, p. 17.

2) Zie hiervóór, blz. 256, aant. 1. J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. II, p. 7.

gadering besloten [1]). Zeker geschiedde dit ook wel op aandrang van de classis van Amsterdam, want in hare vergadering, gehouden 19 Maart 1657, deelden de „deputati ad res Indicas" mede, dat zij ook met het oog op het insluipen der Luthersche religie, alle mogelijke moeite hadden gedaan, om de burgemeesters te bewegen een predikant daarheen te zenden, en „datse eyndelijck naer alle devoiren consent hadden vercreegen, om een bequaem gequalificeert predikant te beroepen, en nae deselve quartieren te senden".

De classis besloot bij Nicolai Mullerius te informeeren, of hij gezind zoude zijn, om naar de nieuwe kolonie te vertrekken; op zijn weigerend antwoord werd besloten andere candidaten te ondervragen. Onder hen bevond zich Everardus Welius, die deze benoeming eventuëel aannam en wiens examen bepaald werd op 10 April 1657. Hem werd Psalm 127 : 1 als tekst voor zijne propositie opgegeven [2]). In zijne tekstverklaring en verder examen werd Welius goed bevonden, zoodat hij tot den Heiligen Dienst in de nieuwe kolonie „staende onder de directie van de stadt Amsterdam", werd toegelaten. Nadat de approbatie van de burgemeesters was verkregen, werd hij met oplegging der handen tot den predikdienst in Nieuwer-Amstel afgevaardigd [3]).

Met de commissarissen der nieuwe kolonie kwam Welius betreffende het traktement tot een akkoord; instructiën werden hem medegegeven, waarbij o.a. ook het volgende was bepaald: „het stellen van den kerckenraedt in de nieuwe co-

---

1) *Resolutiën van den raad van Amsterdam*, A, N°. 22, fol. 199^{v} (9 Maart 1657). In Engelsche vertaling bij: J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. II, p. 4.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 39—40 en XIX fol. 41 (19 Maart 1657). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 371, 372.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 44 (10 April 1657). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 373, 374.

lonie, blijft sijn voorsigtigheit bevolen" [1]). De classis van Amsterdam beval Welius bij den kerkeraad van Nieuw-Amsterdam aan; goede vooruitzichten schenen er voor de nieuwe kolonie te zijn. De classis schrijft: „De deure des Evangeliums schijnt aldaer noch wyder geopent te worden, vermits dat verscheyden familiën van hier opbreken en haer daerhenen sullen laten transporteeren, misschien wat God de Heere in die plaetsen tot voortsetting van sijn coninckrijck en tot bekering van de heydenen noch mochte voorhebben. Immers dit goede werk wort alhier soseer beherticht, dat men nodich geacht heeft een wettige predicant daerhenen te senden, om godsdienstige vergaderingen aen te stellen, alwaer Gods Woort suyverlijk mach gepredikt, de sacramenten na Christi ordening bedient, de Name Gods opentlijk aengeroepen worden".

Everardus Welius wordt beschreven als „een jongman, die in vele dingen seer te prysen is, die in leven en studie en gaven van ommegang sodanig is, dat wy niet anders en verwachten, dan te syner tijt te horen, dat hy met Gods segen en genade synen dienst vruchtbaerlijk becleeden sal". De classis hoopt, dat „de Heere des oogst(es) hem een bequaem en gesegend arbeyder wil maken in den oogst, die aldaer noch staet in te samelen, en hem meer en meer begaven met crachten des lichaams en der siele". Welius zou daar in de nieuwe kolonie genoeg werk vinden „om alles in forme van een welgestelde kerkelyke regeringe te fatsoeneren"; hiertoe zou hem ook de „goede onderlinge correspondentie" met den kerkeraad van Nieuw-Amsterdam, niet ondienstig zijn. Zijne bediening zou nog des te zwaarder vallen, „dewyle datter alrede sijn, en mettertijt noch comen sullen, menschen van allerley verderfelyke gesintheden.

1) *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 372-373 (23 April 1657); VI fol. 47 en XIX fol. 43 (7 Mei 1657). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 376.

En wat neerstigheyt en arbeyd datter vereyscht wort, om het daertoe te brengen, dat alle valsche opiniën en vuyle ketteryen tenminsten de suyvere waerheyt niet nadeelig en sijn, can een iegelijk wel licht bevroeden". Opdat nu de sekten in die nieuwe kolonie — hiermede zijn voornamelijk de Kwakers bedoeld —, „het hooft niet op en steken" zouden, zoo had de classis bij de burgemeesters van Amsterdam en de commissarissen van de nieuwe kolonie er op aangedrongen, dat deze zouden worden tegengegaan, waarop door hen was geantwoord, „dat se geen conscientie der menschen conden dwingen, (dat wy oock expresselijk geseght hadden geensins te versoeken), maer so men quam te vernemen, dat de secten hare openbare exercitiën en godsdienst mochten plegen, dat se alsdan souden toesien, om na bevind van saken sulx voor te comen" [1]).

Het bericht van de overkomst van Welius was reeds in Nieuwer-Amstel bekend geworden. Evert Pietersen schreef 12 Augustus 1657, dat hij van de schippers, die uit het vaderland Manhattan-eiland of Nieuwer-Amstel hadden aangedaan, vernomen had, dat het schip „de Wagh" met ongeveer vierhonderd personen op de komst was, onder wie zich, behalve de nieuwe predikant Welius [2]), ook zijn zoon Arent Evertsen, een molenaar, zou bevinden. Zijn andere zoon Jan Evertsen [3]) ging „dagelijcx schryven opt cantoor van den directe(u)r, ende wort wel bedanckt". Met groot verlangen zag men de komst van „de Wagh" te gemoet, inzonderheid

1) *De Classis van Amsterdam aan den Kerkeraad in Nieuw-Nederland* (Nieuw-Amsterdam is wel bedoeld), (25 Mei 1657). De kopie van dezen brief in: *Acta Classis Amstelodamensis*, XX fol. 374—377. In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 378—381.

2) Evert Pietersen schrijft: „Johannis Weelius"; wellicht is dit eene vergissing voor Everardus; of is het een patronimicum?

3) Merkwaardig is, dat Evert Pietersen zijne zoons reeds noemt naar zijn eigen voornaam. Arent Evertsen komt later voor als „Arent Evertsen Molenaer". Nadat Nieuw-Nederland onder Engelands bestuur was gekomen, namen Pietersen en zijne zonen den bijnaam „Keteltas" aan. Zie: William Heard Kilpatrick, *The Dutch Schools of New Netherland and Colonial New York*, Washington 1912, p. 130.

ook, omdat de kolonisten gebrek leden, en nu alle hoop op den voorraad, dien dit schip zou aanvoeren, gevestigd was. Het zou hen voor hongersnood in den komenden winter bewaren.

Voorts meldt Pietersen over zijne school het volgende: Hij had reeds vijf en twintig kinderen, maar geen papier of[...] [1]) voor de kinderen om op te schrijven, noch leien, noch [...] [1]) of „griften". Hij vermoedt, dat zoodra de winter aanbreekt en „men int zant niet a[rbeyden can], sullen ouden en jongen school comen, om te leeren lesen, schryven [ende cypheren], ende", zoo zegt hij, „ic heb niet waerop ic haer leeren sal". Verder zegt hij, dat „'t schoolhouden is hier een [....] [1]) nieuwicheit, alsoo het hier noyt gepractiseert is". Hij verzoekt verder, dat de boeken, die op „'t ingeleyde memoritie" staan, toch vooral „met de eerste scheepen" gezonden moeten worden, daar hij er ten zeerste om verlegen is. Tevens verlangt hij te weten voor welken prijs hij ze verkoopen moet; zijn papier en boeken moest men „apart ende besonder alleenig" verzenden, want „dat in handen van den directeur comt, men can daer niet uytcrygen". Een zekere Van Beeck moest zijne vrouw honderd en vijftig gulden van de gagie, die hij te goed had — hij verdiende veertig gulden in de maand —, voorschieten, dan kon zij voor zich en de kinderen tegen den komenden winter „vleys ende speck, turf ende hout" koopen.

Over den directeur Alrichs werd in de kolonie ernstig geklaagd. Hij werd beschuldigd artikel 9 en 25 van de voorwaarden, waarop de kolonisten aangenomen waren, niet na te komen, die volgens Pietersen inhielden „dat de coloniers alles halen sullen tot gestelden pryse tgeene sy tot nootsaeckelycke behoeften van doen hebben" [2]). Alrichs had hen echter

---

1) Het woord, dat hier gestaan heeft, is niet meer te lezen, daar het papier gescheurd is. Bij Corwin is het in zijne publicatie niet te bemerken, dat er iets ontbreekt.

2) In deze artikelen was overeengekomen, dat „de coloniers in Nieuw-Nederlandt, yets van

op rantsoen gesteld. Zij kregen elke week maar: „7 pont broot, 5 pont vleys [1]), 2 kop gort, 1 kop erweten, 1 pont stockvis; een kint half ransoen; een mutse ooly, half pintie asijn, en diegeene, die dagelijks int bos gaen wercken connen daer niet op toecomen, waerdoor groot murmuracye uytgecomen is". Ook had dit zoodanige nadeelige gevolgen, dat in de brieven, die van Nieuwer-Amstel naar Nieuw-Amsterdam en het vaderland werden gezonden, de één hierover dit, de ander weder iets anders schreef. Deze correspondentie had „sulcken krack" gegeven, dat meer dan dertig familiën, die op Manhattan-eiland woonden, en die zich reeds voorgenomen hadden naar de Zuid-Rivier te vertrekken, hiertoe niet hadden durven besluiten, omdat zij vernamen, dat de „luyden" aan de Zuid-Rivier honger leden. Deze geruchten zullen, naar Pietersen vermoedt, ook „in patria" de ronde doen, waardoor „dit goede werck wat sal stuyten".

Tot overmaat van ramp had „de buttelier, genaemt Cors Jansz.", het magazijn bestolen; de soldaten hadden hem op heeterdaad betrapt. Hij was nu met zijn gezin voor den tijd van 21 jaar „uyt de revier gebannen", en hij, noch zijne kinderen mochten in dien tijd eenig ambt in staatsdienst bekleeden. Verder verzoekt Pietersen, dat men hem het een en ander zal schrijven over „de orloge van de Sweden en Deenen" en „een deel co(u)ranten" zal overzenden, opdat hij „wat veranderlijks om te leesen" hebbe. Met groeten aan zijne vrouw en kinderen sluit hij dezen brief, dien hij aan D. Hendric Ruileus te Amsterdam adresseert [2]).

---

doen hebbende, sullen hetselve uyt des stadts packhuys moghen halen ten ghestelden pryse, mits dat de rekeninghe daervan nevens der coloniers koopmanschappen overgesonden worden, omme hetselve daeraen te werden gekort". (Art. 25).

1) Corwin leest onjuist: „four (pounds) of wheat".

2) *Evert Pietersen aan D. Hendric Ruileus* (Rulaeus) (12 Aug. 1657). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 401—403.

Everardus Welius vestigde zich dus te Nieuwer-Amstel, in geen rustigen tijd. De kolonisten waren ontevreden, waarbij nog kwam, dat de Zweedsche predikant zich verstout had, om in de kolonie zonder toestemming van Stuyvesant te prediken, hetgeen de verwarring nog vermeerderd had. De commissarissen der kolonie schreven 22 April 1659 aan den vicedirecteur Jacob Alrichs, dat hij geen andere religie dan de Hervormde daar mocht toelaten, en dus op behoorlijke wijze aan dit optreden der sectarissen een einde moest maken.

Een huis, waarin de godsdienstoefening reeds gehouden werd, was aangekocht, hetgeen de commissarissen approbeerden [1]). Ook werd hun, op verzoek van D. Welius, door de „deputati ad res Indicas" gevraagd, dat de gemeente „met een klock en uerwerck, noodigh tot gemack van hare t'samenkomste versien (zou) worden" [2]). Toen deze klok echter niet kwam, kreeg D. Welius van de burgemeesters van Nieuw-Amsterdam „een clock" in bruikleen, die echter na zijn overlijden, in het begin van de maand December 1659, weder bij den vice-directeur Alrichs werd opgevraagd, daar men haar in Nieuw-Amsterdam zelf weder van noode had [3]).

Slechts acht en twintig maanden was Welius in Nieuwer-Amstel predikant geweest, toen hij 9 December 1659, kwam te overlijden. De kerkeraad, bestaande uit Jacob Alrichs en Jean Willems als ouderlingen en Evert Pietersen „voorsanger, siecketrooster ende diaken", berichtte dit op den dag zijner begrafenis, 12 December 1659, aan de classis van Amsterdam. Er was groote treurigheid over dit verlies, daar de ge-

1) *De Commissarissen van de kolonie aan de Zuid-Rivier aan Jacob Alrichs* (22 April 1659). Deze brief berust op het Oud-Archief te Amsterdam, in de portefeuille: *Nieuw-Nederland.* In Eng. vert. bij: J. R. Brodhead, *Documents*, Vol. II, p. 61.

2) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 94, 95 en XIX fol. 50 (2 April 1658). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 421.

3) *Handelingen van Burgemeesteren van Nieuw-Amsterdam* (Administrative Minutes of New Amsterdam), Dl. I, blz. 135, 136 (24 en 30 Dec. 1659). In Eng. vert. bij: B. Fernow, *The Records of New Amsterdam*, Vol. VII, p. 242, 243.

meente onder zijn bestuur zich begon uit te breiden; van negentien lidmaten was zij in dien korten tijd tot zestig aangegroeid. De kerkeraad verzocht om eenen anderen predikant, „opdat dan deselve niet kome te vernederen, volgens de spreuke: waer de prophetie ophout, wort het volck wild ende woest" [1]). Eenige weken na het overlijden van D. Welius, stierf ook Jacob Alrichs, op den 30sten December 1659 [2]).

Na Welius' dood schijnt er onzekerheid te zijn ontstaan, wie het recht had een predikant te zenden, de stad Amsterdam of de West-Indische Compagnie [3]). Deze kwestie werd echter opgelost, want 4 April 1663 lezen wij: „alsoo men uyt de E. Heeren Bewinthebberen van de West Indische Compag(nie), die oock aengenomen hebben het haere daertoe te contribueren, verstaet, sulx [4]) te staen ter dispositie van de Ed. Gr. Achtb. Heeren Burgemeesteren van Amsterdam, is goet gevonden by haer daerop aen te houden" [5]).

Den 26sten November 1663 werd, na consent van burgemeesteren der stad Amsterdam en directeuren der West-Indische Compagnie, door de classis een predikant met name Warnerus Hassinck, naar Nieuwer-Amstel afgevaardigd [6]). Deze persoon stierf echter op zijne reis naar Nieuw-Nederland. Dit bericht weten wij uit een brief van Henricus Selijns van 9 Juni 1664. Selijns dringt er vervolgens op aan, dat een ander gezonden worde, inzonderheid, omdat de kinderen die

---

1) *De Kerkeraad van Nieuwer-Amstel aan de Classis van Amsterdam* (12 Dec. 1659). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 457—459; (J. R. Brodhead), *Documents*, Vol. XII, p. 286, 287.

2) J. R. Brodhead, *History of the State of New York*, New York 1853, Vol. I, p. 670.

3) *Acta Classis Amstelodamensis*, VI fol. 178 en XIX fol. 60 (5 April 1660). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 473.

4) Namelijk het uitzenden van een predikant naar Nieuwer-Amstel aan de Zuid-Rivier.

5) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXI fol. 3 (4 April 1663). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 529, 530.

6) *Acta Classis Amstelodamensis*, XXI fol. 13 (8 April 1664). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 543.

na den dood van Welius geboren waren, nog altijd ongedoopt waren; daarenboven waren er vele sectarissen, die minachtend over de Heilige Schrift spraken [1]).

Nieuwer-Amstel bleef echter ongeveer twintig jaar vacant. Eerst in het jaar 1679 kwam hier D. Petrus Tesschenmaker, de éérste predikant, die niet door de classis van Amsterdam, maar door de classis van New York geordend was. In het jaar 1682 vertrok D. Tesschenmaker naar Bergen (New Jersey). Toen werd op niemand minder dan op Jacobus Koelman door de gemeente van Nieuwer-Amstel een beroep uitgebracht [2]).

Ook de voorzanger, krankenbezoeker en schoolmeester Evert Pietersen vertrok uit Nieuwer-Amstel, waar zijn zoon Arent Evertsen Molenaer hem in bovengenoemde ambten opvolgde. Pietersen's verdiensten, aan Stuyvesant bekend, waren ook aan de Bewindhebberen der West-Indische Compagnie ter oore gekomen. Hij werd 2 Mei 1661 als voorzanger, krankenbezoeker en schoolmeester in Nieuw-Amsterdam aangesteld. De Bewindhebberen gelastten, dat men hem als zoodanig zou erkennen, en „in de uytvoeringhe van sijn diensten en ampten niet turberen, beschimpen ofte bespotten, maer veel eer hem daerin bevorderen, helpen en van alle spot ende smart bevryden" [3]). Op 1 Augustus 1661 beraadslaagden de burgemeesteren van Nieuw-Amsterdam over eene woning, die voor Pietersen tot verblijf en school zou kunnen dienen [4]). Pietersen kreeg 4 November 1661 zijne instructie als school-

1) *Henricus Selijns aan de Classis van Amsterdam* (9 Juni 1664). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin, *Eccl. Rec.*, Vol. I, p. 549, 550.

2) *De Kerkeraad van Nieuwer-Amstel* (New Castle) *aan de Classis van Amsterdam* (25 Sept. 1682). Deze brief berust in het kerkelijk archief te New Brunswick (N. J.). In Eng. vert. bij: E. T. Corwin. *Eccl. Rec.*, Vol. II, p. 823. Het beroep van Jacobus Koelman naar Nieuwer-Amstel, hoop ik later in een tijdschrift-artikel uitvoerig te behandelen.

3) *Akten van directeur-generaal en raden van Nieuw-Nederland* (New York Col. MSS.-Albany N. Y.), Dl. XIV, blz. 21 (2 Mei 1661).

4) *Handelingen van Burgemeesteren van Nieuw-Amsterdam* (Administrative Minutes of New Amsterdam), Dl. II, blz. 23 (1 Aug. 1661).

meester, welke wij in het tweede deel van dit werk, in haar geheel zullen opnemen. Als traktement zou Pietersen zes en dertig gulden per maand, en als kostgeld jaarlijks honderd vijf en twintig gulden ontvangen [1]).

Toen echter Nieuw-Amsterdam in handen van de Engelschen was overgegaan, werd hem zijn traktement door de West-Indische Compagnie niet meer uitbetaald. Hij vroeg nu 11 October 1664 aan burgemeesters en schepenen van New York hem op dezelfde voorwaarden te willen houden „te weten 36 gld. per maant, 125 gld. voor costgelt, Hollants gelt, vry huys voor school ende wooningh en vry passagie na patria". Den „suppliant" werd gezegd, dat hij moest „patienteren den tijdt van aght dagen". Na verloop daarvan, werd hem gevraagd, nog eenigen tijd te wachten. Op 19 September 1665 kreeg hij, toen hij om „behoorlijck salarium" ook voor zijn „voorsangerschap" vroeg, ten antwoord, dat hij nog wat geduld moest oefenen, totdat alles eenigszins op orde was gebracht [2]).

Nieuwer-Amstel en het gebied langs de Zuid-Rivier werd een vruchtbare bodem voor allerlei sekten. Een groep Mennonieten, uit Amsterdam afkomstig, over wie wij in het tweede deel van dit werk nader zullen handelen, vestigde zich hier onder eigenaardige omstandigheden. Van eenige invloedhebbende werkzaamheid der Hervormde Kerk, vinden wij echter aan de Zuid-Rivier, na Welius' dood, geen gewag meer gemaakt.

---

1) William Heard Kilpatrick, *The Dutch schools of New Netherland and Colonial New York*, Washington 1912, p. 129—131. Deze publicatie is beter en volledíger dan: H. W. Dunshee, *History of the School of the Collegiate Reformed Dutch Church in the city of New York* (1633—1883), 2e ed., New York 1883, p. 28.

2) *Gerechtsakten van Nieuw-Amsterdam* (City Hall—New York), Dl. IV, blz. 479 (11 Oct. 1664); Dl. IV, blz. 484 (13 Oct. 1664); Dl. V, blz. 62 (19 Sept. 1665). In Eng. vert. bij: B. Fernow, *The Records of New Amsterdam*, Vol. V, p. 137, 142, 294. Men zie voorts over Evert Pietersen's verblijf in New York: William H. Kilpatrick, a. w., p. 66—70, 82, 84, 136, 142—146, 147.

En hiermede willen wij dit eerste deel besluiten. De geschiedenis van de stichting der Hollandsche gemeenten in Nieuw-Nederland en van hare predikanten vóór het jaar 1664, hebben wij beschreven. Hoe de houding der Nederlandsch Hervormde Kerk tegenover de Lutherschen, Roomschen, Mennonieten en Joden, en tegenover de sekten in het algemeen is geweest, kortom op welke wijze de Hervormde Kerk zich in Nieuw-Nederland naar buiten heeft doen gelden, zal ons in het tweede deel bezig houden. Wij zullen dan ook gelegenheid vinden, om den godsdienstig-zedelijken toestand der kolonie nader te leeren kennen.

PRINCETON THEOLOGICAL SEMINARY LIBRARY NEW YORK

285.7
Ee48
v.1

Eekhof, A.

De Hervormde kerk

285.7
Ee48
v.1